

Mariana STANCIU

**EXPLOZIA TREBUIŢELOR
OMULUI MODERN
semn de progres ori decadență ?**

**EDITURA OMNIA UNI S.A.S.T
BRAȘOV 2009**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Mariana STANCIU

**EXPLOZIA TREBUIŢELOR OMULUI MODERN
semn al dezvoltării sau al decadenței ?
/ Mariana STANCIU Brașov :Omnia Uni Sast, 2009
Bibliogr.
ISBN 978-973-134-066-1**

**© Toate drepturile asupra aceste ediții
Sunt rezervate Editurii
OMNIA UNI S.A.S.T.
BRAȘOV**

**Comanda nr. 301 din 12.01.2009
ISBN 978-973-134-066-1
Editura OMNIA UNI S.A.S.T
BRAȘOV**

Cuprins

RECUNOȘTINȚĂ.....	6
ARGUMENT	7
MISIUNEA ACESTEI CĂRȚI.....	9
CONFESIUNE.....	12
AFIRMAȚII MAJORE DESPRE CONDIȚIA UMANĂ ȘI TREBUINȚELE PERENE ALE OMULUI.....	16
I. TREBUINȚELE OMULUI ÎN VIZIUNEA TRADIȚIEI SPIRITUALE.....	22
1. Iudeii	22
1.1. Cărțile Sfinte	22
1.2. Structurile ființei umane. Trebuințele spirituale	32
1.3. Alte trebuințe și practici de consum.....	37
2. Creștinii.....	42
2.1. Cărțile Sfinte și exegeza teologică	42
2.2. Iisus Hristos Cel Îndelung Răbdător - modelul uman al creștinilor	54
2.3. Despre lege, libertate și har	59
2.4. Moștenirea comună și scindarea Bisericii Creștine.....	65
2.5. Ciclul vieții și sărbătorile	70
2.6. Retragerea din lume a monahilor	76
2.7. Creștinii de la Muntele Athos.....	93
2.8. Monahii din România.....	100
2.9. Ecouri ale tradiției în practicile creștin-ortodoxe din România.....	109
3. Budiștii	137
3.1. Buddha și mesajul doctrinei sale	137
3.2. Textele fundamentale.....	142
3.3. Teoria karmei.....	144
3.4. Expansiunea geografică a budismului	146

3.5. Comunitatea socială budistă	148
3.6. Budismul și alte religii ale Japoniei	149
4. Hindușii	154
4.1. Textele sacre	154
4.2. Stratificarea socială și karma	159
4.3. Yoga, știința vieții și a iluminării omului	163
5. Taoiștii și confucianiștii	170
5.1. Scurtă comparație	170
5.2. Tao și principiul yin-yang	170
5.3. Umanismul confucianist	175
5.4. Qi-gong, o cale de recuperare a potențialului uman	177
6. Lamaiștii tibetani.....	181
6.1. Maeștri spirituali și școli ale budismului tibetan.....	181
6.2. Antrenamentul spiritual în vederea dezvoltării umane	183
6.3. Milarepa și transcenderea trebuințelor omului	187
7. Musulmanii	190
7.1. Mohammed și problemele vechi ale lumii arabe	190
7.2. Coranul și consecințele legitimării religioase a spiritului războinic.....	192
7.3. Locurile sacre și sărbătorile islamului	197
7.4. Doctrina sufistă sau esoterismul inițiativ islamic	198
8. Mesajul esențial al marilor personalități spirituale privind problematicele trebuințelor omului. Valorile omului tradițional	204
II. TENTAȚIILE MODERNITĂȚII.....	210
1. Dualitatea mesajelor modernizării.....	210
1.1. Proiectul iluminist și secularizarea	210
1.2. Despre globalizare și condiția umană	226
1.3. Retorică și practică socială privind drepturile omului	233
1.4. Forța de convingere a eticii umaniste moderne din perspectivă creștină	239
1.5. Realități și tendințe sociale euro-atlantice la începutul mileniului trei	250

1.6. Mesajul real al modernizării.....	266
2. Situații și comportamente sociale extreme în perioada (post)modernă	276
2.1. Cei relativ puțini care consumă mult. Consumerismul	276
2.2. Consumerismul în rândurile copiilor occidentali.....	283
2.3. Excese și dezechilibre în consumul alimentar	285
2.4. Producția și consumul de tutun	290
2.5. Cei mulți care consumă relativ puțin. Sărăcia extremă	293
2.6. Homo americanus sau omul recent.....	298
2.7. Cealaltă față a libertății promise - delincvență și corupție.....	303
3. Era informării și a comunicării globale nu a sosit încă.....	322
3.1. Repere ale erei globale în comunicare	322
3.2. Epoca actuală sau transformarea realului în spectacol	326
4. Calitatea vieții și indicii dezvoltării umane.....	337
5. Principiul coordonator al trebuințelor omului.....	348
Addenda	358
1. Test al asumării valorilor creștine.....	358
2. State membre ale UE și candidate, în anul 2005	359
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	360

Recunoștință,

Domnului Constantin Bălăceanu-Stolnici, membru de onoare al Academiei Române, pentru generozitatea de a lectura și prezenta această lucrare.

Domnului Nicolae Pătrașcu, rector al Universității "Gheorghe Barițiu" din Brașov, pentru implicarea în demersul de editare și prezentare a lucrării.

Domnului profesor Ioan Mărginean, de la Universitatea din București, pentru deosebit de valoroasele sale sugestii.

Autorilor în viață sau de peste timp, cuprinși în lista bibliografică.

Celor care s-au implicat în redactarea acestei lucrări: Felix Sandu, Rodica Ilie, Viorica Rotaru, Vasilica Țică, Adriana Romaș.

Și nu în ultimul rând, familiei mele ce m-a susținut pe parcursul întregului efort.

Mariana Stanciu

Argument

Această lucrare a Marianeii Stanciu este greu de prezentat din cauza caracterului său enciclopedic.

Este o lucrare care ne poartă cu competență și claritate prin teologie, cosmologie, antropologie, sociologie și economie. În această plimbare ne întâmpină un mare volum de date, interpretări și comentarii ce îmbogățesc cunoștințele și deschid perspective, adesea surprinzătoare, spre orizonturile cunoașterii umane.

Într-un curs pe care-l predau la Universitatea Ecologică din București, pe care l-am intitulat "*Cunoaștere și Știință*", am subliniat, ca și autoarea acestei cărți, că *știința* nu este decât un domeniu redus al cunoașterii umane. Limitele sale sunt determinate de limitele mecanismelor cognitive umane și de cele ale epistemologiei științifice, care este incapabilă să abordeze transcendentul. Reducționismul științelor exacte este, așadar, o necesitate metodologică.

Dare omul de știință este pus în fața unei mari și dificile alegeri. Dacă, în ceea ce privește lumea materială, poate avea "certitudinea" că o poate cunoaște, în ceea ce privește lumea spirituală, aceasta îi rămâne inaccesibilă. De aceea o poate nega, cum fac materialistii (reducționistii radicali), o poate accepta ca o realitate în care crede, fără a o verifica, sau poate să adopte poziția agnostică. ["Nu pot să verific transcendentul, deci nu pot nici să-l accept, nici să-l neg ca realitate"].

Cunoașterea științifică nu satisface toate trebuințele omului. De aceea, în istoria culturii din paleoliticul superior și până astăzi, găsim o preocupare constantă pentru cunoașterea și eventual "exploatarea" transcendentului, ceea ce a dus la structurarea diferitelor sisteme religioase (șamanice, mitologice, filosofico-religioase etc.) pe care autoarea ni le prezintă.

E drept că această cunoaștere se bazează exclusiv pe

credința absolută în adevărurile Revelației (indiferent care din ele). Nu trebuie însă să uităm că și științele exacte se bazează pe încrederea absolută în fiabilitatea percepțiilor și funcțiilor noastre cognitive, ca și în aceea a modelelor noastre teoretice și a tehnologiei de cercetare folosite.

În istoria culturii, am avut - pentru sfera Europei de Vest - un prim moment de restructurare a paradigmatelor cunoașterii, reprezentat de Renaștere.

Începând din secolul al XVIII-lea, asistăm la un al doilea proces de restructurare care a dus de la iluminismul german și enciclopedismul francez până la materialismul secolului al XIX-lea și apoi la marile curente materialiste (secularizante) ale secolului al XX-lea, ce continuă și la acest început de mileniu.

După ce ne-a condus prin lumea marilor construcții spirituale, autoarea ne readuce pe pământ și ne prezintă problemele epocii moderne, generate de dezvoltarea orientărilor materialiste, premarxiste, marxiste și postmarxiste, în contextul cărora științele sociale și economice au o pondere crescută, determinată și de un anumit pragmatism.

Este o carte optimistă, impregnată de orientări teologice absolut remarcabile pentru vremurile noastre, care încearcă să readucă în atenția generală valorile perene ale dezvoltării umane, menite să așeze într-o neașteptată lumină anxietățile omului modern, excesiv preocupat de lumea materială, în detrimentul trăirii realităților înalt ziditoare ale spiritului.

prof. dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici

Membru de onoare al Academiei Române

MISIUNEA ACESTEI CĂRȚI

După frumoasele și profundele idei exprimate de Domnul academician Bălăceanu Stolnici pe marginea acestei lucrări, mă simt nu doar onorat, ci și obligat să îmi strunesc gândurile și cuvintele spre a le așeza în ordinea harului. Căci numai sfinții ajung, cu ușurință, să cuvânte autentic, iar prin cuvântul lor să rezidească lumea, în virtutea apropierii lor de Cuvântul Divin. Noi oamenii de rând, prea rar și doar pe măsura mereu prea puținei noastre smeriri, reușim să rostim unele vorbe de duh, ce pot dura între cuvintele sfinților.

Cartea de față respiră atmosfera unei mari cunoașteri și iubiri de oameni și de Dumnezeu. Asemenea domenii fundamentale ale manifestării umane, cum sunt știința laică și religia s-au cam ignorat reciproc, în ultimul secol, atunci când nu s-au subminat efectiv, fiecare servindu-se de mijloacele specifice. De aceea, nu-i ușor de crezut că o asemenea carte constituie produsul exclusiv al unui om de știință al lumii de astăzi, mai ales dacă observăm și intensitatea remarcabilă a trăirii duhovnicești ce transpare discret din discursul autoarei. Aceasta efectuează o incursiune dificilă și riscantă în spațiul dintre două lumi extrem de diferite și, nu de puține ori, contradictorii (cel puțin la nivelul aparențelor), reușind totuși să construiască o punte și chiar un spațiu de comunicare între ele. Este vorba despre unele științe sociale precum economia, sociologia, psihologia socială, și religiile cele mai larg asimilate ale lumii de astăzi - precum creștinismul, iudaismul și celelalte.

Științele laice tratează condiția umană actuală ca pe un dat. Potrivit acestora, condiția umană ar fi imună și cvazi independentă față de traiectoria etică și religioasă a omului în istorie.

Pentru majoritatea religiilor consacrate însă, omul zilelor noastre este o ființă căzută din condiția sa primordială de înalt potențial, primită la Facere. Iar căderea din fericirea edenică a omului a atras o serie de mutații ontologice majore în performanțele și calitatea vieții sale - mutații echivalând cu pierderi de amploare cosmică, în materie de capacități și dezvoltare umană.

Pe măsura îndepărtării de condiția sa edenică, omul a devenit tot mai amnezic și de un orizont spiritual mereu mai îngust, în milenii din urmă amintindu-și doar vag cum să acționeze, spre a-și recăpăta demnitatea cerească și pământescă. De aceea, a fost nevoie de implicarea directă a lui Dumnezeu în istoria omului, prin întruparea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, care a venit aici nu pentru a readuce în Dumnezeu un popor anume, ci pentru toate popoarele și pentru toți oamenii care vor crede în El și îi vor urma învățăturile.

Cu toate acestea, prin laicizarea lumii, chiar și după venirea Mântuitorului, eforturile omului arhaic ca și cele ale omului modern, s-au mobilizat îndeosebi, nu în sensul regăsirii și redobândirii Împărăției Cerești, ci spre construirea unui paradis pământesc, din păcate nedurabil și prea multora inaccesibil.

Prin întruparea pe Pământ a Fiului lui Dumnezeu însă, omul a primit un nou impuls spre regăsirea drumului pierdut de ieșire din timp, spre intrarea în sărbătoarea continuă a veșniciei lui Dumnezeu.

Cu autoritatea unui autentic om de cunoaștere, autoarea reușește un lucru extrem de dificil. Să redea cititorilor, încrederea în regăsirea drumului înapoi spre deplina dezvoltare umană, servindu-se magistral atât de instrumentele științelor sociale, cât și de darul Cuvântului Divin de care se află atât de aproape. Autoarea se adresează convingător atât oamenilor de știință, cu iscusința unui autentic trăitor în Duhul lui Dumnezeu, cât și căutătorilor în Duhul lui Dumnezeu, cu instrumentele unui om de știință. Ambele categorii de potențiali cititori pot ieși mai bogați intelectual și spiritual dintr-o asemenea lectură.

În mod legitim, cartea situează în atenția generală caracterul excepțional al doctrinei creștine - ca doctrină a iubirii de oameni - care a produs, pe de o parte fixarea, iar pe de altă parte, răsturnarea multor valori ale tradițiilor culturale și ale altor religii anterioare - orientate în genere de jos în sus, adică de la individul mai mult sau mai puțin activ, spre un Dumnezeu pasiv, uneori capricios, adesea indiferent la suferința și neputințele omului. După cum afirmă și Nae Ionescu (în *Neliniștea metafizică*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1993, p.87-93), mântuirea creștină se sprijină mai puțin pe acțiunea autonomă a omului (acesta fiind

condamnat prin cădere la precaritate și scăderea capacităților sale de afirmare) și mai mult, pe răspunsul omului la inițiativa dumnezeiască de salvare cosmică. În perioada paradisiacă, Dumnezeu a comunicat cu omul apropiat, deschis, ca și cu un prieten. Așadar omul avea atunci toate atuurile unei ființe deplin potente și fericite. Prin căderea în timp însă, lucrurile s-au schimbat radical pentru om. Cu toate acestea, chiar și în prezent, între timpul omului și eternitatea dumnezeiască există un raport instituit prin misterul implicării directe a lui Dumnezeu Hristos în istoria omului. Prin respectarea ritului sărbătorilor religioase, omul tinde spre înlăturarea « timpului profan », acela care începe prin viață și se încheie prin moarte, cu « timpul sacru, primordial », ce se desfășoară printr-o dinamică ciclică de viață veșnică. Astfel, omul religios a dus și duce neîncetat o luptă aprigă și de recuperare a « Paradisului pierdut ».

Cartea de față realizează o aplecare atentă, sensibilă, dar totodată curajoasă și de o sinceritate debordantă, asupra problematicii îndumnezeirii omului zilelor noastre și șanselor lui de scăpare de sub limitele neputințelor și imperiul suferinței. Este în egală măsură o carte despre omul contemporan și despre omul viitorului. Accentele sale uneori amare, dar cel mai adesea puternic energizante, creează un spațiu de reflecție generos dar și un impuls spre inițiativă personală și socială. Prin rândurile sale răzbate o nepotolită sete de sacru, o nostalgie după integralitatea ființei Omului primordial, cel dinaintea de căderea edenică.

Toate acestea sunt alimentate de o sete cu mult mai mare și deosebit de veche – setea de Dumnezeu. Căci aceasta susține orice impuls vital al omului și, în clipa de față, întregul demers al autoarei.

**Preot Profesor Universitar
IOAN STANCU
Prodecan al Facultății de Teologie
Ortodoxă Universitatea Pitești**

Confesiune

Am venit în cercetarea socială pentru a scrie această lucrare. Dar hotărârea de a o încredința tiparului a survenit după îndelungi acumulări și reflecții, știind totuși cât de hazardată poate fi o astfel de încercare într-o lume a științelor sociale cu reflexe decis laice.

Cu toate acestea, în cele ce urmează, mi-am asumat riscul de a analiza, dintr-o perspectivă mai puțin obișnuită în discursul științific actual, multe fapte și mai ales multe așa-numite valori sociale, oricât de legitime ar părea acestea unor majorități sau minorități sociale, pornind de la convingerea că asumarea lor a adus deja prea multă suferință oamenilor. Cred că stă în puterea noastră să diminuăm sau să înlăturăm suferințele respective, chiar înfruntând dificultăți deosebit de mari.

Cunoașterea științifică a formulat, în ultimele două-trei secole, un răspuns global radical diferit de cel al tradiției spirituale la întrebările privind natura și trebuințele dezvoltării umane. Consecințele sociale net diferite ale asumării unuia sau altuia dintre cele două tipuri de răspunsuri contradictorii pe unele dimensiuni, generează un spațiu de reflecție deosebit de tensionat pentru omul zilelor noastre aflat în centrul atâtor influențe.

Pentru a deschide un dialog constructiv între cele două concepții, lucrarea de față operează pe două niveluri de analiză. Întâi abordează problematica trebuințelor dezvoltării umane, așa cum este aceasta tratată în scrierile sacre și în exegeza spirituală exoterică și esoterică a lumii. Apoi, în partea a doua a lucrării, plasând în contextul lumii de astăzi unele mari idei ale acestor scrieri, face posibil dialogul acestora cu ideile privind trebuințele omului (post)modern și cu conceptul său privind dezvoltarea umană.

În sprijinul celor de mai sus, subliniez câteva aspecte:

- din experiența personală și din cunoașterea acumulată până în prezent, am ajuns la concluzia că modelul ontologic al științelor laice nu satisface consecvent nici măcar criteriul de raționalitate pe care și l-a impus, în încercarea de a răspunde

convingător la întrebările privind natura existenței și condiția omului; în consecință, buna-credință m-a obligat la depășirea atitudinii de ignorare a altor căi de cunoaștere decât cele laice, materialiste, de vreme ce asemenea alte căi există și sunt cunoscute omului de mii de ani;

- cred că la edificarea *conceptului de unitate și organicitate cosmică a realității*, pe care teoriile materialiste nu îl epuizează, și pe care omul l-a explorat în proporție infimă până în prezent, disciplinele cunoașterii spirituale trebuie să contribuie alături de disciplinele științifice laice. Am certitudinea că *există modalități de cunoaștere și investigare a realității obiective superioare celor bazate strict pe rațiune sau experiment*.

- știu că omul este mult mai mult decât corpul său fizic, cu metabolismul și psihismul său, dar științele laice actuale nu cunosc natura completă a omului și, de aceea, ignoră de veacuri anumite structuri ale sale. Acest fapt a adus mari deservicii omului, dar și altor specii și regnuri ce evoluează pe Pământ, permițând construirea unui concept limitativ, și pe unele dimensiuni, incorect asupra dezvoltării umane. Un asemenea concept nu poate valoriza ființa integrală a omului, aducând în prim-planul conștiinței sociale întreaga complexitate a misiunii sale pământene și cosmice.

Ca urmare, de-a lungul discursului, uneori voi ignora rigoarea probării unor afirmații ce pot părea susceptibile de partizanat – ca nedecurgând direct dintr-un demers științific în sens laic, pe de altă parte, știut fiind că nu tot ceea ce este astăzi larg acceptat în științele laice, a parcurs testul credibilității prin demonstrație sau experiment.

În a doua parte a lucrării, voi efectua un fel de echilibristică riscantă pe culmea fragilă a doi versanți - *miraculosul* creditat prin experiența spirituală și teologică a omului și *scepticismul* bazal al științelor laice - în speranța că din această aventură științele laice vor genera noi impulsuri spre cercetare. Nu voi utiliza alte repere decât interesele dezvoltării umane, în accepțiunea inedită a conceptului, propusă prin lucrarea de față. Am în vedere recuperarea expresă a unor valori spirituale spre a le readuce în prim-planul atenției omului (post)modern. Un asemenea demers este cu atât mai necesar cu cât dificultățile deosebit de mari întâmpinate în sfera socializării satisfacerii trebuințelor generează

un semnal clar de alienare a omului în raport cu menirea sa fundamentală.

Tradiția creștină și modalitățile prin care aceasta ar putea influența, mai mult decât până în prezent, soluțiile adresate problemelor moderne ale bunăstării sociale vor ocupa un spațiu mai larg în expunere, dat fiind că însăși istoria umanității este cuantificată în funcție de Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos, ceea ce indică rolul Lui de piatră unghiulară în devenirea culturii și civilizației omenești. În prezent, în lume, sunt peste 1,4 miliarde de creștini, iar națiunile creștine, îndeosebi cele din Occident, domină lumea economic și cultural. Nu în ultimul rând, am în vedere că 87% dintre români își asumă această aspirație spirituală numită doctrina creștină.

În final, se cade să amintesc și sentimentul de adâncă smerire trăit pe parcursul acestei scrieri, prin conștientizarea faptului că un asemenea demers ar fi meritat, desigur, un autor mult mai inspirat.

Rog și sper ca Bunul Dumnezeu și stimatul cititor să-mi ierte limitele constatate în selectarea și expunerea ideilor.

Mariana Stanciu

“Și a zis către ucenicii Săi: ...Nu vă îngrijiți pentru viața voastră ce veți mânca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca. Viața este mai mult decât hrana și trupul mai mult decât îmbrăcămintea... Căci toate acestea pământii lumii le caută; dar Tatăl vostru știe că aveți nevoie de acestea. Căutați mai întâi împărăția Lui și toate acestea se vor adăuga vouă.”

(Evanghelia după Luca, 12, 22-23, 30-31)

Afirmații majore despre condiția umană și trebuințele perene ale omului

De-a lungul istoriei, omul s-a afirmat ca o ființă extrem de tenace și eficientă în arta (supra)viețuirii. În diverse epoci, el a experimentat soluții diferite la dezideratul satisfacerii propriilor trebuințe. Unele dintre soluții au dăinuit îndelung în practica socială. Altele însă, mai dăinuie doar în muzee, dacă nu au fost uitate pe măsură ce noi oportunități de progres au apărut.

Asemenea multor mentori ai unor școli de spiritualitate esoterice, Berdiaev susține că, “în decursul dezvoltării civilizației, omul, dacă a reușit să se înalțe, el a ajuns, de asemenea, să degenereze, să decadă, să slăbească. Este de netăgăduit că de-a lungul timpului *el a pierdut anumite cunoștințe în legătură cu apropierea de sursele ființei și că nu a păstrat despre ele decât o vagă reminiscență*; la fel, este incontestabil că au existat în trecut mari culturi, în special cele ale Babilonului și Egiptului, ce au fost urmate de o regresie, în care realizările lor au fost distruse. Avem serioase motive să credem în realitatea mitului Atlantidei, ce ne înfățișează istoria unei civilizații înalte, care a cunoscut o descompunere morală și s-a năruit definitiv. În consecință *ar fi mai corect ca sălbaticul epocii noastre să fie considerat drept produsul unei degenerescențe și decadențe, decât să se vadă în el omul primitiv și izvorul dezvoltării umane*” (2004, p. 119).

Berdiaev, ca și alți filosofi, pune în lumină alt sens și alte semnificații ale istoriei omului decât cele pe care unele cercuri ale oamenilor de știință le-au recunoscut și popularizat prin scrierile lor în ultimul secol. Dovezile materiale găsite până în prezent de arheologi și antropologi se pare că pot susține până la un punct oricare dintre cele două teze. Totuși, din cauza ideologiei materialiste ce a fundamentat științele laice începând încă din epoca iluminismului, *teza privind situarea originilor dezvoltării umane în omul primitiv a fost mai intens și mai larg popularizată de către exponenții științelor laice, pe când teza degenerării omului de esență spirituală prin adâncirea sa în materialism a fost mai puțin și mai discret popularizată, doar de către religii și de școlile spirituale esoterice.*

Spre deosebire de unele sisteme de cunoaștere aparținând tradițiilor spirituale creștine sau din Extremul Orient, ca și de o parte a exegezei filosofice semnate de Kant, Hegel, Heidegger, Husserl, Bohme, Brunner, Berdiaev, Blaga, Noica ș.a., *științele laice încă nu au afirmat că ar deține informații concludente privind originile omului, menirea sau rațiunile existenței sale, ca specie, pe Pământ*. Cu toate acestea, și în cadrul științelor laice s-a scris mult și divers despre *condiția umană și trebuințele omului*. Literatura pe această temă conține totuși destule ezitări și imprecizii în definirea “naturii umane”, ca și în stabilirea manierei și a măsurii în care aceasta este influențată de ordinea naturală a existenței în ansamblu, în demersul omului de a-și satisface trebuințele.

De-a lungul timpului, s-au structurat mai multe tipuri de doctrine antropologice: *doctrina vedică*, a omului exilat în diverse lumi/universuri materiale, ca efect al revoltei lui față de ordinea divină, *doctrina antică*, de inspirație grecească, a devenirii omului ca ființă rațională, *doctrina iudeo-creștină* - a căderii, îndumnezeirii și mântuirii omului creat de Dumnezeu -, *doctrina științifică* - a omului ca rezultat biologic al evoluției speciilor -, *doctrina omului conștient* - ca rezultat al regresiei (degenerării) biologice (Bahoffen, Klages, Scheler, Nietzsche ș.a.) -, *doctrina omului social* - dezvoltată în cadrul gândirii sociale moderne (Marx, Durkheim, Comte ș.a.).

În ultimele două-trei decenii, științele care studiază omul arată un mai mare interes pentru studierea capacităților și potențelor unor oameni care au atins un nivel avansat de conștientizare și control asupra anumitor trebuințe. În aceste privințe și în multe altele ce privesc impactul calității vieții și stilurilor de viață asupra parametrilor biologici și psiho-spirituali ai omului, disciplinele spirituale, în special cele provenind din tradiția vedică, budistă, hindusă, taoistă, confucianistă, sufistă și, nu în ultimul rând, iudeo-creștină, au acumulat un tezaur de cunoaștere și experiență ce n-ar mai trebui ignorat de științele laice.

Puține afirmații cu adevărat sigure pot fi formulate cu referire la problemele de viață ale omului, în absența unei concepții clar articulate asupra naturii lui existențiale. Căci indiferent care ar fi orientarea unei asemenea concepții, ea singură poate opera în spațiul selecției și ierarhizării mai mult sau

mai puțin conștiente a valorilor și trebuințelor.

De-a lungul dăinuirii sale ca ființă creatoare de cultură și civilizație, omul a formulat *mai multe categorii de afirmații* privind natura cosmosului, a lumii și, implicit, a premiselor ontologice ale structurării trebuințelor sale, fiecare afirmație accentuând, uneori până la radicalizare, un anumit gen de percepție.

1. **Afirmația potrivit căreia cosmosul/lumea ar avea o natură creată, de esență spirituală, fiind opera unui spirit atotputernic numit Brahman, Dumnezeu, Sfânta Treime, Allah sau altfel**. Aceasta aparține, pe de o parte, *marilor sisteme mistico-religioase*, apărute în diverse etape ale istoriei, dar pe de altă parte, și *disciplinelor și științelor spirituale oculte*, care, vreme de secole, au fost accesibile doar unui corp restrâns de inițiați.

2. **Afirmația potrivit căreia cosmosul/lumea ar avea o natură necreată, de esență materială, liberă de orice determinări etice sau spirituale**. Aceasta a fost susținută în cadrul disciplinelor științifice laice, dezvoltate cu precădere în ultimele două-trei secole. În cadrul științelor laice, se afirmă că *valoarea de adevăr incontestabil* pot avea doar acele aserțiuni care se bazează pe *observație obiectivă, experiment științific și logică matematică*. Totuși, unii analiști ai istoriei științei, cum este, Thomas Kuhn, afirmă de exemplu, că argumentele raționale joacă un rol limitat în alegerea unei teorii științifice și, de aceea, criteriul apropierii de adevăr este pentru el irelevant în discutarea progresului științei. Și tot el spune că, în schimbările de paradigmă, ca și în revoluțiile politice, nu există un standard mai înalt decât asentimentul sociologic al comunității relevante. Dar susținătorii unor paradigme diferite, chiar trăind în aceeași lume, trăiesc de fapt în lumi diferite și văd lucruri diferite în aceeași lume. De aceea, trecerea de la o paradigmă la alta nu poate fi făcută prin pași mărunți, orientați de logică sau experiență, ci este o experiență de *conversiune*, demonstrația sau argumentele - care, bazându-se pe preexistența paradigmei, sunt toate circulare - fiind complet inutile (T. Kuhn, 1962, p. 94 și p. 150-151).

3. **Afirmația potrivit căreia cosmosul/lumea ar avea, în esență, o natură inaccesibilă cunoașterii**, susținută de filosofia *agnostică*.

O mare parte a cunoașterii științifice actuale se sprijină doar pe *teorii sau constructe ale minții* a căror validare nu a avut loc

încă, deoarece nu sunt suficient formalizate matematic, și nu se pot formula predicții verificabile prin observații directe, pe baza lor.

În ultimele șapte-opt decenii, fiabilitatea cunoașterii umane dobândite prin mijloace științifice de investigare a realității, adică prin observare, experiment, logică matematică sau prin utilizarea altor tipuri de limbaje sau structuri logice, a fost supusă unor serioase îndoieli, în principal, ca efect al marilor dificultăți raționale de integrare în corpul laic al cunoașterii a unor informații privind natura universului și a vieții, derivate din ultimele descoperiri în domeniu. În fizica de avangardă, în cosmologie, ca și în biochimie sau genetică, multe dintre teoriile de ultimă oră trec prin diverse crize de validare, ori sunt net contradictorii, în pofida faptului că fiecare, separat, poate părea destul de convingătoare (de exemplu, teoria superstringurilor și teoria generalizată a relativității). În această situație se află teorii care, prin validare, ar putea induce schimbări radicale de paradigmă în toate științele, cum sunt: în fizică - teoria unificării câmpurilor fizice, teoria superstringurilor, teoria forței a cincea, teoria privind masa totală a universului, teoria singularităților spațio-temporale (găurile negre) ș.a.; în biologie și genetică - teoria originilor vieții, teoria genomului uman, teorii privind cauzele unor afecțiuni patologice genetice, în bioetică ș.a.

Cu toate acestea, un geniu în domeniul fizicii moderne, cum este Stephen W. Hawking, cuteza să susțină încă din anul 1988 că, "în pofida tuturor dificultăților evidente, există motive să sperăm că ne aflăm aproape de capătul căutărilor legilor finale ale naturii" (*S. Hawking, 2001, p. 178*). El s-a lansat într-o asemenea declarație, deși în alt context afirma: "Chiar dacă există o singură teorie unificată posibilă (referindu-se la unificarea celor patru - în fapt cinci? - forțe fundamentale din univers, n.a.), ea este doar un set de reguli și ecuații. Dar ce este ceea ce animă ecuațiile și le face să descrie universul? Abordarea obișnuită a științei construcției unui model matematic nu poate răspunde la întrebări de genul: de ce trebuie să existe un univers pe care să-l descrie modelul? De ce există universul? Teoria unificată este atât de restrictivă încât determină propria lui existență? Sau el a avut nevoie de un Creator și, dacă da, a avut acesta efect asupra universului?" (*op. cit., p. 197*).

Cu siguranță, adevărul asupra rațiunilor existențiale cele mai profunde ale cosmosului și vieții (acel *de ce?* care așteaptă întotdeauna un răspuns vizând cauzalitatea, deși răspunsul poate să nu implice strict relații cauzale), ca și asupra manierei existențiale (*cum?*-ul) ori asupra naturii și, implicit, trebuințelor umane (*pentru cine?*, *ce?*), este cuprins doar pasager și fragmentat în literatura științifică laică, până în prezent. Spre deosebire de Hawking, cred că oamenii se află încă departe de aflarea legilor bazale ale naturii, a căror cunoaștere poate influența masiv concepția ontologică și, implicit, trebuințele umane. Iar legile fenomenologiei materiale nu pot fi înțelese izolat de inserția și raportarea lor la țesătura discretă, de ordin spiritual, a întregului cosmos.

Pe de altă parte, cunoașterile privind bazele de ordin mental-spiritual ale cosmosului material sunt încă destul de dificil de antrenat în discursul curent al științelor laice, orientate îndeosebi spre producerea unor informații și dovezi relevante în planul material. Totuși, fizica modernă (în special fizica nucleară și fizica cea cuantică) a influențat profund filosofia modernă, în special ontologia. Explorarea structurilor nucleare ale atomului în secolul al XX-lea a relevat limitări neașteptate ale ideilor oamenilor de știință și a impus o revizuire radicală a concepțiilor anterioare. Conceptul de *materie* din fizica nucleară a devenit astfel diferit de conceptul clasic de *substanță*.

Cu sau fără ultimele evenimente tulburătoare și oarecum debusolante din fizica modernă, Sfinții Părinți ai ortodoxiei creștine au susținut dintotdeauna că oamenii pot afla pe cale intuitivă adevărul despre natura creată a lumii nu au nevoie de dovezi materiale în acest sens. Cât despre materialismul convingător, acestora oricâte dovezi li s-ar aduce, ei nu vor vedea decât lucrurile în care pot crede.

Așadar, adeziunea pentru una sau alta dintre cele trei afirmații (paradigme) majore ale omului rămâne, cel puțin deocamdată, o problemă de convingere, de percepție personală, o *problemă de credință*. O dată realizată însă opțiunea respectivă, aceasta va marca inconfundabil sistemul de valori și comportamentul uman, în toate împrejurările vieții.

O bună parte a omenirii nu a optat, până în prezent, în mod autentic, pentru o afirmație sau alta. Este greu de spus ceva

despre sistemul de valori al acestei categorii sociale. Pentru mulți oameni, natura ultimă a existenței rămâne un subiect neabordat în profunzime toată viața. Astfel de oameni se pot declara *religioși*, fără a fi practicantți, sau *nonreligioși*, fără a se considera ateii. Tot așa de bine însă ei pot fi regăsiți în rândurile credincioșilor de o confesiune sau alta, pe care o frecventează doar din spirit de afiliere la o anumită identitate social-culturală, din spirit defensiv ori, pur și simplu, pentru că au moștenit o anumită apartenență religioasă de la înaintași. Alți oameni pot fi *atei* un timp limitat ori pe parcursul întregii vieți. Statistica socială demonstrează însă că aceștia din urmă sunt, în general, extrem de puțini și au apărut îndeosebi în momentul de vârf al epocii moderne (secolul al XX-lea). În anul 2000, categoriile sociale *nonreligioase*, de exemplu, înglobau în jur de 17% din populația mondială (tabelul nr. 1). Asemenea categorii sociale aderă la sisteme de valori puțin studiate și cunoscute de cercetarea socială până în prezent. La fel de puțin cunoscute sunt și valorile celor care se autodeclară *atei*, a căror proporție, în decursul unui secol de afirmare intensă a concepției materialiste, a atins un maxim în jur de 4,6 procente.

Tabelul nr. 1. Proporții ale populației lumii ce adera la marile tradiții religioase

Religia/anul	1900	1970	1980	1985 (estim.)	2000 (estim.)
Creștină occidentală	26,9	30,6	30,0	29,7	29,9
Creștină ortodoxă	7,5	3,1	2,8	2,7	2,4
Musulmană	12,4	15,3	16,5	17,1	19,2
Hindusă	12,5	12,8	13,3	13,5	13,7
Budistă	7,8	6,4	6,3	6,2	5,7
Chineză populară	23,5	5,9	4,5	3,9	2,5
Tribală	6,6	2,4	2,1	1,9	1,6
Nonreligioasă	0,2	15,0	16,4	16,9	17,1
Ateistă	0,0	4,6	4,5	4,4	4,2

Sursa: D.B. Barrett ed., World Christian Encyclopaedia: A comparative study of churches and religions in the modern world A.D. 1900-2000, Oxford University Press, Oxford, 1982.

Proporția persoanelor nonreligioase a crescut sensibil în

epoca de manifestare plenară a modernismului (adică în intervalul 1900-1970 - tabelul nr.1). Interesant este că, deși în același interval, a crescut la 4,6% și ponderea *ateilor*, ponderea lor s-a menținut aproape constantă în intervalul 1970-2000.

Desigur, *problema autenticității opțiunii de credință* poate relativiza masiv datele din tabelul nr. 1. Puțini oameni ajung însă, în zilele noastre, să-și probeze exemplar fermitatea și opțiunea de credință. Poate de aceea, prezumțiile de neautenticitate a credinței, ce se ridică, de exemplu, față de mulți dintre cei circa 87% români creștini ortodocși - sunt greu de contestat. Este de ajuns să privim însă, la unele date referitoare la presupusa moralitate și bună-credință a anumitor categorii sociale de români. Datele respective mărturisesc de la sine în această privință. Dintr-un studiu realizat de Institutul de Cercetare a Calității Vieții din București, privind percepția populației din România asupra micii corupții (șpaga), rezultă că marea majoritate a populației adulte (93,5%) considera că, fie toți salariații din domeniul public, fie majoritatea acestora, fie doar unii dintre ei sunt corupți (*I. Mărginean, coord., 2004*). Dintr-un alt studiu pe tema corupției din România, realizat de Banca Mondială în anul 2000, rezultă, de asemenea, că 67% dintre respondenți au afirmat că toți sau majoritatea funcționarilor erau corupți (*World Bank, 2001*). De-ar fi să ne referim, de exemplu, și la suma infracțiunilor înregistrate anual în statisticile poliției, imaginea ortodoxiei noastre ar avea mult de suferit. Dar, desigur, deși aceasta nu poate consola pe nimeni, autenticitatea unei identități spirituale asumate deschis nu constituie un ideal, doar pentru români, ci și pentru alte națiuni.

I. Trebuințele omului în viziunea tradiției spirituale

1. Iudeii

1.1. Cărțile Sfinte

Moise și alte repere iudaice. Începutul doctrinei iudaice exoterice a fost primit de Moise prin *Revelația Divină* de pe Muntele Horeb. Potrivit *Vechiului Testament* însă, interesul lui Dumnezeu față de soarta poporului evreu a precedat cu mult momentul oferirii *Tablelor Legii* (pe care Dumnezeu a imprimat cu Mâna Lui Cele 10 Porunci), manifestându-se încă din timpurile lui

Avraam, Isaac și Iacob. Iar lui Moise, Dumnezeu i S-a arătat și anterior întâlnirii de pe Muntele Horeb, pregătindu-l treptat pentru misiunea pe care avea să i-o încredințeze.

Potrivit tradiției, Moise a crescut la curtea unui faraon egiptean, unde poporul său trăia în robie, încă din vremea când Iacob, tatăl lui Iosif, împreună cu ceilalți unsprezece fii ai lui și familiile lor, au venit în Egipt pentru a scăpa de foamete. Ca urmare a revelației privind misiunea de scoatere a evreilor din Egipt, spre a-i aduce într-un nou teritoriu (Pământul Făgăduinței), Moise s-a angajat într-o aventură ce avea să-l înscrie definitiv în memoria poporului său. După numeroasele încercări ale lui Moise de a-l determina pe faraon să redea libertatea evreilor, acesta din urmă a cedat, constrâns fiind de pedepsele succesive aplicate de Dumnezeu familiei și poporului său. Urmându-l pe Moise, în jur de 600.000 de suflete au traversat Marea Roșie (*Ieșirea*), pornind spre deșertul Sinai, unde au peregrinat, vreme de 40 de ani. Aproape toți reprezentanții generațiilor care au plecat din Egipt au pierit în deșert, Pământul Făgăduit (Canaanul) fiind aflat abia de urmașii lor, sub conducerea lui Iosua, după moartea lui Moise.

La momentul instituirii bazelor spiritualității iudaice, națiunea iudeilor era constituită din 12 triburi (urmașii celor 12 fii ai lui Iacob), între care nu întotdeauna a domnit pacea și buna înțelegere.

Samuel a fost primul rege profet, fiind urmat de *David*, care a stabilit capitala la Ierusalim și a reunit cele 12 triburi. *Solomon*, fiul lui David, a inițiat construirea *Primului Templu*, unde au fost depuse *Tablele Legii*. După moartea lui Solomon, divergențele politice s-au accentuat, iar țara s-a scindat în *regatul lui Israel*, la nord, cu capitala la Samaria (în prezent Napluz) și *regatul lui Iuda*, la sud, cu capitala la Ierusalim (722 î.H.). În anul 586 î.H., regatul lui Iuda a fost cucerit de Nabucodonosor, regele Babilonului. Templul a fost distrus, iar o parte a locuitorilor au fost luați ostatici. În anul 539 î.H., Cyrus a pus stăpânire pe Babilon, eliberându-i pe evrei și întemeind Imperiul Persan. Reîntorși în Ierusalim, evreii au construit *Al Doilea Templu*. În anul 326 î.H., Iudeea, ca provincie a Imperiului Persan, a fost cucerită de Alexandru Macedon. Revolta împotriva influențelor culturii elene a generat războiul de eliberare din anul 162 î.H., după care, temporar, Iudeea și-a recăpătat independența. În anul 63 î.H.,

Iudeea a fost ocupată de Pompei, împăratul Romei, iar Irod a fost numit rege al iudeilor, după ce mai înainte guvernase Galileea. În anul 70 d.H., în urma răscoalei evreilor împotriva ocupației romane, Titus a asediat din nou Ierusalimul și a distrus *Al Doilea Templu*. O asemenea catastrofă, anunțată de Iisus Hristos cu aproape patru decenii înainte, a cutremurat atât de profund națiunea iudaică încât aceasta o comemorează și în prezent, prin post și doliu (*P. Gaudin, 1995*). În jurul acestor evenimente s-a centrat o bună parte din spiritualitatea și cultura iudaică, de-a lungul mileniilor, până în zilele noastre.

Autoritatea de conducător a lui Moise, care era dotat cu o puternică personalitate și charismă, deși a fost adesea contestată în timpul vieții sale, s-a impus de tot atâtea ori, prin dovezile pe care Moise le-a oferit în privința contactului său neîntrerupt cu Dumnezeu.

Tradiția iudaică susține că, în urmă cu 5765 de ani, ar fi luat naștere un nou tipar al cunoașterii și conștiinței umane și tot potrivit acesteia, în prezent, ne-am afla foarte aproape de o nouă transformare majoră a cunoașterii și conștiinței, determinată de iminența *epocii mesianice* (*D.A. Cooper, 2001*).

Din cele mai vechi timpuri, principalele curente de gândire ale spiritualității evreilor au fost reprezentate de *saduceni* (*tzedokim*) - clasa marilor preoți și a elitei sociale - ce respectau cu strictețe legea scrisă, dar respingeau legea orală, *esenieni* - ce respectau legea scrisă și predica egalitatea socială – dar duceau o viață deosebit de austeră, și *farisei* (*perushim = separați*) - ce acceptau atât legea scrisă, cât și pe cea orală - aparținând păturilor sociale mai largi.

Biblia iudaică sau *Vechiul Testament* este scrisă integral în limba ebraică - cu excepția câtorva capitole sau versete care sunt scrise în aramaică (ebraica populară). Este cartea cu cele mai numeroase traduceri și cei mai mulți cititori din lume. *Biblia* iudaică este constituită din: *Torah* (cele cinci cărți ale lui Moise), *Neviim* (Proorocii - 15 cărți profetice) și *Ketuvim* (Scrierile hagiografe, Psalmii). *Torah*, *Neviim* și *Ketuvim* formează baza scrisă a iudaismului rabinic și kabbalistic, denumită și *Tanakh* (de la inițialele T.N.K.).

În spiritualitatea iudaică, *Torah* reprezintă *Cuvântul lui Dumnezeu* și din ea rezultă toată cunoașterea. Conține 613

porunci, inclusiv cele 10 primite de Moise de la Dumnezeu, care sunt explicate în *Talmud*.

Iudeii cred în progresul condiției omului și în misiunea mântuitoare a lui Mesia. În tradiția iudaică se susține că Revelația Divină a avut inițial un caracter universal, fiind oferită de Dumnezeu tuturor popoarelor (70 la momentul respectiv). Dar popoarele respective, cu excepția evreilor, au refuzat-o, ceea ce a plasat poporul lui Israel în postura de *popor ales*. O asemenea poziție nu conferă însă doar privilegii, ci și foarte mari responsabilități (C. Bălăceanu-Stolnici, 1996, p. 157).

Ca toate marile sisteme religioase, iudaismul dispune de o *revelație scrisă* și de una *orală*. Textele orale au apărut din necesitatea de a aduce clarificări lexice și semantice, ca urmare a evoluției limbii ebraice vechi, a apariției limbii aramaice și a limbii arabe (A. Steinsaltz, 1976). Explicarea unor versete biblice a dus la apariția exegezei *halakhice*, care se referă la aspecte juridic-legislative, și a exegezei *midrash* - care interpretează alte aspecte ale Revelației.

Comentariile *midrash* conțin *primele formulări esoterice*, mistice și magice care, ulterior, au fost grupate în două mari culegeri - *Actul Creațiunii* și *Carul Divin*, din care s-a structurat nucleul învățaturii kabbalistice. Misticii iudaici au fost întotdeauna reticenți față de dezvăluirea învățăturilor *Kabbalei*, deoarece *Talmudul* impune ținerea sub un control strict a acestora. Ca urmare, cercetătorii obișnuiți și cu atât mai puțin cei laici puteau doar în împrejurări speciale să acceadă la informațiile respective, mai ales înainte de secolul al XX-lea. În ultima jumătate de secol însă, s-au tradus în limbi europene mai multe dintre textele respective, inițiindu-se asupra lor studii de amploare.

În spațiul cultural european, *Kabbala* are un rol pe cât de interesant, pe atât de straniu și greu de definit. Există tendința de a asimila *Kabbala* cu unele științe oculte, acestea din urmă, ca de altfel și *Kabbala*, fiind cunoscute superficial de numeroșii pasionați de magie, astrologie, alchimie, numerologie ș.a. Apariția *Kabbalei* a fost precedată de literatura apocaliptică a *Carului Divin*, *Palatelor*, *Corturilor*, de *Doctrina celor zece numere sacre* (*Sefirah*) și a *literelor* (*Sefer Zetsirah*), de *completările aduse de geonimii babilonieni și hassidinii renani* - care nu alcătuiesc un corp doctrinar unitar, ci o succesiune de orientări ce s-au

dezvoltat în secret sau discret, alături de marile curente ale iudaismului exoteric, și au creat o mentalitate diferită de cea a rabinatului. La originea *Kabbalei* ar sta de fapt o parte a *Revelației Divine* primite de Moise pe Muntele Sinai și transmisă de acesta în secret unui număr restrâns de inițiați. De aceea, această lucrare s-a impus prin puternica ei sacralitate și prin prescripțiile sale în domeniul magiei. Abordarea cunoașterii kabbalistice este dificilă pentru gândirea de tip aristotelic (european). *Kabbala* utilizează principii de gândire de tip analogic, oriental, stabilind conexiuni între realități aflate în același plan ontologic sau în planuri diferite, pe baza *principiului corespondențelor* (formulat întâia oară în *Tabula Smaraldina* a lui Apollonius din Tyiana, prin celebra reflecție: *ce este jos este și sus și ce este sus este și jos*).

Kabbala nu poate fi înțeleasă printr-un demers intelectual simplu. Cei care o studiază trebuie să-și asume un anumit mod de viață, să studieze asiduu, să practice multe ore de contemplație și rugăciune. Prin astfel de eforturi personale, kabbalistul descoperă mereu noi sensuri ale realității absolute (D.A. Cooper, 2001). Comentariile la cărțile sfinte nu sunt realizate anarhic ci pe baza unor algoritmi (*midot*), fiind opera unor *elite* (*tsadik, haram*), numite și *servitori ai lui Dumnezeu*. Din textele sacre enumerate mai sus s-au desprins *trebuințele și obligațiile religioase, juridice și morale* ale poporului ebraic.

În timpul celui de-Al Doilea Templu, tradiția orală a căzut în sarcina scribilor anonimi din *Marea Adunare* sau *Sanhedrin* (*Consiliul celor 70 de înțelepți*). După anul 37 î.H., Sanhedrinul era constituit în majoritate din farisei care s-au opus cu îndârjire pătrunderii în tradiția orală a influențelor culturii grecești, pe care o considerau decadentă. Saducenii însă, chiar sub masca conservatorismului religios, au favorizat pătrunderea în spiritualitatea ebraică a unor elemente ale civilizației eleniste. Valoarea ideatică deosebită a comentariilor orale asupra cărților sfinte a determinat scrierea acestora, în secolul al II-lea, sub forma unor *culegeri* sau *ordine*. Dintre acestea fac parte: *Sărbătorile*, *Riturile de purificare*, *Lucrurile sfinte*, *Femeile*, *Semințele* și *Pagubele*.

Literatura apocaliptică (revelată) descrie modelul structural al existenței transcendente și imanente, postulând existența Creației sub forma a șapte ceruri ierarhizate în funcție de gradul

lor de sacralitate. În Cerul cel mai Sacru, Divinitatea - practic inaccesibilă cunoașterii extatice directe (în spirit) - dăinuie într-o lumină de natură spirituală atât de intensă încât *Heruvimii* și *Serafimii* nu o pot privi direct. Fiecare cer este populat cu *diverse Ierarhii de Entități Sfinte*, a căror complexitate întrece orice imaginație. Pentru a primi informații despre aceste Ierarhii, călătorul în spirit trebuie să depășească unele bariere situate la hotarele dintre ceruri, prin probarea unor virtuți. În plus, aspirantul trebuie să rostească anumite cuvinte cu puteri magice (aparținând chiar Rostirii prin care Dumnezeu a făcut lumea), înscrise în *Cartea Misterelor (Sefer ha-Razim)*. În această carte sunt descrise și o serie de formule și practici magice, ce pot fi realizate cu ajutorul unor cohorte de *Sfinți Îngeri* specializați pe domenii, ce vizează viața practică a omului, între care *arta vindecării* ocupă un loc important. În tradiția iudaică se afirmă că și lui Noe i s-ar fi revelat diverse competențe magice ale Sfinților Îngeri.

Literatura *heykhalot* se referă, printre altele, la anumiți parametri ai reședințelor (palatelor) existente în fiecare cer, aparținând *Îngerilor Hayot* și *Metatronului*. Dimensiunile spațiale sunt exprimate în *parasangi* (un *parasang* este egal cu lățimea Pământului înmulțită cu nouă). Înșușirile *Sfinților Îngeri*, descrise în lucrarea *Shi'ur Qomah (Măsura Corpului)*, depășesc orice posibilități de descriere figurativă. În aceeași carte sunt descrise și unele componente revelate ale *Ființelor* sau *Ipostasurilor Divine (Yotser Bereshit)*. Spre deosebire de Îngerii situați în ceruri mai apropiate de Pământ, Îngerii Hayot, care susțin *Reședința Divină*, ca și alte cohorte de Sfinți Îngeri care au alte misiuni, sunt inaccesibili practicilor magice umane.

Numererele, Litererele, Facerea Lumii prin Cuvânt.

Problemele cosmogoniei și implicit ale antropogenezei sunt prezente într-un ansamblu de scrieri numit *Ma'aseh Bereshit (N. Sed, 1981)*. Dintre lucrările cuprinse în această serie, cea mai importantă este *Cartea Creației (Sefer Yetsirah)*, cunoscută încă din vechime drept *Cartea și scrisorile patriarhului Abraham*. Contrar sistemelor gnostice, aceasta afirmă că lumea a fost creată de Dumnezeu, fără implicarea unor intermediari demiurgici (cum ar fi *Metatron*), prin cele *32 Căi Miraculoase ale Înțelepciunii*, folosind cele *22 de Litere ale Alfabetului Ebraic* și cele *10 Numere*. Cele *10 Numere Primordiale*, numite *Sefirah*

(singular, *Sefirof*), ca și cele *22 Litere* ale Alfabetului Ebraic sunt în fapt *Entități Spirituale Supraangelice*, pe care *Kabbala* le consideră *Emanții directe ale Divinității*. *Atât Numerele, cât și Litererele sunt purtătoarele unor forțe dumnezeiești, care conferă limbajului nu numai virtuțile unui instrument de comunicare, ci și Forța-Har de Creație*. Astfel, ele contribuie la susținerea existenței lumii, deoarece au o realitate ontologică similară într-un fel *Ideilor* lui Platon. Ele dispun de virtuți și forțe magice deosebite (*krotofani*), ce conferă consistență absolută armoniei universale, definind legile temporale și spațiale ale lumii materiale.

Primele două Sefirah corespund *binelui și răului* sau *dimensiunilor etice ale existenței materiale*. Următoarele două *Sefirah* corespund celor două *direcții ale timpului* (trecut, viitor), iar ultimele șase *Sefirah* corespund celor șase *direcții ale spațiului* (înainte-înapoi, dreapta-stânga, sus-jos). *Atât Numerele, cât și Litererele* au fost create de Dumnezeu înainte de *Facerea propriuzisă a celorlalte componente ale Creației*.

Numererele au, pe lângă valoarea numerică (*Sefar*), o expresie sonoră, fonematică (*Sipur*), și una grafică (*Sefer*), ce utilizează *Literele Alfabetului*. Forma grafică a *Numerelor* este cea mai importantă dintre cele trei forme.

Unele combinații ale *Literelor* și *Numerelor* asigură *Legile Naturii*, iar altele pot avea efecte magice care pot răsturna logica naturală. Primele combinații de *Litere* au format *Denumirile lui Dumnezeu*, cele mai multe secrete, dintre care cel mai cunoscut este cel de *YHWH*. Denumirile lui Dumnezeu au între 42 și 72 de Litere, unele fiind necunoscute chiar și *Sfinților Îngeri*, deoarece rostirea lor conferă puteri inimaginabile, ce pot schimba, crea sau distruge lumi. Prin utilizarea *Literelor sacre* s-a format *Torah*, care, împreună cu unele Denumiri secrete ale lui Dumnezeu, au generat *Instrumentele Cosmogoniei și Antropogenezei*.

O altă carte fundamentală a iudaismului (a patra, alături de *Biblie, Talmud* și *Sefer Yetsirah*) este *Cartea Splendorii (Sefer ha-Zohar sau Zohar)*, care constituie un comentariu teozofic al *Pentateuhului*. În primul volum al acesteia este analizată *Geneza*, în al doilea volum *Exodul* și în al treilea *Leviticul, Numererele* și *Deuteronomul*. La acestea se adaugă 21 de anexe conținând alte comentarii.

Comentariile din *Zohar* relevă că fiecare sintagmă a *Torah*

permite descifrarea a patru niveluri de semnificație - cea literală *Peshat* (sensul exterior), esența *Remes* (sensul analogic), *Derash* (cunoașterea intuitivă) și sensul mistic *Sod* (cunoașterea prin iubire) (*C. Bălăceanu-Stolnici, op. cit., p. 101*). Prin interpretările *Torah* și preluarea efectivă a unor sintagme din aceasta, s-a constituit limbajul oamenilor înainte de evenimentul Turnului Babel, limbaj care avea virtuți transcendente.

Potrivit tradiției iudaice, lumea materială nu a fost opera unui eon malefic (cum spun gnosticii creștini), deși evreii recunosc faptul că Divinitatea trebuie să mântuiască lumea aceasta și să o ordoneze potrivit Legilor Divine. Spiritualitatea iudaică nu a încurajat atitudinile care au tins să negativizeze cosmosul material. De asemenea, spiritualitatea ebraică nu culpabilizează înclinația naturală a oamenilor de a-și cunoaște și satisface trebuințele corpului fizic, deși a emis reguli stricte privind problematica alimentației, vindecării bolilor și procreării.

Triada Primordială. *Literele Sacre* formează un sistem de *Forțe Ierarhizate*, în fruntea cărora se află *Triada Primordială* formată din litera *Aleph (Unu)*, *Mem (Treisprezece)* și *Shin (Douăzeci și unu)*, numite *Litere-Mame (Ommot)*. Aceste *Litere* de potențial inimaginabil se află într-un sistem de corespondențe cu toate celelalte *Litere*.

După cum afirmă unele texte, multe combinații de *Litere*, ca de altfel și textul *Torah*, nu s-au definitivat încă. Ele așteaptă încă derularea istoriei cosmice, pentru a declanșa noi evenimente (*R. Pinhas, cit. de G. Scholem, cit. de C. Bălăceanu-Stolnici, 1996, p. 53*). Locurile albe din *Torah* se vor completa în timpurile mesianice (*R. Levi Isaac de Berditshev, cit. de C. Bălăceanu-Stolnici, 1996, p. 56*).

O a treia etapă a dezvoltării kabbalismului iudaic, după *Torah scrisă* sau *Revelația Biblică* și *Torah orală* sau *Talmudul*, s-a dezvoltat, între anii 1150 și 1492, în sudul Franței (Provansa și Languedoc) și în Spania (Catalonia și Castilia). Aceasta s-a structurat ca o reacție la unele tendințe extremiste apărute în iudaism - una excesiv raționalistă (*motazah*) și cealaltă naiv antropomorfizantă (*mushabihah*). Acest curent a fost dominat de personalitatea lui *Maimonide*, care a fost deosebit de sensibil la ideile filosofiei arabe și chiar față de teologia creștină. Cartea cea mai reprezentativă a acestui curent este *Bahir-ul (Sefer ha-Bahir)*,

care atribuie o nouă semnificație celor zece *Entități Primordiale ale Cerurilor*, fiecare fiind considerată o *Emanatie* (sau un *Eon*) a(l) *Divinității*. Acești Eoni sunt structurați într-un *Arbore Cosmic* deosebit de complex (trei triade suprapuse, încheiate cu un *Eon* ce pătrunde în immanent, numit *Malkut*). Ca și *axis mundi (scara lui Iacob)*, *Arborele Cosmic* indică relațiile de ordin spiritual ce există între lumea terestră și ansamblul cerurilor (*M. Eliade, 1981*). *Bahir-ul* introduce între Divinitate și om un sistem intermediar format din *Ierarhii Divine*, asemenea modelului gnostic.

Faptul că *Arborele Cosmic (Arborele Sefirotic)* este dominat de *Prima Triadă*, generatoare și coordonatoare a celorlalți *Eoni*, apropie oarecum spiritualitatea iudaică de cea gnostică și chiar de doctrina creștină. Pe baza dialogului misticilor și exegeților creștini cu reprezentanții spiritualității iudaice, referitor la *Prima Triadă*, în creștinismul renescentist a apărut o orientare denumită *kabbala creștină (C. Bălăceanu-Stolnici, op. cit., p. 146)*.

Celelalte șapte *Emanatii ale Divinității* sunt subordonate și formează elementele operaționale ale *Creației*. Numărul lor reamintește *planul timpului, ciclul de 7 zile al cosmogoniei biblice, unitatea calendaristică fundamentală - săptămâna -, cele șase direcții ale spațiului și centrul acestuia*. Dincolo de simbolismul care se referă la macrocosmos, alte elemente se referă la microcosmos - inclusiv la *Androginul ceresc (Adam Qadmon)*, *primul om creat de Dumnezeu*.

Doctrina reîntrupării a pătruns în iudaism pe calea elenismului. Ea a fost abordată însă deschis de *Isaac Orbul*, considerat de unii *părintele kabbalei esoterice (Stâlpul din dreapta al Tradiției)*. Începuturile Kabbalei esoterice au fost realizate, în fapt, de bunicul lui Isaac Orbul, numit *R. Abraham ben Isaac* (1110-1179 d.H.), și de tatăl său, *Abraham ben David "Rabed"* (cel bogat în lumină), despre care se afirmă că au primit o nouă *Revelație despre tainele cerești încă necunoscute*, prin *Profetul Ilie (Gilluy Eliahu)*. În spiritualitatea iudaică, *Sfântul Prooroc Ilie* este garantul unei tradiții care nu are ca obiect doar învățăturile transmise pe Pământ, de la maestru la discipol, ci și de sus din ceruri spre oameni (*G. Scholem, Les origines de la Kabbale, Paris, 1966*). Sfântul Prooroc Ilie este *maestrul spiritual invizibil rezervat celor care sunt chemați la o filiație directă cu lumea divină fără act intermediar (L. Massignon, 1956)*. Sfântul Prooroc

Ilie este, de asemenea, cel care creează legătura între tradiția iudaică și teologia creștină (*Noul Testament și Psalmii*, 1988), el apărând ca o figură călăuzitoare inițiatoare și în Islam, având un rol ocult și în inițierea lui Moise (*H. Corbin, Paris, 1958*).

Ideea Mântuirii. Principala temă a mozaismului este *ideea mesianică*, potrivit căreia *Venirea lui Mesia* va întrona universalitatea religiei adevărate, în locul iudaismului actual. Această temă a fost dezvoltată pe filiere diferite de tradiția iudaică și teologia creștină. Tradiția iudaică a dezvoltat-o în *Zohar*, unde se specifică faptul că Adam, datorită păcatului săvârșit, a pierdut (a uitat) *Revelația primordială pe care a primit-o în Paradis*. Iar revelațiile ulterioare au compensat doar parțial această pierdere. Pentru eliberarea *Shekinei* (*Ipostas al Divinității* pătruns în imanent) și salvarea oamenilor de sub influența forțelor răului, *Revelația biblică* trebuie completată prin *Venirea lui Mesia* (*Ezechiel II, 19, 136, 27, 37, 14*). *Mesia* va dezvălui locul unde se găsește cea poartă tainică, prin care cel care o va deschide poate contempla marile *Mistere ale Divinității și Creației*. La venirea lui *Mesia*, cerurile și Pământul vor fi martorele ultimei lupte ce se va da cu *răul*, morții vor învia, iar *Mesia* va judeca pe toți oamenii. *Cosmosul material va dispărea*, iar *Revelația* (*Apocalipsa*) se va încheia.

Exegeza creștină afirmă că, de vreme ce *Mesia*, prin *Persoana lui Iisus Hristos*, a venit deja, mozaismul și-ar fi încheiat menirea istorică, iar perpetuarea lui a devenit un fapt anacronic. Așteptarea unui alt *Mesia*, cerut numai de interesele naționale exclusive ale poporului evreu, face din mozaismul de astăzi mai mult o doctrină naționalistă decât una religioasă.

Evreii ortodocși sunt însă de altă părere. Ei nu recunosc nici astăzi că *Iisus Hristos este Mesia*. Iar faptul că iudaismul supraviețuiește și în prezent, aproape exclusiv în rândurile poporului iudeu, fără să fi fost îmbrățișat și de alte popoare, nu s-ar datora perimării sale istorice (cum susțin creștinii), ci faptului că iudaismul niciodată nu s-a remarcat printr-o activitate de atragere a noi adepți, ci, dimpotrivă, a fost preocupat îndeosebi de menținerea filiației iudaice a adepților.

Manuscrisele de la Marea Moartă. Au fost descoperite începând din vara anului 1947 în peșterile și grottele din regiunea Qumran și au oferit cercetătorilor interesați de domeniul

iudaismului tradițional o nesperată confirmare a autenticității *Cărilor Sfinte* iudaice. Între aceste manuscrise au fost găsite versiuni extrem de vechi ale cărților incluse în *Vechiul Testament* (toate cărțile, cu excepția *Cărții Esteri*) și alte texte referitoare la preceptele ce trebuie să stea la baza organizării vieții sociale și individuale a poporului lui Israel - *Manuscrisul Templului*, *Manualul de Disciplină* sau *Statutul Comunității*, *Regula Congregației*, *Culegere de Bindecuvântări*, *Cartea Habacuc* ș.a.

Comunitatea de la Qumran considera că numai esenienii reprezintă adevăratul Israel, cel care se va mântui sau Israelul eshatologic (de la finele lumii acesteia). Gruparea lor era constituită după modelul vechiului Israel, cel care primise *Legea* pe Muntele Sinai, și de aceea adunarea qumranită era divizată în grupări de câte cincizeci și de câte zece persoane. Spre deosebire de alte grupări religioase existente în acel timp, esenienii deosebeau *fiii lui Aaron* (fratele lui Moise) de *leviți*, pe de o parte, și *laici*, pe de altă parte. Ei erau extrem de riguroși în selectarea adepților, afirmând că *Înșși Sfintii Îngeri* erau prezenți în interiorul comunității. Fiecare preot și fiecare laic ocupa o poziție socială precisă, distanța dintre inferiori și superiori fiind respectată cu strictețe. Cele două ocupații principale ale comunității eseniene erau *munca în vederea satisfacerii trebuințelor comunității* și *reuniunea liturgică*, ce ocupa o treime din noapte (*A. Negoită, 1993*).

1.2. Structurile ființei umane. Trebuințele spirituale

Cine este Omul. *Omul are rolul principal în cadrul Creației*, afirmă I. Luria Ashkenazi (Ari), ca și Moise din Leon (*C. Bălăceanu-Stolnici, 1996, p. 138*).

Omul creat de Divinitate este prezentat în *Zohar* (*Cartea Splendorii*) cu un *corp material* și un *suflet* care are trei diviziuni, *Nepesh*, *Ruah* și *Neshamah*, corelate între ele și cu corpul material prin *umbră* (*Zelem*). Aceste structuri sunt dominate de un *pol angelic* sau *înger*. Sufletul, existent înainte de întrupare într-o rezervă cerească, provine din pluralizarea (divizarea) ființei spirituale a lui *Adam Qadmon*.

Ari acordă o importanță deosebită *ideii de reîntrupare* (*Gilgul univerval*), *considerând că întreaga istorie cosmică este dominată de ansamblul migrației sufletelor*. Prin reîntrupări

successive, acestea trebuie să ajungă la puritatea necesară salvării finale, în cadrul unui cosmos material, care, prin epuizarea utilizabilității sale, va părăsi manifestarea materială. *Gilg*-ul constituie aspectul individual al mecanismului soteriologic (privind reîntruparea) universal, exprimat prin conceptul de *Tiqqun (Zohar)*. Prin efortul de îndumnezeire al oamenilor (în special al fiilor lui Israel), va avea loc, de fapt, salvarea întregii *Creștii*. Pentru ca realizarea acestei *Misiuni* să fie grăbită, Divinitatea favorizează o *accelerare a reîntrupărilor*, ajungându-se astfel la *saturarea corpurilor disponibile*. De aceea, în corpul unui om viu pot evolua, la un moment dat, chiar mai multe suflete, având diverse grade de impuritate spirituală.

Procesul de salvare a lumilor are loc doar prin *conștientizarea sarcinilor de îndumnezeire de către fiecare persoană*, prin *cunoașterea progresivă a lui Dumnezeu*.

De aici, trebuința de a studia textele sacre, de a medita, individual sau cu ajutorul unui inițiator, asupra acestora.

Mântuirea omului nu poate avea loc decât prin cunoașterea lui Dumnezeu. Accesul la cunoașterea lui Dumnezeu însă nu se obține doar prin intermediul rațiunii (apriorice platonice, aposteriorice aristoteliene sau scolastice), ci este nevoie de o *trăire autentică a unirii cu Dumnezeu (devequt, în spiritualitatea orientală - yoga, universal - religie, de la religare = a reuni)*.

Cunoașterea lui Dumnezeu se poate face numai prin iubirea de Dumnezeu și iubirea față de aproapele. Certitudinea cu privire la existența lui Dumnezeu izvorăște din *Credință*, iar prin credință se poate ajunge la *Adevărul Absolut*. Credința pătrunde în gândire, în sentimente, în viziunea sau percepția asupra lumii, în acțiune, conferind un simțământ de încredere în evoluția spre bine a evenimentelor. Credința susține iubirea de Dumnezeu și, în final, consolidează *unirea omului cu Dumnezeu*.

Omul trebuie să se cunoască și pe sine însuși, să-și analizeze alcătuirea, să-și cunoască și satisfacă trebuințele fiecărei structuri a ființei, să-și purifice structurile proprii. Unirea cu Dumnezeu apare ca o consecință a cunoașterii ființei proprii și a Ființei lui Dumnezeu. Iudeii precizează însă că un asemenea obiectiv poate fi atins plenar doar de anumite elite, și numai prin mari strădanii, urmând o anumită *știință și disciplină esoterică*. Un rol important în *restaurarea universală a unirii cu Dumnezeu* îl are

Liturghia sau Cultul lui Dumnezeu. Oricine practică *virtuțile*, poate întâlni pe Dumnezeu, dar pentru a-L întâlni cu adevărat, El trebuie căutat prin intermediul *Serviciului Divin*, bazat pe o concentrare spirituală deosebit de intensă și pe trăire autentică. Uneori, trăirea sentimentului religios poate atinge stadii atât de înalte încât nu pot fi descrise prin limbajul omenesc. Pentru iudei, deosebit de încărcată de semnificații mistice este rugăciunea numită *Schema*, înscrisă în *Deuteronom*: "*Ascultă, Israele, Dumnezeul nostru este singurul Domn. Să iubești pe Dumnezeul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu toată puterea ta. Și poruncile acestea pe care ți le dau astăzi să le ai în inima ta. Să le întipărești în mintea copiilor tăi și să vorbești de ele când vei fi acasă, când vei pleca în călătorie, când te vei culca și când te vei scula. Să le legi ca pe un semn de aducere aminte la mâini și să-ți fie ca niște fruntarii între ochi. Să le scrii pe ușorii casei tale și pe porțile tale*" (*Deut., 11, 13-21, Numerii, 15, 37-41*). Recitarea *Schemei* presupune acceptarea fără șovăială a *Dumnezeului Unic* și acceptarea poruncilor din *Torah*. Imperativul *ascultă!* cu care începe *Schema* constituie momentul-cheie al *Revelației*, amintind perpetuu primul păcat săvârșit de Adam și Eva (neascultarea îndemnului lui Dumnezeu).

Pentru iudeul ortodox, există patru căi de îndumnezeire: *binecuvântarea, rugăciunea, studiul cărților sfinte și practicarea poruncilor*.

Binecuvântarea. Încă din vremea lui Avraam, oamenii au învățat să-și exprime recunoștința pentru binefacerile primite de la Dumnezeu, începând cu hrana zilnică și încheind cu încercările vieții. În toate textele iudaice, fiecare referire la *Divinitate* este urmată de o binecuvântare (*Berakha*). Ori de câte ori apare cuvântul *Dumnezeu*, el este însoțit de sintagma *Fie El binecuvântat!* A-L binecuvânta pe Dumnezeu înseamnă a corecta propria voință pentru ca aceasta să coincidă cu *Proiectul Divin*, a recunoaște că viața, oamenii care ne iubesc sau care ne înconjoară, posesiunile noastre, ca și întreaga lume sunt un dar de la Dumnezeu, El fiind Singurul Proprietar legitim al tuturor avuțiilor. De aceea, fiecare experiență de viață personală sau comunitară, fericită sau nu, trebuie precedată și încheiată de o binecuvântare, pentru ca întreaga viață să devină un prilej de

sanctificare și apropiere de Dumnezeu.

Rugăciunea. Constituie rezultatul unei relații tainice, al unei experiențe de comunicare directă cu Dumnezeu. Toate *Cărțile Sfinte* conțin rugăciuni către Dumnezeu. Rugăciunile pot fi individuale sau colective și pot avea ca subiect aducerea de *laude* lui Dumnezeu, *mulțumirea* pentru binefaceri, adresarea unor diverse *cereri de ajutor* sau *cereri de iertare* pentru încălcările *Legii* specificate în *Torah*. Rugăciunile se întemeiază pe conștientizarea prezenței continue a lui Dumnezeu în viața lumii și în gestionarea intereselor ei. A te ruga înseamnă a te supune judecății Lui, exigenței și înțelepciunii lui compasive. *Rugăciunea personală* permite regăsirea sensului libertății dar și al specificității fiecărei persoane în fața lui Dumnezeu. *Rugăciunea comunitară* îl readuce pe evreul ortodox în ceea ce Rav Soloveichik (specialist contemporan în iudaismul ortodox) numește *comunitatea de legământ*, care îl unește pe iudeu cu toți evreii care se roagă și transmit un mesaj similar. De aceea, rugăciunea este rostită în majoritatea cazurilor la persoana întâi plural.

La sinagogă, rugăciunile se desfășoară dimineața, după-amiaza și seara, marcând cele trei etape ale zilei și amintind vremurile mai vechi, când la Templu aveau loc jertfe de animale pentru primirea diverselor rugăciuni. Una dintre cele mai populare rugăciuni este *Kaddish*-ul, care marchează diversele părți ale slujbei și exprimă supunerea față de voința divină, iubirea de Dumnezeu și speranța în pogorârea împărăției lui Dumnezeu și pe Pământ (*Ph. Gaudin, coord., 1995*).

Studiul Cărților Sfinte. Constituie o obligativitate a iudeului, exprimată și repetată zilnic prin intermediul rugăciunii *Schema*. Un aforism evreiesc exprimă importanța excepțională a acestei porunci astfel: *“Este interzisă întreruperea învățaturii fie și pentru a reclădi Templul din Ierusalim!”* O sinagogă poate fi transformată într-o casă de studii, dar invers nu se poate. Studiarea *Torah* este o datorie religioasă de cea mai înaltă importanță. Locul unde se inițiază reflexul de a studia Cărțile Sfinte este căminul familial, unde părinții au datorita de a transmite copiilor cunoașterea asupra modalităților de sanctificare a vieții.

Practicarea poruncilor (*mitzvot*). Are semnificația obligativității de a împlini cele mai bune fapte ale vieții, care vizează relația omului cu Dumnezeu și cu semenii săi. Alături de studierea *Torah*, practicarea poruncilor constituie axul central al vieții comunitare și individuale. Fără aceasta, omul este gol (*Geneza Rabba, 3, 7*). De obicei, împlinirea unei fapte bune presupune o victorie, mai mult sau mai puțin însemnată - în acord cu mărimea efectelor faptei respective -, a spiritului asupra materiei. Deși faptele bune împlinite pot fi nenumărate, ele nu trebuie să devină o rutină, ci angajarea într-un act de credință. Poruncile etice care reglementează conduita față de semenii constituie un corp de principii comune oricărei vieți spirituale: *“Să nu ucizi!”* (*Ieșirea, 20, 13*), *“Să îți iubești aproapele ca pe tine însuși!”* (*Leviticul, 19, 18*) ș.a.

Sinagoga. Semnifică locul de întâlnire unde se fac rugăciuni și se studiază *Cărțile Sfinte*. Un asemenea loc poate fi instituit oriunde, cu condiția să fie orientat spre Ierusalim, să nu fie acoperit de altă construcție și să se utilizeze anumite obiecte de cult. În centrul atenției se află *Chivotul Sfânt (Aron ha-Kodesh)*, care conține sulurile *Torah (Pentateuhul)*, luminate de o candelă (*ner tamid*), pentru a simboliza faptul că *Torah* sălășluiește în lumină. *Serviciul divin* este susținut de *rabin* (de la *rav - înțelept*), adică îndrumătorul spiritual al comunității. În demersul său de restaurare a lumii, omul este ajutat de o mulțime de *entități benefice*, care populează cerurile și Pământul (*Cartea lui Tobit*), dar este stânjenit și supus la tot felul de încercări de către *forțele întunericului*. *Pentru izbânda în misiunea sa cosmică, omul trebuie pregătit psihologic în cadrul sinagogii, dar și printr-un program de viață austeră. Constrângerea, penitența, baia de purificare rituală dinaintea rugăciunii de dimineață, disciplinarea etică a întregii vieți, participarea la cultul lui Dumnezeu sunt lucruri normale, care structurează, dar și cenzurează trebuințele omului în viziunea iudaică.*

Literatura sacră, lecturată sau studiată în sinagogă sau în afara acesteia, nu este lesne accesibilă, ea conținând și texte esoterice, codificate. Și în prezent, autoritățile spirituale iudaice susțin că anumite elemente ale *Revelației Divine* cuprinse în

Torah nu trebuie dezvăluite larg, deși *Geneza* sugerează că *Revelația Divină*, în integralitatea sa, ar fi destinată cunoașterii de către întregul popor. În tradiția orală iudaică, circulă unele povestiri potrivit cărora dezvăluirea unui aspect mistic ocult poate aduce multe necazuri celor indiscreți (*E. Muller, 1950*). Potrivit acestora transmiterea *Revelației oculte*, a interpretărilor ei și a posibilităților de aplicare a ei se realizează doar prin inițiere directă de la maestru la discipol, într-un anumit context ritualic ce determină o metamorfoză atât de radicală (*metanoia*) a psihismului celui inițiat, încât echivalează cu o a doua naștere și acordarea unui alt nume (element preluat și de ritualul de hirotonire a monahilor creștini, vedantici, budiști ș.a.).

1.3. Alte trebuințe și practici de consum

Obținerea unei bucăți de pământ (Canaan). A fost promisă de Dumnezeu lui Avraam, ca și primilor patriarhi de după el, apoi întregului popor al lui Israel. La ieșirea evreilor din Egipt, Dumnezeu i-a spus lui Moise: "Vă voi duce pe voi în pământul acela pentru care am ridicat cu mâna mea jurământ și-l voi da lui Avraam, lui Isaac și lui Iacob, și-l voi da vouă ca moștenire, căci eu sunt !" (*Ieșirea, 6, 8; 3, 8*). Promisiunea lui Dumnezeu s-a împlinit însă abia după ce poporul a fost pregătit și a acceptat să primească *Torah*, adică după 40 de ani de peregrinări prin deșert. Dănuirea lui Israel pe *Pământul Făgăduinței*, atât de greu obținut de la , va fi însă permanent condiționată de respectarea legilor înscrise în *Torah*: "Căci numai dacă vă veți îmbunătăți purtările și faptele voastre și dacă veți face dreptate celor împricinați, dacă nu veți asupra pe străin, pe orfan și pe văduv și nu veți vărsa sânge nevinovat în locul acesta... atunci vă voi lăsa să locuiți în locul acesta, în țara pe care am dat-o părinților voștri din veac și până în veac" (*Ieremia, 7, 3, 5-7*).

Pe pământul primit în dar s-a edificat Ierusalimul, unde regele David a adus *Chivotul Legământului cu Dumnezeu*, iar Solomon, fiul lui David, a construit *Primul Templu*. Profeții au numit cetatea Ierusalimului o *cetate a dreptății, cetate credincioasă*, ea fiind pentru ei oglinda pământească a locului *Marii Judecăți Cerești* (așa cum spun rabinii *Talmudului*) și *locul reconcilierii tuturor neamurilor* (*Zaharia, 14, 16-18*). Pentru mulți iudei ortodocși, nenumăratele surghiunuri, dispersii sau deportări,

pe care poporul evreu le-a suportat de-a lungul istoriei, au fost percepute ca o pedeapsă a Lui pentru încălcarea poruncilor înscrise în *Tablele Legilor*, și de aceea, reînțoarcerile în Israel au constituit întotdeauna mult mai mult decât o simplă regăsire a *Pământului Făgăduinței* - o reconciliere, o împăcare între cei care au încălcat *Legea* și . Chiar și după ce *Primul și Al Doilea Templu* au fost distruse, evreii s-au întors pe pământul Israelului, așa cum fac și astăzi, dând curs unui *reflex al reînțoarcerii* vechi de mii de ani.

Căminul familial. Constituie locul unde, în ritmul sacralizat al vieții zilnice, al *Shabbat*-ului și al celorlalte sărbători, trăiesc în fidelitate soții, împreună cu urmașii lor, conform poruncilor din *Torah*. *Adunarea în jurul mesei* oferă un bun prilej membrilor familiei, pentru a se hrăni, a comunica și a se bucura de binefacerile vieții casnice. *Carnea consumată* trebuie să fie *kacher*, adică să respecte regulile *Kashrut*-ului. Acesta face deosebire între animalele curate și cele necurate (*Levitic, 11, Deuteronom, 14*). Curate sunt considerate rumegătoarele cu copita nedespăcată, peștii (care au solzi și aripioare), păsările de ogradă. *Torah* interzice consumarea sângelui, a oricărui animal ucise prin vânatoare și stabilește reguli stricte pentru sacrificarea animalelor (*Chehita*). Este interzis a se consuma vinul al cărui mod de preparare este incert. Respectarea unor asemenea precepte, dincolo de afirmarea apartenenței spirituale la neamul iudeu, constituie un mijloc de a disciplina unele tendințe ale trupului și de a păstra, prin intermediul hranei, distanța între regnul uman și cel animal.

Ciclul vieții este marcat de principalele etape: *nașterea, majoratul religios, căsătoria, moartea* (*Ph. Gaudin, op. cit., p. 103-105*). La opt zile de la naștere, are loc *circumcizia*, care semnifică Legământul dintre Dumnezeu și poporul său Israel. Se rostesc anumite rugăciuni, printre care și *Kaddish*-ul, la ceremonie participând copilul (băiat) împreună cu tatăl său și cu *Mohel* (*circumcizor*), în prezența unui jilț special rezervat *profetului Eliah - Sf. Ilie*, denumit și *Vestitor al Legământului*. Această ceremonie are semnificația *tăierii împrejur a inimii*, adică *operarea unei selecții clare între trebuințele bune și celelalte trebuințe* pe care

le-ar putea nutri inima omului: *“Tăiați-vă împrejur pentru Dumnezeu vostru și dați la o parte netăierea împrejur a inimii voastre”* (Deuteronomul, 30, 6, Ieremia, 4,4). Băieții își primesc numele o dată cu actul circumciziei. Fetele își primesc numele în cadrul sinagogii, printr-o ceremonie specială, în primul sau al patrulea *Shabbat* după naștere. În general, alegerea numelui trasează într-un fel tainic destinul fiecărei ființe, în acord cu proiectul divin pentru misiunea și destinațiile anumitor categorii de entități.

Majoratul religios se marchează printr-o ceremonie religioasă și este atins la vârsta de 13 ani de către băieți și 12 ani de către fete. După această vârstă, fiecare persoană devine responsabilă pentru împlinirea poruncilor și este considerată membru activ al comunității. Băiatul conduce slujba de *Shabbat* total sau parțial și citește pentru prima dată *Sefer Torah*. Apoi el comentează ce a citit și își expune propria concepție despre rolul pe care îl înțelege să-l aibă în cadrul comunității. În vremurile mai apropiate de epoca modernă, li s-a permis și fetelor să participe la o ceremonie similară, la vârsta atingerii majoratului religios.

Căsătoria oficiată în cadrul *Sinagogii* (sub baldachinul nupțial), potrivit *Torah* (*Facerea*, 2, 18-23, 24), constituie o datorie sacră a bărbatului și a femeii. Celibatul nu este considerat un ideal. În mod tacit, se preferă ca cei doi soți să fie iudei, deoarece convertirea la iudaism deși este posibilă, nu este încurajată. În cadrul ceremoniei religioase are loc și semnarea contractului de căsătorie. Viața cuplului este supusă unor *legi de fidelitate și puritate*, care au ca scop *sanctificarea omului și marcarea ieșirii lui din animalitate*. În caz de eșec, căsătoria poate fi desfăcută prin divorț.

Decesul se anunță prin formula: *“Binecuvântat fie Judecătorul Adevărului”*, iar rudele celui decedat sunt îndemnate să răspundă: *“ a dat, a luat, fie numele Lui binecuvântat”* (Iov, 1, 21). Înainte de moarte, omul este îndemnat (în caz că el nu mai poate, apropiații lui) să-și mărturisească greșelile în fața lui Dumnezeu, să rostească prima frază din *Schema* și să ceară mila Lui. Ceremonia de înmormântare cuprinde numeroase rugăciuni pentru sufletul defunctului. *Perioada de doliu*, care ține până la șase luni, este întreruptă de marile sărbători și de *Shabbat*, permițând familiei să-și reia viața în cadrul comunității. Toate

rugăciunile exprimă *credița în învierea morților*.

Calendarul și sărbătorile. Anul evreiesc are 354 de zile și este format din 12 luni a câte 29 sau 30 de zile. Pentru calibrarea acestui calendar cu cel solar, în decurs de 19 ani, la calendarul evreiesc se adaugă de 7 ori câte o lună suplimentară. Fiecare zi și sărbătoare începe seara, din clipa în care luna și stelele luminează cerul.

Potrivit tradiției număratoarea anilor a fost inițiată în momentul *Facerii lumii*, despre care înțelepții evreilor din secolul al IV-lea d.H. credeau că ar fi avut loc în urmă cu câteva mii de ani. Potrivit acestei credințe, până în anul 1995, de exemplu, evreii au numărat 5755 de ani de la *Facerea lumii* (*Ph. Gaudin, op. cit., p. 111*).

Sărbătorile au fost date de Dumnezeu omului pentru ca acesta să-și sacralizeze timpul vieții. De altfel, *Biblia* se ocupă mai puțin de *sacralizarea spațiului* și mai mult de *sacralizarea timpului*. Prima dată când apare în *Torah* cuvântul *sfânt* (*Kadosh* - care indică o separare, distincție, puritate), el se referă la timp: *“și a binecuvântat Dumnezeu ziua a șaptea și a sfințit-o, căci întru ea S-a odihnit de toată lucrarea Sa pe care a făcut-o”* (*Facerea*, 2, 3). În *Levitic* (23, 4) stă scris: *“Iată praznicul Lui, cu adunări în sfântul meu locaș, pe care voi să le vestiți la vremea hotărâtă.”* Aceste convocări întru *sfințenie* sunt practic întâlniri pe care Dumnezeu le acordă omului, spre bucuria și îmbogățirea spiritului său.

Shabbat-ul sau sărbătoarea săptămânală i-a fost dată omului de Dumnezeu ca zi de odihnă, rugăciune, studiu și celebrare prin cântec, în cadrul unei reuniuni speciale (*Oneg*), respectarea acesteia fiind chiar mai sfântă decât Casa Lui (*Ieșirea*, 31, 12-17). Pornind de la acest fapt, rabinii au alcătuit o listă de *39 de activități interzise* în ziua de *Shabbat*, tocmai pentru ca omul să-și întrerupă efortul și preocupările din celelalte zile ale săptămânii, orientate dominant spre *satisfacerea trebuințelor materiale de tot felul*. Isaia, marele profet al exilului, spunea despre *Shabbat*: *“Dacă vei stăpâni piciorul tău în ziua sâmbetei și nu-ți vei mai vedea de treburile tale zilnice în ziua mea cea sfântă, ci vei socoti ziua sâmbetei ca desfătare și vrednică de cinste, ca sfințită de și vei cinsti-o, fără să mai umbli, fără să te mai îndeletnicești cu nevoile tale și fără să mai vorbești deșertăciuni, atunci*

vei afla mare bucurie întru ..." (58, 13-14). În ziua respectivă, are loc masa familială sărbătorească, aceasta prilejuind *sfințirea vinului* înainte de masă (*Kiddush*) și *binecuvântarea hranei* (*Birkat hamazon*). Prezența *Shabbat*-ului în cadrul ciclului săptămânal are rolul de a prefigura fericirea lumii viitoare. Alte sărbători principale sunt:

- *Rosh ha-Shana*, care marchează *Facerea lumii*, *Revelația și Venirea lui Mesia*, denumită și *Ziua Judecării*, pentru că în această zi Dumnezeu supune judecării întreaga omenire. De aceea, aceasta este o zi dedicată cugetării și căinței, în care Sinagoga, ca și oamenii, se îmbracă în alb.
- *Yom Kippur* este ziua cea mai sfântă dintre toate (la începutul lunii septembrie), care stă sub semnul căinței pentru greșeli și al iertării. De aceea, în această zi se postește total (de seara până a doua zi seara), se trăiește în abstenență, rugăciune și căință. Este ziua în care *Marele Preot* săvârșește în *Templul din Ierusalim* slujba *Avodei*, intrând în *Sfânta Sfintelor* pentru a rosti *Numele De Nerostit al lui Dumnezeu*. Este singura zi din an când evreul îngenunchează. Ziua de *Succoth* (5 zile după *Kippur*) încheie seria sărbătorilor de *Tichri* și ciclul de *Pelerinaj*. Aceasta evocă bucuria încheierii pribegirii timp de 40 de ani în deșert, dinaintea de aflarea *Pământului Făgăduinței*.
- *Pessah* (*Paștele*) este prima dintre sărbătorile de *Pelerinaj*, care comemorează cu fast și cu bucurie evenimentul fondator al *leșirii din Egipt*. Se marchează prin lecturarea *Cântărilor Cântărilor* (*Vechiul Testament*) la *Sinagogă*, în a șaptea zi de sărbătoare. De-a lungul *Seder*-ului se consumă pâine nedospită (*matza*), considerată *pâinea sărăciei și a libertății*, se beau patru cupe cu vin, care simbolizează *cele patru etape ale drumului eliberării*, iar a cincea cupă rămâne în așteptarea izbăvirii din urmă.
- *Shavuoth* (*Sărbătoarea Săptămânilor* sau *Rusaliele*) se celebrează după *Pessah*, printr-o activitate rituală de mare amploare. Se citesc *Cele Zece Porunci* și se amintesc *cele 49 de zile de purificare* a spiritului fiilor lui Israel, dinaintea de a primi în dar *Torah* de la . Este ziua când fiecare fiu al lui Israel rostește, ca și strămoșii săi de pe Sinai: *"Toate câte le-a grăit le vom face și le vom urma!"* (*leșirea*, 24, 7).
Toate sărbătorile au semnificația unui răgaz acordat omului, pentru ca, întrerupând *munca* (aceasta fiind dată omului o dată cu

blestemul biblic al Pământului), acesta să cugete la perspectiva îndumnezeirii sale. În prezent, iudaismul se împarte în mai multe grupări, ce se deosebesc prin interpretarea acelor părți din *Torah* ce se referă la activitățile personale, comunitare, internaționale și religioase: 1. *Comunitatea ortodoxă* consideră *Torah* o emanație directă de la Dumnezeu și lege fundamentală. 2. *Mișcarea reformată* recunoaște o formă raționalizată a iudaismului ce aderă în primul rând la etica *Torah*. 3. *Iudeii conservatori* respectă multe dintre preceptele din *Torah*, dar admit și unele schimbări vizând trebuințele moderne. 4. *Iudeii reconstrucției* resping conceptul de *popor ales al lui Dumnezeu*, dar mențin ritualurile ca parte a moștenirii culturale iudaice.

2. Creștinii

2.1. Cărțile Sfinte și exegeza teologică

Iisus Hristos Dumnezeu și Om. Iisus Hristos nu a scris nici o carte. Așa reiese din *Evangheliile canonice*, deși unele *scrieri apocrife* infirmă acest lucru. Oricum, volumul enorm al cărților scrise de alții despre Iisus Hristos depășește orice capacitate de sinteză. A vorbi despre aceste cărți poate deveni un act de curaj dacă te adresezi laicilor. Și asta pentru că *întreaga viață a lui Iisus Hristos a stat sub semnul miraculosului, al provocării și al tainei*.

Venirea lui Iisus Hristos pe Pământ a fost pregătită și anunțată de întreaga istorie a iudeilor consemnată în *Vechiul Testament*. Faptele lui Iisus Hristos, ca și cele ale Apostolilor sunt descrise în *Noul Testament*.

În anii copilăriei, Iisus Hristos a fost ocrotit de Părinții Săi pământești: *Iosif* - al 42-lea descendent al neamului lui *Avraam* - și *Maria* - fiica lui *Ioachim* și a *Anei*. Nașterea lui Iisus Hristos a avut loc în jurul anului 5 î.e.n. (în timpul domniei împăratului Augustus al Romei), la Bethleem (Iudeea), în tribul lui Iuda.

Înainte de majoratul Său religios, la vârsta de 12 ani, Iisus uimea auditoriul din sinagogă, prin cunoașterea profundă a Cărților Sfinte ale iudaismului și prin autoritatea discursului Său asupra acestora (*Evangelhia după Luca*, 2, 49).

Despre perioada cuprinsă între vârsta de 13 și 30 de ani, *Evangheliile* nu oferă informații. Unele *texte aparținând spiritualității din Extremul Orient* mărturisesc însă că Iisus a

călătorit în acel spațiu, unde a cunoscut învățăturile spirituale hinduse, budiste, tibetane ș.a. Memoria colectivă a Orientului Extrem a reținut amintirea lui Iisus sub numele de *Sfântul Issa*. Un manuscris descoperit de Nicolas Notovici în mănăstirea budistă Himis din India afirmă: *“În cel de-al paisprezecelea an al vieții sale, tânărul Issa a sosit în zona Sindului și a locuit printre arieni, faima acestui copil minunat răspândindu-se prin tot nordul Sindului. Când El a traversat țara celor cinci râuri și Rajputana, devoții zeului Jain s-au rugat Lui să rămână și să locuiască cu ei. Dar El a lăsat pe adoratorii rătăcitori ai Jainului și a mers la Juggernaut, în ținutul Orissa, unde sunt depuse rămășițele pământești ale lui Vyasa Krishna și unde preoții albi ai lui Brahma l-au primit cu bucurie. Ei l-au învățat să citească și să înțeleagă Vedele, să vindece cu ajutorul rugăciunii, să predice, să explice scrierile sfinte poporului și să alunge răul din trupul oamenilor, redându-le sănătatea. Issa a petrecut șase ani la Juggernaut, la Rajagriha și Benares și în alte orașe sfinte. Toți îl iubeau pentru că Issa trăia în pace cu vaisya-șii și sudra-șii (castele inferioare din ierarhia hindusă, n.a.), pe care îi învăța din scriptura sfântă”* (E.C. Prophet, 1996, p. 146).

La vârsta de 30 de ani, după Botezul Său realizat de Sf. Prooroc Ioan în apa Iordanului, Iisus Hristos este confirmat de Tatăl Ceresc prin cuvintele: *“Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru Care am binevoit”* (Matei, 3, 17). După aceea, se retrage în pustiul Iudeii unde, după 40 de zile și nopți de post, îl biruie pe cel rău, care îi testează fermitatea prin **ispitele fundamentale ale acestei lumi - hrana, averea, puterea și gloria**. Față de fiecare dintre aceste ispite, Iisus a rămas impasibil, rostind cuvinte ce au devenit antologice: *“Scris este că nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu orice cuvânt al lui Dumnezeu”* sau *“S-a spus: Să nu ispitești pe Dumnezeuul tău”* sau *“Mergi înapoia Mea, satano, căci scris este: Lui Dumnezeului tău să te închini și numai Lui Unuia să-l slujești”* (Luca, 4, 4; 12, 8). Prin aceste Cuvinte, Iisus Hristos fixează noi termeni de referință privind premisele structurării trebuințelor, relevând filiația cerească a omului, aptă de a transcende prin voință servituțile și iluziile induse de viața pe Pământ.

Reîntors în lume din deșert Iisus și-a început Misiunea publică. A adunat în jurul Său 12 discipoli, cărora le-a transmis

învățătura Sa, ce prezintă îndeosebi dimensiuni exoterice (referitoare la viața exterioară, în lume), dar și unele aspecte esoterice (viața interioară, de rugăciune și asceză). *Întâiul Chemat* a fost Sf. Ap. Andrei, cel care a adus *Evanghelia* și în Dacia. Deși Sf. Apostoli erau simpli pescari, ei L-au crezut și L-au urmat magnetic.

Iisus S-a revelat ucenicilor Săi ca fiind *Mesia*. Hristos (în trad. greacă) înseamnă *Cel trimis de Tatăl Ceresc pentru a-i conduce pe oameni înapoi în Împărăția Cerească*. Deși au existat numeroase dezbateri pe această temă între Iisus și ucenicii Săi, totuși, cei mai mulți dintre ei au înțeles, în bună măsură, *Misiunea lui Hristos* și au crezut în identitatea Lui: *“Simon Petru a zis: Tu ești Hristosul, Fiul Lui Dumnezeu Celui viu”* (Matei, 16, 16). Iisus a trezit interesul tuturor prin miracolele săvârșite (transformarea apei în vin, înmulțirea pâinilor și a peștilor, potolirea furtunii, mersul pe apă ș.a.) și prin afirmațiile aparent contrariante, adesea greu de înțeles pentru oamenii timpului Său: *“Ci în acele zile, după necazul acela, soarele se va întuneca și luna nu-și va mai da lumina ei. Și stelele vor cădea din cer și puterile care sunt în ceruri se vor clătina. Atunci vor vedea pe Fiul Omului venind pe nori, cu putere multă și cu slavă.”* (Marcu, 13, 24-26) sau *“S-a împlinit vremea și s-a apropiat împărăția lui Dumnezeu. Pocățiți-vă și credeți în Evanghelia”* (Marcu, 1, 15).

El a comentat scripturile iudaice în fața fariseilor și a tuturor celor doritori să-L asculte, șocând pe învățătorii Legii prin profunzimea și caracterul revoluționar al afirmațiilor Lui. A denunțat fără cruțare impostura, minciuna, formalismul, lipsa de compasiune, ipocrizia și celelalte tare ale firii omenești decăzute spiritual.

Prin autoritatea Sa de Fiu al Lui Dumnezeu și Judecător al faptelor omenești, a realizat nenumărate vindecări ale unor boli incurabile, *indicând relațiile existente între bolile/suferința omenească și încălcarea Legilor divine și relevând astfel autoritatea Sa de Dumnezeu ce poate ierta păcatele*. După ce Iisus a spus slăbănogului din Capernaum: *“Fiule, iertate îți sunt păcatele!”*, acesta s-a ridicat, și-a luat patul și a plecat (Marcu, 2, 5).

În Ziua Schimbării la Față și-a revelat Slava Divină celor mai apropiați ucenici ai Săi, arătându-se inundat de lumina Tatălui

Ceresc, alături de Sf. Ilie și Moise, pe Muntele Taborului. A atestat astfel, încă o dată, în fața lor, natura Sa complexă de Om și Dumnezeu.

Iisus Hristos a venit pe Pământ pentru a aduce un nou impuls spiritual și noi precizări legilor date lui Moise și celorlalți profeți. Înaintea venirii Lui, *Legea iudaică, instituită ca răspuns la natura pasională a vechiului Adam, devenise osificată și ineficientă, din perspectiva trebuințelor de îndumnezeire ale omului.*

Numeroase paragrafe ale *Revelației Divine* conținute în *Vechiul Testament* sunt interpretate în mod diferit de către creștini, comparativ cu iudeii. Și asta pentru că iudeii refuză și în prezent să recunoască venirea lui Mesia, Fiul lui Dumnezeu pe Pământ, prin Persoana lui Iisus Hristos. Cu toate acestea, Însuși Iisus Hristos a precizat și explicat ucenicilor Săi, pasajele care se referă la *Misiunea Lui*, în *Vechiul Testament (Legea lui Moise)*, în prooroci și în *Psalmi (Luca, 24, 27 și 44)*

Noul Legământ dintre Dumnezeu și om. În *Evangelia după Ioan*, Iisus Hristos a făcut cunoscută relația Sa cu Tatăl Ceresc, Creatorul, și *Noul Legământ dintre Dumnezeu și om*, într-o manieră ușor accesibilă pentru ucenicii Săi, ca și pentru neamurile care aveau să primească mesajul evanghelic. Acest Legământ a deschis o filă nouă în istoria evoluției omenești pe Pământ. Hristos a afirmat: *“Eu sunt vița cea adevărată și Tatăl Meu este lucrătorul. Orice mlădiță care nu aduce roadă întru Mine, El o taie; și orice mlădiță care aduce roadă, El o curățește, ca mai multă roadă să aducă. Acum voi sunteți curați, pentru cuvântul pe care vi l-am spus. Rămâneți în Mine și Eu în voi. Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămâne în viță, tot așa nici voi, dacă nu rămâneți în Mine. Eu sunt vița, voi sunteți mlădițele. Cel ce rămâne în Mine și eu în el, acela aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteți face nimic... Dacă rămâneți întru Mine și cuvintele Mele rămân în voi, cereți ceea ce voți și se va da vouă. Întru aceasta a fost slăvit Tatăl Meu, ca să aduceți roadă multă și să vă faceți ucenici ai Mei. Precum M-a iubit pe Mine Tatăl, așa v-am iubit și Eu pe voi; rămâneți întru iubirea Mea. Dacă păziți poruncile Mele, veți rămâne întru iubirea Mea, după cum și Eu am păzit poruncile Tatălui Meu și rămân*

întru iubirea Lui. Acestea vi le-am spus ca bucuria Mea să fie în voi și ca bucuria voastră să fie deplină. Aceasta este porunca Mea: să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu.” (Ioan, 15, 1-5, 7-12).

Evenimentul primirii Noului Legământ al omului cu Dumnezeu, prin Iisus Hristos, în pofida scepticismului și a detractorilor lui Iisus Hristos, avea să marcheze puternic cultura și civilizația popoarelor care au primit și asimilat Învățăturile Lui, prin intermediul misiunii de evanghelizare întreprinse de Sf. Apostoli și, mai târziu, de descendenții aleși ai acestora.

Deși, în nenumărate împrejurări, Iisus s-a sustras în mod subtil de la cursele pregătite de clerul iudeu spre a-L prinde și judeca pentru faptul de a Se numi pe Sine Fiul Lui Dumnezeu, S-a lăsat prins de cei care Îl urau, când a venit timpul să-și îplinească *Misiunea* pentru care Tatăl Ceresc L-a trimis pe Pământ - de a sparge porțile iadului (astralului decăzut), prin moartea Sa pe cruce, pentru a-l goli de sufletele chinuite ce Îl așteptau acolo de la *moartea lui Abel*. Pentru aceasta S-a lăsat judecat, torturat și ucis. În răgazul dintre moartea Sa și Înviere, a eliberat sufletele celor din iad și a deschis pentru aceștia *Împărăția Tatălui Ceresc*. Când a înviat, S-a arătat în *Corpul Său de Slavă* celor care L-au iubit și care aveau să continue *Misiunea Sa de recuperare spirituală a oamenilor*. Li S-a arătat în timpul celor 40 de zile dinaintea de Înălțarea Sa, dar și după aceea, tuturor celor care au vrut să-și asume continuarea Misiunii Sale. S-a înălțat la ceruri, de pe Muntele Eleonului, în văzul apropiaților Lui și al unei mulțimi mari de oameni. La 10 de zile de la Înălțarea Sa, le-a trimis Apostolilor *Duhul Sfânt al Tatălui Ceresc*, pentru a-i sfinți și a-i face apti pentru Misiunea de încreștinare a neamurilor. De atunci, Cei 12 Apostoli se numesc *Sfinți*.

Prin reușita deplină a Misiunii Sale Pământești, Iisus Hristos a devenit Mântuitorul lumii.

Dar de ce îi trebuie omenirii să fie mântuită? pot întreba atei...

Întreaga experiență a lumii, de la *Facere* până în prezent, dovedește neputința omului de a transcende *suferința și moartea* (înțoarcerea la neant, la nonființă), în mod durabil, prin fapte naturale, proprii. Și asta pentru că, potrivit legendei biblice, omul nu se mai poate întoarce la înălțimea sa de ființă creată după

Chipul lui Dumnezeu, fără intervenția harică în destinul său a lui Iisus Hristos, Fiul Omului.

Nici o altă doctrină spirituală nu a abordat atât de frontal problema suferinței și a neputințelor omenești cum a făcut-o doctrina creștină. De aceea, mulți exegeți o numesc doctrina suferinței omenești. Iisus Hristos, prin Exemplu Personal, a afirmat că asumarea suferinței constituie atitudinea cea mai matură și singura cale de ieșire din marasmul decadentei moral spirituale. Căci moartea nu este nici pe departe cel mai mare rău ce i se poate întâmpla omului, ci pierderea sufletului său. Hristos a spus că sensul existenței omului pe Pământ nu este și nu trebuie să fie altul decât salvarea sufletului său de la infern, prin reluarea comunicării și refacerea relațiilor sale deteriorate cu Dumnezeu. Și nici o altă personalitate spirituală nu a dovedit prin fapte o autoritate moral-spirituală și o credibilitate atât de înalte ca Iisus Hristos.

Potrivit doctrinei creștine, ale cărei idei de bază au fost formulate în cărțile Noului Testament și dezvoltate - timp de aproape 2000 de ani - în cărțile a mii de exegeți și trăitori ai creștinătății, Dumnezeu S-a revelat întâia oară în mod deschis prin Iisus Hristos, dovedindu-și astfel nemăsurata iubire de oameni. El L-a trimis pe Pământ, la o înaltă și extrem de dificilă misiune, pe Însuși Fiul Său, Al II-lea Ipostas al Sfintei Treimi, numit și Fiul Omului (în spiritualitatea budistă, unul dintre Numele lui Brahma - Tatăl Ceresc - este OM). Misiunea Acestuia prevedea instituirea pe Pământ și în ceruri a premiselor necesare procesului de mântuire a omului, ce trăia încă de la izgonirea din Eden pe un Pământ blestemat.

Berdiaev afirmă că "unica doctrină veșnică și care nu poate fi depășită este doctrina iudeo-creștină despre om, ca ființă creată de Dumnezeu și ca ființă purtătoare a chipului Creatorului" (op. cit., p. 72). Și tot el spune că "două idei fundamentale stau la baza antropologiei creștine: cea a omului ca și chip al Dumnezeului Creator și cea a Dumnezeului întrupat în om... Lumea caută cu ardoare să audă în mod direct glasul lui Dumnezeu, dar nu-l poate percepe decât în om. Astfel, Dumnezeu s-a servit de Moise, de profeți, de marii înțelepți, de apostoli, de învățații Bisericii, de sfinți. Nu există cale spre Dumnezeu decât prin om... Dumnezeu se exprimă în lume prin

interacțiunea Sa cu omul, prin întâlnirea Sa cu el, prin răspunsul omului la cuvântul și chemarea Lui, altfel spus, prin reflectarea principiului divin în libertatea omului.

Omul poartă în el ceea ce se numește neant creat (care în realitate este increat), adică libertatea; el își trage originea în același timp din Dumnezeu și din țărână, din creația divină și din neant, din ideea divină și din libertate; de unde extraordinara complexitate a vieții sale religioase și, deopotrivă, incoerența și polaritatea naturii sale... Elementul irațional din om nu rezultă pur și simplu din căderea sa, ci, înainte de toate, din libertatea ce precede ființa și creația lumii. Și ce este căderea dacă nu întoarcerea ființei la nonființă (Dumnezeu - Eu sunt Cel ce ESTE, n.a.), o împotrivire liberă față de creația și ideea divină privitoare la om?" (op. cit., p. 77).

Scrierile Noului Testament. Învățătura lui Iisus Hristos ne este cunoscută, în primul rând, prin cele 27 de scrieri ale Noului Testament, pe care creștinii l-au adăugat Vechiului Testament, realizând astfel Biblia creștină. Cele 27 de scrieri ale Noului Testament sunt următoarele: patru Evanghelii, Faptele Apostolilor, 14 epistole ale Sf. Ap. Pavel, epistola Sf. Ap. Iacob, două epistole ale Sf. Ap. Petru, trei epistole ale Sf. Ap. Ioan, epistola Sf. Ap. Iuda, Apocalipsa.

Cele patru Evanghelii scrise de Matei, Marcu, Luca și Ioan sunt depozitarele vii de o inestimabilă valoare, ale adevărului privind Viața, Mărturiile, Faptele, Moartea și Învierea lui Iisus Hristos. Evangheliile sinoptice (primele trei), prezintă similar unele fapte.

Faptele Apostolilor (autor Sf. Ap. Luca) prezintă începuturile Bisericii creștine, formele de organizare incipiente, primele expansiuni misionare, predicile și activitățile Sf. Ap. Petru și Sf. Ap. Pavel.

Epistolele adresate unor biserici - cele mai multe aparținând Sf. Ap. Pavel - cuprind referiri la credința Sfinților Apostoli ce a stat la baza organizării vieții creștine. Epistola către evrei a Sf. Ap. Pavel (deși unii exegeți susțin că autorul acesteia ar fi necunoscut) cuprinde, în sinteză, conținutul Noului Legământ al lui Dumnezeu cu oamenii, revelat de Iisus Hristos prin intermediul Sf. Ap. Ioan, prezentat sub forma unei comparații cu Legământul

revelat de Dumnezeu oamenilor în *Vechiul Testament*.

Cele mai importante scrieri ce au urmat celor cuprinse în *Noul Testament* aparțin *Sfinților Părinți Apostolici*. Sunt numiți *Părinți Apostolici* scriitorii creștini din a doua jumătate a secolului I și din prima jumătate a secolului al II-lea, ucenici ai Sfinților Apostoli, sau care i-au cunoscut pe Sfinții Apostoli. Termenul de *Părinți Apostolici* a fost pus în circulație în secolului al XVII-lea anul 1672, de către primul editor al acestor scriitori - J.B. Cotelier, în lucrarea *Patres aevi apostolici*. J.B. Cotelier publică epistolele sfinților *Barnaba*, *Clement Romanul*, *Ignatie al Antiohiei*, *Policarp* și *Păstorul lui Herma*. În secolul al XVIII-lea, printr-o reeditare, la aceștia sunt adăugați *Papia* și *Epistola către Diognet*. În secolul următor (1873) a fost descoperită, de către mitropolitul Nicomidiei, *Filotei Vrieniu*, *Didahia celor doisprezece apostoli*, care ridică la opt numărul *Părinților Apostolici*. Aceste scrieri fac tranziția între cele cuprinse în *Noul Testament* și *literatura patristică*, bucurându-se de o asemenea înaltă prețuire încât unele au căpătat autoritate canonică, fiind incluse în *Codicii Bibliei*.

Didahia celor doisprezece apostoli constituie primul catehism creștin, cu secțiunile sale teologice, morale și liturgice.

În *Epistola lui Barnaba* sunt puse față în față creștinismul cu iudaismul, demonstrându-se pe temeiul *Legii Vechi* superioritatea și adevărul *Legii Noi* date de Iisus Hristos.

Epistola I a lui Clement cuprinde o convingătoare pledoarie creștină pentru pace și ordine în societate. În așa-numita *Epistola a II-a a lui Clement* (despre care se presupune că ar putea să nu aparțină lui Clement Romanul) avem cea dintâi *omilie* (cea mai veche cuvântare) creștină.

Epistola lui Ignatie conține mărturia apostolică privind ierarhia bisericească și ecumenismul creștin.

În *Epistola lui Policarp* se oferă îndrumări pentru viața de familie și pentru stabilirea raporturilor dintre Biserică și stat.

În ansamblu, aceste scrieri cuprind aspecte privind viața și gândirea populațiilor creștine din Siria, Asia Mică, Palestina, Alexandria, Roma și din alte zone ale Imperiului Roman (*Scrierile Părinților Apostolici*, 1995).

O categorie aparte de scrieri o constituie *textele apocrife*, între care se află și câteva *Evanghelii*. Cea mai importantă culegere de texte de acest fel a fost realizată de *Mario Erbetta*, un

călugăr italian, cunoscător a mai multe limbi europene și orientale. El definește apocrifele *Noului Testament* drept "cărți neinserate în canon, dar care, atât prin titlu, cât și prin alte mijloace, pretind totuși sau insinuează o autoritate canonică; mai mult, genul lor literar amintește, cu toate că din motive vădit diferite, formele și tipurile neotestamentare, pe care le imită sau le transformă" (C. Bădiliță, 1999, p. 13). Între aceste scrieri se remarcă *Apocalipsa lui Petru*, *Evanghelia lui Petru*, *Evanghelia nazareenilor*, *Evanghelia evreilor*, *Evanghelia ebioniților*. Valoarea *Evangheliilor apocrife* derivă din faptul că, pe de o parte, ele întăresc, dintr-o nouă perspectivă, adevărurile cuprinse în scrierile canonice, iar pe de altă parte, îmbogățesc cu noi informații tradiția creștină. De exemplu, *Icoana Coborârii lui Iisus în iad* poate căpăta o semnificație mult mai bogată în conștiința privitorului, dacă acesta va lectura *Evanghelia lui Nicodim*, care oferă unele elemente inedite referitoare la acest eveniment, de vreme ce nici unul dintre textele canonice nu detaliază această etapă a Misiunii Hristice.

În cadrul grupărilor creștine, pe lângă cele patru *Evanghelii* canonice, au circulat și alte *Evanghelii*, ca și o serie de alte *învățăături secrete*, *mituri*, *poeme*, *atribuite lui Iisus sau ucenicilor Săi*. Unele dintre aceste scrieri au fost descoperite, altele nu încă (sunt atestate prin surse colaterale).

În anul 1945, au fost descoperite la *Nag Hammadi* (Egipt) niște manuscrise (cam în jur de 1000 de pagini) denumite generic *Evanghelii gnostice*. Între acestea, menționăm *Evanghelia lui Toma*, *Evanghelia lui Filip*, *Evanghelia Adevărului*, *Evanghelia Mariei*, *Apocriful*, *Cartea secretă a lui Ioan*, *Înțelepciunea lui Iisus*, *Cartea Sacră a Marelui Duh Nevăzut*, *Dialogul Mântuitorului (cartea a II-a)*, *Ipostaza Arhonților*, *Exegeză despre suflet ș.a.* Din diverse rațiuni, accesul la aceste texte a fost interzis de autoritățile bisericești vreme de câteva decenii după descoperirea lor. În general, informațiile provenind din asemenea surse au fost și sunt încă puternic contestate de autoritățile diverselor biserici creștine, pe motivul presupusei lor inspirații necreștine (filosofia greacă, astrologie, religiile misterice, magie, religiile din Extremul Orient). Unele scrieri gnostice, ca și unele scrieri ale tradiției esoterice iudaice au stat la baza dezvoltării a ceea ce, în prezent, se numește *Kabbala Creștină* (C. Bălăceanu-Stolnici, op. cit., p.

146). Între *Kabbala Creștină* și *Kabbala Iudaică* există multe elemente comune.

Cel mai important mesaj al *Evangelieiilor* se referă la *Misterul Sfintei Treimi* și la *Natura Divino-Umană a lui Iisus Hristos*. Revelarea *Sfintei Treimi* este cea mai însemnată dintre tainele credinței creștin-ortodoxe și cel mai adânc dintre misterele manifeste ale Tatălui Ceresc. Aceasta ridică probleme insurmontabile pentru rațiunea omului, dar accesibile intuiției dezvoltate prin meditație hristică. Acest *Mister* revelează parțial natura metafizică și metaspirituală sau divină a *Persoanelor Divine* (*Talăl, Fiul, Sfântul Duh*) și a relațiilor dintre *Acestea*.

În lumina învățăturilor lui Iisus Hristos despre ceruri, *Ordinea Divină* a cerurilor este proiectată prin *Iconomia Divină*, în funcție de *Etica Lumii Divine Necreate și Neapropiate*. Caracterul neapropiat și necreat al *“Luminii sau Energiilor Sfintei Treimi”*, nu sunt atribute de ordin spațial sau factual în sensul fizic. Diferențele, în raport cu *“lumina, respectiv energiile create”* ale lumii noastre, sunt de natura rezonanței, frecvenței, intensității și complexității vibrației energetice și informaționale. Asemenea diferențe, care pot lua valori practic infinite și deci, insondabile din perspectiva capacităților umane de conceptualizare, se manifestă simultan, în orice loc, toate lumile și existențele coființând, potrivit *principiului octavelor multiintegrate*, cum a demonstrat *Maestrul Spiritual Gurdjief (I.P.D. Uspensky, 1995)*. Evangeliiile canonice constituie fundamentul ideologic și spiritual al doctrinei creștine. *Pe temeiul doctrinei creștine, al învățaturii și faptelor lui Iisus Hristos s-a edificat, începând din secolul I, religia creștină* (potrivit mărturiilor scrise ale lui Pliniu cel Tânăr (61-114 d.H.), Tacitus (55-120 d.H.), Flavius Josephus (37-100 d.H.) ș.a. Aceasta s-a afirmat în istorie prin Bisericile Creștine: Ortodoxă, Catolică și, mai târziu, Reformată. *Evangeliiile*, prin imortalizarea implicării lui Dumnezeu în istoria planetei și destinul omului, legitimează *cea mai revoluționară doctrină spirituală ce se referă la relațiile lui Dumnezeu cu omul și instituie o bază ideologică și spirituală inepuizabilă pentru concretizarea trebuințelor omului și dezvoltarea umană în etapa sa pământeană*.

Literatura Patristică. Include un număr mare de lucrări scrise de *Sfinții Părinți ai Ortodoxiei* de-a lungul a peste

cincisprezece veacuri de credință creștină. Pentru *Sfinții Părinți ai Ortodoxiei*, ca și pentru *Sfinții Părinți Apostolici, Sfânta Treime, în special Iisus Hristos și Mama Sa, Sfânta Fecioară Maria, au constituit centrul, substanța și limita legitimării și concretizării tuturor trăirilor și trebuințelor lor*. Puține pagini din istoria altor confesiuni religioase atestă o dragoste și o capacitate de jertfă a omului pentru Dumnezeu la fel de adâncă, precum cea a Sfinților Părinți ai Ortodoxiei, descrisă în *paterice, filocalii, lavsaicoane, omilii sau cazanii*.

Patericele sunt cărțile duhovnicești cele mai reprezentative ale monahilor și credincioșilor, după *Sfânta Scriptură și Viețile Sfinților*. În principiu, fiecare *Biserică Ortodoxă* are *Patericul* său, ce cuprinde viața și învățăturile (*apoftegmele*) marilor Părinți duhovnicești din primele secole până astăzi. Cel mai vechi *Pateric*, unic în lumea creștină, este *Patericul egiptean*, scris în secolele IV-V. După modelul acestuia, pe măsură ce s-au creștinat, alte comunități și-au organizat propriile manifestări monahale, iar cu timpul, și-au însemnat în paterice autohtone nevoințele monahilor. *Patericele* creștine sunt mărturiile vieții trăirii autentice întru Iisus Hristos, de-a lungul secolelor, în zeci și sute de mănăstiri, schituri sau alte locuri de retragere din lume a creștinilor.

O lucrare cu totul remarcabilă, ce cuprinde texte scrise de 42 de autori, dintre care unii sunt necunoscuți, este *Filocalia (2001)*, tipărită inițial în grecește și tradusă în românește și cu comentariile Părintelui Dumitru Stăniloae, realizate între anii 1946 și 1991. Până în secolul al XVIII-lea, scrierile filocalice au circulat sub forma unor *antologii*, ca operă a monahilor cărturari din mănăstirile moldovene, aflați sub ascultarea Părintelui Paisie. *Filocalia românească*, pe lângă traducerea textului grecesc, cuprinde și scrieri ale unor autori români, cum sunt Sf. Vasile de la Poiana Mărului, Sf. Gheorghe de la Cernica ș.a. (în jur de 5.800 de pagini). Aceasta conține învățături duhovnicești aparținând Sfinților Părinți care au trăit în curăție, asceză și maximă apropiere de Dumnezeu. *Filocalia* oferă informații privind înființarea monahismului în România, în secolul al IV-lea, numit și *veacul de aur al ortodoxiei*.

În *Patericul Românesc* se pot găsi mărturiile potrivit cărora, în spațiul românesc, monahismul a existat încă din secolul al III-lea

(I. Bălan, 2001, p. 14-15). În secolul al XIV-lea, pentru care sursele documentare existente sunt mult mai numeroase, această cale a desăvârșirii creștin-ortodoxe este atât de temeinic asumată în Țările Române încât învățătura isihastă a *Sfinților Grigore Sinaitul și Grigore Palama* s-a bucurat de o primire deosebit de favorabilă, deși apusenii o contestau vehement la vremea respectivă. Teologii Bisericii Răsăritului au apărat nestrămutat convingerea potrivit căreia împlinirea supremă făgăduită omului este îndumnezeirea, unirea lui cu Dumnezeu prin energiile divine necreate. Îndemnul apostolic: "...Să vă faceți părtași dumnezeieștii firi..." (2, Petru, 1, 4) era cunoscut monahilor români, ce practicau sfintele nevoițe ale desăvârșirii încă din cele mai vechi timpuri. Alături de *Evangheliile și Psaltire*, de *textele liturgice și hagiografice*, *scrierile Părinților Trezvitori* (trezvie = luciditate, prudență consecventă și receptivitate maximă față de Adevărul Absolut revelat de Dumnezeu omului) reprezintă, de peste șase veacuri, hrana spirituală de căpetenie a credincioșilor din Țările Române.

Sfinții Părinți Capadocieni - Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie de Nazianz (prieten al Sf. Vasile cel Mare) și *Sf. Grigorie de Nyssa* (fratele Sf. Vasile cel Mare) au generat, prin operele lor, un nou palier de analiză a naturii și problemelor omului (M. Telea, 2001). În concepția lor, omul - dintotdeauna preocupat de statutul său în ordinea ființelor și a lucrurilor, de locul său în universul material și după moarte - constituie prin însăși ființa sa semnul unei căutări, al unei încercări permanente de a-și autorevela și explica starea ființială. În decursul istoriei, problema omului și a trebuințelor sale, a preocupat numeroși apologeți, polemisti, teologi de diverse confesiuni și laici, fapt ce a dus la apariția antropologiei.

Teoriile antropologice de inspirație biologică, au explicat natura și condiția omului pornind de la elementele materiale presupuse a fi generat viața pe pământ. În continuare, sociologia a pus întreaga evoluție a omului pe seama factorilor sociali, pe care i-a socotit hotărâtori în privința manifestărilor sociale. Asemenea științe laice ignoră însă faptul că omul ocupă o poziție de interfață între lumea materială și cea spirituală, fiind o sinteză a acestora, un microcosmos, cu o chemare înaltă și cu o mare responsabilitate. Numai antropologia filosofică s-a eliberat

oarecum de asemenea limite, restituind omului dimensiunea spirituală, fără a valorifica însă până la capăt filonul explicativ creștin. Spre deosebire de acestea însă, *antropologia creștină* se exprimă deschis asupra implicațiilor capitale pe care legăturile strânse dintre Dumnezeu și om, le exercită asupra condiției umane. Ca urmare, în fața altor antropologii, *antropologia creștină* are o situație cu totul specială, unică, deoarece face ca acestea, prin modul lor parțial și materialist de a trata problemele, să pară doar niște corpuri de doctrine sau sisteme de idei ce se întâlnesc pe alocuri, dar fără a reuși să atingă înălțimile metafizice ale răspunsului complet și corect cu privire la destinul omului.

Criza de identitate a lumii contemporane a impune reconsiderarea problemelor și trebuințelor omului, cărora filosofii, moralisții, marile personalități ale lumii spirituale și, nu în ultimul rând, oamenii de știință ai lumii laice au căutat să-i ofere soluții cât mai adecvate. Pentru Sfinții Părinți Capadocieni, *taina creștinătății este de fapt, taina îndumnezeirii omului*.

Sf. Ioan Gură de Aur s-a remarcat prin misiunea lui de propovăduire și explicare a Evangheliilor unor mase largi de credincioși, la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea. El a scris textul *Sfintei Liturghii*, care se utilizează și în prezent în cadrul celor mai multe sesiuni ale *Serviciului Religios al Bisericii Creștine Ortodoxe*. O altă variantă a textului *Sfintei Liturghii* a fost scrisă de *Sf. Vasile cel Mare*. Aceasta se citește de 10 ori pe parcursul unui an liturgic creștin ortodox. Vasile cel Mare s-a impus printr-o neobosită activitate de propovăduire a Evangheliilor (fiind preot, ca și Grigorie de Nyssa, Grigorie de Nazianz sau Ioan Gură de Aur), prin minunatele sale fapte de edificare a unor așezăminte sociale (spitale, adăposturi pentru sărmani etc.), prin scrierea unei vaste opere de fundamentare, reglementare și organizare a vieții mănăstirești din România.

2.2. Iisus Hristos Cel îndelung răbdător - modelul uman al creștinilor

Implicarea extraordinară a lui Iisus Hristos, Mântuitorul, în destinul ceresc și istoric al omului - revelată doar parțial până în prezent - prin transformările fără precedent pe care le-a produs în mentalitățile a mai multe miliarde de suflete, de la *Facere* până în prezent, l-a determinat, între alții, și pe scriitorul Giovanni Papini să

afirme: "...antichitatea și creștinismul nu se mai pot contopi. Era noastră, civilizația și viața noastră încep o dată cu nașterea lui Hristos. Ce a fost înainte putem cerceta și afla: dar acela nu constituie un bun al nostru, este însemnat cu alte numere, este înjghebat în alte sisteme de gândire. Noi astăzi trăim în era creștină. Ca să ne pricepem lumea, viața, pe noi înșine, va să purcedem de la Hristos" (G. Papini, 1991).

De-a lungul timpului, ideile lui Iisus Hristos s-au dovedit atât de convingătoare încât au format adepți puternic determinați să le aplice și propage în mediul social, de multe ori cu prețul propriei vieți. Epoca apostolică, cea a martirilor și a Sfinților Părinți, descrisă amănunțit în *Viețile Sfinților* din secolele I-IV stă mărturie în acest sens. Mulți necreștini se întrebă astăzi de unde vine uriașa forță de atracție pe care *Personalitatea lui Iisus Hristos* o exercită asupra adepților Săi. Nu-i greu de aflat dacă studiem cu temeinicie *Sfintele Evanghelii*. Pe lângă faptul că *Iisus Hristos* este *Fiul lui Dumnezeu* (Ioan, 1, 29, 34), El este singurul *Om fără păcat* care a trăit vreodată pe Pământ. El este deci, singurul care poate anihila, cu o forță și o autoritate fără egal, energia distructivă a păcatelor acelor oameni care vor crede în Misiunea Lui. Acest lucru a fost și este încă necesar pentru a împăca și compensa prejudiciul adus întregii Creații prin încălcarea *Legii Dreptății Tatălui Ceresc* de către Adam și descendenții lui. După cum a afirmat și Apostolul Pavel, că "*prin păcat a intrat moartea în lume*" (Romani, 5, 12), potrivit Legilor Divine, *plata păcatului este moartea*. Iar în cazul lui Adam și al Evei, păcatul s-a numit *neascultarea Cuvântului lui Dumnezeu*.

S-ar putea pune întrebarea de ce mai era nevoie de *Moartea lui Iisus Hristos*, de vreme ce, de la alungarea lui Adam din Grădina Edenului, oamenii tot plătesc prin moarte păcatele lor și ale strămoșilor... Răspunsul este acela că nici o moarte de om păcătos nu poate restabili armonia dinainte de căderea omului și deci, nu poate reface echilibrul Dreptății lui Dumnezeu Tatăl. Nimic nu poate fi restabilit sau plătit prin moartea unui păcătos!

Dar moartea unui nevinovat nu poate rămâne fără ecou în Dumnezeu Tatăl! Numai că, la acest capitol, omenirea este profund deficitară, exceptând exemplaritatea omenească a lui Iisus Hristos!

Mulți oameni și chiar exegeți afirmă neputința omului de a

trăi fără păcat (Ph. Gaudin, op. cit., p. 228). În opinia noastră însă, o asemenea teză este profund neadevărată, dincolo de faptul că, prin efectele sale anti-sociale, tinde să diminueze responsabilitatea omului față de (ne)angajarea în efortul propriu de desăvârșire spirituală.

Iisus Hristos a venit pentru a-i ridica pe oameni din căderea lor, arătându-le Calea spre Împărăția lui Dumnezeu - sălașul de drept al omului: "*Eu sunt Calea, Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl Meu decât prin Mine*" (Ioan, 14, 6). Pământul oferă doar temporar rezidență omului, adevărata sa destinație fiind cerurile Împărăției. În *Cuvântarea de despărțire* pe care Iisus Hristos o rostește în fața apostolilor, înainte de *Calvarul de pe Golgota*, El spune: "*În casa Tatălui Meu, multe locașuri sunt. Iar de nu, v-aș fi spus. Mă duc să vă găsesc loc*" (Ioan, 14, 2).

Pentru creștinii autentici, *Modelul Uman Absolut* a fost, este și va fi *Iisus Hristos*. În calitatea sa de *Om desăvârșit*, de o sensibilitate infinită, *Iisus Hristos Cel Îndelung Răbdător* a experimentat valorile extreme ale conștientizării nevoilor material-sociale sau pământești, cunoscând exhaustiv suferințele provocate de acestea într-un trup și suflet de om. A cunoscut zbaterile nașterii într-un trup omenesc, a simțit plinar epuizarea fizică și moartea, foamea, setea, arșița și frigul, ingratitudea oamenilor și însingurarea, a îndurat chinurile bătailor și disprețului, a fost și este încă neînțeleș printre oameni, a răbdat violența cuiei și greutatea crucii în carnea Sa. S-a simțit trădat și părăsit de cei apropiați, fiind vândut pe câțiva bani de cel pe care i-a iubit, ajutat și învățat.

A cunoscut realitățile teribile ale iadului, coborând în suferința Sa Divină până dincolo de abisul pe care acesta îl atinsese la momentul Crucificării Sale, pentru ca păcătoșii din trecut, prezent dar și din viitor (cei care aveau să adâncească iadul prin păcatele lor din era hristică) să fie mântuiți. Și-a asumat căderea oamenilor și i-a răscumpărat pe cei care au cerut de la El răscumpărarea din mâinile celui rău.

A băut paharul integral al suferinței omenești, dovedind în fața tuturor existențelor Cosmosului Divin și material, devoțiunea Sa fără precedent și fără egal pentru Tatăl Ceresc și iubirea Sa desăvârșită față de oameni.

Suferințele Sale, anticipate cu mulți ani înaintea *Săptămânii*

Patimilor, nu au fost doar material-sociale sau sufletești, ci și profund dumnezeiești. Acest fapt a fost posibil prin *Atributele Sale de Dumnezeu* care L-au menținut perfect integrat în Sfânta Treime pe tot parcursul Misiunii Sale pământești: *“Și slava pe care Tu Mi-ai dat-o, le-am dat-o lor, ca să fie una, precum Noi una suntem”* (Ioan, 17, 22).

Deși a avut nenumărate prilejuri și posibilități de eludare a suferinței sau pentru a ceda la unele ispite, *Mântuitorul Iisus Hristos* a dovedit o inegalabilă trezvie în fața acestora. Unul dintre numeroasele exemple memorabile în acest sens este și acela în care discipolul său Petru, dorind să se interpună între Mântuitorul și soldații romani care veniseră să-L aresteze, a fost oprit de Iisus care i-a spus: *“Pune sabia în teacă. Nu voi bea, oare, paharul pe care Mi l-a dat Tatăl?”* (Ioan, 18, 11).

Chiar atingând apogeul suferinței, pe cruce, El a iertat pe opresorii Săi, rugându-Se Tatălui Ceresc: *“Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac.”* (Luca, 23, 34). În cunoștință de cauză și cu totul îndreptățit a fost deci să afirme: *“În lume necazuri veți avea, dar îndrăzniți căci eu am biruit lumea.”*

Nici o literă din promisiunile Sale către oameni și către Tatăl Ceresc nu au rămas neîndeplinite. Și-a conștientizat perfect Misiunea personală, realizând fără ezitare fiecare etapă a acesteia: *“Eu Te-am preaslăvit pe Tine pe pământ; lucrul pe care Mi l-ai dat să-l fac l-am săvârșit.”* (Ioan, 17, 4).

Și dacă Iisus Hristos a biruit lumea, cu toate necazurile sale, cu siguranță, fiecare dintre oameni poate să o facă cu ajutorul Lui. Cei care obișnuiesc să spună că, datorită suferințelor lor au devenit mai puțin umani și au căzut în păcat, vor putea, o dată cu înțelegerea sensului Misiunii Mântuitorului, să reflecteze mai adânc la acest lucru.

Căci ce conjunctură de viață ne-ar putea determina să simțim nevoi și trebuințe mai mari decât a simțit Mântuitorul în clipele trădării, judecării și răstignirii Sale? Desigur, nici una. *Pentru că într-un fel mult mai tulbure și mai atenuat își simte nevoile un suflet mai mult sau mai puțin împietrit, deci care a cunoscut păcatul, și cu un alt nivel de acuitate trebuie să le fi perceput Cel cu totul în afara păcatului, Cel cu totul conștient și treaz.*

În trăirea legăturii și a comuniunii personale cu Dumnezeu,

păcatul omului constituie o crimă împotriva iubirii părintești a lui Dumnezeu, care are ca efect îndepărtarea trăitorului de Creatorul său. Acolo unde Creatorul se manifestă plenar prin lumina Sa necreată și prin harurile Sale, Omul poate distinge clar realitatea obiectivă, poate decela binele de rău, poate fi conștient. Îndepărtându-se de Dumnezeu, omul vede, simte și percepe mai puțin clar, mai puțin sensibil, devine mai inconștient. Intensitatea conștientizării realității obiective crește proporțional cu gradul de eliberare de sub povara inconștientului. Așadar, numai cel care este total lucid poate percepe cu adevărat abisul suferințelor pe care cei căzuți le pot îndura cu structurile lor conștiente și inconștiente. Până în prezent, între oameni, numai despre Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, există mărturii ale altora, potrivit cărora El S-a născut în trup omenesc, a trăit fără păcat și de aceea a putut atinge această limită absolută a cunoașterii.

Adresându-se în egală măsură tuturor civilizațiilor ce s-au dezvoltat pe Pământ după anul 30, ideile creștine s-au revelat și se revelează lumii până astăzi ca o imensă și neobișnuită provocare pentru speța umană, care prea adesea s-a arătat înclinată spre autosuficiență, decadentă, primitivism biologic și, nu rareori, cruzime sau violență.

În jurul anului 28 e.n., pentru întâia oară în istorie, un om, dovedind cu prisosință autoritatea lui Dumnezeu, declara oricui era pregătit să-L asculte că se întrupase pe Pământ pentru a se adresa nemijlocit nu atât unui grup restrâns de inițiați - deși El a făcut și aceasta -, cât maselor de oameni din popor, pescari, vameși, soldați sau lucrători. El vorbea pe înțelesul tuturor, oferind soluții practice, ce păreau incredibil de simple, pentru a-i salva de propriile lor limite de perspectivă asupra Adevărului Absolut, situând astfel sub semnul miracolului viața lor guvernată de suferință și nenumărate nevoi. El dezvăluia mulțimilor care îl urmau magnetic drumul spre cunoașterea Împărăției Cerurilor, a Tatălui Ceresc și a fericirii fără sfârșit. El descrie Împărăția Cerurilor, în primul rând, ca pe un tărâm interior fiecărui suflet de om, la care se poate ajunge însă numai prin practicarea virtuților Hristice: *“Și a zis către ucenicii Săi: ...Nu vă îngrijiți pentru viața voastră ce veți mânca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca. Viața este mai mult decât hrana și trupul decât îmbrăcămintea... Căci toate acestea pângării lumii le caută; dar*

Tatăl vostru știe că aveți nevoie de acestea. Căutați mai întâi împărăția Lui, și toate acestea se vor adăuga vouă.” (Luca, 12, 22, 23, 30, 31).

Altfel spus, soluțiile pentru rezolvarea problemelor cu care zilnic se confruntă natura umană în spațiul Pământului pot fi aflate doar prin devenirea interioară, ameliorarea atributelor umane decedente, prin cunoașterea și manifestarea autentică în lume a Dumnezeului interior. Acesta este în esență *Mesajul Hristic*, pe care Bisericile Creștine, fiecare după puterea sa de iubire pentru Hristos și pentru semeni, după capacitatea sa de jertfă și înțelegere, l-a preluat și experimentat într-o manieră unică, inconfundabilă, timp de 2000 de ani.

2.3. Despre lege, libertate și har

Oamenii se întrebă adesea, de ce Dumnezeu nu se face cunoscut în mod vizibil, indubitabil, pentru toate făpturile, spre a înlătura pentru totdeauna îndoiala din sufletele celor mulți. Motivul derivă din *voiața lui Dumnezeu de a lăsa omul liber*. Dacă nu ar fi astfel, dacă existența lui Dumnezeu s-ar putea demonstra în interiorul logicii omenești, atunci libertatea omului ar deveni o vorbă goală. Pentru că, dacă Dumnezeu ar apărea în fața oamenilor - în carne și oase, așa cum a mai apărut în urmă cu 2000 de ani – destui oameni încă nu L-ar crede, L-ar suspecta de impostură și poate L-ar ucide iar. Iar dacă El ar apărea în *Corpul Său de Slavă*, atunci impresia unei asemenea apariții ar produce o presiune psihologică inimaginabilă, iar lumea l-ar urma magnetic. Și nu asta vrea Dumnezeu de la om. Un vot robotic. Ci El așteaptă maturizarea și trezirea omului din somnul inconștienței și ateismului, facilitându-i exact acele experiențe de viață care îi sunt necesare pentru a alege în cunoștință de cauză. Nu în zadar a fost numit *Dumnezeu Cel Iubitor de Oameni și Îndelung Răbdător...*

Exegeza filosofică de inspirație religioasă dezbate îndelung pe tema libertății omului, corelând strâns potențele de exercitare a liberului arbitru al persoanei, cu lucrarea harului sfințitor al lui Dumnezeu.

Doctrina Hristică afirmă că primul atribut al vieții create de Tatăl Ceresc, după Chipul și asemănarea Sa, este *liberul arbitru*. Dumnezeu a știut înainte de a-l face pe Om că acesta, sub ispita

libertății sale, va decade spiritual, alimentând energetic și informațional zona de haos inițiată de îngerii căzuți. *Iubitorul de Oameni* a cunoscut, de asemenea, și gloria pe care avea să o recâștige Omul în veșnicia fericită, după ce își va depăși căderea și va ajunge să-și trăiască adevărata Menire Omenească - să se afle între prietenii cei mai apropiați ai Sfintei Treimi, intensificând asemenea-rea sa cu Dumnezeu, prin eforturile de dobândire a caracteristicilor Hristice.

Așa cum primirea harului la Botez nu îl predestinează pe om pentru a face numai binele, nici felul cum Dumnezeu l-a făcut pe Om, cu liber arbitru, nu l-a predispus pe acesta la decădere spirituală. Chiar dacă a cunoscut sigur că Omul va decădea spiritual în prima fază a evoluției sale în Creație, El i-a dat totuși șansa viețuirii și a îndumnezeirii.

Sf. Augustin afirmă în *doctrina răscumpărării*: Cel care te-a creat fără tine nu te îndreptățește fără tine; deci l-a făcut pe cel care nu știa (Adam, n.a.) și îl justifică pe cel care vrea (*Sf. Augustin, De Spiritu et Littera, Sermo 169, 11, 13 despre Faptele Apostolilor 3, 3-16, PL 38 923*).

Liberul arbitru constituie cheia manifestării tuturor atributelor pe care *Creatorul Divin* a binevoit să le confere anumitor specii cerești create de El. Aceasta pentru că *Tatăl Ceresc* dorește ca *Atributele Sale* să fie manifeste în creația Sa, doar ca urmare a afirmării libere, firești, a atracției și fidelității infinite a acesteia față de *El* și de aceste *Atribute*. De aceea, Dumnezeu i-a dat omului toate prerogativele exercitării liberului său arbitru: înțelegerea Legilor Divine, discernământul în realizarea opțiunilor, conștientizarea propriei condiții de ființă creată și a ierarhiei valorilor, puterea de a înfăptui binele, altruismul, capacitatea de jertfă.

În momentul când unele sau altele dintre ființele create de Dumnezeu au manifestat altceva decât atributele dăruite lor la Creație, au început să se contureze primele enclave ale iadului spiritual. Totul a fost prevăzut ca potențial de către Tatăl Ceresc. Decăderea spirituală a entităților în cauză a determinat eliminarea lor temporară sau definitivă din domeniile sfinte ale cerurilor unde evoluaseră anterior, și plasarea lor în lumi de la periferia astrală a Creației. Astfel, cosmosul material a devenit o interfață între iad și Împărăția Cerurilor, un loc de confruntare decisivă a binelui cu

răul.

Acolo unde entitățile cu liberul lor arbitru au manifestat și manifestă numai Atributtele Tatălui Ceresc nu există și nu va exista niciodată haos spiritual sau iad, ci se înfăptuiește în mod liber *Arhistrategia de Lumină a Sfintei Treimi*.

Asemănarea cu Dumnezeu conferă Omului accesul la puterea de a nu-l manifesta pe *îngerul morții* și îi dă dreptul de participare la *Viața Sfintei Treimi*, deosebindu-i pe prietenii Ei de neprieteni.

Iisus Hristos afirmă că prin decăderea sa spirituală și activa-rea legii morții ca și consecință a păcatului, omul și-a îngădit dramatic liberul arbitru: *“Adevărat, adevărat vă spun: Oricine săvârșește păcatul este rob păcatului.”* (Ioan, 8, 34).

Dar Jertfa Mântuitorului a redat Omului, accesul integral la liberul său arbitru. *“Pentru că Legea prin Moise s-a dat, iar harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos”* (Ioan, 1, 17). Aceasta este una dintre consecințele majore ale Jertfei de pe Golgota. El a spus: *“Eu sunt Calea, Adevărul și Viața... Și veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi.”* (Ioan, 8, 32). Dar omul, cu liberul său arbitru, trebuie să dovedească prin fapte și voință neștrămutată, credința și atașamentul său față de valorile Hristice. Iisus Hristos afirmă deschis: *“Voi sunteți prietenii Mei, dacă faceți ceea ce vă poruncesc. De acum nu vă mai zic slugi, că sluga nu știe ce face stăpânul său, ci v-am numit pe voi prietenii, pentru că toate câte am auzit de la Tatăl Meu vi le-am făcut cunoscute”* (Ioan, 15, 14-15).

Dar nimeni nu poate lucra deplin cu *harurile primite de la Duhul Sfânt la Facere* cât timp are liberul arbitru substanțial diminuat (persoanele afectate de boli foarte grave, persoanele care au contractat datorii exagerat de mari, persoanele încarcerate ș.a.). Mulți oameni au diverse *haruri*, dar numai Dumnezeu (Duhul Lui Sfânt) este *Proprietarul Absolut și Sursa Întregului Har*. Doar *harurile* de la Dumnezeu ne deschid calea cunoașterii spre *“cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit, și la inima omului nu s-au suit; pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El.”* (I Cor., 2, 9). Respingerea sau irosirea *harului* este calificată de Dumnezeu ca foarte gravă - constituind *păcat împotriva Duhului Sfânt* despre care se știe că nu se iartă nici în veacul de acum și nici în cel viitor. O asemenea ofensă la adresa Duhului Sfânt este

instrumentat doar de *Sfinții Îngeri ai Dreptății lui Dumnezeu*. Și să-l ferească pe tot omul de faptele unor asemenea *Sfinți Îngeri* căci, deși sunt Ei cu totul demni de toată laudă și de dorit, puțini sunt totuși muritorii care îi pot chema deschis în viața lor (simțindu-se vreodată îndreptățiți în fața altora), fără a cunoaște și ei înșiși, cât de grabnic, gustul amar al suferinței. Căci pe cât este de oarbă și părtinitoare însetarea noastră de dreptate, pe atât este de nemitarnică acțiunea Îngerilor Dreptății lui Dumnezeu.

Există totuși și opinii potrivit cărora liberul arbitru al omului ar avea doar o natură aparentă, iluzorie și în orice caz, extrem de fragilă. De exemplu, într-una din scrierile sale, Sfântul Augustin se întreabă retoric: *“Cine este atât de nelegiuit și fără minte încât să gândească că Dumnezeu nu poate face bună, voința rea a omului, unde, când și cum vrea?”* (Ench., 98 PL 40 277). Și totuși, Dumnezeu nu încalcă liberul arbitru al omului, atunci când omul este îndreptățit la acesta. Omul însă, ca și îngerii cei căzuți, poate să-și limiteze singur liberul arbitru, prin iminenta suportare a consecințelor faptelor sale reprobabile. În asemenea situații, cererea iertării de la Iisus Hristos este un gest capital, de care poate depinde uneori chiar supraviețuirea celui în cauză.

Omul poate să nu consimtă la utilizarea *harului* (faptă echivalentă cu *îngroparea talanților*) dacă nu voiește. Iar viața demonstrează prea adesea că prezența *harului* nu înseamnă nicidecum predestinare pentru facerea binelui: *“Îndurarea lui Dumnezeu ne însoțește în toate, însă a consimți la Chemarea lui Dumnezeu sau a O respinge aparține voinței Omului”* (Sf. Augustin, *De Spiritu et Littera*, 34, 60, PL 44 240). Dar prezența activă a *harului* facilitează întotdeauna îndumnezeirea omului.

Prin *păcat*, protopărinții noștri, Adam și Eva au pierdut o bună parte din *harul sfințitor* primit la *Facere*, fapt resimțit dramatic după izgonirea lor din Eden, nu numai de către ei înșiși, ci și de urmași. Doar prin meritul *Mântuitorului*, omul și-a redobândit dreptul la *harul sfințitor* pierdut atunci, dar îl recapătă efectiv doar cei ce-L iubesc și cred în *Mântuitorul*. Și numai *Omul împodobit cu harul sfințitor* își poate redobândi asemănarea cu *Dumnezeu Tatăl*. Iar asemănarea cu Dumnezeu nu se referă doar la corpul fizic ci, în primul rând, la statura spirituală a omului.

Măsura utilizării de către om a *harului sfințitor* în scopul îndumnezeirii lumii generează *meritul personal*. Pentru a-l utiliza,

însă, este necesară voința oamenilor întrupați, deoarece Pământul este locul de încercare a virtuților.

Sfântul Petru îi îndeamnă pe cei îndreptățiți la *harul sfinților*: “*Ci creșteți în har și în cunoașterea Lui și Mântuitorului Iisus Hristos*” (2 Petru, 3, 18). Prin urmare, cei îndreptățiți pot crește în *har* deci, potrivit faptelor fiecăruia, nu toți *cei îndreptățiți* sunt la fel de *drepti*. Dumnezeu însă “*va răsplăti fiecăruia după faptele lui*” (Rm., 2, 6) adică, după cât de pregătit și determinat a fost fiecare să lucreze cu *Harul Lui*.

Pe de altă parte, potrivit mărturiei Sf. Ioan Botezătorul, “*Iisus este Cel pe care Dumnezeu L-a trimis, și Care dă Duhul fără măsură*” (Ioan, 3, 34). Cu alte cuvinte, omul care începe a lucra în Duhul lui Hristos poate scurtcircuita, cel puțin până la un punct, *Dreptatea Tatălui Cerească*, căpătând acces direct la *Iubirea și Mila Lui*, ce reacționează irezistibil față de îndreptățirea păcătoșului ce a făcut binele întru Hristos.

A făptui binele înseamnă a *primi Duhul lui Hristos și a deveni liber*. Sf. Pavel spune că “*este Duh, și unde este Duhul Lui, acolo este libertate*” (2 Cor., 3, 17). *Duhul cel viu și sfințitor* este prin definiție liber și eliberator. Nimeni nu îl poate domina. *Duhul Sfânt* al Tatălui și al lui Hristos este Adevăr, iar cel care îl cunoaște devine liber.

Așadar, exercitarea optimă a liberului arbitru impune implicarea omului în satisfacerea prioritară a *trebuințelor sale de îndumnezeire*, prin *utilizarea corectă a capacității sale de discernere între bine și rău*.

În mod fundamental, *liberul arbitru al omului* nu este cu nimic mai prejos de cel al altor specii cerești, cum ar fi îngerii, de exemplu. Virtual, la *Facere*, Omului i s-a dat tot ceea ce ar fi putut visa o ființă creată de Dumnezeu, adică i s-a dat posibilitatea ca, pe măsura maturizării sale și a creșterii simțului său de responsabilitate, liberul lui arbitru să capete o nouă relevanță, prin manifestarea complexă și directă a trăirilor sale întru *Sfânta Treime*.

Numindu-l Adam (adică primul om) și fiu al Său, Dumnezeu a binevoit să-l facă pe om după *Chipul* și asemănarea Sa, chemându-l astfel la viață în veșnicia cerurilor, precum le-a chemat pe toate ființele din ierarhia cerească înaintea omului. Prin asemănarea cu Dumnezeu însă, omul a devenit o entitate

spirituală aparte, asemănarea cu Dumnezeu fiindu-i alta decât cea a entităților de lumină create anterior. Fiind omul atunci cea mai recentă creație a lui Dumnezeu, el manifesta din preaplin beatitudinea sublimă a Creatorului Său, prin atribute divine nerevelate încă celorlalți, și prin aceasta, cu atât mai mult, cu totul de dorit de către celelalte ierarhii. Date din infinit, adică fără măsură, așa cum dă Dumnezeu ca un *Domn și Stăpân Absolut*, atributele omului erau omnivizibile, prin aura sa divină, evocând fără seamăn oricui îl privea, *Chipul* de o frumusețe atotatractivă al lui *Dumnezeu-Omul*.

Astfel, fără să știe cum, omul a dobândit vrăjmași între acei îngeri ce nutreau în duhurile lor, un fel de neîmpăcare cu propria lor limitare, în fața unei asemenea revărsări, peste orice închipuire, a *Harurilor Lui* în ființa neîncercatului om. Dar *Pronia Cerească* a tot știutoare, ce îi iubea și îi răbda pe acei îngeri, că doar se vor dezice de rătăcirea lor, se pregătea totuși de dureroasa lor alungare din Ceruri prin *Îngerii Arhanghelului Mihail*.

După *Facere*, omul a primit în stăpânire *Edenul* - un paradis de duh vegetal așezat prin *Mila Lui* în interiorul Împărăției, aproape de o margine a sa - duh ce dă viață și astăzi Pământului. Acolo, potrivit *Voiilor Sfinte a Creatorului Cerească*, viața omului avea să fie desăvârșită, omul ne cunoscând vreo lipsă, împotrivire, sau dificultate în traiul său.

Dar în continuumul compact al veșniciei fericite, a apărut deodată o infimă și neașteptată inserție de timp, cu siguranță, prin zvonul acela de împotrivire a îngerilor ce aveau să cadă din Împărăție.

Și oricât de neînsemnată va fi fost inițial acea fantă de timp, ea a crescut de-atunci continuu, odată cu numărul celor ce au căzut (îngeri și oameni) din grația divină a menirii lor dumnezeiești.

La îndemnul dușmanului său neștiut, Omul s-a abătut de la menirea și ascultarea sa, înfruntând Cuvântul lui Dumnezeu care-i spusese: “*Din toți pomii din rai poți să mănânci. Iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci căci, în ziua în care vei mânca din el vei muri negreșit!*” (*Facerea*, 2, 16-17). Dar cum să-l fi oprit frica de moarte pe primul om, când el nu bănuia măcar, jarul de nestins al exilului său de lung termen în afara Împărăției lui Dumnezeu? Chiar astăzi, când Pământul înghite zilnic atât de

multă moarte, are oare vreo rezonanță iminența morții pentru cei tineri? Desigur nu, ei cred că moartea n-o să li se întâmple niciodată...căci omul n-a fost făcut cu Voie de Dumnezeu, spre a cunoaște moartea. Chiar și după cădere ne spune Dumnezeu: *cu Voie nu voiesc moartea păcătosului, ci să se-ntoarcă și să fie viu!*... De-aceea, până astăzi, cât a rămas din inocența omului, aceasta-l duce-adeșea în necazuri...

Îndată însă, după asumarea oarbă a neascultării Lui, Adam a căzut din desăvârșirea existenței sale edenice și cu el, întreaga sa seminție, cu lumea pe care o primise-n stăpânire. Căderea lui a însemnat nu doar amputarea masivă a frecvenței de vibrație medii a lumii pământești (identică până atunci cu cea a domeniului proxim din Împărăția Tatălui Ceresc ce găzduia *Duhul Pământului*), ci și limitarea naturală a sferei de exercitare a liberului său arbitru.

Ca urmare, liberul arbitru al omului ce elevează spiritual, în prezent, crește proporțional cu recuperarea structurilor date inițial de Tatăl și a capacității lor de a acționa conștient și consecvent benefic, înțelegând realitatea absolută a manifestării lui Dumnezeu.

Dar a fi conștient și a acționa benefic în *Realitatea Absolută* a lumilor divine este un dar încă neconștientizat și neînțeles de cei mai mulți dintre oameni - dar pe care Iisus Hristos, prin *Jertfa Sa Exemplară*, l-a redat omului.

2.4. Moștenirea comună și scindarea Bisericii Creștine

Între creștinii de diferite rituri, deosebirile s-au înmulțit și accentuat pe măsura trecerii timpului, atât în ceea ce privește doctrina cât și practicile curente. Deosebirile au devenit, la un moment dat, atât de radicale încât au determinat scindarea Bisericii Creștine.

Ceea ce a mai rămas din unitatea fundamentală inițială a creștinis-mului contemporan - care include, alături de ortodoxie și catolicism, o serie de confesiuni protestante - acoperă o sferă de realități mult mai îngustă decât în urmă cu 1000 de ani. În prezent, Bisericile Creștine, în totalitatea lor, mai împărtășesc doar *trei premise* fundamentale în definirea identității creștine: acceptă *Canonul Noului Testament*, mărturisesc *Crezul Apostolic*

și afirmă *Cultul pentru Hristos*.

Moștenirea comună a Bisericilor Creștin-Ortodoxă și Catolică, ce apropie astăzi dialogul dintre acestea, constă în: *Scriptura, Tradiția Apostolică, doctrina Sfinților Părinți, succesiunea apostolică a episcopilor, cele șapte Sacramente sau Taine ale lui Hristos, cultul Fecioarei Maria - Maica Lui, cultul sfinților, inițiativa misionară și emulația vieții monastice* (Ph. Gaudin, *op. cit.*).

Mulți exegeți comentează din diverse perspective motivele care au dus la dezbinarea creștinilor. Până la urmă însă, creștinii practicanți nu pot decât să spere că acestea nu vor submina definitiv șansele de reluare a dialogului între Biserici.

Deși de-a lungul timpului, în evoluția Bisericilor Creștine au existat numeroase impulsuri divergente (dificultăți de organizare a diferitelor Biserici, de alegere a căpeteniilor, de arbitrare a diverselor conflicte ș.a), totuși se pare că rolul determinant l-au avut factorii de coeziune derivați din *preocuparea generală pentru rectitudinea gândirii creștine și pentru apărarea împotriva abuzurilor de tot felul asupra doctrinei ortodoxe*, mai ales că, încă din primele faze ale apostolatului, ucenicii lui Hristos au avut de luptat cu diverse erezii, cu tendințele de înființare a unor secte sau de separare a unor biserici.

În aproape două milenii de creștinism, au avut loc 7 sinoade (concilii) ecumenice: Niceea (328), Constantinopol (381), Efes (431), Calcedon (451), Constantinopol II (553), Constantinopol III (680-681), Niceea (787). Dezbaterile din cadrul acestora nu au reușit întotdeauna să calmeze spiritele sau să restabilească unitatea și comunicarea. În cele din urmă, acest proces, care a durat mai multe sute de ani, s-a concretizat în mai multe schisme, astfel: în anul 1054 Biserica Catolică (dezvoltată preponderent în Imperiul Roman apusean - de limbă latină, cu capitala la Roma) s-a despărțit de cea Ortodoxă (Imperiul Bizantin - de limbă și cultură greacă (mai târziu și slavonă), extins și în unele țări din răsăritul Europei - cu capitala la Constantinopol). Peste disensiunile din sânul Bisericilor Creștine s-au suprapus *presunțile turcilor și arabilor musulmani*, care au hărțuit vreme de mai multe secole țările europene, în toate domeniile - economic, politic, social, cultural, religios. Cuceririle turcești au lichidat întâi regatul latin, care cuprindea și Ierusalimul, dar au redus treptat și

Imperiul Bizantin, culminând cu cucerirea Constantinopolului în anul 1453. Ceva mai târziu, în timpul Renașterii (secolul al XVI-lea), în urma scandalurilor morale și financiare provocate de papalitate, în sânul Bisericii Catolice a avut loc **reforma protestantă**, declanșată prin protestul lui Luther din anul 1517 și excomunicarea sa din anul 1520. Calvin, Zwingli și Knox au urmat exemplul lui Luther și, astfel, Bisericile reformate s-au separat de Roma.

Reforma protestantă a cuprins îndeosebi țările aflate în proces de schimbare socială rapidă, în care a fost adoptat de timpuriu tiparul, țări deschise noului și comunicării cu mijloace mai rapide, în care *burghezia urbană* ocupa un loc din ce în ce mai important.

Biserica protestantă conține o mare diversitate de orientări religioase. Pe lângă Bisericile Luterană, Calvină și Anglicană, care cumulează majoritatea reprezentanților, mai există *baptiștii*, *pentecostalii*, *metodiștii*, *menoniții* ș.a. În prezent, în lume sunt cam 67 milioane de luterani și 53 milioane de reformați. Reforma protestantă (luterană și calvină) s-a desfășurat în decurs de aproape patru decenii, din anul 1520 până în anul 1560, când au fost fixate granițele expansiunii sale teritoriale, practic nemodificate până în zilele noastre. Reforma a cunoscut o amploare deosebită în Germania, Franța, Elveția și Olanda.

Teologia luterană insistă asupra deosebirilor existente între preocupările de ordin spiritual, duhovnicesc, și cele de tip pământesc, lumești, prin *doctrina celor două regnuri* - doctrină care a generat, în plan social, o atitudine de pasivitate a luteranilor față de puterea politică.

Doctrina calvinistă afirmă, dimpotrivă, că *religia trebuie să coordoneze toate domeniile vieții*, începând cu domeniul profesional, familial, economic și încheind cu cel spiritual. Ca urmare, în mediul social calvinist s-a dezvoltat un adevărat *cult pentru muncă și emulația socială*. Tradiția calvinistă a ignorat doctrina celor două regnuri, implicându-se în organizarea și administrarea socială.

Anglicanismul a luat ființă o dată cu autoproclamarea regelui Henric al VIII-lea ca șef al Bisericii Angliei, în anul 1534. Anglicanismul, care numără, în prezent, cam 27 milioane de credincioși în Anglia și încă 30 milioane în afara Angliei (în

Irlanda, Statele Unite, Scoția, Țara Galilor și Commonwealth), a adoptat o cale de mijloc, între ierarhia și liturghia catolică și doctrina calvină. La anglicani, suveranul țării este și guvernatorul Bisericii, acesta numindu-i pe cei 44 de episcopi de dioceze. Autoritatea cea mai înaltă revine arhiepiscopului de Canterbury.

În Franța, reforma protestantă a început în timpul regelui Francisc I, care avea relații mult mai bune cu Roma decât alți conducători de state ai timpului. Papa îi conferise acestui rege puteri importante pentru organizarea Bisericii franceze. Cu toate acestea, laicii francezi aspirau la o anumită reînnoire a Bisericii, dorind ca aceasta să elimine decadența caracteristică papalității și să devină mai fidelă ideilor lui Hristos. Astfel s-a născut *mișcarea evanghelică*, numărând între adepții ei o serie de minți luminate, precum Erasmus, Lefevre d'Etapes, Briconnet sau Margareta de Navarra - protectoarea evangheliștilor umaniști. Ideile evanghelice au avut o circulație deosebit de largă, și în țările dominate de francezi. O mare parte din opera lui Luther a fost tipărită și în limba franceză.

Protestanții au susținut întotdeauna că reforma a constituit înainte de toate un demers teologic și abia apoi o contestare a abuzurilor Bisericii Catolice. În fața tendințelor Bisericii Catolice de a extinde în mod deosebit cultul sfinților, reformatorii au afirmat categoric că Dumnezeu deține monopolul sfințeniei și sacralului, că El este mai presus de toate obiectele și ființele lumii, și că omul este incapabil prin el însuși să-L cunoască. Calvinismul, a insistat mai mult decât luteranismul, asupra decăderii naturii umane, revelând că numai harul lui Dumnezeu poate îngădui omului să realizeze binele. Această concepție despre Dumnezeu a permis, mai mult decât în alte societăți creștine, structurarea unor atitudini de sfidare a autorității publice și chiar religioase, protestanții fiind cunoscuți pentru lipsa lor de obediență. Pentru ei, oamenii ca și instituțiile nu pot garanta sacralul, fiecare om fiind responsabil doar în fața lui Dumnezeu, căruia îi poate vorbi direct. Singura autoritate recunoscută de ei, după Dumnezeu, este cea a Bibliei, pe care fiecare credincios este liber și dator să o studieze în profunzime. Pentru protestanți, păcatul derivă mai curând din separarea declarată de Dumnezeu, și nu dintr-o listă mai lungă sau mai scurtă de fapte rele.

Parafrazându-l pe Sf. Ap. Pavel (*credința fără fapte este*

moartă), Luther susține că omul nu se poate mântui prin faptele sale, ci prin credința sa. Dumnezeu nu poate oferi mântuirea decât gratuit, fără ca faptele oamenilor să-L influențeze. Dar faptele săvârșite de om trebuie să fie o consecință a credinței, care va aduce mântuirea. Prin această doctrină, protestanții vor să confere omului libertatea de a acționa dezinteresat, eliberat de calcule și rațiuni, în vederea obținerii mântuirii. Credința este deci, scrie Luther, izvor de iubire și de bucurie întru și din iubire se naște o stare de fericire care se avântă liberă să-L slujească pe aproapele nostru cu devotament (*Luther, Traité de la liberté chrétienne, Oeuvres, Labor et Fides, t. II, p. 297*).

Deși Calvin a formulat și o doctrină a predestinării, potrivit căreia, încă dinaintea de facerea lumii, Dumnezeu ar fi hotărât care dintre oameni se va mântui și care nu, în prezent, prea puțini mai cred în aceasta. Cei mai mulți protestanți se mângâie cu ideea mântuirii gratuite pe care Dumnezeu o va acorda tuturor oamenilor.

Teologiile lui Luther și Calvin au multe în comun, dar conțin și idei divergente, de exemplu, despre rolul Legii lui Dumnezeu. Pentru Luther, Legea lui Dumnezeu nu are ca scop decât să aducă omul la disperare, conducându-l spre drumul unei desăvârșiri imposibile. În concepția lui, etica nu are ca obiectiv transformarea omului și societății în numele unui ideal, ea având o determinare complet temporală și pământească. *Confesiunea de la Augsburg (1530)* a generat textul simbolic cel mai important al luteranismului: *“Biserica este reuniunea tuturor credincioșilor, cărora le este propovăduită în curățenie Evanghelia și cărora li se dăruiesc sfintele sacramente într-un mod conform cu Evanghelia.”* Calvin manifestă un alt tip de înțelegere a Legii lui Dumnezeu. Deși și pentru Calvin exigența Legii date de Dumnezeu lui Moise pe Muntele Horeb este deosebit de înaltă, depășind cu mult posibilitățile naturale ale omului, omul primește prin Evanghelia lui Hristos promisiunea lui Dumnezeu că va fi ajutat, prin Duhul Sfânt, ori de câte ori el va acționa în mod responsabil ca urmare a interpretării Legii. *Tot ceea ce face omul trebuie să rămână în interiorul eticii iubirii.* Credinciosul calvinist însă nu trebuie să se supună orbește puterii instaurate, ci, dimpotrivă, el este chemat să reacționeze în fața răului și să reinstaureze binele.

Pentru protestanți Biserica are două sfere de manifestare:

cea vizibilă sau pământească și cea nevăzută, care reprezintă Însuși Trupul lui Hristos.

Cei mai mulți dintre creștinii protestanți nu recunosc și practică decât două sacramente, *Botezul și Împărțășania*, deoarece spun ei, numai acestea au fost desemnate de Hristos în *Biblie*. Acestea, însă, în concepția lor, nu garantează mântuirea, ci manifestă în lumea vizibilului Harul invizibil al lui Dumnezeu.

Multe dintre Sfintele taine recunoscute și practicate de creștinii ortodocși și catolici sunt ignorate de protestanți. Centrul cultului protestant nu este *Sf. Euharistie*, ci *propovăduirea, comentariul pastorului în jurul textului biblic*. În general, reformații resping distincția între clerici și laici și afirmă că toți oamenii sunt preoți sau toți sunt laici, inclusiv pastorii. Slujbele protestante, ținute până nu demult duminică, în prezent, se celebrează sâmbăta. *În fazele incipiente ale reformei*, Biserica protestantă a suprimat, chiar și funeraliile religioase. Cel decedat era înmormântat într-un cimitir separat de cel al catolicilor, fără serviciu religios. Această practică a fost însă puternic respinsă de populația protestantă și de aceea, *în prezent, deși are loc un serviciu religios prilejuit de deces, totuși acesta se adresează îndeosebi consolării celor vii și nu vizează trebuințele spirituale ale celui decedat.* În jurul vârstei de 14-15 ani, catehumenii protestanți sunt întrebați dacă vor să confirme Taina Botezului lor, printr-o ceremonie specială, când are loc *prima comuniune* ce marchează *intrarea lor ca adulți în Biserică*, după care ei devin *membri electori*. Pentru cei mai mulți protestanți, participarea la riturile religioase este, în general, mult mai frecventă decât participarea regulată la serviciul religios. De exemplu, în Franța, în timp ce din numărul declarat al protestanților, doar în jur de 6% sunt practicanți, aproape 70% doresc să-și boteze copiii și mai mult de 80% solicită o înmormântare religioasă. Iată deci că, în apropierea zonelor de mister ce învăluie hotarele vieții (naștere și moarte), disponibilitatea oamenilor de a-și aminti gesturile esențiale dictate de filiația lor spirituală crește semnificativ, oricât de dezinteresați ar fi în restul timpului față de viața spirituală.

2.5. Ciclul vieții și sărbătorile

Persoana. Credința creștinilor într-un singur Dumnezeu, viu și adevărat, dar care în unitatea naturii Sale este constituit din

Trei Persoane - Tatăl, Fiul și Sfântul Duh - relevă rezonanța lor deosebită la tot ceea ce poate semnifica *Umanitatea lui Dumnezeu*. După cum afirma și Berdiaev, nu întâmplător, doctrina despre om este cea a *persoanei*. În timp ce *individul* aparține unei categorii naturaliste biologice, *persoana* aparține unei categorii religioase și spirituale. *Persoana* nu se naște, ci este creată de Dumnezeu, ea este ideea, intenția lui Dumnezeu din veșnicie, ea este pentru individul natural o sarcină de realizat, o categorie axiologică evaluativă.

Persoana constituie chipul lui Dumnezeu în om, acesta fiind motivul pentru care ea se ridică deasupra vieții naturale. Ea nu poate fi gândită nici sub unghiul biologiei, nici sub cel al psihologiei sau sociologiei, deoarece ea este spirituală și implică existența lumii spiritului. Valoarea sa este o valoare ierarhică supremă a lumii, o valoare de ordin spiritual. Persoana constituie prin excelență un principiu moral, iar atitudinea față de valori se definește pornind de la ea. Iată de ce o regăsim la baza eticii. O etică impersonalistă este o *contradictio in abstracto* (op. cit., p. 78-79).

Când Dumnezeu a vrut să se facă auzit și cunoscut în mod nemijlocit de oameni, S-a întrupat în *Persoana Lui Iisus Hristos*. De aceea, întreaga viață personală și socială a creștinilor este marcată de conștiința prezenței neîntrerupte a Persoanei Sale ca Dumnezeu ce veghează la dreapta întocmire a universului și a Pământului, ca suport și ajutor în clipele de încercare sau ca Dumnezeu al bucuriei în sărbători.

Anul liturgic se centrează în jurul sărbătorii *Paștelui*, care celebrează *Învierea lui Hristos*. Această sărbătoare este inseparabilă de *sărbătoarea Înălțării la ceruri* (la 40 de zile de la Înviere) și de *sărbătoarea Rusaliilor* sau a *Cincizecimii*, când a avut loc *Pogorârea Sfântului Duh* asupra Apostolilor.

Tainele Creștine. Bisericele Ortodoxă, Romano-Catolică și Bisericele Vechi-Orientale au mărturisit întotdeauna existența a *șapte Sfinte Taine Creștine*: Botezul, Mirungerea, Euharistia, Pocăința, Preoția, Nunta și Maslul. (*Dogmatica generală*, 1991, p. 329). În continuare, le prezentăm pe cele mai relevante pentru laici.

Taina Botezului. Pentru a deveni creștin, omul trebuie să treacă prin sacramentul Botezului, care este echivalent cu o nouă

naștere sau cu nașterea întru Duhul lui Hristos.

“*Cel ce va crede și se va boteza se va mântui*” (Marcu, 16, 16). “*De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu*” (Ioan, 3, 5). Omul botezat întru Dumnezeu, în Hristos devine “*mort păcatului, dar viu pentru Dumnezeu, în Hristos Iisus*” (Romani, 6, 11). Botezul creștin, care se face în Numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, se deosebește de *Botezul* efectuat de *Sf. Ioan Botezătorul*, care era un rit de purificare și pregătire pentru *Venirea lui Hristos*. Asimilată lui Hristos în ziua *Sâmbetei Mari*, persoana nebotezată învie prin *Botez*, precum Hristos în *Ziua de Paști*.

Dacă cel botezat, de-a lungul vieții, încalcă *Legea iubirii* propovăduită de Iisus Hristos, el pierde *harul* primit la *Sf. Botez*, proporțional cu gravitatea și mulțimea faptelor necreștinești efectuate. Recăștigarea harului este posibilă doar prin *Taina Pocăinței* numită și *Taina Confesiunii* sau *Spovedaniei*, când Iisus Hristos, aflat de față în mod nevăzut, poate să ierte păcatul mărturisit duhovnicului. Cel iertat se va întări în fața ispitelor, își va ameliora comportamentul și poate participa din nou la *Taina Euharistiei*.

Taina Euharistiei. A fost instituită de Iisus Hristos în *Joia Mare* din *Săptămâna Patimilor*, la *Cina cea de Taină*, când El a evocat, din nou, *Sacrificiul Său* ce avea să se desfășoare pe Golgota. Hristos, Cel care S-a definit pe Sine drept *pâinea cea vie care s-a pogorât din cer*, frângând pâinea ultimei Sale cene, le-a spus ucenicilor: “*Luați, mâncați, acesta este Trupul Meu... Și luând paharul și mulțumind, le-a dat, zicând: Beți dintru acesta toți. Că acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor*” (Matei, 26, 27, 28).

Sfânta Taină a Euharistiei constituie centrul întregului serviciu liturgic în Bisericele Creștine (cu excepția celor reformate). Participarea la această Taină are un profund sens de îndumnezeire a umanului. De aceea, pentru un asemenea eveniment, creștinii se pregătesc înainte prin post, rugăciune, meditație și pocăință, prin repararea nedreptăților făcute unor semenii, prin săvârșirea unor fapte de compasiune față de cei aflați în suferință, prin confesiune la duhovnic.

Creștinii acordă o mare importanță ultimei confesiuni și împărtășanii înainte de moarte. De aceea, apropiații au datoria de

a-i facilita celui ce se află în pragul morții parcurgerea unei asemenea ceremonii, prin chemarea unui preot la căpătâiul muribundului

Pentru un creștin autentic, nu există fericire mai mare decât trăirea în acord cu poruncile lui Hristos, fapt care îi conferă și privilegiul de a participa la Sfintele Taine ale Acestuia.

Taina Nuntii. Este celebrată de către creștinii ortodocși și catolici și se desfășoară în cadrul unui serviciu religios special, susținut în *Biserica* de preotul/preoții creștin/i, atunci când un cuplu decide să împartă un destin comun, sub binecuvântarea și cu ajutorul lui Dumnezeu.

În *Biblie*, capitolul *Facerea*, se vorbește deschis despre împrejurările venirii în ființă a omului (androgen) și apoi despre *Facerea* de către Dumnezeu a bărbatului și femeii. În spiritualitatea creștină, *Taina Nuntii* derivă tocmai din misterul creării omului androgen. Constatând că omul androgen este singur, Dumnezeu l-a făcut *bărbat și femeie*. Venind în lume, omul (adică bărbatul și femeia) își poate realiza misiunea spirituală fie prin angajarea pe calea monahală (care legitimează celibatul), fie pe calea comuniunii bărbatului cu femeia prin *Taina Nuntii*, ce are darul de a atrage Duhul Sfânt în medierea vieții noii perechi (noului om) în lume. Fiecare persoană este liberă să decidă asupra căii sale. Potrivit *Facerii* (2, 24), după nuntă, bărbatul și femeia, în mod virtual, devin *un singur trup*, amintind astfel de unitatea ființei umane în Adam. Viața tinerilor căsătoriți, unită prin pogoarea Duhului Sfânt asupra lor, este încredințată proriei Dumnezeiești, recomandându-se oamenilor ca: *“ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă”* (Matei, 19, 6). Vorbind despre dragostea soțului pentru soția sa, Sfântul Pavel spune: *“Bărbaților, iubiți pe femeile voastre, după cum și Hristos a iubit Biserica Sa și S-a dat pe Sine pentru ea.”* (Efeseni, 5, 25).

Alte trebuințe. De-a lungul vieții, creștinii solicită serviciile preoților pentru diverse trebuințe: pentru sfințirea casei (la cererea creștinului sau anual, înainte de sărbătoarea *Botezului Lui - Bobotează*), pentru sfinți-rea alimentelor și hainelor, la *praznicile pentru pomenirea celor adormiți*, pentru dezlegarea de blesteme, pentru diverse exorcizări ș.a.

În credința creștină, slujbele religioase efectuate de preoți,

dar și rugăciunile credincioșilor au căpătat o adâncă specializare, potrivit diverselor trebuințe ale oamenilor. De-a lungul veacurilor, oamenii au sesizat diferențele semnificative existente între calitatea vieții sacralizate, încredințată grijii și proriei Dumnezeiești, și cea a vieții laice, căreia îi este specifică ignorarea frecventă sau chiar negarea și eliminarea totală din viața de fiecare zi a sacralizării actelor umane.

Grație existenței multor sfinți creștini, fiecare zi a calendarului (ortodox sau catolic) se află sub binecuvântarea unuia sau a mai multor sfinți, care s-au canonizat de către Biserica lui Hristos, pentru virtuțile lor în urcușul duhovnicesc. Dar sfinții nu sunt doar cei canonizați, menționați în calendare, ci sunt cu mult mai mulți. Diverse împrejurări însă, în care, desigur, imperativul smeririi totale a avut un rol de seamă, i-au determinat pe aceștia să rămână doar în Memoria lui Dumnezeu.

Posturile din cursul anului. Postul a fost prima poruncă pe care omul a primit-o de la Dumnezeu și a încălcat-o. De aceea, Sfinții Părinți ai Ortodoxiei spun că stomacul omului este capitala tuturor patimilor (*A. Boca, 2005*). Cunoscând deci roadele spirituale ale postirii, tradiția creștină a instituit reguli în această privință, ce pot părea aspre unora. Creștinii ortodocși (mai conștienți poate de istoria spirituală a omului) postesc mult mai aspru decât ceilalți creștini. De regulă, în zilele de post, ortodocșii consumă doar unele alimente de proveniență vegetală. În anumite zile, ei renunță chiar și la grăsimile vegetale, în alte zile postind doar cu pâine și apă, iar mai rar (în posturile mari) postind total, una sau mai multe zile. Când unele sărbători mari se celebrează în zilele de post, Biserica Ortodoxă permite consumul de pește și/sau vin. Creștinii catolici, în perioadele de post, admit în consum, pe lângă alimentele de proveniență vegetală, produse lactate și ouă. Perioadele mari de post (Postul Crăciunului, Postul Paștelui) ale catolicilor se suprapun (cu decalaje de câteva săptămâni în cazul Postului Paștelui) cu cele ale ortodocșilor. Creștinii ortodocși postesc 40 de zile înainte de Învierea Lui - Paștele și 40 de zile înainte de Sărbătoarea Nașterii Lui - Crăciunul. Ei respectă, de asemenea, Postul Sfinților Apostoli Petru și Pavel (post ce poate varia de la 2 zile la peste 20 de zile, de la an la an), Postul Adormirii Maicii Lui (între 1 și 14 august),

Postul Ajunului Bobotezei (5 ianuarie), postul dinainte de Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul (29 august), postul dinaintea Înălțării Sfintei Cruci (14 septembrie) și toate zilele de miercuri și vineri de peste an.

Nu se fac nunți în zilele de post, în ajunul Praznicelor Împărătești, în săptămâna dinaintea Postului Sfintelor Paști, în Săptămâna Luminată sau în Duminica Rusaliilor.

Sfânta Liturghie. *Cultul public al Lui Iisus Hristos*, în Biserica Creștin-Ortodoxă și în cea Catolică, se poate desfășura, cu unele excepții precizate în calendarele religioase, în fiecare zi. În fiecare zi se pomenește ziua unuia sau mai multor sfinți creștini.

Sfânta Liturghie are loc în toate zilele de sărbătoare și în fiecare duminică, amintind prin aceasta *Învierea Lui Iisus Hristos*. La ortodocși, zilele în care nu se săvârșește *Sfânta Liturghie* sunt *miercuri* și *vineri* în săptămâna dinaintea *Postului Sfintelor Paști*, *luni* și *marți* în prima săptămână a *Postului Sfintelor Paști* și *vineri* în *Săptămâna Patimilor* (*Calendarul Creștin-Ortodox, 2005, Sf. Arh. a Bucureștilor*).

Slujba de înmormântare. Are loc pentru creștini, de regulă, la trei zile de la deces, deși unele rugăciuni pentru cel decedat se fac și în zilele dinaintea înmormântării.

Slujba de înmormântare conține laude la adresa lui Dumnezeu, rugăciuni pentru iertarea celui decedat și a celor prezenți la săvârșirea serviciului respectiv. Serviciul religios este realizat de *preot* și introducerea în Biserică a celui decedat este absolut necesară. Nu este permisă introducerea în Biserică a celor care s-au sinucis, considerându-se că aceștia au refuzat, cu bună știință, șansa de îndumnezeire acordată omului de Dumnezeu.

În timpul slujbei de înmormântare, preotul (preoții) imploră Mila lui Hristos față de nedesăvârșirea omului (*căci numai Tu, Doamne, ești fără de păcat, și Ție Slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh*), amintind și că El a primit să trăiască o viață de om și să moară pe cruce pentru iertarea oamenilor, pentru ca aceștia să poată fi îndreptățiți la viața de veci în Împărăția cerurilor.

Creștinii ortodocși obișnuiesc ca, după serviciul religios, să se reunească în cadrul familiei, împreună cu cei care l-au cunoscut pe decedat, pentru comemorare, în cadrul unei mese comune. Cu ocazia respectivă, se împart alimente, vase, haine și obiecte de uz casnic. Evenimentul respectiv are semnificația solidarității celor vii cu cei morți și a susținerii celui decedat, în săvârșirea cu bine a călătoriei sale spirituale spre *Vămile Văzduhului*, în vederea *Judecării Particulare* a sufletului.

2.6. Retragerea din lume a monahilor

În primele decenii creștine (secolul I), credincioșii trăiau în familiile lor, în cadrul comunităților sociale, unde au pus bazele unui *mod de viață de obște* în ceea ce privește dreptul asupra folosinței bunurilor materiale. Din *Faptele Apostolilor* înscrise în *Noul Testament* aflăm: *“Iar toți cei ce credeau erau laolaltă și aveau toate de obște și își vindeau bunurile și averile și le împărțeau tuturor, după cum avea nevoie fiecare”* (*Fapte, 2, 44, 45*). În prezent, nu se cunoaște nici cât de răspândit a fost acest mod de viață și nici cât a durat. Sursele documentare îl atestă doar pentru *comunitățile apostolice*, care au fost totuși relativ puțin extinse.

O dată cu retragerea în pustiu a unora dintre creștini, au apărut treptat *chinoviile mănăstirilor de obște*, care reeditau la scară socială mai redusă modul de viață din epoca apostolică. Întemeietorul vieții de obște în cadrul mănăstirilor creștin ortodoxe a fost monahul *Pahomie* (n. 291). În secolul al IV-lea, *Sfântul Vasile cel Mare* (n. 328) a reorganizat monahismul, apoi *Sfântul Casian Romanul* (n. 360) originar din spațiul românesc (Dobrogea), cu ajutorul *Sfântului Benedict de Nursia* (n. 480), a pus bazele monahismului și în Occident. *“Retragerea din lume nu se face din egoism ori teama de a-și asuma responsabilități lumești, ci dintr-o sfântă dorință de curățire a inimii de patimi. Unii se retrag din lume pentru a se depărta de tot ceea ce le ațâță patimile, pentru că prin ele vine moartea sufletului care te desparte de Dumnezeu”* (*Hierotheos, în L. Regnault, 1997*).

Retragerea din lume a asceților semnifică dorința celor însetați de trăire duhovnicească de a imita viața Înaintemergătorului lui Hristos, *Sfântul Ioan Botezătorul*. *“De aceea, părinții, urmându-l pe Înaintemergătorul Harului, au*

renunțat la lume și au lăsat deoparte tovarășia celorlalți, fie pentru a trăi în pustie, fie în cadrul mănăstirilor” (Sf. Grigorie Palama, Omilii, în L. Regnault, 1997).

În primele veacuri ale erei creștine, când monahismul s-a dezvoltat îndeosebi în pustiurile Egiptului, s-a structurat un mod de viață net diferit de cel laic.

De-a lungul veacurilor, mulți analiști au fost tentați să adune mărturii despre viața asceților care trăiau în locurile cele mai retrase și mai puțin adecvate vieții umane, utilizând resurse extrem de reduse pentru hrană, îmbrăcăminte și adăpost. Pe baza unor astfel de mărturii, s-au alcătuit *Patericele, Lavaicoanele și Filocaliile*, adică principalele izvoare de informații asupra modului de viață monahal.

Prin practicile lor, monahii retrași în pustiul egiptean, sinaitic sau palestinian, în secolele III-IV, au făcut cunoscut faptul că *separarea de lume* este un *element esențial, definitoriu al monahismului creștin*. Rarii vizitatori ai pustnicilor erau oameni care veneau după sfat. Aceștia, dar și monahii înșiși au consfințit în scris faptele și cuvintele înțelepte ale asceților.

Sub impresia puternică a ideilor și faptelor lui Iisus Hristos, din ce în ce mai mulți oameni s-au retras în pustiu pentru a-și recâștiga starea de îndumnezeire prin practici spirituale intense. Uneori, retragerea a fost mai puțin austeră - la marginea zonelor locuite ori în zonele slab populate, unde legăturile și relațiile sociale păstrau o relevanță scăzută. Fenomenul retragerii unor persoane din așezările mai intense populate s-a manifestat, de altfel, nu numai în lumea creștină, ci și în cadrul altor religii (budism, hinduism, jainism ș.a.).

Potrivit *Filocaliei (1999)*, “...cel dintâi monah care s-ar fi retras în pustiu a fost Sfântul Antonie cel Mare, acesta fiind urmat de mulți alți ucenici”. Viața Sf. Antonie cel Mare, care a umplut de uimire lumea din acea vreme, a fost descrisă de Sf. Atanasie, patriarhul Alexandriei. Născut într-un sat din Egiptul de Mijloc, Antonie s-a hotărât, pe la vârsta de 18-20 de ani, să vândă tot ce moștenise de la părinții săi, să împartă banii săracilor și să-și închine viața lui Dumnezeu. Aceasta s-a întâmplat în jurul anului 270. La început, nu s-a depărtat prea mult de locurile în care trăiau oamenii. Câtăva vreme s-a adăpostit într-un mormânt gol, dar alți însetați de cunoașterea lui Dumnezeu nu l-au lăsat prea

multă vreme singur. De aceea, Sf. Antonie cel Mare s-a retras în munții nisipoși de pe malul drept al Nilului. Mai târziu a părăsit și acel loc și pe monahii care se strănseseră din nou în jurul lui și s-a dus în mijlocul pustiei din preajma Mării Roșii, de unde venea numai la anumite răstimpuri, pentru a da sfaturi pelerinilor ce veneau să i le ceară. A murit în anul 356 și a fost înmormântat într-un loc necunoscut. El a scris șapte epistole ce cuprind *sfaturi și îndemnuri* adresate “*celor ce urmăresc calea desăvârșirii spirituale*”.

La sfârșitul secolului al IV-lea, a avut loc un *fenomen de consolidare a monahismului creștin*. La început unul câte unul, apoi cu zecile și cu sutele, coptii (egipteni) au părăsit regiunile fertile și populate ale Deltei Nilului, pentru a se adânci tot mai adânc în deșert. Renunțarea la lume, tăcerea, asceza, contemplația, într-o dramatică luptă cu propriile nevoi și slăbiciuni, alcătuiau programul de viață al acestor oameni.

Un fenomen similar s-a produs și în pustiul Sinaiului și al Palestinei.

Dat fiind numărul mare al celor care, la un moment dat, optau pentru o astfel de viață, au luat ființă numeroase *comunități monastice*, reunite, de obicei, în *jurul unei personalități spirituale marcante*.

Unii dintre monahi părăseau, în mod deschis ori pe ascuns, chiar și centrele ascetice relativ populate, pentru a se izola mai adânc în pustiuri. Fenomenul retragerii în pustiu a monahilor a căpătat o asemenea amploare încât, la un moment dat, cetățile (mănăstirile) s-au pustii, iar pustiul a devenit cetate. În Atât de populate deveniseră zonele pustiului din Palestina, Sinai și Egipt, secolele IV-V încât, în ziua de Paști, vestea *Învierii lui Hristos*, anunțată prin ecourile toacelor de lemn de la Ierusalim se transmitea foarte repede spre micile așezări monahale ale Sinaiului, din chilie în chilie și din schit în schit, până în pustiul Egiptului. Vestigiile arheologice vorbesc în prezent despre amploarea deosebită a monahismului bărbătesc în zonă, începând din secolul IV, deși nu au lipsit nici exemplele de viață eremitică feminină (*D.G. Tsamis, 1995*). Un astfel de exemplu îl constituie *Sfânta Maria Egipteanca*, a cărei viață în pustiu a fost descrisă de *Sofronie*, patriarhul Ierusalimului (*Viețile Sfinților, Aprilie, 1995*).

În creștinismul timpuriu, pelerini ca și monahii, trăiau intens experiența eshatologică a *înstrăinării* în lumea aceasta. Ei se simțeau “*străini*” (*xenoi*), “*locuitori vremelnici*” (*paroikoi*) și “*călători*” (*parepidemoi*) (*Efesenii*, 2, 19; *Evreii*, 11, 13, *I Petru*, 1, 1; 2, 11). Refuzul lor și, în general, al Bisericii Creștine, de a se identifica cu realitatea “*căzută*” a vieții lipsite de Dumnezeu, din lumea ce devenea tot mai laică, venea din *credița lor profundă în posibilitatea restaurării ordinii naturale tulburate de păcat (definit ca abatere de la virtuțile moralei creștine) prin renunțarea la tentațiile lumești și prin trăirea autentică în spiritul smeritei cugetări și al iubirii de Dumnezeu.*

În secolele III-IV, monahii își schimbau relativ frecvent locul de contemplație și rugăciune. Ei porneau adesea în călătorii lungi, din dorința de a-i cunoaște direct pe marii dascăli și înțelepți ai experienței Hristice și de a ucenici pe lângă ei. Această tendință a devenit în timp *Tradiție*, atenuându-se abia în preajma căderii Constantinopolului (1453) sub turci. Mobilitatea excesivă a asceților, în intervalul respectiv, a fost determinată și de alți factori, precum *devastarea unor așezări monahale* prin incursiunile barbare, răsturnările politice și bisericești cu ecou în planul toleranței religioase, prăbușirea sau declinul anumitor așezăminte monahale etc. Și monahii din mănăstirile mai apropiate de zonele intens locuite obișnuiau să plece, în timpul *Postului Mare*, în pustiu, pentru a-și desăvârși renunțarea la cele pământești.

Deși chemarea de a viețui în deșert nu există, în mod explicit, în *Evangheliile*, aceasta s-a dovedit totuși o cale privilegiată de atingere a *Fericirilor* dezvăluite de Hristos în *Cuvântarea de pe Munte*, când a recomandat insistent tuturor oamenilor să lucreze numai pentru “*Tatăl care vede în ascuns...căci nimeni nu poate sluji la doi domni*” (*Matei*, 6, 4; 6, 6; 6, 18; 6, 24). Hristos însuși dăduse exemplul retragerii în pustiu, pentru a posti și a l se închina “*Tatălui în duh și în adevăr*” (*Ioan*, 4, 23).

Condițiile de viață din deșert favorizau și constituiau, în același timp, o probă deosebit de aspră pentru dezvoltarea și maturizarea vieții spirituale. Cu toate acestea, deșertul s-a populat atât de rapid cu monahi încât schimburile de experiență dintre trăitori s-au dovedit nu numai inevitabile, dar și utile. Devenit efectiv “*o cetate*”, deșertul nu-și mai putea păstra

privilegiile decât prin respectarea riguroasă a *rămânerii în chilie și o strictă limitare a relațiilor reciproce dintre monahi*. În acest sens, există un întreg *ansamblu de practici atât material-corporale, cât și spirituale*, reunite sub denumirea de “*practici ale spiritualității deșertului*”. Mai târziu, asemenea practici au fost preluate, în bună măsură, de mulți viețuitori din alte spații geografice, însetați de realizarea spirituală (la Mănăstirile de la Athos, Meteora, din Carpații României ș.a.).

Istoria lausiacă (Paladie, Lavsaicon, 1993) face o distincție netă între așa-numiții “*părinți ai deșertului*” și “*frați*”. În Nitria, de exemplu, *Ammoniu* era considerat printre *părinții deșertului* și era privit de către toți ca un neîntrecut mângâietor al *fraților* ce trăiau în deșert. Nu toți cei veniți în deșert se bucurau de harurile deosebite sau chemarea duhovnicească a unui *Antonie cel Mare*, *Amun* sau *Macarie*. Unii aveau un trecut mai încărcat de fapte regretabile și nu toți puteau progresa în același ritm. Nici numărul anilor sau vechimea pe calea căutărilor spirituale nu constituiau întotdeauna un criteriu de valoare absolută în monahism. Era deci normal ca monahii mai avansați să îi călăuzească pe cei mai puțini experimentați.

Primul semn al prezenței *Duhului Sfânt* în viața părinților pustiuului era dobândirea “*darului cuvântului ziditor de suflete*”. Iar cea mai autentică dovadă a înduhovnicirii părinților era conformitatea vieții lor cu cuvântul rostit (*Les Sentences des Pères du désert, 1981, Solesmes*).

Locuința ascetică. Cu toate că în deșert au existat și monahi care, cu diferite motivații, au locuit sub cerul liber, în mod normal, chiar dacă nu ar fi suferit din cauza intemperiilor, ascetul avea nevoie de un *adăpost* spre a-și putea apăra singurătatea pentru care venise în deșert. Câtă vreme primii veniți dispuneau încă de spații nelimitate, ei se mai puteau împrăștia și dispensa de orice incintă. Dar când numărul lor a devenit mare, ei au început să se grupeze în jurul unui “*bătrân*” renumit sau să-și construiască o locuință rudimentară, care să îngăduie fiecăruia să scape de intervențiile inoportune ale celorlalți.

De aceea, potrivit tradiției, cea mai larg cunoscută imagine a ascetului din pustuirile egiptene îl înfățișează pe aceasta la intrarea într-o colibă modestă, situată în mijlocul unei grădini

modice, având doi sau trei palmieri. Săpăturile făcute la Kellia, în urmă cu douăzeci și cinci de ani, au dat la iveală chilii solide și îngrijite, unele părți ale acestora dăinuind încă din secolul al V-lea (S. Favre, 1988).

Mulți dintre asceți locuiau în *grotele* și *cavernele* din falezele stâncoase ce mărginesc cele două maluri ale văii Nilului. În apropierea zonelor locuite, anahoreții se puteau instala și în mormintele goale ori în alte edificii aflate în ruină, precum a făcut însuși Antonie cel Mare. Uneori, grotelor în care locuiau anahoreții li se adăuga în față o construcție mică din cărămidă. Dar anahoreții care nu aveau la dispoziția lor grote trebuia să-și construiască o *chilie*. Alegerea locului de construcție se făcea, de obicei, în apropierea cursurilor de apă ori acolo unde apa se găsea la mică adâncime. Monahii care doreau să rămână mai solitari își construiau o *chilie* la distanță mai mare de puțuri. Despre monahul Pafnutie - preot din Sketis - Ioan Cassian povestește că petrecuse nouăzeci de ani în pustiu, locuind încă în chilia în care se stabilise sosind acolo, la cinci mile de biserică. În fiecare duminică, revenind de la liturghie, el își căra pe umeri apa de care avea nevoie pentru întreaga săptămână (Ioan Cassian, 1965).

Părintele Macarie prezisese însă: "când veți vedea chilie zidită aproape de baltă, să știți că pustierea Sketisului este aproape", deoarece aceasta putea să indice relaxarea monahilor ce voiau să aibă apa la îndemână și să nu fie prea izolați (L. Regnault, 1997, p. 73). În Kellia, chiliile se construiau atât de departe una de alta încât "nimeni să nu poată fi cunoscut de departe de un altul, nici să fie văzut la prima aruncătură de ochi, nici să se audă zgomotul vocii sale" (Idem, p. 74).

În creștinismul ortodox timpuriu, monahii își construiau singuri chiliile. Existau însă și situații când un "bătrân" renunța la propria sa chilie în favoarea unui nou venit și mergea mai departe să-și construiască el alta. În alte locuri, când se prezenta un nou venit, "bătrânul" își construia cu ajutorul ucenicilor săi o *chilie*, care într-o zi era gata. Aceasta, cel mai adesea, era *pătrată* sau *circulară*, dar putea să aibă și *forma unui turn*, precum unele case din Egiptul de Sus.

Ioan de Lycopolis se zăvorâse într-o *chilie* cuprinzând trei camere boltite, "una pentru nevoile trupului, alta în care muncea

și mânca și a treia în care își făcea ritual zilnic de rugăciune". (Idem, p. 75).

Cele mai multe chilii însă aveau o singură cameră, în care anahoretul își desfășura toate activitățile. Existau însă și destule chilii cu două camere, locuite cel mai frecvent de monahii terapeuți. Prima cameră, cea care avea ieșire în afară, era destinată muncii, primirii de vizitatori, găzduirii unui bolnav sau altor nevoi zilnice. A doua încăpere sau *chilia dinăuntru* era destinată în exclusivitate rugăciunii. Uneori însă, câte un bătrân duhovnic mai ascundea în chilia dinăuntru un frate care păcătuisese și dorea să facă o pocăință serioasă sub îndrumarea sa.

La majoritatea caselor sătești din Egipt, chiliile nu aveau decât deschideri mici, pentru a lăsa să intre cât mai puțin soarele și căldura. Ușa rămânea, de obicei, deschisă, fiind de ajuns pentru luminarea și aerisirea spațiului interior. Ușa putea fi prevăzută cu un zăvor sau un lacăt. Lemnul fiind rar, ușile erau de mare preț în Egipt. În lipsa unei uși, se puneau perdele.

Când populația a devenit mai densă în Nitria și Kellia, s-a răspândit obiceiul de a închide chilia printr-o curte destul de vastă, înconjurată cu un zid. Astfel, pustnicul putea ieși la aer fără a lua contact cu alți oameni și putea lucra la grădina în care își cultiva câteva legume. Unii monahi își construiau în curte un puț pentru a-și uda grădina. În secolele IV-V, mănăstirile au început să se fortifice cu ziduri de apărare, pentru a se apăra de atacurile barbare. Mănăstirile din Sketis de nenumărate ori au fost atacate și devastate de barbari, dar au fost restaurate tot de atâtea ori. Kellia a avut aceeași soartă ca și Sketisul. De aceea, prin refacerea mănăstirilor, chiliile au fost regrupate, iar sihăstriile izolate au fost abandonate. Tot în scop defensiv, fiecărei mănăstiri i se adăuga un turn fortificat.

În secolul al IX-lea, atât Kellia, cât și Sketisul și Nitria au fost abandonate, deoarece deveniseră prea apropiate de zonele locuite. Sihăstriile descoperite prin săpăturile arheologice de la Esna au relevat existența unor contraste mari între vechile chilii ale începuturilor, care erau simple, fruste, construite de monahi, și edificiile de mai târziu - operă a unor echipe de lucrători calificați - care dispuneau de amenajări hidraulice și sanitare complexe (L. Regnault, 1997).

Veșmintele asceților. Și Iisus a zis ucenicilor Săi: “De aceea zic vouă: Nu vă îngrijiți pentru viața voastră ce veți mânca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca. Viața este mai mult decât hrana și trupul decât îmbrăcămintea.” (Luca, 12, 22, 23).

Au existat unii asceți care au urmat “ad litteram” sfaturile din Evanghelie. Aceștia s-au retras în cele mai sălbatice sihăstii, locuind acolo aproape goi, fără adăpost, uitați de lume. Cei mai mulți monahi însă au preluat cuvintele Mântuitorului în sens figurat, vizând în primul rând eliberarea spirituală față de ceea ce, în materie de veșminte, genera atașamente în lumea aceasta. În fapt, monahii nu erau deloc înclinați să-și exhibe nuditatea. În “Viața Sfântului Antonie cel Mare” ni se spune că “nimeni nu l-a văzut vreodată gol” (L. Regnault, 1997).

Regulile pahomiene se adresează monahilor ce viețuiesc în comun, indicând precauțiile ce trebuie avute în vedere pentru ca aceștia să minimizeze expunerea la vederea propriului trup. În sihăstrie însă, primii monahi purtau veșminte extrem de simple, lucrate din orice fel de material se găsea la îndemână: din piele de animal, din lână sau din foi de palmier țesute între ele. Croiala era apropiată de preceptele biblice privind îmbrăcămintea Sfântului Ioan Botezătorul. Acesta nu avea decât un veșmânt din piele de cămilă și o cingătoare din piele.

Spre mijlocul secolului al IV-lea, în lumea monahilor se conturase deja un veșmânt monahal specific, cuprinzând “cingătoarea” și “analavul”, care erau îmbrăcate numai în timpul rugăciunii și al Liturghiei.

După afirmațiile părintelui Copri, cuprinse în *Istoria monahilor din Egipt (1971)*, părintele Paternuthios ar fi fost creatorul veșmântului monastic. Primind un tânăr ce voia să se facă ucenicul său, el l-a îmbrăcat într-o tunică fără mâneci, i-a pus un culion pe cap, un cojoc de piele pe umeri, iar la sfârșit l-a încins cu o cingătoare. După Ioan Cassian, tunică era de in, ca și analavul, care constituia un fel de bretele în formă de cruce, strânse peste tunică, pentru ca monahul să poată lucra. Evagrie Ponticul (1971) menționează în “Praktikos” toate aceste piese ale veșmântului monastic, explicându-le simbolismul. La sfârșitul secolului al IV-lea, acest veșmânt s-a răspândit aproape pretutindeni în Egipt, iar mai târziu și în alte comunități monastice creștine, distingându-i net pe monahi de ceilalți oameni. În

aceeași epocă, s-a răspândit și obiceiul ca monahul să primească aceste haine din mâinile unui “bătrân”, primirea hainelor având semnificația acceptării sale în rândurile asceților. Unui frate care pare să ignore regulile monastice, sketioții îi pun întrebarea retorică: “Ioane cine ți-a dat haine? Cine te-a făcut monah?” (Apophtegmes, 1970-1976).

În prezent, culoarea neagră este adoptată de toți monahii copti, ca și de celelalte cinuri monahale creștine. Se pare totuși că, la începuturi, culoarea albă preleva în veșmintele asceților.

Hristos spusese apropiaților săi ca aceștia să nu aibă mai mult decât o tunică, iar primii părinți ai pustiului respectau această poruncă. Ioan Cassian notează însă că, în regiunile în care iarna este mai aspră, monahii nu pot rezista cu o singură tunică.

Se pare însă că, destul de curând, obiceiul de a avea o tunică mai bună pentru a merge cu ea la biserică, sâmbăta și duminica, s-a răspândit și în celelalte mănăstiri creștine, generalizându-se.

O mărturie a unui monah din secolul al V-lea, numit Focas, relevă că “părinții” egipteni aveau obiceiul de a păstra până la moarte tunică pe care au primit-o la îmbrăcarea veșmântului și culionul. Ei erau înmormântați cu aceste veșminte și nu le purtau decât la Sfânta Împărtășanie.

În cea mai mare parte a timpului, monahii mergeau desculți, ca și țărani, dar uneori ei își ocroteau picioarele cu sandale, atunci când o împunea boala, frigul sau arșița verii (I. Cassian, 1965).

Obiceiuri de consum alimentar. Tradiția mărturisește că monahii retrași în pustiul egiptean, palestinian ori sinaitic erau vestiți prin restricțiile extraordinare impuse regimului lor alimentar.

“Mai cu seamă la începuturi, performanțele părinților pustiului în domeniul ascezei alimentare sunt de necrezut. Existau monahi care posteau total cel puțin o dată în viață, pe întreaga perioadă a Postului Mare (40 de zile). Unii dintre ei nu repetau această performanță, dar alții reușeau să o facă. Se cunosc însă și cazuri de anahoreți care au renunțat la hrană mai mulți ani și au continuat să trăiască. Alții trăiau numai cu pâinea și vinul primite la Sfânta Împărtășanie.” (Anuf și Ioan) (L. Regnault, 1997, p. 89)

În mod obișnuit, puțini oameni reușesc să postească timp

de 40 de zile fără să mănânce sau să bea oricât de puțin. Antrenamentul progresiv recomandat de *Evlaghie* ucenicului său sugerează oarecum *precauțiile deosebite ce trebuie avute în vedere de către aspirant, pe termen lung*, în acest sens: *“Deprinde-te să-ți strâmtezi puțin câte puțin stomacul tău prin post. Căci așa cum un burduf întins se face mai mare, tot așa stomacul, când primește multe alimente. Dacă dimpotrivă primește puține, el se micșorează și cere mereu mai puțin.”* Sfatul conține în sine mult adevăr, dar mulți dintre *“părinții”* deșertului știau că, *alături de haine și somn, hrana este unul din lucrurile ce nu pot fi niciodată suprimate cu desăvârșire. (Apophtegmes, 1970-1976)*. Pentru că, după cum a spus Însuși Iisus Hristos, deși duhul este sârguitor, trupul este neputincios.

Postul Mare, ca și celelalte posturi mai mici, constituiau *un timp privilegiat* al renunțării și al sustragerii de la robia stomacului. Și dacă un post total de mai multe săptămâni era o performanță dorită de toți monahii, posturile mai scurte de câteva zile erau la îndemâna oricui și de aceea erau destul de frecvente.

O apoftegmă rezumă astfel diferențele practice din epoca de înflorire a Sketisului: *“Printre sketioți, unul mânca la două zile, altul tot la patru zile, un altul tot la șapte zile”*. În mod curent, se practica *abstinența completă de hrană, o dată la două zile*. Experiența îndelungă a relevat Sfinților Părinți că cea mai echilibrată practică era aceea de a mânca puțin în fiecare zi. Aceasta constituie așa-numita *“cale împărțitească a Părinților”*. Un *“bătrân”* spunea: *“dacă cineva mănâncă o dată pe zi e monah, dacă mănâncă de două ori pe zi, e om trupesc, iar dacă mănâncă de trei ori pe zi, e fiară” (Apophtegmes, 1970-1976)*.

În ceea ce privește meniul, *pâinea era hrana esențială*. Pe muntele său, ca și în mormântul în care locuise, Antonie cel Mare se hrănea doar cu pâinea ce i se aducea la intervale rare.

În mănăstirile copte se fabrică și în prezent niște pâini mici, rotunde și subțiri, care pot fi uscate și păstrate astfel luni de zile. Două pâini cântăreau cam 12 uncii, adică o litră romană (circa 340 grame). Paladie vorbește despre aceste *pâini de șase uncii* fiecare (*L. Regnault, p. 91*). În vremea lui Ioan Cassian (n. 360-m. 435) (fost monah la Bethleem, care a trăit zece ani în Egipt), *două pâini* constituiau *rația cotidiană a majorității monahilor*. Ei mâncau *o pâine la ceasul al noulea*, rezervând-o *pe cealaltă pentru a o*

împărți eventual cu un vizitator. Monahul care nu primea nici o vizită mânca a doua pâine seara. Unii însă se mulțumeau cu o singură pâine pe zi; consumau două numai când în ziua precedentă postiseră total.

Tot din *“Apophtegme”* aflăm că un egiptean obișnuit consuma cam 10 litre de pâine pe zi. Acest fapt ne dă o idee despre austeritatea deosebită a monahilor.

De obicei, la pâine se adăuga sare. Pafnutie spune că *“pâinea fără sare te face bolnav”*. Obiceiul de a înmuia pâinea în sare e menționat și în *“Viața lui Pahomie”*.

Unii monahi își procurau pâinea dând la schimb coșuri sau rogojini. Ei își păstrau provizia de pâine într-un *chiup* sau într-un *coș special*, uneori chiar mai multe luni de zile.

Când monahii retrași în pustiu au devenit mai numeroși, în Nitria și Sketis s-au instalat brutării de unde aceștia își obțineau pâinea o dată pe săptămână. Pâinea era făcută din *grâu*, dar în mod excepțional putea fi și din *orz* sau din *lințe*.

Împreună cu *pâinea, linte* și *năutul* erau printre alimentele cele mai comune în Egipt. Sihaștrii puteau cultiva uneori în micile lor grădini *fructe și legume* (salată, diverse ierburi, care erau consumate crude sau conservate cu oțet și sare; linte, bob, mazare - consumate fierte, prăjite sau crude).

Pentru aprinderea focului se utilizau amnare, iar în lipsa acestora, *focul era preluat de la vecini*. Mulți monahi se abțineau de la consumul de pâine, hrănindu-se cu *legume crude, măslină și fructe uscate*.

Cât despre *întrebuințarea uleiului*, în vremea eroică a primilor anahoreți, acesta lipsea cu desăvârșire din regimul lor. Despre *Antonie cel Mare* se povestește însă că, atunci când ajunsese foarte bătrân, frații îi aduceau *“măslină, legume și untdelemn”*. În vremea lui Cassian, uleiul era singurul răsfăț alimentar al monahilor. Utilizarea redusă a acestuia de la începuturi devine cu timpul o practică mai puțin răspândită. De la *o măsură de ulei pe an*, care se servea mai ales la primirea oaspeților, consumul a crescut la *două și apoi la trei măsuri pe an*. În consumul de mai târziu, apare și *brânza sfărâmată*, care este stropită cu ulei.

Desigur dacă un asemenea consum alimentar putea să pară excesiv anumitor *“părinți ai pustiei”*, care aveau standarde

de austeritate extrem de ridicate, totuși, din perspectiva unor nutriționiști moderni, acesta rămâne un consum deosebit de parcimonios.

Asprimea regimului alimentar al asceților se distinge deci nu numai prin cantitatea mică a produselor consumate, ci și prin *renunțarea definitivă sau pe termen lung la anumite alimente considerate de strictă necesitate într-un consum alimentar echilibrat.*

De obicei, *vizitatorii erau mai bine tratați*, deoarece nu trebuia ca ei să bănuiască dimensiunile renunțării practicate de asceți. Când vizitatorii doreau să-și exprime recunoștința pentru ospitalitatea monahilor, le ofereau acestora diverse alimente pe care de obicei le depuneau la biserică. Aceste alimente erau apoi distribuite *“fraților”*, dar unii dintre ei refuzau categoric să le primească.

Potrivit unei axiome a lui Pimen, citată și de Sfântul Benedict în *“Regula”* sa, *“vinul nu este al monahilor”*. *“Bătrânul”* spune aceasta pentru a justifica abstenența totală de la alcool. Totuși, în *Apoftegme* există cincizeci de mențiuni ale vinului și aproape toate atestă că, deși nu era universal, consumul de vin în deșert nu era atât de rar pe cât am fi înclinați să credem. Despre Antonie cel Mare și tovarășii săi de asceză se specifică însă că ei nu consumau vin niciodată. Ceilalți monahi, deși dețineau unele rezerve de vin în chilie, beau vin foarte rar, când veneau vizitatori. Principalul prilej pentru a bea vin era *agapa* ce urma *Euharistiei* de sâmbăta sau duminica. În acea împrejurare se considera că *“a face ca toată lumea”*, adică *a consuma vinul împreună cu ceilalți*, era în același timp o manifestare de iubire și de smerenie (L.. Regnault, 1997, p. 100).

În comunitățile monahale creștine exista o diversitate relativ mare de *“reguli”* și *“canoane”* privitoare la hrană și băutură. Această diversitate avea la bază temperamentul diferit al *“părinților”* sau mentorilor spirituali, restricțiile impuse de vârsta ori sănătatea monahilor, dar și de cele ale locurilor și împrejurărilor (I. Cassian, 1965). Nu toate comunitățile aveau aceleași facilități sau dificultăți în procurarea anumitor alimente și *nu exista un regim alimentar considerat universal potrivit pentru atingerea scopurilor spirituale ale comunităților*. Cu toate acestea, cu vremea, o anumită regulă s-a răspândit foarte larg, ca rod al

experienței celor mai mulți monahi. Oricare ar fi fost frecvența meselor, cantitatea și calitatea alimentelor/băuturilor admise în consum, din ele trebuia gustat doar *cât era necesar pentru menținerea în viață a trupului*, evitându-se cu orice preț săturarea (I. Cassian, 1965).

Principiul fundamental era deci: *“mănâncă ceea ce trebuie pentru susținerea trupului, dar întotdeauna ridică-te de la masă încă flămând”*.

Pe de altă parte, abstenența excesivă trebuia evitată tot atât de mult ca și consumul excesiv.

Atanasie, patriarhul Alexandriei, amintindu-și de Antonie cel Mare, spunea că acestuia îi era rușine să fie văzut mâncând sau dormind. Ca și lui Plotin, lui Atanasie cel Mare îi era rușine că se află în trup fizic.

Se pare că totuși, în mod obișnuit, *“părinții” mâncau împreună cu “frații”, cu care locuiau sub același acoperiș.*

Paladie, în *“Istoria lausiacă”* (1993), conchide, în spiritul Evangheliei, că, din perspectiva aspirației spre desăvârșirea personală, *“nici mâncarea nu este mare lucru, nici înfrânarea, ci credința lucrătoare prin iubire”*.

Toate practicile ascetice aveau drept model ideal comportamentul lui Iisus Hristos și afirmau asocierea practicianului cu patimile Mântuitorului. Nenumărați erau monahii care considerau perioadele de post adevărate prilejuri de bucurie spirituală, deoarece acestea îi apropiau cel mai mult de condiția divină a modelului lor.

Bunurile din chilie. Între obiectele ce se găseau cel mai frecvent într-o chilie se numărau *rogojina* - frecvent menționată în diferite documente -, câteva *veșminte și rase*. Pentru a sublinia renunțarea desăvârșită a monahilor, Cassian afirma că, în cele mai multe cazuri, aceștia nu posedau nimic altceva decât veșmintele lor și o rogojină pe care dormeau, iar uneori ședeau. Despre Antonie cel Mare însă, se spune că cea mai mare parte timpului *dormea pe pământul gol*. *Rogojina* era făcută din trestii presate și împletite. *Patul* era un lux rezervat numai bolnavilor.

Alte obiecte utilizate erau *amfora* sau *ulciorul de lut* pentru apă, *cana*, diverse *oale*, din fiecare fel câte una. Mențiunea unui *butoi mare* e foarte rară. Vasele erau utilizate la păstrarea

proviziilor de alimente pe termen lung. Marea majoritate a acestor vase aveau gât strâmt, pentru a fi etanșezate mai ușor. Vrând să ia alimente dintr-un asemenea vas, un copil nu-și putea scoate mâna plină. Iar monahii se mulțumeau cu puținul pe care îl puteau scoate din aceste vase cu mâna.

Orice anahoret trebuia să aibă și un *cuțit* cu care tăia trestia și foile de palmier. Cu același cuțit tăiau uneori, la marile praznice, *peștele*.

Fabricarea rogojinilor, coșurilor și plaselor cerea de asemenea un fus și diverse ace. Când monahul avea și o grădiniță de cultivat, el trebuia să dispună și de câteva *unelte* (*sapă, topor, secure*).

În unele chilii existau și *cărți*. Acestea erau însă extrem de rare, mai ales în secolul al IV-lea, deoarece erau scumpe (datorită materialului din care erau făcute - papyrus sau pergament). Unii monahi erau copiiști. Ei își puteau alcătui o *mică bibliotecă personală* sau puteau lucra pentru alții. Între textele copiate prevalau cele religioase, precum învățăturile Sfinților Părinți și fragmentele din Evanghelie.

Calea fiecărui om de a accede la realitățile divine.

Trăirea întru Hristos urmărește nu numai eliberarea trupului de servituțiile de ordin material, ci și eliberarea minții de orice dorință care îi poate diminua concentrarea continuă asupra unirii sufletului cu Dumnezeu. Când mintea omului, împreună cu celelalte forțe ale spiritului, se întoarce către Dumnezeu, omul înaintează întru desăvârșire și se eliberează nu numai în raport cu realitatea materială, ci și cu multitudinea cronofagă a fenomenelor inteligibile.

Astfel, ființa se prezintă înaintea lui Dumnezeu purificată de orice conținut pământesc, pentru ca Acesta să desăvârșască prin harurile Sale miracolul renașterii în spirit sau al mântuirii. De aceea, renașterea omului nu este independentă de *metoda* sau *calea isihastă de viață*, prin care mintea se eliberează de tot ceea ce este simțual și inteligibil și ajunge să poată primi și integra harul necreat al lui Dumnezeu. Când ascetul atinge această stare, el trăiește o viață plină de virtuți. Aceasta reprezintă "o dumnezeiască și inegalabilă modalitate de viețuire în virtute" (G. Palama, *Omilii*, în L. Ragnault, 1997). Cunoașterea celor mai

înalte stadii ale desăvârșirii poate avea loc însă numai cu eforturi mari, susținute, prin contribuția tuturor structurilor omului - *spiritul, mintea și trupul*.

Un analist de înalt rafinament al metodelor și căilor de realizare a unirii cu Dumnezeu, A. Uspenski (1997) (discipolul Maestrului Sufi Gurdjief), afirma în lucrarea sa, "*A patra cale*", că, până în prezent, în lume s-au conturat patru căi esențiale de a accede a omului la realitățile divine: *calea fahirului*, care pune accent pe cultivarea virtuților corpului fizic, *calea yoghinului*, care situează în prim-plan descoperirea și cultivarea puterilor minții umane prin diverse tehnici, *calea misticului*, centrată pe dezvoltarea unor intense trăiri de ordin devoțional și - *cea de a patra cale* - înglobând orice alte căi care nu pot fi încadrate în primele trei. Cea de a patra cale se mai numește și "*calea personală a fiecărui om*", aceasta constituindu-se prin practica particulară, conștientă, a fiecărui căutător autentic al lui Dumnezeu.

La o analiză mai atentă, putem identifica însă unele elemente ce amintesc de această "cale personală a fiecărui om" chiar și în interiorul spațiului de afirmare a *căii mistice*. De exemplu, un număr apreciabil de căutători ai realizării personale pe calea mistică recurg la o seamă de tehnici ce pot părea excentrice în raport cu calea monahilor ce își trăiesc și sfârșesc viața în interiorul mănăstirii, practicând acolo ascultarea și viața de obște, dar care, prin natura și rigorile lor, nu întotdeauna sunt extrem de austere. Monahii care trăiesc în *schituri* formează comunități monahale de obicei mai puțin numeroase. Mai există și alte forme de viețuire monahală, precum viețuirea în colibe de sihaștri numite "*kathisma*" (în limba greacă), viețuirea în chilii a așa-numiților "*chilioți*" ș.a. Pustnicii însă trăiesc singuri, în locuri inaccesibile, în ceea ce ei numesc *pustie*. Toți aceștia luptă să realizeze unirea cu Dumnezeu, dar fiecare într-o manieră diferită.

Greul *Theodoret din Cyr*, care a trăit în secolul al V-lea, vizându-i pe pustnicii deșerturilor, ne-a lăsat descrieri memorabile ale modului lor de viață (A. Michel, 1994, p. 63). Prezentăm în continuare câteva dintre formele cele mai extreme ale ascetismului anahoretic, practicate de așa-numiții "*zăvorâți*", "*viețuitori goi*", "*stâlpnici*" ș.a.

Una dintre cele mai austere modalități de asceză era

autoclastrarea ascetului în interiorul unei zidiri strâmte, în care cu mare greutate putea să se miște. “Zăvorâtu” comunica cu lumea din afară printr-o foarte mică fereastră oblică în perete, doar atât cât o impuneau nevoile sale reduse la extrem. De exemplu, chilia *Sfântului Marcian* era atât de mică, încât nu se putea sta în ea nici în picioare, nici culcat. Cea a *Sfântului Acepșim* nu avea, în afară de ușă, decât un mic orificiu care nu era tăiat perpendicular, ci oblic, în perete (pentru ca nimeni să nu-l vadă și pentru a opri orice lumină să pătrundă înăuntru); numai o dată pe săptămână i se dădea ascetului un pic de hrană (linte crudă muiată în apă), iar el ieșea din chilia sa doar noaptea, ca să bea apă. Era atât de încărcat de lanțuri încât nu putea merge decât târându-se. Un alt sfânt, numit *Talel*, în vremea vizitei lui Theodoret din Cyr, era închis cam de vreo zece ani într-o cușcă de doi coți înălțime și unul lățime și citea Evanghelia stând ghemuit cu capul pe genunchi.

Despre *Ioan din Liko*, se spune că, după ce locuise patruzeci de ani într-o peșteră fără să iasă afară (el fiind în vârstă de 90 de ani), nici un bărbat n-a putut intra la el, căci binecuvânta numai printr-o fereștrică (*Maxim Mărturisitorul, Epistola 31, P.6.91,625B în I. Pena, P. Castelana, R. Fernandez, 1980*).

Între anahoreții cei mai vechi se disting și așa-numiții “*asceți în aer liber*” (*hypaiθrioi*) care trăiau cu desăvârșire lipsiți de adăpost. Între aceștia, “*păscătorii*” (*boskoi*) trăiau pe dealuri, hrănindu-se cu fructe și ierburi sălbatice. “*Stiliții sau kioniții*” trăiau pe stâlpi, iar “*dendriții*” trăiau în arbori (*Les Saints Stylites, 1923*). O viață deosebit de aspră duceau și “*viețuitorii goi*”, care, nemaifolosind nici o haină, se acopereau doar cu părul trupului lor (*G.D. Isamis, 1995, p. 71*). Între viețuitorii goi, cei mai cunoscuți sunt *Cuviosul Onufrie* și *Serafim Sidonitul*.

De fiecare dată când alți monahi doreau să-i întâlnească pe aceștia, ei îi trimiteau să-și examineze cu spirit deosebit de critic pricinile interioare, spre a nu tulbura în mod inutil contemplația și practicile zilnice ale acestor corifei ai renunțării.

Mesajul creștin-ortodox se adresează deopotrivă monahilor și laicilor. În principiu, Ortodoxia nu face discriminări între laici și monahi, în ceea ce privește imperativul și responsabilitatea fiecărei persoane față de angajarea într-un efort susținut de dezvoltare umană prin îndumnezeire. Când Hristos a

spus “*iubiți pe vrăjmașii voștri*” ori “*fiți milostivi, precum și Tatăl vostru din ceruri este milostiv*” (*Luca, 6, 35, 36*) nu s-a adresat numai Apostolilor sau celor ce aveau să devină monahi în viitor, ci fiecărui om, indiferent de particularitățile sale identitare. Sf. Ioan Gură de Aur confirmă fără echivoc acest adevăr. El spune: “*Te înșeli amarnic de crezi că unele sunt datoriile omului din lume și altele ale monahului. Diferența dintre ei e doar aceea că unii se însoară și alții nu, încolo au în comun toate răspunderile*” (în *A. Plămădeală, 1995*).

Experiența socială a demonstrat că lumea aceasta abundă în teste adresate virtuților creștine, deopotrivă ale clerului și mirenilor. Iar Iisus Hristos nu a recomandat în mod expres ca oamenii să se retragă din lume, pentru a putea accede la desăvârșire, și nici nu a spus că numai aceia care vor proceda astfel vor trece cu bine asemenea teste. Totuși, este de domeniul simplei evidențe faptul că, dacă apar, fără îndoială, unele eșecuri exemplare printre clerici, numărul acestora este cu mult mai ridicat printre laici. Prin urmare, de ce nu, orice drum - chiar și retragerea din lume - este legitim, având în vedere miza uriașă a îndumnezeirii omului. Căci până când toți oamenii de pe Pământ vor deveni preocupați de problema accederii la desăvârșirea moral-spirituală, amenințând astfel perpetuarea speciei, mai este ceva vreme, iar Dumnezeu va fi avut în vedere și o asemenea eventualitate.

Așadar, respectând opțiunile de viață și calea aleasă de fiecare om, ortodoxia *nu operează discriminări* între monahi și laici, între bărbați și femei, între bogați și săraci, între titrați sau oamenii simpli. Dogma creștin-ortodoxă oferă nu doar o concepție despre existență și lume, ci indică un drum, un complex de norme și o filosofie menită să accelereze procesul de conștientizare a menirii omului pe Pământ și în cosmos. Ea este o *știință spirituală susținută prin modele realizate* și, de aceea, are în prezent autoritatea unei religii larg împărtășite în mediul social.

Desigur, în ortodoxia actuală, sunt recunoscute plener referințele la *Regulele* sau *Rânduielele monahale* scrise de *Pahomie, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Teodor Studitul și alți numeroși stareți ori pustnici deplin realizați spiritual*. În spațiul răsăritean însă, fiecare *Regulă* transmisă prin tradiție este tradusă în viață într-o manieră specifică, unele prescripții aplicându-se doar în

spiritul, și nu în litera lor. În lumea creștin-ortodoxă, existența unui mare duhovnic, întotdeauna a constituit o sursă de inspirație mult mai credibilă și mai la îndemână decât urmarea unor canoane scrise în vechile cărți bisericești. Ca urmare, maniera predominant orală de transmitere a normelor și preceptelor ce reglementează comportamentul unui creștin autentic în sfera vieții de fiecare zi și-a pus amprenta în mod ireversibil pe *mentalitățile oamenilor* și pe *predispozițiile lor de asimilare a modelelor culturale*, imprimând unele elemente specifice, chiar și în comportamentul laicilor ce nu manifestă în mod explicit, decât poate în anumite situații de viață, preocupări pentru sfera religioasă. Astfel se și explică persistența multor elemente ce țin de morala creștină în etica societăților moderne din țările europene sau de pe continentul american, chiar dacă unele state laice sau chiar ateiste, cel puțin la nivel declarativ, nu recunosc întotdeauna filiația creștină a eticii pe care o aplică în viața socială.

2.7. Creștinii de la Muntele Athos

Scurtă istorie a monahismului athonit. Puține locuri de pe Pământ sunt astăzi mai iubite decât Muntele Athos (Grecia), numit și *Grădina Maicii Domnului* de către cei ce caută unirea cu Dumnezeu încă din lumea aceasta. Și asta poate pentru că, nicăieri în lume, prezența duhului și a voinței Maicii lui Iisus Hristos nu s-au făcut văzute și simțite la fel ca acolo.

De-a lungul secolelor, în nenumărate prilejuri de restriște, când asupra Athosului s-au abătut hoarde sălbătice de invadatori, oamenii și mănăstirile au fost apărate, în mod miraculos, nu cu sabia, ci cu rugăciunea călugărilor și cu harica prezență a Maicii Domnului, în sfintele icoane ce nu au putut fi cu nici un chip scoase din mănăstiri de către cei ce veniseră să prade. Încă din primii ani de existență, viața comunităților monastice de la Sf. Munte Athos s-a structurat în jurul a două orientări - *tradiția eremitică* și *regula cenobitică clasică*. Deși originile monahismului athonit s-au pierdut în istorie, cert este că acesta există dinainte de secolul al X-lea.

Primii monahi care au viețuit la Athos - înainte de venirea Sfântului Atanasie și de întemeierea monahismului cenobitic - erau *eremiții* sau *asceții*, care trăiau mai mult *idioritmic* decât

organizat. În *epoca Sfântului Atanasie cel Mare*, deși se găseau pe munte și eremiți dispersați, sunt unele mărturii potrivit cărora existau deja și mici comunități organizate în cadrul unor mănăstiri, având un protos la Karies, o biserică centrală și o organizare a Synaxei. Faptul că în exteriorul Muntelui Athos exista o mare și foarte veche mănăstire care avea proprietăți în Muntele Athos a creat ani la rând dificultăți și tensiuni în rândurile monahilor și ale clerului. Ceea ce se cunoaște astăzi ca fiind *monahismul athonit* a început cu adevărat în perioada *iconoclasmului* (o tendință de a nega harurile și virtuțile lucrătoare prin intermediul icoanelor reprezentând Persoanele Dumnezeiești sau Sfinții creștinătății), când monahi iubitori și protectori ai unor icoane din diverse zone s-au refugiat la Athos, pentru a scăpa de persecuții.

Primele scrieri athonite se referă la viața unor monahi care au viețuit pe la sfârșitul secolului al VIII-lea și în secolul al IX-lea, începând cu *Sfântul Eftimie cel Tânăr*. Acesta venea din Olimplul Bitiniei și a trăit experiența monahismului eremitic într-o mănăstire din Salonic (Peninsula Chalcidica). La Muntele Athos, venea pentru a practica mai intens asceza.

O primă extensie a monahismului athonit a avut loc sub forma *lavrelor eremitice*. Când, cu ajutorul împăratului bizantin Nichifor Focas, Sfântul Atanasie a întemeiat marea *Mănăstire Lavra* de orientare *cenobitică studită*, el a întâmpinat o intensă rezistență din partea monahilor ce trăiau pe Muntele Athos, deoarece aceștia se temeau de tulburările pe care întâi construirea mănăstirii și apoi tradițiile și obiceiurile de viață ale unui monahism foarte organizat le-ar fi putut aduce.

Sfântul Teodor Studitul a reafirmat principiile *monahismului cenobitic* într-o epocă de declin al monahismului ortodox și de dezorganizare a acestuia, ca urmare a *crizei iconoclaste*. Aceasta nu înseamnă însă că el nu recunoștea virtuțile sfințitoare ale vieții isihaste. Dar, având o viață cenobitică, el a insistat pe virtuțile vieții comunitare, pe importanța rugăciunii liturgice și a vieții active. Sfântul Theodor Studitul îl avea în mănăstire pe întemeietorul Studionului, *Sfântul Platon*, care era un isihast autentic. Exista deci și acolo, posibilitatea de a duce o viață mai solitară, în rugăciune intensă. Cu toată rezistența monahilor înclinați spre o viață eremitică, Sfântul Atanasie a reușit să introducă la Sfântul Munte anumite facilități tehnice, ușurând

astfel viața monahilor. Totuși, încă de atunci, s-a creat o oarecare tensiune între monahismul cenobitic și monahismul tradițional de tip isihast. Aceste două orientări au rămas distincte pe tot parcursul istoriei Muntelui Athos, ca doi poli adesea în opoziție, dar care, în cele din urmă, au evoluat complementar.

În *Lavra Sfântului Atanasie*, care într-o primă fază a reprodus regulile studite, a avut loc *sinteza typicon-ului liturgic* care se practică și astăzi în Biserica Ortodoxă din toată lumea, numită *sinteza savaito-studită*. Aceasta a luat naștere prin introducerea unor elemente din *typicon*-ul Sfântului Sava în *typicon*-ul Sfântului Atanasie. Apoi, acest din urmă *typicon* a fost difuzat la Constantinopol și în întreaga Ortodoxie. Așadar, *typicon*-ul zis "al Sfântului Sava" practicat în prezent în toată Biserica Ortodoxă, ca regulă a slujbelor bisericești, este în fapt *typicon*-ul athonit, mai mult sau mai puțin modificat, în funcție de loc. Dar această sinteză, care a avut loc la Muntele Athos, nu privește doar rânduiala liturgică, ci și spiritul și organizarea monahismului. Cenobitismului studit strict, Sfântul Atanasie i-a adăugat elemente din tradiția palestiniană, care a avut întotdeauna «lavre». Din acest motiv, Sfântul Atanasie a numit în mod simbolic mănăstirea sa Lavra, după «lavrele» palestinieni.

Când Sfântul Atanasie a introdus monahismul cenobitic la Muntele Athos, el însuși era isihast, el însuși fiind încercat printr-o lungă experiență de viață eremitică. Și doar constrâns oarecum de mai marii timpului a acceptat să întemeieze o mănăstire cenobitică, având însă tot timpul preocuparea de a păstra o dimensiune isihastă și în viața cenobitică. Chiar prin testamentul său, el a menționat că ar fi bine ca, Marea Lavră, să întrețină permanent cel puțin cinci eremiți cu cele necesare practicii lor spirituale. După exemplul dat de Sfântul Atanasie, s-au organizat mai târziu și alte mănăstiri cenobitice (precum Ivironul) care au în îngrijire eremiți sau unele *chilii*. Așa numitele *chilii* sunt de fapt *mănăstiri de altă dată*, unele chiar anterioare întemeierii Marii Lavre, transformate treptat și denumite astăzi "*chilii*" sau "*schituri*". În secolul al XII-lea, de exemplu, la Sfântul Munte existau cam 300 de mănăstiri, nu 20 ca în prezent. În timp, unele mănăstiri mai mici au fost asimilate de cele 20 de mănăstiri cenobitice de astăzi și transformate în *chilii*. În prezent, toate așezămintele monastice de tip *schit*, *chilie*, *colibă eremitică*, depind juridic de

una din cele 20 de *mănăstiri cenobitice*.

Într-o vreme, toți monahii viețuitori ai Muntelui Athos au depins material și spiritual de una dintre mănăstirile cenobitice. O dată cu fenomenul idioritmiei, care s-a instituit în timpul invaziei turcești, s-a produs o slăbire a controlului spiritual și material pe care-l exercitau mănăstirile asupra schiturilor și monahilor eremiți dependenți. Astfel, deși schiturile au rămas dependente juridic față de marile mănăstiri, devenind idioritmice, acestea practic și-au recăpătat oarecum autonomia.

Criza și revigorarea monahismului athonit (din secolul al XX-lea). La începutul secolului al XX-lea, la Muntele Athos existau în jur de 5.000 de monahi, după ce anterior avusese loc o puternică emulație monahică, mai ales din partea rușilor, românilor și sârbilor. Jumătate dintre monahii Muntelui Athos erau ruși: la *Sfântul Pantelimon*, la *Sarrai*, la *Profetul Ilie* ș.a.

Românii erau la *Prodromu* și la *Schitul Lacu*.

Nu prea se putea ca prezența rusească masivă să nu creeze tensiuni interetnice, mai ales la începutul secolului, când țările central și est-europene de origine ale monahilor, fiecare cu diferite motivații, treceau prin profunde transformări istorice. Tensiunile respective s-au și materializat în disensiuni destul de serioase ale mănăstirilor românești cu cele rusești, dar și cu cele grecești, care căutau permanent să le subordoneze pe toate celelalte, fapt care, o vreme, a divizat puternic populația de monahi.

La începutul secolului al XX-lea, mănăstirile grecești au trecut printr-o criză profundă a vocațiilor monastice, deși, în anii 1921-1922, ele au cunoscut o mare afluență de monahi ce veneau din Asia Mică, dintre refugiații greci ai expulzărilor făcute de turci prin așa-zisele "schimburi de populație". Mulți dintre greci s-au trezit în acei ani dezrădăcinați și fără familii. Mănăstirile athonite au primit atunci mulți orfani, care mai târziu au devenit monahi. Aceasta a provocat o importantă creștere a populației monastice, care însă n-a fost întotdeauna determinată de motivații de natură vocațională, ci mai ales de motivații de ordin social. Și după al doilea război mondial, vocațiile monastice s-au redus în mănăstirile grecești. După război, Grecia a trecut printr-un nou război civil ce a durat până în anul 1947, iar după războiul civil, mulți greci au plecat în străinătate. Cât despre popoarele

român și sârb, după al doilea război mondial, acestea doar cu mare greutate au mai populat cu monahi comunitățile monastice de la Athos, dată fiind instituirea regimului comunist. În anul 1963, când s-a sărbătorit mileniul Muntelui Athos, au avut loc mai multe festivități, la care au participat și patriarhii ortodocși. Cu prilejul respectiv s-a constatat un asemenea declin al vieții monastice de la Muntele Athos încât politicienii formulară deja unele previziuni, privind convertirea mănăstirilor în hoteluri, construirea unor șosele asfaltate și transformarea muntelui într-un soi de muzeu bizantin, prin concentrarea monahilor rămași în una sau două mănăstiri.

După al doilea război mondial, a avut loc o puternică decădere spirituală a populațiilor creștin-ortodoxe din centrul și estul Europei, dar și din spațiul mediteranean și, implicit, o reducere a numărului de monahi, simultan cu îmbătrânirea celor existenți. Multe mănăstiri nu mai înregistra-seră recrutări încă de la cel de-al doilea război mondial. De exemplu, la *Mănăstirea Simonos Petras*, nu au existat noi hirotoniri monahale, până la venirea unor monahi de la *Meteora*, adică timp de 40 de ani.

Pe lângă îmbătrânirea populației monastice, spiritul monastic a slăbit și datorită stilului de viață idioritm. La începutul anilor '70, starea monahis-mului athonit părea disperată. Mulți monahi pun doar pe seama minunilor săvârșite de Maica Domnului reînvierea ethos-ului monahal de la Muntele Athos. Revigorarea care s-a produs spre sfârșitul anilor '70 este posibil să se fi datorat însă și reluării studiilor patristice de către clerul ortodox, dar și de către laicii mai apropiați creștinismului catolic și ortodox. Inițiată de Biserica Catolică, reeditarea scrierilor patristice și liturgice în vederea pregătirii celui de-al *II-lea Consiliu al Vaticanului* a facilitat exprimarea unor noi vocații monahale în lumea catolică. Acest eveniment a produs însă și o creștere a emulației religioase din Ortodoxie.

După anul 1968, în special în jurul părintelui *Iosif Isihastul*, ca și al altor personalități deosebit de harismatice de la Muntele Athos, s-au constituit noi comunități isihaste. Părintele Iosif Isihastul, unul dintre numeroșii asceți care au regăsit prin experiență proprie firul tradiției isihaste, a pregătit mai mulți ucenici care, după trecerea sa între cei dreپți, sau risipit pe Sfântul Munte, adunând și ei în jurul lor ucenici. Astfel, treptat, a

luat naștere o mișcare ce a devenit tot mai amplă. Comunitatea ucenicilor părintelui Iosif a generat mai multe comunități ce au devenit mănăstiri cenobitice. Și toate acestea s-au petrecut spontan, fără vreun plan prestabilit.

În plus, la Sfântul Munte au venit și unele grupări de monahi, mai mult sau mai puțin structurate, din exteriorul Muntelui Athos. Mulți dintre monahii aparținând unor asemenea grupări dețineau o solidă formație intelectuală și teologică, ceea ce a contribuit masiv la reinstituirea în practică a vechilor precepte patristice, ca adevărate continuatoare ale tradiției instituite de Iisus Hristos.

Această venire a unor comunități monahale bine organizate din afara Sfântului Munte a adus un puternic spirit cenobitic și a favorizat reînvierea Muntelui Athos. În același timp, în special din partea emigrației ruse din Occident, s-au produs primele inițiative de consolidare a identității credinței creștin-ortodoxe, delimitând-o net pe aceasta de unele influențe occidentale.

În prezent, structurile demografice ale populației monahale de la Muntele Athos s-au schimbat radical. Au venit mai mulți tineri, iar călugării din vechile generații au decedat în mare parte. Mulți dintre tineri au efectuat înalte studii teologice, dar și laice. Altădată, monahii de la Muntele Athos erau în mare parte analfabeți. Acum mulți au o formație universitară.

Venirea unor întregi comunități monahale a avut loc mai ales în urmă cu trei decenii. Acum venirile sunt mai mult individuale. În ultimii 20-25 de ani, au venit în jur de 900 de monahi, care au umplut aproape toate mănăstirile. Acum, cu excepția a una sau două mănăstiri grecești și a celor slave, cea mai mare parte a mănăstirilor au comunități relativ dinamice, în care se înregistrează multe intrări, dar și ieșiri, pentru că mulți călugări și clerici vin la Sfântul Munte pe o perioadă limitată.

Deși cele două orientări - isihastă și cenobitică - s-au menținut, în prezent domină fenomenul cenobitic, dar într-un duh filocalic, într-un duh isihast. Deci, dacă până nu demult existau două căi, materializate atât de diferit - pe de o parte, monahismul cenobitic cu regulile și principiile lui autoritare, iar pe de altă parte, monahismul eremitic al schiturilor cu duhul său isihast și filocalic - , s-a produs acum un soi de asimilare a duhului și idealului filocalic în cadrul vieții cenobitice. Pentru aceasta, se poate astăzi

vorbi de o sinteză, dar nu de o sinteză ce suprimă cei doi poli, pentru că există posibilitatea ca monahi ai unei mănăstiri cenobitice să aleagă viața isihastă tradițională, dar și invers. Cu toate acestea, monahismul cenobitic rămâne cu principiile sale, iar cel eremitic cu ale sale. Dar duhul care conducea și inspira înainte îndeosebi viața schitenilor și a isihăștilor a fost asimilat și de cenobitici, devenind rațiunea principală pentru care se vine astăzi în coenobium.

Resursele economice ale mănăstirilor athonite. Pe vremuri, *idioritmia* permitea o oarecare *independență materială a eremiților*. În prezent însă, mănăstirile cenobitice exercită un control mai ferm din acest punct de vedere, chiar și asupra monahilor eremiți.

În epoca în care mănăstirile cenobitice erau totodată *mari exploatații agricole*, veniturile mănăstirești proveneau în principal din agricultură; monahii lucrau mult la câmp, alături de laicii angajați, desfășurând adesea munci deosebit de dure. Acest fapt determina, desigur, o slăbire a vieții duhovnicești, ce se limita, în general, la slujbele de la biserică - altfel, deosebit de lungi -, dar foarte puțină rugăciune efectuată în retragere, în singurătatea chiliei. Toată viața duhovnicească a monahului era generată de viața liturgică. Dar când lucrul și nevoile materiale ale comunității îi aduc pe monahi la stadiul de a fi epuizați de muncă și fac ca viața lor duhovnicească să fie limitată din cauza lucrului, atunci duhul monastic se pierde. Pentru aceasta, monahii care doreau o relație mai profundă cu Dumnezeu, fie mergeau la schituri, fie, după ce petreceau câțva timp într-o mănăstire cenobitică, decepționați de o asemenea viață spirituală, se izolau în schituri sau evadau în ascetism, unde regăseau fericirea și harurile rugăciunii aprofundate în singurătate.

Astăzi, o dată cu *progresul tehnic, economic și social* care a pătruns și la Muntele Athos, lucrurile s-au mai schimbat. Mănăstirile nu mai sunt întreprinderi agricole, nu mai există interes pentru cultivarea măslinilor sau viilor, pentru că asta, deși ar genera ceva bani, ar da prea mult de lucru monahilor. Mai sunt câteva mănăstiri ce *cultivă puțină vie* sau *exploatează pădurea*, însă la asta lucrează, un timp limitat, doar câțiva monahi.

Acum însă nu doar *proprietățile agricole* sunt cele care aduc venituri, mai ales că cea mai mare parte a acestora au fost

date refugiaților veniți din Asia Mică prin anii 1922-1924. Practic, toată Peninsula Calcică aparține Muntelui Athos. Toate teritoriile respective au fost date statului și statul, la rândul lui, în fiecare an, dă ceva bani mănăstirilor. Dar cea mai mare parte a mănăstirilor au încă resurse provenind din *alte proprietăți: clădiri, proprietăți imobiliare și funciare*. Apoi, unele mănăstiri mai *concesionează exploatarea pădurii* unor întreprinderi specializate. Dacă unele mănăstiri au dificultăți economice, totuși cea mai mare parte a mănăstirilor au suficiente resurse pentru a asigura viața comunităților lor. Nu totdeauna dispun de suficiente resurse pentru restaurări și lucrări de construcție, însă pot asigura viața comunității și ospitalitatea. Mănăstirile Sfântului Munte beneficiază de numeroase *scutiri de taxe și privilegii fiscale*, ce fac posibilă achiziționarea tuturor celor necesare comunităților de monahi. În schituri sau chilii, situația este însă oarecum diferită. Multe dintre acestea se bucură încă de ceva autonomie, dar autonomia, ca și dependența, are avantajele și dezavantajele ei. Monahii din aceste așezăminte, chiar și cei eremiți, deoarece au și ei nevoi materiale, au datoria de a lucra, poate mai mult decât cei din mănăstiri. Schiturile profită și ele de pe urma scutiților de taxe, însă nu dispun de proprietăți. Și cum fiecare chilie aparținând unui schit este independentă economic, trăitorii săi trebuie să trăiască din munca proprie. În vremea când viața era mai simplă, era suficient un pic de artizanat, făcut liniștit, în câteva ore de lucru pe zi, pentru a asigura viața monahului. Asemenea activități pot asigura și astăzi viața unor *monahi chilioți* care trăiesc foarte simplu. Însă dacă este nevoie de construirea sau repararea unor clădiri, ori de desfășurarea unor activități unde sunt necesare mașini, este nevoie de mult mai multe resurse, iar în asemenea cazuri, monahii sunt obligați să lucreze mai mult. Există deci o oarecare *povară a muncii manuale* în anumite schituri și chilii, în detrimentul practicilor spirituale. Totuși, astăzi, într-un coenobium, ceea ce se are în vedere în primul rând, este dezvoltarea monahului prin intensificarea raporturilor sale cu Dumnezeu, și nu slujirea nevoilor materiale (*I. Nistea, 2004*).

2.8. Monahii din România

Începuturile monahismului românesc. Deși mulți autori îi consideră pe "*părinții deșerturilor*" întemeietorii de fapt ai vieții

monahale, monahi au existat și înaintea celor din Egipt, Sinai ori Palestina. Dovezi arheologice descoperite în Munții Orăștiei, în ultimii 15 ani, indică faptul că, în spațiul carpato-danubiano-pontic, creștinismul a fost adoptat odată cu venirea Sfântului Andrei în Dacia, deci aproape de mijlocul secolului I. În epoca respectivă, *religia geto-dacilor* se număra printre rarele religii monoteiste de pe Pământ, ce promovau idei și valori profund compatibile cu dogma creștină, care de aceea, avea să fie rapid și larg asimilată. Aceasta deoarece prin asimilarea creștinismului, valorile respective au căpătat o nouă forță și legitimitate socială, suprapunându-se semnificativ pe reperatele majore ale Revelației Hristice. Numeroase dovezi arheologice atestă astăzi că, încă din vremurile când Zalmoxe era viu printre daci, aceștia *cunoșteau semnificația crucii și știau despre apropiata întrupare, uciderea și învierea a Fiului lui Dumnezeu pe Pământ*, știau că omenirea va primi un *“Nou Testament transmis Sfântului de Duhul Însuși”* (A. Bucurescu, 1977, p. 124, 170). Astfel se explică faptul că asimilarea ideilor creștine de către geto-daci s-a realizat în mod natural, fără convulsii sau sincope.

În spațiul carpato-danubiano-pontic, practicile ascetice nu constituiau ceva neobișnuit în secolele I-III. De exemplu, *“practica pitagoreică de a se abține de la carne a rămas la ei ca o poruncă dată de Zalmoxis”* (A. Bucurescu, 1997, p. 168). Pe de altă parte, este îndeobște cunoscut că, în timpul lui Buerebista, *atât de incriminat a fost obiceiul dacilor de a bea vin, încât regele lor a decretat desființarea viilor*.

Lucian Blaga, cel care a studiat mulți ani civilizația dacă, afirmă că *dacii erau iubitori de tăcere*. Ori, tăcerea prelungită (*acedia*) constituie și în prezent o tehnică de pregătire spirituală ale cărei virtuți sunt larg recunoscute în sfera accederii la realitățile lumii subtile.

Numeroase dovezi și mărturii istorice privind spiritualitatea creștină a locuitorilor spațiului carpato-danubiano-pontic sunt practic la fel de vechi ca și creștinismul. Episcopia de la Tomis, încă de la începutul secolului al IV-lea, ca și alte 14 scaune episcopale din Dobrogea, care sunt atestate documentar în secolul al VI-lea, constituie o dovadă că în spațiul românesc au existat mănăstiri din cele mai vechi timpuri.

În secolul al IV-lea, *Sf. Ioan Casian* (360-435), originar din

Dobrogea, a scris o serie de lucrări de inspirație Hristică, recunoscute atât în teologia răsăriteană, cât și în cea apuseană. El s-a călugărit într-una din așezările monahale din Dobrogea și a plecat apoi să viziteze călugării din pusturile Țării Sfinte, ale Egiptului și de la Constantinopol, unde a fost hirotonit diacon de Sf. Ioan Gură de Aur. După ce a fost și la Roma, el a ajuns la Marsilia, unde a întemeiat două mănăstiri, una de călugări și alta de călugărițe, cărora le-a predat rânduielile monahale ale Sfântului Vasile cel Mare.

În secolele V-VI sunt amintiți “călugării sciți” din Scythia Minor: *Ioan Maxențiu, Leontiu, Ahile, Mauriciu*, care au provocat anumite discuții teologice la Constantinopol și la Roma, prin anii 519-520. *Dionisie Exiguus* sau “cel Mic” (470-545), un alt teolog originar din Dobrogea, călugărit la Constantinopol și stabilit într-o mănăstire din Roma, a scris și a tradus din literatura patristică greacă în latină. *El a pledat pentru numărarea anilor erei actuale de la Nașterea lui Hristos*.

În anul 1957 au fost descoperite mai multe altare creștine în interiorul unor construcții cu mai multe încăperi și galerii funerare, într-o carieră de calcar din Basarabi, lângă Constanța, care a constituit, până spre secolul al X-lea, o așezare monahală.

Alte mănăstiri, cum sunt cele de la Meseș, jud. Sălaj, și Hodoș, jud. Arad, sunt atestate documentar în secolul al XII-lea.

Fără îndoială, au existat și alte așezări monahale, multe dintre ele rămânând în memoria colectivă doar prin denumirile satelor și ale locurilor botezate după numele pustnicilor ce le-au sfințit cu prezența lor. Lăcașurile de cult ale căror vetre au fost descoperite în Sălaj (Jac, Greaca, Brebi), peștera lui Nicodim de la Tismana, chilia și peștera lui Daniil Sihastrul de la Putna (sfetnicul lui Ștefan cel Mare), peștera lui Ioan de la Prislop, peșterile sau sihăstriile din Munții Neamțului (Sihla, Secu, Sihăstria ș.a.), din Munții Buzăului (schitul Fundătura, schitul Alunișul, schitul lui Agafton) și din multe alte părți ale țării mărturisesc trecutul de ardentă credință în Hristos al românilor. Multe denumiri de locuri - unele atestate documentar încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea - amintesc importanța deosebită acordată de trăitorii acelor timpuri vieții monahale: Călugăreni, Chilia, Călugăru, Schitu, Călugărița, Poiana Călugăriței, Chilioara ș.a.

Numeroase mărturii existente în țările creștin-ortodoxe vecine, demonstrează că *monahismul creștin ortodox român este cu mult mai vechi decât cel al popoarelor ortodoxe din jurul nostru*. De exemplu, prima mare mănăstire de la Athos, *Lavra Sf. Atanasie cel Mare* datează din anul 963, *Lavra Peșterilor din Kiev* a fost întemeiată în secolul al XI-lea, de Antonie, părintele monahismului rusesc; Ioan de Rila considerat întemeietorul monahismului bulgăresc, a trăit în secolul al X-lea în Bulgaria dar viața monahală bulgară s-a consolidat abia în secolul al XIII-lea, iar monahismul sârb a fost inițiat abia în a doua jumătate a secolului al XII-lea.

Mănăstirile din evul mediu. Din a doua jumătate a secolului al XIV-lea până la începutul secolului al XIX-lea (epoca medievală românească), în Țara Românească și în Moldova s-au ridicat în jur de 2.000 de mănăstiri și peste 100 de schituri, ctitorite de domnitorii Țărilor Române, de marii boieri, sau prin jertfa unor călugări și credincioși ai timpului. Multe dintre acestea dăinuie și astăzi.

În epoca respectivă și în Transilvania s-au ridicat nenumărate mănăstiri, precum: Râmeț - jud. Alba, Prislop - jud. Hunedoara, Plosca - jud. Hunedoara, Feleac - jud. Cluj (între secolele al XIII-lea și al XV-lea) și zeci de biserici de mir ce dăinuie și astăzi, ctitorite de cnejii locali: Densuș (printre cele mai vechi biserici de mir atestate documentar, probabil din secolul al X-lea); Strei, Sântamaria Orlea, Cetatea Colțului, Gurasada, toate din secolul al XIII-lea; Ostrov, Sântpetru, Nucșoara, Pesteană, Criscior, Ribița, din secolul al XIV-lea, toate în Hunedoara; Sântimbru și Zlatna, în Alba, Vad și Feleac în Cluj, Sf. Nicolae din Scheii Brașovului, toate din secolul al XV-lea și multe altele. În Transilvania s-au ridicat și mănăstiri sau schituri de către domnitori sau boieri din celelalte două Țări Românești, cum sunt: Toplița (ctitorită de soția domnitorului Gheorghe Ștefan) sau Sâmbăta de Sus (ctitorită de domnitorul Constantin Brâncoveanu).

Multe dintre vechile biserici și mănăstiri românești au suferit repetate distrugerii și incendieri provocate de diverși invadatori, îndeosebi otomani, ce au trecut peste aceste pământuri. Viața mănăstirilor din Moldova de Nord (Bucovina) a cunoscut grave perturbări după anul 1775, când regiunea respectivă a fost

ocupată de Imperiul Austro-Ungar. N-au fost cruțate atunci mai mult de patru mănăstiri, fiecare cu cel mult 25 de monahi. Din această cauză, mai multe sute de călugări au trecut în mănăstirile din zona neocupată a Moldovei.

În Transilvania, viața monahală ortodoxă a avut de ținut piept unor puternice opresiuni și *presiuni în sensul trecerii la catolicism* (până spre mijlocul secolului al XVI-lea) din partea oligarhilor maghiari și a instituției papale din acele timpuri. De asemenea, a existat o *presiune și în sensul calvinizării* (în secolele XV-XVII), din partea principilor calvini din Alba Iulia sau al *trecerii la unitate* (secolul al XVIII-lea) din partea iezuiților.

Începând din anul 1761 însă, *mănăstirile și cele peste 180 de schituri românești din Transilvania*, oprite și anterior în diverse feluri, *au fost eradicate fizic* din ordinul împărătesei Maria Tereza. Au fost arse toate schiturile care erau construite din lemn cu truda călugărilor și a localnicilor creștin-ortodocși, iar mănăstirile din piatră sau cărămidă au fost distruse cu tunurile. În felul acesta, în Transilvania, practic a încetat orice urmă de viață (monahală) creștin-ortodoxă. Credincioșii din Transilvania doritori să intre totuși în cinul monahal ortodox au fost nevoiți să meargă în Țara Românească și în Moldova, unde unii dintre ei au întemeiat noi mănăstiri și schituri, precum Cheia, Predeal, Stânișoara, Suzana ș.a.

Un destin similar au avut și numeroase mănăstiri din Banat, care, din ordinul aceleiași împărătese și a fiului său Iosif al II-lea, au fost distruse. Cele puține care au scăpat, au intrat sub stăpânire sârbească.

Situația din Transilvania s-a redresat oarecum, abia după anul 1918, când câteva mănăstiri românești au revenit la viață: *Sâmbăta de Sus* în Făgăraș, *Toplița* patriarhului Miron Cristea, *Rohia* în Țara Lăpușului, *Râmeț* în Alba, *Izbuc* în Bihor, *Partoș* și *Timișeni* în Banat și altele.

La *Neamț* și la *Cernica* s-au înființat tipografii, cea de la Neamț funcționând și astăzi.

Mănăstirile slujesc interesele întregii Biserici și populații a țării, ca lăcașuri de spiritualitate, pelerinaj și închinare, ca lăcașuri de cultură sau unități de asistență socială, uneori, în anii de restriște, asumându-și chiar roluri de cetăți de apărare. *Bisericile de mir* au slujit îndeosebi trebuințelor duhovnicești ale unor

comunități laice, mai largi ori mai retrânse. Prin urmare, *trebuințele mănăstirilor sunt diferite de cele ale bisericilor de mir.*

O biserică de mir necesită relativ puține bunuri mobile sau imobile, pe când o mănăstire impune înzestrarea sa cu utilități necesare monahilor, pentru desfășurarea activităților religioase sau social-umanitare, pentru primirea pelerinilor, pentru ajutorarea celor aflați în diferite nevoi. Daniile de întemeiere, ca și cele de întreținere sau menite înzestrării mănăstirilor românești au fost de obicei consemnate prin *hrisoave* de către călugări sau de către făptuitorii daniilor.

În istoria Țărilor Românești, *calitatea de ctitor de mănăstire (biserica) a conferit întotdeauna unele drepturi întemeietorului - pomenirea la slujbe, pictarea pe pereții bisericii, în unele cazuri, înmormântarea în interiorul bisericii.* De obicei, întemeietorii de mănăstiri și biserici au fost oameni cu o situație economică bună, dar se găsesc între ei și oameni care, renunțând la bunurile lor pământești, s-au călugărit. Călugării proveneau dintr-o credincioșii laici de toate categoriile socio-economice, de la sat sau din orașe, având sentimente religioase mai intense decât interesul pentru viața lumească. Nu de puține ori, în mănăstiri puteau fi întâlniți mai mulți membri ai aceleiași familii.

În epoca medievală, mulți boieri ctitori de mănăstiri, s-au călugărit spre sfârșitul vieții (în această situație s-a aflat însuși domnitorul Ștefan cel Mare, înmormântat la Putna, înveșmântat ca monah; de asemenea, vistiernicul Ieremia devenit monahul Evloghie de la Sălăjani, Zosima ieroschimonahul, care a fost vistiernic la Curtea Domnească, ce a ctitorit un schit de pe Valea Secului ș.a.). De asemenea, multe fiice sau fii de boieri s-au călugărit, în secolul al XIX-lea, la mănăstirile Agapia, Sucevița Văratec ș.a., ajungând uneori la ranguri bisericesti ridicate (stareți, mitropoliți, episcopi).

Structura ierarhică a mănăstirii. Stabilită încă din perioada medievală, *ierarhia mănăstirească* se păstrează, în funcțiile și atribuțiile sale principale, până în prezent. În capul ierarhiei se află *egumenul* ales de sobor, de regulă pe viață, pentru a conduce toate treburile mănăstirii. În unele cazuri însă, egumenii sunt numiți de mai marii structurilor bisericesti sau, mai rar, de laicii aflați la putere, mai ales când aceștia din urmă se numără între întemeietori. În mănăstirile mai mari există și un

categumen - loțiitor al egumenului.

Duhovnicul îndrumă viața spirituală a obștei, realizând slujbele religioase, ascultând mărturisirile călugărilor și ale laicilor, acordând sfat și îndrumare celor care solicită. În unele mănăstiri pot exista mai mulți duhovnici. Duhovnicul este ajutat de *eclesiarh*, care are în grijă inventarul bisericii și întreținerea ei.

Economul se îngrijește de gospodărirea resurselor mănăstirii, el trebuind să răspundă la trebuințele pământești ale acesteia. De aceea, el are mai multe ajutoare: *vistiernicul* sau *casierul* care ține veniturile bănești, *chelarul* care se ocupă cu pregătirea și supravegherea sălii de mese a obștei (trapeza), *arhondarul* care are în grijă primirea străinilor și găzduirea lor în încăperi separate de cele ale călugărilor (în arhondaric), *bolnicerul*, căruia îi este încredințată "bolnița" mănăstirii, unde sunt îngrijiți călugări bolnavi sau uneori bolnavi laici lipsiți de susținători.

Bibliotecarul are în grijă manuscrisele și cărțile din proprietatea mănăstirii.

Canonarul conduce ritul liturgic și alte slujbe religioase.

Preocupări ale monahilor români. Cartea de căpătâi ce cuprinde viața și cuvintele unor părinți ce s-au nevoit în mănăstirile românești de-a lungul secolelor III-XX, numită *Patericul Românesc (I. Bălan, 2001)*, prezintă viețile și învățăturile a peste 380 de cuvioși și sfinți autohtoni. Această lucrare constituie o descriere impresionantă a unor trăiri duhovnicești aparținând unor slujitori exemplari ai ortodoxiei creștine.

Împlinind astfel percepțele *Evangheliei*, cei mai mulți *în obște*, alții, potrivit unei chemări tainice ca *sihaștri*, monahii s-au deprins a trăi în Hristos, ca adevărate întrupări ale unei nespuse iubiri de Dumnezeu. Depășind cu jertfelnicie slăbiciunile firii, precum și ispitele celui rău și unind *rugăciunea* cu *ascultarea* - cele două aripi ale sporirii duhovnicești -, monahii povățuiesc pe laicii veniți pentru a cere sfat, scriu cărți, edifică așezăminte sfinte, spre a sta mărturie vie în toate timpurile. Ei îmbină iubirea de Dumnezeu și de semenii cu retragerea din lume, într-un echilibru admirabil. Lucrarea monahilor constă în deprinderea (imprimarea acestora în minte și în inimă) și punerea în practică a tuturor poruncilor și sfaturilor Mântuitorului Iisus Hristos. Spre deosebire de mulți dintre laici, monahul distinge clar cele două firi omenești

care, cel puțin la început de drum, sunt și ale sale: firea bolnavă, păcătoasă, pe care o vede în sine, și firea omului îndumnezeit pe care o vede Persoana Mântuitorului și în semeni, până în ultima clipă a vieții. El știe că *Decalogul Vechiului Testament* se adresează doar păcatelor strigătoare la cer, acelea reprezentând mult prea puțin din cât trebuie să împlinescă un creștin autentic.

Pentru monah, învățăturile lui Hristos vindecă orice urmă a păcatului, transformând omul dintr-o ființă neputincioasă și vulnerabilă la ispită într-o ființă înțeleaptă și înalt veghetoare, ce decodifică corect orice aparență a realității, indiferent dacă aceasta poartă masca plăcerii sau a durerii, a umilinței sau a gloriei deșarte. Împuternicit prin lumina *Evangeliei*, monahul intră în luptă cu pulsionile proprii deprimante cu păcatul în lume, cu gândurile și chiar cu sufletul său neîncercat încă în focurile cele mari ale lucrărilor celui rău. El intră în război duhovnicesc deschis cu lumea cea vrăjmașă *Evangeliei*, cu stăpânitorii lumii acesteia, ce se străduiesc să-l țină pe om în puterea și în robia lor. Ceea ce puținii laici știu este că, față de monahi, lucrările vrăjmașului nevăzut capătă uneori forme cât se poate de concrete și violente, iar pentru firile mai slabe de înger, chiar înspăimântătoare. Nu sunt puțini monahii ce mărturisesc că, așezându-se la rugăciune, s-au pomenit loviți de o mânie nevăzută. Dar monahii mărturisesc cu greu întâmplări de acest fel, mai ales, novicilor sau laicilor... Uneori, efectele unor asemenea evenimente sunt atât de vizibile încât nimeni nu se mai îndoiește de dificultățile extraordinare ale vieții de monah... *Îndatoririle principale ale monahilor români se referă la rugăciunea în chilie, respectarea posturilor și austerității în consum, autocontrol în comportamentul față de semeni și propria persoană, cererea binecuvântării de la duhovnic înaintea oricărei inițiative, mărturisirea riguroasă a păcatelor prin spovedanie, ascultarea superiorilor, respectarea tăcerii și singurătății fraților, participarea la slujbele din biserică, studiul și munca.*

Spre încercarea credinței, monahii primesc uneori de la superiori și *ascultări* ce par mai greu sau imposibil de împlinit, prin puterile unui laic. Dar, pentru monah, *a asculta înseamnă a-L pune în mișcare pe Dumnezeu*, Cel care nu îndură ca cel ce l s-a predat să fie apăsător de nevoi peste puteri. Cei ce se fac *ascultători până la moarte*, precum Însuși Mântuitorul S-a arătat,

descoperă adesea cum, în mod miraculos, Dumnezeu Însuși sau prin oameni, se angajează în împlinirea poruncii respective.

Pe lângă rugăciune, mulți călugări desfășoară și diverse *activități manuale*, necesare asigurării traiului zilnic: muncă la câmp, îngrijirea viilor, a pomilor, confecționarea unor obiecte de cult etc. În mănăstiri există *atelieri* în care se lucrează cele trebuitoare obștii de călugări sau clerului, obiecte care pot fi utilizate direct sau pot fi vândute (veșminte liturgice, potcapuri, încălțăminte, postavuri, rase, lumânări, obiecte de cult, icoane ș.a.). În mănăstirile de călugărițe există ateliere de țesut, de croit, de brodat. Mulți călugări se ocupă cu *conservarea sau copierea unor manuscrise valoroase*, utilizate uneori în cadrul slujbelor sau pentru asigurarea lecturii obștei.

În secolele XVI-XIX au apărut *călugării-tipografi*. În mănăstirile cu școli, călugării au lucrat și ca *dascăli*. În prezent, mulți dintre ei sunt *preoți profesori*.

În mănăstirile românești actuale *fiecare monah are cel puțin o ocupație concretă, temporară sau permanentă, prin care se angajează în efortul comun de viață a mănăstirii*. În cazul călugărilor începători nu se pune accentul pe viața contemplativă sau pe retragerea totală din lume, ci pe disciplinarea comportamentului, pe cunoașterea și împlinirea Poruncilor lui Iisus Hristos, pe ascultarea superiorilor, pe smerenie. În viața poporului român, *mănăstirile* au rol intens duhovnicesc. Ele pot fi vizitate de orice credincios ce dorește să participe temporar la viața mănăstirii, să asiste la slujbe, să se spovedească, să se împărtășească cu Trupul și Sângele Mântuitorului, să ceară sfaturi de la duhovnicii îmbunătățiți și învechiți în sfințenie. Acest lucru se poate face în orice zi, dar creștinii obișnuiesc să o facă îndeosebi duminica sau în zilele de sărbători mari, ori cu prilejul hramurilor mănăstirești. Călugării mai încercați, ce dovedesc aspirații autentice de a duce o viață duhovnicească mai înaltă, se retrag prin peșterile din incintele anumitor mănăstiri, ori în pădurile mai neumblate de oameni, trăind în bordeie săpate în pământ ori în chilii săpate în stâncă. Așa au luat naștere *sihăstriile*, în care s-au nevoit schimonahii cei mai smeriți. Deși retrași din lume, aceștia îmbină totuși viața contemplativă cu cea activă, ei întorcându-se uneori în mijlocul comunității monahale de care aparțin, pentru a-și satisface unele trebuințe ori pentru

diverse ascultări. Astfel de "sihaștri" mai trăiesc și astăzi, neștiuți de lume, prin zona Munților Neamț (Procov, Sihăstria, Secu, Sihla), a Buzăului (Dălhăuți, Poiana Mărului) ș.a.

2.9. Ecouri ale tradiției în practicile creștin-ortodoxe din România

Structuri ale Bisericii Creștin-Ortodoxe. Prima atestare istorică a instituției Bisericii Creștine aparține lui Iisus Hristos, care l-a ales pe Sf. Apostol Petru drept "*piatra pe care voi zidi Biserica Mea*" (Matei, 16, 18). După epoca apostolică, Biserica lui Hristos a devenit o instituție din ce în ce mai prezentă în conștiința populației din spațiul românesc.

Biserica Creștin-Ortodoxă actuală are două dimensiuni esențiale: cea *mântuitoare sau verticală* și cea *temporală sau orizontală*.

Actele sacre ale Bisericii Ortodoxe Române vizează mântuirea oamenilor din servituțiile pământești și din suferință. Ele își au sursa în *Învățătura Hristică*, în ansamblul *Sacramentelor*, în *Harul lui Dumnezeu* (pogorât la înființarea Bisericii văzute și care, de atunci, a rămas lucrător în lume), dar mai cu seamă în *Prezența lui Iisus Hristos în Sfânta Euharistie* (Gh. Calciu-Dumitreasa, 2002, p. 135).

Cei care încă din primele secole creștine au reprezentat Biserica Ortodoxă se numesc *clerici*, ei deosebindu-se de *mireni* sau *laici*, care, fără a fi necredincioși, au ales să își axeze viața și pe domenii adiacente celui spiritual-religios.

În prezent, ca și în anii de început ai tradiției creștine, *clerul* este confirmat în slujba sa prin *Taina Hirotoniei*, numită și "*Punerea mâinilor*".

Modul de viață al *clerului* din țara noastră se deosebește, potrivit celor două specializări ce s-au conturat în interiorul acestuia: *clerul de mir* și *clerul monahal*.

Principalele atribuții actuale ale clerului vizează deopotrivă *activitatea religioasă, educativ-confesională și social-caritabilă*.

Ierarhic, clerul este organizat în: *cler superior* ce cuprinde conduce-rea Bisericii - *patriarh, mitropoliți, episcopi, protopopi și stareți* (recrutați în prezent dintre preoții cu studii superioare) - și *cler inferior*, format din preoții de mir, monahii și monahiile din mănăstiri sau schituri.

Intellectualitatea teologică este reprezentată eterogen în cadrul ierarhiei clericale, fiind mai bine reprezentată în rândurile clerului superior. Într-o lume în care, în ultimele două sute de ani, societatea a evoluat preponderent în direcția laicizării vieții, intelectualitatea teologică a trebuit să-și construiască o nișă de afirmare cu totul dedicată "*credo*"-ului și funcției sale spirituale, fără a ignora relațiile cu societatea laică. Nu trebuie să uităm că, în fond, până la formarea intelectualității laice, dincolo de spațiul de afirmare al familiei, *instituția Bisericii a inițiat primele forme ale procesului instructiv-educativ și a militat intens pentru formarea și legitimarea conștiinței naționale*.

Tabelul nr. 2. Structura organizatorică actuală a Bisericii Ortodoxe Române (anul 2004)

Patriarhie și mitropolii	Arhiepiscopii	Episcopii
Patriarhia României		
Mitropolia Munteniei și a Dobrogei	București, Tomis, Târgoviște	Argeș și Muscel, Buzău, Dunărea de Jos, Slobozia și Călărași, Alexandria și Teleorman, Giurgiu
Mitropolia Moldovei și a Bucovinei	Iași, Suceava și Rădăuți	Roman, Huși
Mitropolia Ardealului, Crișanei și Maramureșului	Sibiu, Vad, Feleac și Cluj, Alba Iulia	Maramureș și Satmar, Oradea, Bihor și Sălaj, Covasna și Harghita
Mitropolia Olteniei	Craiova	Râmnic, Severin și Strehaia
Mitropolia Banatului	Timișoara	Arad, Ienopola și Hălmeagiu, Caransebeș
Structuri diasporale		
Mitropolia Autonomă a Basarabiei		
Mitropolia Ortodoxă Română pentru Germania și Europa Centrală		
	Arhiepiscopia Ortodoxă Română din America și Canada	
	Arhiepiscopia Ortodoxă Română pentru Europa Occidentală și Meridională	

Patriarhie și mitropolii	Arhiepiscopii	Episcopii
		Episcopia Ortodoxă Română din Ungaria
		Episcopia Ortodoxă Română de la Vârșet, Jugoslavia

Sursa: "Viața religioasă din România", Studiu documentar al Secretariatului de Stat pentru Culte, București, 1999, p. 123-126, "Agenda 2001 a Arhiepiscopiei Bucureștilor".

Deși, în ultimul secol, a avut loc preluarea masivă a acestei funcții de către sistemul laic de educație și învățământ, reafirmarea intensă din ultimii 15 ani a rolului religiei în viața oamenilor semnifică, printre altele, că *sistemele laice de educație nu au oferit oamenilor cele mai viabile soluții de viață și nici o viziune verosimilă, credibilă, asupra existenței.*

Deși educația de tip ateist a adus prejudicii greu de evaluat multor generații în perioada comunistă, reminiscentele acesteia dăinuind și astăzi, totuși Biserica a supraviețuit ca o platformă de ultim refugiu pentru menținerea echilibrului psihologic al multor persoane și chiar pentru conștiința colectivă. Dar structurile de formare ale intelectualității teologice au trecut și ele prin vremuri vitrege în anii comunismului.

Tabelul nr. 3. Dimensiunile clerului Bisericii Ortodoxe Române în anul 1989

Total preoți și diaconi	8467
Total monahi și monahii	2511
Absolvenți seminar	161
Absolvenți institute teologice	172
Cadre didactice în seminarii	55
Cadre didactice în institute	46

Sursa: Patriarhia Ortodoxă Română.

Dacă în anul 1948 învățământul teologic se desfășura în seminarii monahale și teologice și în cadrul mai multor institute teologice, de-a lungul perioadei comuniste au funcționat doar Institutul Teologic din București, Institutul Teologic din Sibiu și șase seminarii teologice. În intervalul 1966-1989, clerul din țara

noastră a cuprins aproximativ 8.300-8.500 preoți și diaconi, din care aproximativ 70 % aveau studii superioare.

Numărul de monahi a fost de aproximativ 2.700, în intervalul 1972-1989, din care 4-5 % erau licențiați. Rețeaua actuală a instituțiilor de învățământ teologic a Bisericii Ortodoxe din România este formată din 14 facultăți teologice în cadrul Universităților din București, Alba-Iulia, Arad, Cluj-Napoca, Constanța, Galați, Iași, Oradea, Pitești, Sibiu și Târgoviște. De asemenea, există 37 de seminarii teologice liceale, 19 școli de cântăreți bisericești și 9 școli postliceale teologico-sanitare.

În ceea ce privește afilierea laicilor la diverse congregații religioase, observăm că, între recensămintele din anii 1992 și 2002, populația din România și-a menținut identitatea creștin-ortodoxă în cea mai mare parte, în pofida intenselor politici de convertire desfășurate de alte religii. Ponderea populației creștin-ortodoxe a scăzut totuși cu 0,1%, adică 995.970 de persoane, în condițiile în care, în intervalul respectiv, populația țării a căzut cu 1.111.844 de persoane.

Surse de venituri ale clerului creștin-ortodox. În intervalul 1945-1989, ideologia comunistă a acreditat, pe toate căile, ideea că pătura clericilor activează în sfera "neproductivă" a diviziunii sociale a muncii, căutând să diminueze astfel, și pe această cale, legitimitatea sa socială. Este greu de spus astăzi cum ar fi evoluat societatea românească, dacă exponenții de frunte ai regimului trecut ar fi reușit în planurile lor diabolice de exterminare a acelei părți a Bisericii Ortodoxe ce nu a arătat obediență și toleranță față de un regim politic ateu.

Tabelul nr. 4. Populația din România după religie la recensămintele din anii 1992 și 2002

Anii	1992	1992	2002	2002
Total populație, din care:	22.810.035	100%	21.698.181	100
Ortodoxă	19.802.398	86,8%	18.806.428	86,7
Romano-catolică	1.161.942	5,0%	1.028.401	4,7
Greco-catolică	223.327	1,0%	195.481	0,9

Anii	1992	1992	2002	2002
Reformată	802.454	3,5%	698.550	3,2
Evangelică de confesiune augustiniană	39.119	0,2%	11.203	0,1
Evangelică luterană sinodopresbiteriană	21.221	0,1%	26.194	0,1
Unitariană	76.708	0,3%	66.846	0,3
Armeană	2.023	*	775	*
Creștină de rit vechi	28.141	0,1%	39.485	0,2
Baptistă	109.462	0,5%	129.937	0,6
Penticostală	220.824	1,0%	330.486	1,5
Adventistă	77.546	0,3%	97.041	0,4
Creștină după Evanghelie	49.963	0,2%	46.029	0,2
Evangelică	-	-	18.758	0,1
Musulmană	55.928	0,2%	67.566	0,3
Mozaică	9.670	*	6.179	*
Altă religie	56.011	0,2%	87.225	0,4
Fără religie	24.314	0,1%	13.834	0,1
Atei	10.331	*	9.271	*
Religie nedeclarată	8.139	*	18.492	0,1

*sub 0,1%.

Sursa: Anuarul statistic al României, I.N.S., 1993 și 2003.

Desigur, salariile acordate de stat preoților ca și contribuțiile bănești ale populației au avut, în perioada comunistă, un rol însemnat în susținerea și dezvoltarea așezămintelor de spiritualitate ale românilor din țară sau din străinătate, dar întotdeauna a existat și o parte a clerului, care și-a asigurat existența prin efort economic propriu. Și în prezent, o bună parte a preoților creștin-ortodocși sunt salariați de la bugetul de stat.

Tabelul nr. 5. Clerul susținut economic prin efort propriu

Anul	Număr de preoți și diaconi	Din care plătiți din fonduri proprii	
		număr	%
1975	8.477	167	1,97
1976	8.558	224	2,61
1977	8.392	257	3,06

Anul	Număr de preoți și diaconi	Din care plătiți din fonduri proprii	
		număr	%
1978	8.374	380	4,53
1979	8.456	502	5,93
1980	8.553	535	6,25
1981	8.595	526	6,11
1982	8.570	582	6,79
1983	8.613	516	5,99
1984	8.591	655	7,62
1985	8.589	551	6,41
1986	8.648	596	6,89
1987	8.499	728	8,56
1988	8.564	654	7,63
1989	8.467	793	9,36

Sursa: L. Urse, 2000, p. 130.

În structurile monahale, numai persoanele aflate în conducerea așezămintelor (starețul, casierul, secretarul, contabilul, economul) primesc salarii de la bugetul de stat. Ceilalți monahi trăiesc din fondurile proprii ale mănăstirii, ce provin din contribuțiile populației și din munca monahilor. În unele cazuri, monahii foarte vârstnici primesc din partea mănăstirii de care aparțin, pe lângă îngrijirea necesară traiului zilnic, un *ajutor social* pentru nevoi personale.

O bună parte din resursele materiale ale bisericilor și mănăstirilor provin și din *donății de produse sau bani ale populației*. Aceste resurse sunt utilizate pentru întâmpinarea nevoilor de consum ale rezidenților din mănăstiri și/sau, destul de frecvent, pentru ajutorarea unor categorii sociale laice aflate într-o condiție economică mai precară, pentru constituirea unor noi edificii religioase (biserici, așezăminte monahale) ori pentru restaurarea unor vechi edificii sau obiecte din patrimoniul național (*Patriarhia Ortodoxă Română, Sectorul Biserica și Societatea*).

Implicarea Bisericii Ortodoxe Române în satisfacerea trebuințelor sociale. Dintotdeauna, Biserica Creștin-Ortodoxă s-a instituit în rolul de mijlocitoare între omul aflat în nevoi și

Dumnezeu, Cel Care ține cu dreapta *Mila*, iar cu stânga *Dreptatea*. Dintotdeauna, Biserica a știut că pe Pământ este dificil de atins rigoarea idealului Hristic, în materie de organizare și conducere a statului și societății. De aceea, asemenea lui Hristos, Biserica s-a arătat deosebit de răbdătoare cu scăderile și neputințele omenești de tot felul, chiar atunci când acestea au fost manifestate de oamenii politici sau de instituțiile statului chemate să facă binele social.

Biserica Creștină este gândită ca o instituție în jurul căreia fiecare membru al comunității este chemat să-și manifeste vocația Hristică atât în ceea ce privește ajutorarea semenilor aflați în nevoie, cât și privind împărtășirea alături de întreaga comunitate a bucuriilor duhovnicești întru Hristos. Ea se implică însă și în viața instituțiilor statului, acolo unde este chemată de către cei ce animă respectivele instituții.

În timpul regimului comunist, prin deposedarea cvasitotală de resursele materiale aflate la dispoziția sa, Biserica s-a putut implica prea puțin în destinul enoriașilor greu încercați socio-economic deoarece ea însăși devenise o instituție ce trăia aproape din mila publică. Cât despre asistența socială - unde Biserica s-a implicat totuși, atât cât i-au permis timpurile și mijloacele materiale - aceasta, după cum se știe, a fost marginalizată aproape până la extincție, inclusiv prin desființarea învățământului de specialitate. Iar instituțiile de asistență socială, atâtea câte au mai rămas în regimul comunist (căminele-spitale, azilele și orfelinatele), au căpătat caracter închis, oamenii ce viețuiau acolo cunoscând iadul pe Pământ.

În prezent, deși *asistența socială din România* și-a redobândit unele dintre structurile necesare, totuși aceasta a rămas încă un fel de cenușăreasă a domeniului social. Implicarea Bisericii în procesul de repunere a bazelor asistenței sociale din România nu a întâmpinat vreun obstacol doctrinar, pentru că religia creștină propovăduiește prin excelență o maximă socializare a satisfacerii trebuințelor omenești: *“pe cel ce-ți ia haina, nu-l împiedica să-ți ia și cămașa. Oricui îți cere, dă-i; și de la cel care ia lucrurile tale, nu cere înapoi.”* (Luca, 6, 29, 30).

În cadrul Patriarhiei Române, în anul 2004, existau 22 de birouri de asistență socială la nivel de episcopii și 37 la nivel de protopopiat. Acestea au inițiat 5.439 de *anchete sociale*. Pe lângă

activitatea religioasă și educativ-confesională curentă, în anul 2004, Biserica Ortodoxă Română a administrat un număr de 118 așezăminte de protecție socială, de tipul *cantinelor sociale, centrelor de asistență socială, centrelor de consiliere socială, cabinetelor și centrelor medicale, adresate copiilor abandonați, persoanelor vârstnice lipsite de susținători, familiilor sărace etc.*

De asemenea, în ultimii ani, Biserica Ortodoxă Română s-a implicat consistent în acordarea de asistență religioasă în cadrul bisericilor sau capelelor din incinta unor instituții ale statului (spitale, închisori, universități).

Unele biserici creștin-ortodoxe au înființat, pe lângă ele, *centre de îngrijire și plasament pentru copiii abandonați*, valorificând autoritatea și prestigiul preoților, precum și o mare parte din resursele economice ce ajung la dispoziția lor, pentru întreținerea și educarea copiilor, ca și pentru reintegrarea reală a acestor copii în societate. Asemenea centre s-au înființat în județele Mureș, Alba, Cluj și Olt.

Tabelul nr. 6. Instituții ce au beneficiat de asistență religioasă, din partea Bisericii Ortodoxe Române în anul 2003

Număr de preoți care au oferit servicii religioase			
UM, MAPN, MAI, SPP, STS	Spitale	Unități de asistență socială	Unități penitenciare ale Ministerului de Justiție
105	217	76	40

Sursa: Patriarhia Ortodoxă Română, Sectorul Biserica și Societatea.

Tot prin inițiativa unor biserici ortodoxe s-au înființat și alte tipuri de așezăminte, cum sunt: *Centrul pentru copiii străzii “Sf. Dimitrie”* (susținut în colaborare de Parohia Stavropoleos din București, Primăria Capitalei și Asociația “Concordia”), *Centrul pentru copiii străzii “Sf. Stelian”*, Casa Macrina ș.a. tot în București, *Centrul pentru copiii străzii “Sf. Andrei”* din Iași, *Centrul social de zi pentru copii “Sf. Sava”* din Buzău, *Grădinița de copii “Sf. Muceniță Filofteia”* din Pitești, *Orfelinatul Eparhial “Sf. Vasile cel Mare”* din Galați ș.a. (*Patriarhia Română, Biroul Asistență*

Socială).

Bisericele creștin-ortodoxe se implică în *asistarea persoanelor vârstnice lipsite de susținători*, în cadrul unor așezăminte precum cel de la Suceava, "Sf. Stelian cel Nou", care are o capacitate de 120 de rezidenți. Amintim, de asemenea, *așezămintele sociale* de la Mânăstirea Pasărea situată la marginea Bucureștiului, Căminul Parohiei Sf. Gheorghe din Buzău, Căminul Mânăstirii Recea de lângă Tg. Mureș, Amaru din Câmpeni, jud. Buzău ș.a.

Biserica Ortodoxă oferă și *servicii comunitare prin îngrijirea persoanelor vârstnice la domiciliu*, prin acordarea de hrană zilnic la domiciliu, prin ajutarea acestora la treburile casnice, prin facilitarea acordării de consultații medicale și medicamente gratuite ș.a. Astfel, prin implicarea Bisericii Ortodoxe Române, în anul 2004, 14.376 de persoane vârstnice au primit ajutoare economice, 4.526 au primit medicamente gratuite, 10.789 au beneficiat de consultații medicale gratuite, 1.145 au primit hrană zilnică la domiciliu, alte 7.500 de persoane au beneficiat de consiliere socială, iar 659 persoane vârstnice au primit îngrijire permanentă în cămine (*Patriarhia Română, Biroul Asistență Socială*).

Disciplină și libertate în monahismul ortodox.

Spiritualitatea creștin-ortodoxă (din răsăritul Europei) are multe în comun cu spiritualitatea occidentală, dar se deosebește de ea. După cum remarcă Antonie Plămădeală, în religiile occidentale, "*dincolo de cuvinte, de uniforme și de ziduri, sălășluiește parcă alt duh, alte mentalități, fie mai simple, fie mai complicate decât ale noastre, dar oricum diferite*" (1995, p. 9). Același autor afirmă că "*tradiția și libertatea ni s-au părut a fi polii de cea mai mare importanță între care se desfășoară viața duhovnicească în Ortodoxie*". Creștinii din Răsărit se exprimă mult mai bine între pereții transparenți, cu uși deschise, ai *tradiției ortodoxe*, decât în celula bine zăvorâtă a *regulilor occidentale* (*op. cit., p. 9*).

Libertatea unui vot exprimat perpetuu constituie o dimensiune esențială a spiritualității ortodoxe. Pentru monahii ortodocși, ceea ce spuneau "*părinții deșertului*", citați în *patericele* cele vechi, se petrece și în prezent întocmai, în viața de toate zilele, dar nu ca urmare a unei constrângeri impuse de sistem, ci

ca rezultat al recunoașterii naturale și firești a valorilor *tradiției* de către fiecare aspirant.

Tradiția aduce cu sine legile și disciplina ale căror roade au fost îndelung și temeinic verificate de-a lungul secolelor, însă toate acestea se exprimă deja ca o a doua natură, în cadrul unor contururi largi, mereu încăpătoare pentru necesitățile și rosturile interioare ale fiecărei noi generații de aspiranți.

Legile și disciplina constituie în ortodoxie un sistem de referință, un izvor de vigoare duhovnicească și inspirație divină. În prezent, derogările și adaptările privind disciplina tradițională, induse de particularitățile contingentelor de tineri aspiranți ai secolului al XXI-lea nu afectează nicidecum fondul de aur al valorilor tradiției. Aceasta se întâmplă deoarece, în spiritualitatea ortodoxă și deci, în comportamentul de zi cu zi al aspiranților creștini, *dincolo de Porunca Hristică a Iubirii, nu există alte porunci apriorice, fixe, imuabile, câtă vreme oamenii sunt atât de deosebiți, au nevoi și potențe diferite, pornind spre realizarea personală de la stadii atât de inegale*. În astfel de condiții, *nimeni nu poate și nici nu dorește să fixeze o regulă universal impusă în domeniul comportamentului individual ori în spațiul micilor comunități monahale*. De obicei, *Sfinții Părinți îi trimit pe monahi în propria lor chilie, pentru a afla acolo, în meditație și rugăciune, propria regulă, pentru a se cunoaște pe sine și a-și afla propria măsură și cale de urmat*. De aceea, de multe ori, sfaturile Sfinților Părinți pot să pară contradictorii. Ele se adresează însă întotdeauna unor nevoi și împrejurări distincte. ***Calea de mijloc, numită și "Calea împărătească"*** (de altfel, recomandată aspiranților spirituali și în budism), ***a smereniei și a măsurii în toate*** constituie *esența legii de evoluție în creștinismul ortodox actual*. Astfel dacă aspirantul se arată predispus, de exemplu, spre superficialitate și multă vorbă, i se recomandă vorba cu măsură și chiar tăcerea cea de aur. Cei prea veseli și zgomotoși sunt îndemnați la sobrietate și discreție. Unii "*părinți*" sfătuiesc la post aspru, în special pe cei ce dovedesc înclinații spre senzualitate sau desfrâu. Această înaltă înțelegere a spiritului *Sfintei Tradiții* este ilustrată nu numai de lumea contemporană, ci chiar de unii asceți ce au trăit cu secole în urmă. Un părinte ca *Ava Sisoie*, de exemplu, declara: "*Eu când am trebuință mănânc*" (*Pateric, p. 214, nr. 21*). Cât de rar sau des avea trebuință însă nu

ne spune, dar el își afirmă libertatea față de rigorile ce s-ar putea dovedi excesive sau libertine ale unui comportament prescris din exterior.

Este cunoscut că unii “*părinți*” recomandă veghea prelungită, sau lucrul manual celor predispuși la inactivitate. Dar toată strădania trebuie să se încadreze în limitele bunului simț, ale căii de mijloc, fără a ieși din rigorile smereniei și ale ascultării de superiori. În acest sens, iată cum, un înțelept al zilelor noastre, precum părintele Teofil Pârâianu de la mănăstirea *Sîmbăta de Sus*, poate să răspundă hâtru unor laici care îl întrebă: “*Părinte, ce faceți când vă este somn? Cum vă învingeți somnul?*” “*Simplu, mă duc și mă culc*”.

Pentru creștinismul ortodox, *omul este născut liber și fericit, singurele forme de îngrădire a libertății derivând din păcat, adică din încălcarea legilor prin care Dumnezeu a creat Cosmosul*. Ortodoxia este în sine o doctrină profund optimistă asupra existenței, recunoscând încrederea desăvârșită a omului în Faptele lui Dumnezeu și în șansele de îndumnezeire ale omului. Ea valorizează mai mult eliberarea de patimi și de nevoi, prin transcende-rea conștientă și liber consimțită a atașamentelor materiale și mentale, prin trezirea Luminii Taborice din om și îndumnezeirea lui prin Înviere, decât prin suferința pentru păcate.

Clericii români ca și ceilalți creștini ortodocși niciodată nu au făcut mare caz de existența *regulilor* scrise, deși unele traduceri ale literaturii ascetice s-au făcut și în țara noastră de timpuriu. Asemenea traduceri au fost făcute însă în limba chirilică, la care puțini monahi aveau acces. Iar primele traduceri în limba română ale *Rânduieilor mănăstirești* s-au făcut din limba rusă. O astfel de traducere este și opera *Vechile rânduieli ale vieții monahale*, realizată de prof. C.N.Tomescu, după ediția rusă aparținând episcopului Teofan (*Moscova, 1892*). Cartea în limba română, care a apărut la mănăstirea Dobrușa, jud. Soroca, în anul 1929, cuprinde în cele 747 pagini, toate *regulile* privind comportamentul creștin-ortodox, structura-te până la Sf. Benedict.

Începuturile monahismului românesc se pierd în negurile istoriei, până spre momentul derulării în spațiul Dobrogei de astăzi a misiunii apostolice a Sf. Andrei. În istoria monahismului românesc, nu se cunoaște însă ca vreo mănăstire să se fi conformat *cu strictete* unei *reguli* prescrise de înaintași. *Modelele*

de conduită cunoscute au servit mai mult ca *sisteme de referință*, utile pentru materializarea vie a tradiției.

Ortodoxia românească respiră același spirit de independență față de canoanele rigide impuse de Bisericile Creștine occidentale. În Orient, spre deosebire de Occident, delimitările între viața eremitică și cenobitică aproape nu există. În același spirit, în ortodoxie, s-a păstrat apropierea dintre conduita creștinilor trăitori în lume și cea a monahilor. În Orient, viața duhovnicească nu este nici pe departe apanajul strict al monahilor, la aceasta fiind chemați toți creștinii. Chiar dacă maniera, tehnicile și căile de acces la desăvârșirea duhovnicească pot să difere de la o condiție socială la alta, scopul fundamental este același și nu există drumuri preferate decât în măsura în care unul sau altul dintre ele face posibilă o mai rapidă realizare personală. După cum spune și părintele Antonie Plămădeală (1995), *Biserica Creștin-Ortodoxă* îi cuprinde deopotrivă pe laicii creștini și pe clerici și constituie un model viu de *reașezare a accentului pe tradiție*, în sensul valorificării experienței autentice, verificate îndelung peste secole. Dar tot în Biserică are loc simultan *eliberarea de tradiție*, adică de ceea ce a rămas în trînsa doar formă, regulă în sine, literă moartă. Tradiția are nevoie de *redescoperirea libertății*, spre a rămâne vie, creatoare, lucrătoare, adaptabilă, mereu în spiritul înaintașilor..., dar și în spiritul prezentului, ce vine permanent cu noi mentalități, date, cu un nou limbaj, cu noi exigențe, acumulări de cunoaștere și de civilizație, cu care nu se poate să nu fie ținut pasul... Tradiția înțeleasă ca normă fixă, cu un cod intangibil, devine cămașă de forță. Dacă nu este în spiritul prezentului, nu este nici în spiritul trecutului...

Instituția monahală din România a funcționat bine peste 1.600 de ani, în lipsa unei *Reguli*, fără a se scinda în sute de ordine ca în Occident. Deși în România există diferențe între o mănăstire și alta, acestea nu produc sentimentul separării. Diferențele vin din unele orientări stilistice diferite privind *vestimentația călugărilor* (unele măicuțe au la broboadă o garnitură albă, altele nu; unele au culion mai scurt, altele mai înalt etc.), din *programul și locul serviciului religios* (unele mănăstiri țin *Miezonoptica* în *naos* altele în *pronaos*). Nici deosebirile dintre mănăstirile *chinovitice* (*de obște*) și cele *idioritmice* (*de sine*) nu

sunt deosebit de mari. În mănăstirile idioritmice se mănâncă în grupuri mai mici, iar grija pentru gospodărie revine întregului grup de monahi. La mănăstirile cu un număr mai mare de trăitori, există o mai accentuată specializare, funcțiile și responsabilitățile sunt mai diferențiate, deși periodic, fiecare membru al obștei poate căpăta o responsabilitate sau alta.

Remarcabil în creștinismul ortodox din România este că în pofida condițiilor de viață eterogene la nivel regional, de-a lungul secolelor, nu s-a produs o diferențiere majoră între mănăstiri și nu s-a ajuns la înființarea unor ordine monahale distincte. Forța unei asemenea unități de viziune structurală vine, poate, tocmai din interpretarea și aplicarea în spirit liber a *canoanelor tradiției* atât în trăirea vieții liturgice, cât și în restul timpului. În ortodoxie, *tradiția* dar și *valorile consacrate ale prezentului* generează *regula* și asigură *ordinea* și *ascultarea* în mănăstire.

Sucesiunea duhovnicească - adică asigurarea continuității în raport cu predecesorii - oferă o sursă intensă de semnificație în raporturile aspiranților cu modelele lor. De obicei, *părintele duhovnicesc* sau *viața fostului stareț* (când acesta a plecat dintre cei vii) indică *regula* care trebuie urmată: "Așa zicea Bătrânul, Dumnezeu să-l ierte..." sau "Starețul meu, bătrânul Ioanichie, Dumnezeu să-l ierte, care era din Zărneștii Transilvaniei, postea tot postul mare, trăind numai cu Sfânta Împărtășanie și cu prescurile de la Proscomidie" (*De vorbă cu părintele Cleopa*). La rândul său, *Părintele Cleopa* a ajuns model pentru monahii zilelor noastre. Pe mulți îi auzi spunând "Mâncate-ar raiul", așa cum spunea el adesea și nimeni nu știa dacă cel căruia i se adresa astfel era mângâiat sau certat cu blândețe. Pentru că în ortodoxie, ambele - și mângâierea și iubitoarea îndreptare din partea duhovnicului - sunt leac și sunt hrană pentru suflet.

Pentru ca un stareț venit din altă parte să poată schimba ceva într-o mănăstire, el trebuie să aibă o *autoritate duhovnicească* atât de puternică încât să se impună în mod natural celor la care vine, precum au făcut-o Părintele Cleopa ori *Părintele Arsenie Boca*. Altfel, orice inovație este respinsă ca un organ incompatibil, revenindu-se de la sine, la tradiția locală, verificată îndelung. Și deși nici unul dintre cei doi Sfinți Părinți amintiți mai sus, nu a fost canonizat încă, informal, i-au canonizat deja credincioșii cu dragostea lor, înaintea autorităților în drept.

Pe mormântul Părintelui Arsenie Boca de la *Mănăstirea Prislop* înfloresc lalele și în cea mai aspră iarnă, căci veghea celor care l-au cunoscut și iubit este neîntreruptă din 1989, când părintele a plecat între cei drepti.

Sucesiunea duhovnicească are însă și o altă expresie, mai puțin relevantă de eseistica patristică. În anii de început ai perioadei creștine, dar și în timpurile mai recente, prin înălțimea faptelor lor, unii dintre creștini au devenit, la rândul lor, modele umane larg asimilate. De exemplu: Sfinții Ap. Pavel și Ap. Andrei care au murit crucificați deoarece au propovăduit Cuvintele lui Hristos; Sf. Ștefan care a fost lapidat de iudei pentru că nu a renunțat la Hristos; Sf. Antonie cel Mare care s-a nevoit în pustiu până la vârsta de 102 ani, devenind modelul asceților creștini; Sf. Gheorghe, numit și *Purtătorul de Biruință*, care a suferit chinuri de neimaginat și a fost ucis pentru credința lui în Hristos; Sf. Nicolae mare preot făcător de minuni, prigonit pentru credința lui în Maica Domnului și în Hristos; Sf. Serafim de Sarov, care atunci când se ruga se înălța de la pământ, ca și Sf. Teodora de la Sihla, sau Sf. Ecaterina și Sf. Varvara, care au fost ucise pentru mărturisirea lui Hristos; Sf. Constantin Brâncoveanu, ucis cu toți fiii săi de către turci, deoarece nu s-a dezis de Hristos...

În România, până astăzi, persistă obiceiul de a boteza copiii cu nume de sfinți, în speranța că ei vor aprofunda calea spre sfințenie indicată prin nume și vor fi ocrotiți de sfântul respectiv. Pentru mulți dintre laicii sau mireni români, Poruncile Creștine au fost multă vreme și sunt încă la fel de imperative ca și pentru cei ce au luat drumul mănăstirii.

Relațiile dintre trebuințe și virtuți. Fericirile creștine.

Mulți sfinți și multe sfinte scrieri există pe lume! Totuși, parcă în nici o religie nu am întâlnit o mai bogată exegeză și atâția oameni fericiți ca în creștinismul ortodox!

O bună parte din scrierile Sfinților Părinți ai Ortodoxiei a fost cuprinsă în *Filocalia* (1995), carte care, alături de scrierile *Noului Testament*, a servit la ilustrarea prin citate a prezentului subcapitol.

Pentru creștini, atunci când *manifestarea trebuințelor* ascultă de *cenzorul virtuților*, omul poate atinge o seamă de *fericiri netrecătoare*.

Iisus Hristos, Cel Care a cunoscut abisurile suferinței omenești, le-a vorbit oamenilor despre *Fericire* într-o manieră ce ne emoționează profund de peste două milenii și ne îndeamnă la reflecție. În predica de pe munte (*Matei 5, 3-13*), Iisus spune: *"Feriți cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor. Feriți cei ce plâng, că aceia se vor mângâia. Feriți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul. Feriți cei ce flămâzesc și însetează de dreptate, că aceia se vor sătura. Feriți cei milostivi, că aceia se vor milui. Feriți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu. Feriți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema. Feriți cei prigoniți pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor. Feriți veți fi când vă vor ocări și vă vor prigoni și vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră, mințind din pricina Mea. Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă este în ceruri, că așa au prigunit pe proorocii cei dinainte de voi. Voi sunteți sarea pământului; dacă sarea se va strica, cu ce se va săra?"*

Părintele Dumitru Stăniloae, considerat cel mai mare exeget creștin al veacului al XX-lea, afirmă că *"După Sfinții Părinți, virtuțile sunt formele umane ale atributelor lui Dumnezeu, adică reflexul mereu mai profund al luminii Lui, al conștiinței Lui în conștiința omului"* (1995, p. 64). *"Virtuțile sunt chipurile omenești ale bunurilor Dumnezeiești sau fața omenească a Dumnezeirii"* (*Filocalia*, vol. III, p. 22). Așadar, virtuțile omenești sunt fără timp, ele fiind simultane cu existența lui Dumnezeu.

Iisus Hristos, fiind Fiul lui Dumnezeu are virtuți de Dumnezeu pe care, prin întruparea și viața Sa de Om, le-a transmis și le transmite și celor ce se unesc cu El prin Sfintele Taine creștine. Prin virtuți, Dumnezeu se face neîncetat Om în cei care Îl manifestă, iar omul, manifestând virtuțile se apropie de Dumnezeu. Virtutea înseamnă lepădarea patimilor contrare firii omenești (făcută după Chipul și Asemănarea lui Dumnezeu) și dobândirea virtuților conforme firii (*Filocalia*, vol. IX, p. 579, nota 1136). Deschiderea către Dumnezeu sau dărâmarea zidului de păcate ce ne desparte de El se face prin practicarea virtuților creștine. Ele ne dau orientarea spre El și spre semenii noștri, ne pun în acord cu voia Lui, nu ne lasă închiși în noi înșine și în interesele noastre legate de cele trupești și trecătoare (*Filocalia*, vol. IX, p. 563, nota 1113).

Toate virtuțile sunt puteri ale lui Dumnezeu în noi. (*Filocalia*, vol. IX, p. 281, nota 587). Virtuțile se leagă între ele și se țin laolaltă ca un lanț sfânt, fiecare atârând de cealaltă. Așa, rugăciunea atâră de dragoste, dragostea de bucurie, bucuria de blândețe, blândețea de smerita cugetare, smerita cugetare de slujire, slujirea de nădejde, nădejdea de credință, credința de ascultare, iar ascultarea de simplitate (*Filocalia*, vol. V, p. 308).

Există o lege în creșterea duhovnicească: *cel neîntărit în virtuțile cele mai de jos nu poate urca la virtuțile cele mai de sus*, iar cea mai de jos virtute apare ca rea în raport cu cea mai de sus. Treptele superioare ale urcușului duhovnicesc însă nu exclud pe cele inferioare, ci le implică. Contemplativul nu trebuie să uite de virtuțile cu fapta (*Filocalia*, citat în P. Florea, 2001, p. 19).

În timpul *Sfintei Liturghii*, creștinii ortodocși dezvăluie fără echivoc sursa puterii, a virtuților și fericirii lor: *Iubiți-voi Doamne, virtutea mea! Domnul este întărirea mea, și scăparea mea, și izbăvitorul meu!* Virtutea se capătă pe prima treaptă a urcușului duhovnicesc, totuși neclintirea sau fermitatea în virtutea respectivă se asigură numai pe treapta cea mai înaltă, când cineva a ieșit din sine și s-a ridicat în tăcerea cea mai presus de înțelegere (*Filocalia*, vol. II, p. 315).

Virtuțile emit lumină. Prin prezența lor deosebim oamenii. Atenție însă, ca după dobândirea virtuții să nu ajungem ca o corabie care, după ce a traversat oceanul, se îneacă la mal în propria mândrie sau slavă deșartă. Căci slava deșartă, la cel ce nu veghează constant, crește îndeosebi pe terenul cultivării virtuților până le pierde. Deosebit de atent la această problemă, Mântuitorul a spus: *"Voi când veți face toate cele poruncite vouă, să ziceți: Suntem slugi netrebnice, pentru că am făcut ceea ce eram dator să facem"* (*Luca*, 17, 10).

Orice virtute a omului poate atinge o treaptă și mai înaltă, deci este supusă criticii și smeririi pentru nedeplinătatea la care a ajuns. În acest sens, *nici o virtute nu este mai presus de smerenie, adică nu îl scapă pe om de datoria smeririi.* Cu cât mintea Îl cunoaște mai îndeaproape pe Dumnezeu și Sfințenia Lui, cu atât ea devine mai doritoare de a lucra la atingerea virtuților tot mai înalte, văzând inferioritatea noastră morală. Și astfel viața noastră devine tot mai mult o mărturisire a acestui fapt. Virtutea apare astfel ca o manifestare a cunoașterii, iar

cunoașterea, ca o putere susținătoare a virtuții. Cunoașterea adevărată a virtuților se dobândește numai prin experimentarea lor. Prin fiecare virtute se face cunoscută o anumită Putere sau Atribut al lui Dumnezeu.

Cel rău are multe și felurite strategii de ispitire a omului. În primul rând îl ispitește să făptuiască păcatul, cu fapta sau cu gândul. Dacă omul este virtuos și nu poate să-l înduplece la rele, cel rău îi strecoară în gând mândria pentru virtutea câștigată. În caz că nici așa nu reușește, îl îndeamnă la săvârșirea altei virtuți decât cea pe care o lucrează, care chipurile ar fi mai plăcută lui Dumnezeu. Dacă este înfrânt și acum, îl îndeamnă pe om să cultive cât mai multe virtuți, dar îi strecoară și părerea că prin toate aceste virtuți și-L face dator pe Dumnezeu, deci va intra fără nici o problemă în Împărăția Cerurilor. Pe orice treaptă de desăvârșire se va afla cineva, cel rău tot va afla mijloace de ispitire. Lupta cu el încetează abia în momentul morții trupului, dacă sufletul nu ajunge în iad. Sfântul Maxim Mărturisitorul spune: *"Moartea pune sfârșit păcatului, deci și ispitelor"* (*Filocalia*, vol. IV, p. 279).

Dintre virtuți unele sunt ale trupului, altele ale sufletului. Virtuțile trupului deschid calea pentru formarea și consolidarea virtuților sufletului. Virtuțile sufletului îl apropie pe om de firea și natura sa îndumnezeită.

Virtuțile trupului sunt: postul, privegherea, lucrul pentru a nu împovăra pe altul sau pentru a face milostenie și cele asemenea.

Virtuțile sufletului sunt: iubirea, smerenia și blândețea, îndelunga răbdare, înfrânarea, rugăciunea și cele asemenea.

Dacă din vreo nevoie sau împrejurare trupească, din cauză de boală, se întâmplă ca omul să nu poată împlini virtuțile trupesti, Dumnezeu iartă, pentru că știe și pricinile. Dar neîmplinind virtuțile sufletești, omul nu are nici o apărare, căci acestea nu sunt supuse trebuințelor trupului (*Filocalia*, vol. II, p. 91-92). *Virtuțile trupesti fiind mai degrabă uneltele ale virtuților sunt mai ușor de îndeplinit, măcar că au trebuință de osteneli trupesti. Dar cele ale sufletului, deși au nevoie numai de supravegherea gândului, sunt foarte greu de câștigat* (*Filocalia*, vol. V, p. 206).

Dacă sufletul omului este incomparabil mai bun decât trupul, fiind de aceea mai distins și mai cinstit în multe privințe, cu atât mai mult, virtuțile sufletești sunt mai prețioase decât cele

trupesti. Iar precum virtuțile trupesti își atrag slava de la oameni, așa cele duhovnicești o atrag pe cea de la Dumnezeu (*Filocalia*, vol. IV, p. 16 și 212). Sfinții Părinți filocalici spun că virtutea se naște prin înstrăinarea de bunăvoie a sufletului de trup, pentru că cea dintâi virtute a omului este disprețuirea trupului (*Filocalia*, vol. I, p. 39). Virtutea nu se poate obține fără necazuri, căci virtutea neprobată în necazuri nu este întărită și nici nu se numește virtute aceea care nu a fost însoțită de greutate în lucrarea ei (*Filocalia*, vol. V, p. 414). Orice virtute este însoțită de plăcere și de durere: durere pentru trup, care se lipsește de desfătarea dulce și lină, și plăcere pentru suflet, care se desfată în duh cu rațiunile curățite de tot ce cade sub simțuri. Se cuvine deci ca mintea, întristându-se în viața aceasta de multele strâmtorări ale trupului ce-i vin din încercările pentru virtute, să se bucure și să se veselească pururea cu sufletul pentru nădejdea bunurilor veșnice, chiar dacă simțirea este apăsată de durere, *"că patimile vremii de acum nu sunt vrednice de mărirea care ni se va descoperi"* (*Romani*, 8, 18; *Filocalia*, vol. III, p. 312).

Virtutea desăvârșită decurge din cunoașterea fără greșală a adevărului. Liniștea și rugăciunea sunt cele mai mari arme ale virtuții, căci acestea curățind mintea o fac străvăzătoare (*Filocalia*, vol. IV, p. 20).

Fiecare patimă are o virtute contrară ei, căci patima nu este altceva decât lipsa virtuții (*Filocalia*, vol. IX, p. 333). Patimile sunt răni ale sufletului. Despărțirea de Dumnezeu, pe care o aduc patimile sufletului, nu-l lasă pe acesta neutru, ci îl îmbolnăvesc prin rănilor ce i le pricinuiesc. Omul supus patimilor nu rănește numai pe alții, ci se rănește și pe sine. El este sub starea normală, cea conformă firii, cunoscând diferite neputințe dureroase. Pocăința este forța care vindecă, pentru că în ea este Puterea lui Dumnezeu. Prin pocăință, omul se ridică deasupra patimilor și primește haina virtuților, ceea ce arată că *omul nu poate fi într-o stare neutră, ci este dominat sau de patimi sau de virtuți*. Nici unele nici altele nu sunt simple aparențe, ci sunt atribute radicale, profund antagonice, inconfundabile. Cei ce vor fi aflați la judecata finală lipsiți de luminile strălucitoare ale virtuților, și dominați de cugetările neînțelegătoare ale patimilor, vor fi aruncați în întunericul gheenei, potrivit întunecimii proprii firii lor (*Filocalia*, vol. XII, p. 239). *Nu se poate intra în Împărăția Cerurilor*

decât îmbrăcat cu toate virtuțile și dezbrăcat de toate patimile. Și nu ajunge dezbrăcarea de patimi, ci este necesară și îmbrăcarea virtuții, căci în afară de virtute și de păcat nu este nimic.

Așadar, nu există o stare morală sau spirituală neutră. Virtuțile reprezintă totalitatea binelui însușit de om (*Filocalia*, vol. IX, p. 139; vol. XII, p. 153). În acest sens, Mântuitorul a spus: "Cine nu este cu Mine este împotriva Mea și cine nu adună cu Mine risipește" (*Matei*, 12, 30). Iar în Apocalipsă Dumnezeu zice: "Fiindcă ești căldicel - nici fierbinte, nici rece - am să te vărs din gura Mea" (3, 16).

Sfântul Ap. Pavel spune că: "Legea este desăvârșită prin credință, iubire și sfințenie." "Căci voi, fraților, ați fost chemați la libertate; numai să nu folosiți libertatea ca prilej de a sluji trupului, ci slujiți unul altuia prin iubire. Căci toată Legea se cuprinde într-un singur cuvânt, în acesta: lubește pe aproapele tău ca pe tine însuși... Zic dar: În Duhul să umblați și să nu împliniți pofta trupului. Căci trupul pofteste împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului; căci acestea se împotrivesc unul altuia, ca să nu faceți cele ce ați voi. Iar de vă purtați în Duhul nu sunteți sub Lege. Iar faptele trupului sunt cunoscute, și ele sunt: adulter, desfrânare, necurăție, destrăbălare, închinare la idoli, fermecătorie, vrajbe, certuri, zavistii, mâni, gâlcevi, dezbinări, eresuri, pizmui, ucideri, beții, chefuri și cele asemenea acestora, pe care vi le spun dinainte, precum dinainte v-am și spus, că cei ce fac unele ca acestea nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu. Iar roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credința, blândețea, înfrânarea, curăția; împotriva unora ca acestea nu este lege" (*Galateni*, 5, 13-23). Fără echivoc, cuvintele Sfântului Apostol Pavel!

Credința este un simț al sufletului ce poate atinge tainic lumile dumnezeiești, așa cum văzul rezultă din atingerea cu mintea a luminii lucrurilor văzute. Prin credință intră înțelesurile și Puterile Dumnezeiești în suflet, așa cum intră razele lucrurilor văzute prin ochiul sensibil în ființa noastră. Credința este ușa de intrare a lucrării lui Dumnezeu în ființa omenească și în lucrările ei (*Filocalia*, vol. X, p. 361; vol. XI, p. 108). Mântuitorul i-a spus lui Iair: "Crede numai", apoi i-a înviat fiica. Pe femeia bolnavă cu scurgere de sânge a tămăduit-o, spunându-i: "Credința ta te-a

mântuit". Deci multe lucruri ce par imposibile devin posibile doar prin puterea credinței, deoarece *credința este abandonarea lucrurilor imposibile în grija Celui pentru Care totul este cu putință*. În planul realității materiale, aceasta conferă o extraordinară forță de materializare idealurilor spiritului celui ce trăiește actul de credință.

Credința este încredere, act moral și act de mărturisire a iubirii, relevant numai în plan interpersonal. Numai unui Dumnezeu Persoană se poate crede. Credința este deci o relație tainică a creștinului cu Dumnezeu, din inițiativa lui Dumnezeu, și prin voința omului. Prin realizarea idealurilor spirituale ale omului, Duhul lui Dumnezeu revelează puterea de credință a omului.

Pe lângă ochii fizici, Dumnezeu a ochi ai credinței, cu care omul vede în spirit, vede în lume, vede în Dumnezeu. Prin aceiași ochi, Dumnezeu realizează și se manifestă prin om. Credința este puterea ce ne face să trăim pentru Hristos și să murim pentru El, crezând că moartea aceasta este pricina vieții. Ea ne face ca în Hristos, să socotim sărăcia bogăție, neînsemnătatea și umilirea ca slavă și cinste adevărată, iar când nu avem nimic, să credem că stăpânim toate (*II Corinteni*, 6, 10). Credința tare dă o statornicire și o liniștire de grijile care îl chinuiesc pe om (*Filocalia*, vol. VIII, p. 46). Credincios nu este cel ce crede că Dumnezeu poate toate, ci cel ce crede că va primi toate (*Filocalia*, vol. IX, p. 397).

Credința nu contrazice cunoașterea, ci o îmbogățește și o depășește. Acolo unde sfârșește rațiunea începe credința. Mulți spun că ei nu pot crede pentru că nu înțeleg și numai ignoranții cred. Credința este mai mult decât rațiunea, ea nu este niciodată irațională, ci suprarățională. În domeniul credinței operăm cu mistere. Dar misterele sunt numai pentru rațiune, nu și pentru suflet. Pentru suflet nu există mistere. Pentru a înțelege prin rațiune, divizăm și analizăm. Prin credință, acceptăm adevărul în integralitatea sa, fără a diviza ceva.

Nu ignoranții cred, ci cei iluminați. Un raționalist se oprește la marginea credinței, căci acolo se termină cugetarea sa. Un credincios depășește barieră rațională și, prin credința lui, pășește în transcendent, în câmpul veșnic închis rațiunii umane limitate. (P. Florea, 2001, p. 45). Când prețuim mai mult puterea rațiunii, părăsind credința și nesocotind autoritatea Duhului Sfânt,

rațiunea se arată învinsă de puterea realității... (Sf. Grigorie de Nazianz, *Filocalia*, vol. X, p. 337).

Mulți cred cuvintele Scripturilor, dar nu au puterea să făptuiască cele scrise acolo. Credința nu înseamnă a admite teoretic existența lui Dumnezeu, optând pentru credință ca pentru o altă filosofie, ci a simți că scăparea ta pe veci depinde de ajutorul atotputernic al lui Dumnezeu, Care ne-a arătat în Hristos iubirea și mila Sa nesfârșită. Înseamnă a tremura pentru mântuirea ta și a face voia lui Dumnezeu pentru a fi vrednic de ea... (P. Florea, 2001, p. 48). Credința se dovedește prin fapte, căci *“credința fără de fapte este moartă”* (Iacob, 2, 20), precum și faptele fără credință (*Filocalia*, vol. III, p. 251). Mântuitorul a spus: *“Nu oricine îmi zice: Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu Celui din ceruri”* (Matei, 7, 21), căci și *“demonii cred și se cutremură”* (Iacob, 2, 19), dar nu se învrednicesc să înfăptuiască voia Tatălui Ceresc.

Începutul și izvorul tuturor virtuților este credința. Ea este evocată de Iisus Hristos în *Predica de pe munte*, ca fiind prima dintre marile fericiri ale omului: *“Feriți cei săraci cu duhul că a lor este împărăția cerurilor”* (Matei, 5, 3). *Sărăcia duhului* indică linia de comunicare directă, scurtă, dintre sufletul omului și Spiritul lui Dumnezeu, care, dacă nu există, nu poate fi înlocuită prin rațiune sau logică.

Nădejdea este una dintre virtuțile umane prin care, pe baza făgăduinței lui Dumnezeu, omul trăiește încredințat că va ajunge la mântuirea de orice suferință și va cunoaște fericirea veșnică.

Psalmistul îndeamnă omul: *“Aruncă spre grija ta și El te va hrăni”* (Psalmi, 54, 25). Cu cât își va pune cineva mai mult nădejdea în Dumnezeu în toate cele ale sufletului și ale trupului său, cu atât îl va afla pe El mai mult purtându-i de grijă (*Filocalia*, vol. V, p. 118).

Omul duhovnicesc se află pe un drum ce suie între două prăpăstii: cea a păcatelor sale și cea a încrederii fără limite în Mila lui Dumnezeu. Omul nu trebuie se predea exclusiv nici uneia dintre ele, ci să îmbine mereu temerea cu nădejdea. Aceasta înseamnă a fi viu, fără a dispera și fără a adormi veghea spiritului. Să nu se amăgească cineva ispitindu-l pe Dumnezeu, cum l-a cerut satana lui Iisus, pe Muntele Carantaniei, zicându-l: *“aruncă-*

te de pe munte căci dacă ești Fiul lui Dumnezeu, Tatăl Tău va trimite o cohortă de îngeri să te salveze.” La care Mântuitorul i-a răspuns: *“...«Să nu ispitești pe Dumnezeul tău.»”* (Luca, 4, 12).

Iubirea este un Atribut Dumnezeiesc ce L-a scos pe Dumnezeu din nemanifestare. *Creația este un act de iubire a lui Dumnezeu, realizat din bucuria de a împărtăși celor care sunt în El, Viața care este El.* Energia care susține întreaga viață izvorăște direct din iubirea lui Dumnezeu pentru ființă. Iubirea lui Dumnezeu vine la noi de dincolo de toate lumile și îmbogățită cu iubirea noastră se întoarce prin toate lumile la Dumnezeu.

De aceea, înainte de a fi cea dintâi și cea mai mare poruncă, **a-L iubi pe Dumnezeu** este cea mai intensă și cea mai sublimă fericire ce poate fi cunoscută. Cel ce vrea să o cunoască, să o ceară neîncetat, prin chemarea Numelui Sfânt al lui Dumnezeu, înaintând în ea continuu. *“Noi iubim pe Dumnezeu, fiindcă El ne-a iubit cel dintâi.”* (I Ioan, 4, 19). Iubirea este măsura elanului spiritual cu care omul se unește cu Dumnezeu și, prin Dumnezeu, cu tot ce îl manifestă pe Dumnezeu în Creația Sa. Prin iubire, omul iese între semenii săi și săvârșește fapte ce îi vor odihni pe aceștia, determinând creșterea iubirii latente din ei.

Dacă Dumnezeu este transcendent și inaccesibil în natura Sa intimă și pururea misterioasă, El pogoară în lume prin iubire. Iubirea este lumina care, izvorând din Taina Divină, se revarsă în cascade asupra lumii și, izbindu-și valurile ca de un țârm, se întoarce înapoi la obârșie (N. Crainic, 1993, p. 65).

Mulți se întrebă de ce nu se arată Dumnezeu, în mod deschis, vizibil la modul fizic, pentru tot omul. Dacă ar face asta, imperialismul iubirii pe care Dumnezeu ar inspira-o oamenilor ar fi atât de devastator încât i-ar sustrage pe aceștia ireversibil de la construirea unui destin cosmic liber ales. Dumnezeu nu simte decât iubirea de a da (D. Stăniloae, 1993, p. 77). Iar întrucât *măsura iubirii este tocmai lipsa de măsură* (N. Mladin, 1996, p. 149), Dumnezeu din preaplinul iubirii Sale a creat lumea cu tot ce există în ea, pentru a împărtăși și altora în afară de Sine iubirea Lui infinită. L-a creat pe om care este scos din nimic prin iubire (V. Răduică, 1996, p. 213) și l-a făcut capabil să recepteze iubirea dumnezeiască și să o înțeleagă. Dumnezeu l-a creat pe om din iubire și nu putea să-l creeze decât liber, căci aștepta iubirea de

la el, ca răspuns la propria Sa iubire... Iubirea nu lucrează fără voință. Iubirea se naște din voință și nu trezește ecou în subiectul vizat fără ca acela să vrea (*D. Stăniloae, 1939, p. 334*).

Nu numai crearea lumii este un act de iubire, ci și menținerea ei în ființă. Dumnezeu își iubește Creația, fără ca aceasta să aibă, aprioric, vreun merit. Dumnezeu cheamă la îndumnezeire Creația de pe Pământ, prin om. Întruparea lui Hristos pe Pământ a avut mai multe rațiuni divine. *Dumnezeu a vrut să se unească cu omul pentru a se uni cu toată creatura sa, omul fiind sinteza acesteia, pe treapta cea mai înaltă.* Omul deține mai multe structuri multiplu integrate, fiecare funcționând, în grade diferite de la om la om, la interfața între ceruri. În fiecare cer există un număr uriaș de lumi, fiecare situându-se pe o treaptă de vibrație energetică și informațională unică: *“În casa Tatălui Meu multe locașuri sunt” (Ioan 14, 2).*

Din iubire, Dumnezeu a primit să treacă prin moarte pentru oameni, când aceștia practic pierduseră orice șansă de a se mai întoarce prin propriile virtuți în ceruri, datorită mulțimii păcatelor și împietririi sufletelor lor. Dumnezeu nu se angajează în iubirea față de oameni printr-un act volițional, ci pentru că aceasta este Firea și Natura Lui. De aceea, *El nu așteaptă de la creaturile Sale, o iubire manifestă doar la nivel de declarații, decisă ocazional prin voință, ci așteaptă ca această voință să lucreze atât de adânc asupra ființei, încât iubirea să devină natura sa.*

Iubirea aproapelui este consecința iubirii lui Dumnezeu pentru noi: *“Să vă iubiți unul pe altul, precum v-am iubit Eu!” (Ioan, 15, 12),* dar și a iubirii noastre către Dumnezeu și dovada acestei iubiri. *“Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște, mincinos este! Pentru că cel ce nu iubește pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu, pe Care nu L-a văzut, nu poate să-L iubească. Și această poruncă avem de la El: cine iubește pe Dumnezeu, să iubească și pe fratele său” (I Ioan, 4, 20-21).*

Semnul iubirii aproapelui este să nu păstrezi pentru tine un lucru de care altul are nevoie. Cel ce iubește oamenii risipește lucrurile dându-le. El vede în om o valoare infinit mai mare decât lucrurile (*Filocalia, vol. IX, p. 250*). Să-l iubești pe altul ca pe tine însuși înseamnă să te plasezi într-o poziție de deplină obiectivitate față de tine, socotindu-l pe celălalt egal cu tine.

Deocamdată numai Dumnezeu este în această poziție de obiectivitate față de toți și numai înaintând spre această poziție a Lui, înaintăm spre treapta supremă a aspirației noastre spre obiectivitate (*Filocalia, vol. XI, p. 350*).

De alții trebuie să avem chiar mai multă grijă decât de noi înșine, să îi prețuim mai mult decât pe noi. Numai așa ne putem jertfi pentru alții, cum S-a jertfit Hristos pentru noi, căci *“El Și-a pus sufletul Său pentru noi, și noi datorim să ne punem sufletele pentru frați” (I Ioan, 3, 16).* Dacă nu suntem în stare să renunțăm la mântuirea noastră pentru aproapele nostru, cum putem pretinde că-l iubim? Moise, din dragoste pentru poporul său care greșise înaintea Lui, a spus: *“Rogu-mă acum, de vrei să le ierți păcatul acesta, iartă-i; iar de nu, șterge-mă și pe mine din cartea Ta, în care m-ai scris!” (Leșire, 32, 32).* La fel, Apostolul Pavel a zis: *“Aș fi dorit să fiu eu însumi anatema de la Hristos pentru frații mei, cei de un neam cu mine, după trup” (Romani, 9, 3).* Desigur, cel ce poate renunța la fericirea veșnică din iubire pentru alții, nu o poate pierde, căci fericirea lui se află chiar în această iubire pentru alții dusă până la capăt. Deci cei ce nu ajung la această iubire nu pot gusta fericirea împărăției veșnice. Pe de altă parte, nu se poate ca cei iubiți atât de mult de cel ce poate renunța pentru ei la fericirea veșnică să nu se fi molipsit și ei de un anumit grad de iubire (*Filocalia, vol. XI, p. 217*).

“Dacă pe unii îi urăști, pe alții nici nu-i iubești nici nu-i urăști, pe alții iarăși îi iubești, dar potrivit, și în sfârșit pe alții îi iubești foarte tare, din această inegalitate cunoaște că ești foarte departe de dragostea desăvârșită, care cere să iubești pe tot omul deopotrivă.” (Filocalia, vol. II, p. 80).

Iubirea pentru vrăjmași este o virtute specific creștină. Numai Fiul lui Dumnezeu ne poate învăța această virtute a virtuților, deoarece doar El deține autoritatea să o facă. Legea Vechiului Testament cuprindea porunca iubirii aproapelui, dar aceeași Lege propovăduia și ura sau răzburarea pentru suferința provocată de vrăjmași. Iisus Hristos pune în paranteză Legea Veche (iubește pe aproapele tău) și spune: *“Iar Eu vă zic vouă: iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc” (Matei, 5, 44).* Cine are dragoste adevărată, pe toți îi iubește, pe toți miluiește, pentru toți se roagă (*Cuviosii*

Părinți Egipteni: Avva Ioan Colov., Avva Ammona, Avva Zosima, 1995, p. 102).

Prin faptul că cineva îți este dușman, nu înseamnă că este definitiv rătăcit. S-ar putea să fie chiar mai puțin rătăcit decât tine. Nu suntem pe căile lui Dumnezeu decât atunci când suntem pe căile dragostei (A. Acterian, 1994, p. 13).

Smerenia și blândețea. Dumnezeu Însuși S-a arătat smerit în fața oamenilor, primind a se naște om și a cunoaște toate ale oamenilor, mai puțin păcatul. Așa cum spune Sfântul Pavel, Fiul lui Dumnezeu: “S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte, și încă moarte pe cruce” (Filip, 2, 8). Mântuitorul a spus: “Luați jugul Meu asupra voastră și învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima și veți găsi odihnă sufletelor voastre. Căci jugul Meu e bun și povara Mea este ușoară” (Matei, 11, 29, 30).

Smerenia adevărată nu este produsul voinței de smerenie a credinciosului. Acesta poate arăta cel mult chipuri de smerenie. Smerenia adevărată este darul lui Dumnezeu, este deschiderea lui Dumnezeu către cel ce se roagă, este relație vie cu El. Numai prezența deschisă a infinității lui Dumnezeu copleșește cu adevărat sufletul și-l face să se smerească cu adevărat, cum nu o pot face deplin niciodată numai eforturile proprii (Filocalia, vol. VII, p. 138). Când ajunge cineva la cunoașterea de sine, îndată este pătruns în suflet de smerenia dumnezeiască cea mai presus de cuvânt, aducându-i în inimă zdrobire și lacrimi de umilință fierbinte (Filocalia, vol. VI, p. 260).

Smerenia este adevărată asemănare a omului cu Fiul lui Dumnezeu Cel care în Dumnezeirea Sa nu S-a sfiit a se apleca să spele picioarele ucenicilor Săi. Smerenia este cea mai eficientă putere de transfigurare a duhului omenesc. Ea decurge din conștientizarea dependenței noastre de Dumnezeu, a nedesăvârșirii și vulnerabilității noastre ce crește prin obiceiul de a greși și de a nu discerne corect între bine și rău.

Smerenia este virtutea cel mai dificil de câștigat. De aceea, încununează și păzește toate virtuțile. Dacă vei reuși să stăpânești toate celelalte virtuți creștinești, a rămâne smerit devine proba de foc pe care puțini o pot trece până în sfârșit. Când și aceasta este deprinsă, cu timpul, vine ispita prin chiar orgoliul smereniei, care este mai greu de stărpit decât toate

relele, tocmai pentru că are aparența unui rău foarte mic. Dar, cum spune părintele Arsenie Papacioc, *un rău oricât de mic e mult prea mare pentru binele la care suntem chemați.*

Smerita cugetare nu derivă din disprețuirea cunoașterii sau a autocunoașterii, ci din cunoașterea atributelor infinite ale Sfințeniei lui Dumnezeu și a certitudinii manifestării lor prin ceilalți oameni.

Omul smerit îi respectă și prețuiește pe alții, vede în ceilalți binele, iar când se lovește de rău se întoarce spre sine întrebându-se unde a greșit pentru a merita să primească răul. Nimeni nu este mai mărunț decât cel smerit, când el se vede pe sine și, în același timp, nimeni nu este mai înalt decât dânsul, când îl văd alții.

Nimic nu este mai tare ca smerita cugetare. Nimic nu o biruie. Orice lucru supărător s-ar întâmpla celui smerit, el pornește îndată împotriva lui însuși, se judecă îndată pe sine. Omul smerit nu rabdă să fie îninovătit altcineva, se autoresponsabilizează pentru toate neajunsurile. Nu se mânie, nici nu mânie pe cineva.

Smerenia atrage ajutorul și harul lui Dumnezeu în sufletul omului (Filocalia, vol. IX, p. 499).

Prin smerita cugetare se strică toate lucrările și urzelile potrivnicului. Când în relațiile cu oamenii apare suferința, trebuie cercetat unde lucrează orgoliul.

Cel ce este smerit nu se revoltă pentru nedreptățile suferite de la alții, pentru că el crede că toate, și încă mai multe decât cele pe care le primește, le merită.

Smerenia vorbește despre delicatețea și noblețea sufletului celui smerit, care se simte privilegiat, mângâiat și cercetat de dragostea lui Dumnezeu, în orice necaz și în orice împrejurare.

Smerenia nu se dobândește prin plecarea capului, prin pletele slinoase sau prin haina neîngrijită, aspră și soioasă, în care mulți socot că stă toată virtutea, ci vine din disciplinarea propriilor impulsuri spre semeția inimii, după cum zice proorocul David: “Duhul umilit, inima înfrântă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi” (Psalmi, 50, 18).

Prin smerenie sufletul urcă în lumina dumnezeiască, pentru că cel smerit, nemaivăzându-se pe sine, vede pe Dumnezeu.

Îndelunga răbdare este capacitatea firească a omului de a îndura neajunsurile fizice sau morale până la încetarea lor naturală.

Exemplul absolut al îndelungatei răbdări l-a dat Mântuitorul Iisus Hristos pe drumul Golgotei, care a început cu Nașterea Sa în trup de om și s-a încheiat prin Înălțarea Sa la ceruri.

A dovedi îndelungă răbdare înseamnă a sta neclintit în împrejurări aspre și a răbda greutățile și încercările fără a scădea în alte virtuți, cum sunt credința, iubirea, smerenia. Căci în Scriptură se spune: *“Până la o vreme va suferi cel îndelung-răbdător, după aceea îi va răsări veselie. Până la o vreme își va ascunde cuvintele sale, dar buzele celor credincioși vor grăi cumințenia lui” (Înțelepciunea lui Iisus Sirah, 1, 22-23).*

Omul nu trebuie să-și spună singur că lucrul cutare este bun sau rău, ci să aștepte prin răbdare răspunsul de la Dumnezeu, când nu are un povățuitor văzut. Iar El i-l va spune, după răbdare multă, nu numai printr-un cuvânt șoptit în minte, ci mai ales printr-o experiență tainică, pentru că binele între timp a devenit o calitate, o stare proprie lui, care durează. Astfel, răbdarea este văzută ca o metodă prin care se ajunge la cunoașterea a ceea ce este bine, dar la o cunoaștere prin experiență lăuntrică (*Filocalia, vol. V, p. 428*).

Răbdarea este îmbinarea tuturor virtuților, căci nici una dintre virtuți nu stă fără ea (*Filocalia, vol. V, p. 208*).

Necazurile care vin asupra oamenilor sunt roadele păcatelor proprii (*Filocalia, vol. I, p. 291*). Ioan Carpatinul întreabă retoric: *“Ce crezi că este aceea pentru care rabzi necazuri? Desigur vreo pată oarecare.” (Filocalia, vol. IV, p. 175).*

Când cineva se abate cu voie de la petrecerea cea după Dumnezeu și întristează Duhul Dumnezeiesc, Harul Dumnezeiesc și toată Lucrarea cea bună a Duhului se retrage, iar omul acela este predat necazurilor, ispitelor și duhurilor rele, până când va umbla iarăși drept, spre buna plăcere a Duhului (*Filocalia, vol. V, p. 370-371*).

De-ți vei aduce aminte de cel ce te-a necăjit sau te-a necinstit sau te-a păgubit, dator ești să-ți aduci aminte de el ca de un doctor trimis de Hristos și să-l ai pe el ca pe un făcător de bine, că însuși necazul tău înseamnă că-ți boleşte sufletul. Că de

nu boleari, nu pătimeai. Deci dator ești să mulțumești fratelui și să te rogi pentru dânsul, că prin el cunoști boala ta și vei primi cele de la el ca pe niște doctorii trimise de la Dumnezeu. Iar de te scârbești asupra fratelui, zici ca și lui Dumnezeu: nu voiesc să primesc doctoriile tale, ci voiesc să putrezesc în rănile mele. Deci cel ce voiește să se vindece de rănile sufletești, dator este să sufere cele ce sunt aduse de doctor, în orice chip ar fi (*Filocalia, vol. VIII, p. 54*).

Omul cuminte, gândindu-se la puterea tămăduitoare a judecăților dumnezeiești, poartă cu mulțumire necazurile care-i vin prin ele, nefăcând pe nimeni vinovat pentru ele decât păcatele sale. **Iar cel nebun, necunoscând providența atotînțeleaptă a lui Dumnezeu, păcătuiește și când este muștrat, socotind fie pe Dumnezeu, fie pe oameni ca pricinuitori ai relelor sale** (*Filocalia, vol. IX, p. 524*).

Pe de altă parte, este drept și că *“multe sunt necazurile dreptilor” (Psalmi, 33, 18)*, deoarece prin acestea se probează fermitatea virtuților, ca aurul în foc. De suntem drepti, încercarea ni se face spre sporire, iar de suntem păcătoși, să le răbdăm ca unii ce suntem vrednici de ele (*Filocalia, vol. XI, p. 54*).

Virtuțile țin cumpăna între ele și toate se adună într-una și se împlinesc într-o întocmire și într-un singur chip al virtuții. Căci *sunt virtuți propriu-zise și virtuți mai mari ca virtuțile, care cuprind și susțin pe cele mai multe sau chiar pe toate, cum sunt Dragostea Dumnezeiască, Smerenia Dumnezeiască și Răbdarea Dumnezeiască*. Fiindcă zice: *“Prin răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre” (Luca, 21,19)*, dar *nu a zis prin postirea voastră sau prin cuvintele voastre sau prin privegherea voastră*. Iar prin răbdare se înțelege răbdarea după exemplul lui Dumnezeu căci El ne-a făcut Asemenea Lui. Răbdarea este împărăteasa virtuților, temeliea bunătăților bărbătești. Căci ea este pacea în războaie, seninul în furtună, statornicia nestrămutată în cei ce au dobândit-o. *Pe cel ce a dobândit-o pe aceasta în Hristos Iisus nu-l vor putea vătăma nici armele, nici sulțile, nici câmpurile de bătaie, nici chiar războaiele dracilor, nici mulțimea întunecată a celor potrivnici (Filocalia, vol. VII, p. 123, P. Florea, 2001).*

3. Budiștii

3.1. Buddha și mesajul doctrinei sale

Omul care prin existența și activitatea sa a determinat dezvoltarea și dăinuirea religiei budiste, vreme de peste 2500 de ani, a fost numit generic *Buddha (Iluminat)*. El s-a născut în jurul anului 550 î.H., ca descendent al prinților Tschakja (se citește Sakya), din ținutul Gautama. Tatăl său stăpânea un teritoriu ce cuprindea câmpiile Gangelui până la poalele masivului Himalaya (*Buddha, 2004*). Multă vreme contestată, existența istorică a lui *Gautama Buddha* este în prezent recunoscută.

În copilărie și adolescență a dus o viață lipsită de griji, pregătindu-se pentru a fi prinț și demnul urmaș al tatălui său. În jurul vârstei de 30 de ani, într-una din călătoriile sale, a trăit unele experiențe în care a conștientizat profund prezența suferinței pe Pământ, ceea ce l-a determinat să renunțe la statutul, posesiunile și familia sa, spre a se retrage să mediteze la sensului existenței. Buddha a cunoscut întreaga diversitate a suferințelor provocate de bătrânețe, boală și moarte. După ani de meditație și căutare a unor soluții la problemele fundamentale ale omului, Buddha a descoperit *patru adevăruri majore* pe care le-a dezvăluit celor ce aveau să devină primii săi discipoli, în cadrul *Predicii din Sarnath*:

- I. *Universalitatea suferinței pământenilor (duhkha)* (în limba sanscrită) - înseamnă *suferință fizică, morală, dar și imperfecțiune, schimbare sau nepermanență, stare condiționată. "Iată, o călugări, adevărul sfânt despre suferință: nașterea este suferință, bătrânețea este suferință, boala este suferință, moartea este suferință, unirea cu ceea ce nu iubim este suferință, despărțirea de ceea ce iubim este suferință, neîmplinirea dorințelor noastre este suferință, pe scurt, cele cinci feluri de obiecte ale dragostei sunt suferință"* (*Ph. Gaudin, op. cit., p. 364*);
- *Originea sau cauza durerii* (în sanscrită, *samudaya*) este *karma* provocată prin setea de plăcere, de existență sau nonexistență, de acțiune sau non-acțiune ș.a., care generează un *lanț de cauze și efecte*, cu *12 verigi*, după cum urmează: 1. ignoranța cu privire la adevărata natură a ființei; 2. înfăptuirea; 3. conștiința; 4. numele și forma; 5.

simțurile; 6. contactul; 7. senzația; 8. dorința; 9. atașamentul; 10. devenirea; 11. nașterea; 12. bătrânețea, boala, moartea;

- *Încetarea durerii* poate avea loc doar prin *întreruperea ciclului naștere-moarte, prin eradicarea dorinței și ruperea lanțului causal*. Se poate atinge astfel o stare nouă, fericită, indescriptibilă, ce poate fi cunoscută doar celor care o trăiesc;
- *calea* (în sanscrită - *pratipad*) prin care se poate întrerupe ciclul naștere-moarte este *Calea de mijloc* sau *Nobila Cărare Octuplă*, ale cărei secrete Buddha le-a dezvăluit discipolilor săi. Aceasta cuprinde *opt tipuri de exigențe*: 1. *vedere corectă*; 2. *reprezentare corectă*; 3. *vorbire corectă*; 4. *activitate corectă*; 5. *mod de viață corect*; 6. *studiu corect*; 7. *prezența de spirit corectă*; 8. *concentrare corectă*.

Mesajul lui Buddha se referă la revelarea naturii realității în general, a naturii omului în special, și *oferă o cale de ieșire din iluzie și suferință*. Calea respectivă trebuie verificată prin experiență personală. Rezistând accedării imediate la eliberarea personală (ce se produce prin prăsierea corpului fizic în starea de *Samadhi*), Buddha a răspândit învățătura sa timp de 40 ani, călătorind prin valea Gangelui, explicându-și doctrina, adunând în jurul lui călugări și adepți laici. Spre sfârșitul vieții, la insistențele discipolului său Ananda, Buddha a acceptat și aderarea femeilor la comunitatea spirituală pe care a fondat-o. La o vârstă destul de avansată și considerându-și misiunea împlinită, el și-a trăit eliberarea din corpul fizic. Sfintele sale relicve au fost vehement disputate, înainte de a fi împărțite între mai multe regate budiste.

În urmă cu 1.000 de ani, budismul s-a stins în India, dar a renăscut recent. Acesta s-a extins la sud, în Sri Lanka, în sud-estul Asiei și la nord, în Tibet, China, Mongolia și Japonia. În ultimul secol, budismul a ajuns și în Occident, unde sute de mii de oameni au devenit adepți. Spiritul căutărilor libere este o trăsătură importantă a budismului. Buddha însuși a încurajat oamenii să cerceteze ei înșiși adevărul învățăturilor sale, înainte de a le accepta. Buddha nu a pretins ca oamenii să practice învățăturile sale din credință oarbă sau din superstiție. Deoarece respectă libertatea de a cerceta și alege, este o religie tolerantă comparativ

cu alte religii, care îndeamnă oamenii să trăiască în armonie unii cu alții, indiferent de rasă sau religie. Budismul predică iubirea universală, bunătatea și compasiunea nu numai față de semenii, ci și față de toate creaturile.

Budismul a dezvoltat numeroase *metode de antrenare a minții* și de *controlare a gândirii*. Foarte importantă este *meditația*. Aceasta este o cale de inducere a unor stări pozitive, caracterizate prin calm, concentrare, conștientă. Cu ajutorul meditației și prin *menținerea unui comportament moral*, se poate atinge *Nirvana* - o stare de iluminare și transcendere a iluziei lumii materiale. Potrivit concepției budiste însă, înainte de aceasta, omul trebuie să parcurgă mai multe vieți, unele dintre ele marcate de încercări mai dificile sau mai ușor de trecut, în funcție de *karma* pe care și-a construit-o. Potrivit principiului cauză-efect, karma dintr-o viață anterioară determină natura și împrejurările vieții prezente. Pentru a nu genera *karma*, omul trebuie să respecte câteva *precepte de conduită*, propovăduite, de altfel, și de alte religii: 1. *Să nu ucizi*. 2. *Să nu furi*. 3. *Să nu minți*. 4. *Să nu duci o viață imorală*. 5. *Să nu consumi droguri sau băuturi alcoolice*.

Budismul s-a edificat pe două credințe prebudiste, potrivit cărora: 1. toate ființele trec printr-o serie de existențe în diferite condiții (ca animale, oameni, zei ș.a.) și 2. fiecare naștere, prin partea sa de fericire și suferință, este determinată de *valoarea morală a faptelor din viețile anterioare*. La sfârșitul vieții sale, Buddha l-a desemnat drept succesor al său pe *Mahakasyapa*, un călugăr exigent și auster, ce s-a dovedit un garant al menținerii autorității și coeziunii în cadrul comunității monastice budiste. Acesta a pus *bazele învățământului spiritual esoteric*, dezvoltat intens la începutul erei creștine, pe baza doctrinei concepute de Buddha. Pentru tradiția orientală, Buddha este nu doar persoana care a dat numele său unei religii, ci și un simbol al unei realități dumnezeiești aflate dincolo de tot ceea ce poate fi gândit sau spus. *Budismul relevă că salvarea de la venirea pe tărâmul suferinței și al morții constituie o problemă și o responsabilitate a fiecărui suflet, care vizează în primul rând prezentul. Cum trăiește omul în prezent. Aici și acum*. Doctrina budistă, înțeleasă și asimilată la diverse niveluri, chiar și de către cei inițiați în tehnicile cele mai secrete de accedere la iluminare, a atras mulți adepți

atât în sfera monahismului (cei retrași din lume), cât și dintre credincioșii laici (care trăiesc în lume).

Unii dintre laicii credincioși, care într-o anumită etapă a vieții și-au asumat și unele voturi monahale, s-au afirmat în istoria omenirii ca personalități de excepție. Între aceștia, a fost, de exemplu, regele *Asoka* (264-227 î.H.). După ce s-a convertit la budism, asumându-și *trei legăminte călugărești - milostenia, stăpânirea de sine și autocontrolul* -, și-a ridicat țara pe culmi de prosperitate și civilizație. A construit drumuri bine îngrijite, fântâni protejate, hanuri publice larg accesibile, grânare publice, a organizat acordarea ajutorului medical oamenilor și animalelor, a acordat ajutoare materiale vârstnicilor și familiilor sărace. A instituit legi pentru protejarea naturii, a animalelor și a pădurilor ș.a. (*I. Mânzat, L. Radu-Geng, 2002*).

Prin organizarea socială a vieții unor largi comunități monastice, care în timp și-au făcut cunoscute preceptele morale și în rândurile laicilor, s-au pus bazele religiei budiste populare. Budismul popular practicat în prezent în multe țări din Asia, nu a preluat integral ideologia budismului esoteric, de pură contemplare a *conceptului de vacuitate* dar s-a răspândit rapid, mai ales în afara granițelor Indiei, în China, Tibet și Japonia, înlocuind peste tot, mai mult sau mai puțin, credințele religioase locale. În India, budismul împreună cu alte religii populare a dat naștere *hinduismului* sau *neobrahmanismului*. Budismul este singurul mesaj filosofico-religios asiatic mult răspândit peste granițele Indiei, dar aproape dispărut din India. El a influențat însă ireversibil, veacuri de-a rândul, cultura și civilizația altor țări orientale, fapt care, paradoxal, a plasat în plan secund esența (esoterică) a mesajului său. Faptul că aceasta nu este accesibilă maselor, intră oarecum în contradicție cu interesul tot mai larg al orientalilor și mai ales occidentalilor față de această religie. Dintre numeroasele răspunsuri oferite la enigmatul vieții, de-a lungul mileniilor, de religiile lumii, răspunsul budismului este dintre cele mai intransigente, obscure și paradoxale (*H. Zimmer, 1997, p. 311*).

Budismul a ridicat la rang de normă socială abandonarea a tot ceea ce ar putea constitui obiect al atașamentului personal, fapt recomandat într-o tonalitate la fel de radicală și în monahismul creștin.

Potrivit unui pelerin budist chinez, *Fa Hsien* (în jurul anului 400 d.H.), când budismul era încă practicat în India, s-au structurat patru sisteme filosofice distincte: *Sautrantika* și *Vaibhasika*, aparținând doctrinei **Hinayana (Micul Vehicul)** și *Madhyamika* și *Yagacara*, aparținând doctrinei **Mahayana (Marele Vehicul)**.

Budismul Hinayana sau *Micul Vehicul* este practicat în prezent de circa o treime dintre budiști. *Hinayana* sau *calea celor singuri* consideră că *iluminarea* este menită doar celor aleși care sunt foarte puțini. Este religia dominantă în Sri Lanka, Birmania, Thailanda, Cambodgia și Laos. În aceste țări, credincioșii aplică cu strictețe învățăturile lui Buddha, străduindu-se intens să-și găsească refugiul în Buddha, în *dharma (fapte bune)* și în *Shanga (comunitatea monastică)*. Budismul Hinayana oferă în esență un model de viață monastică în care chiar și laicii, în anumite etape ale vieții lor, se retrag din societate pentru a medita, în comunități monastice. Călugării iau o singură masă pe zi și trăiesc, în general, din generozitatea laicilor, fiind călugări cerșetori. Ei se implică în asigurarea educației copiilor, în celebrarea nașterilor, a căsătoriilor și a înmormântărilor și în fiecare an, sărbătoresc întemeierea comunității. Pe timpul sezonului ploios (iulie, august), călugării rămân în interiorul mănăstirii.

Budismul Mahayana sau *Marele Vehicul* este adoptat în prezent de circa 65 % dintre budiști. *Doctrina Mahayana*, spre deosebire de Hinayana, consideră că budeitatea este o capacitate potențială și deci trebuie să devină un ideal al tuturor oamenilor (*I. Mânzat, L. Radu-Geng 2001, op. cit., p. 149*). Este practică mai ales în China, Coreea, Japonia, Nepal, Mongolia și Vietnam. Budiștii Mahayana interpretează mai larg mesajul lui Buddha și venerază diferite ipostaze ale lui zeificându-l. Ei respectă cultul unor *bodhisattva (în traducere - mari personalități spirituale ce au reușit ca, prin trăirea lor spirituală de excepție, să dobândească un corp fizic de natură satvică) - mari înțelepți plini de compasiune pentru destinul cosmic al omului, care au acceptat să se întrupeze pe Pământ, deși legea karmei nu-i obliga în acest sens, pentru a se dedica eliberării semenilor. Un asemenea mare venerat este și Avalokiteshvara - reprezentat simbolic cu mai multe brațe și mai multe capete, pentru a sugera astfel ajutorul imens pe care îl oferă oamenilor.*

3.2. Textele fundamentale

Textele fundamentale ale budismului Mahayana sunt:

- *Sutra Ornamentației Florale*, care prezintă concepția cosmologică mahayanică;
- *Sutra Florii de Lotus* în care se atestă între altele că, fiind iluminat din vremuri imemorabile, Buddha a coborât pe Pământ doar pentru a oferi oamenilor un exemplu și pentru a desfășura o intensă activitate de mântuire a ființelor;
- *Sutra Coborârii în Ceylon* expune doctrina celor trei corpuri ale lui Buddha: *dharmanakaya* - Corpul Legii, *sambhogakaya* - Corpul de Bucurie al Comuniunii - corp de natură eterică - și *nirmanakaya* - Corpul Magic sau Duhovnicesc;
- *Sutra Tărâmului Pur* legitimează cultul *Tărâmului Pur*. În secolele VI-XI, maeștrii budiști au perceput iminența declinului posibilităților de iluminare ale oamenilor prin intermediul căii clasice (*Declinul Legii*). În asemenea condiții, un mare iluminat numit *Amitabha (Amida* în Japonia) și-a asumat călăuzirea spre izbăvire a tuturor celor care o doresc cu adevărat. Orice ființă care avea să invoce ajutorul marelui Amitabha avea să renască în Tărâmul Pur, unde nu vor mai exista obstacole în calea iluminării și unde aspirantul va renaște, după ce va accede la starea de Buddha. Amitabha a afirmat că va renunța la budeitate, dacă acest deziderat al său nu se va împlini.

Ultima etapă în evoluția budismului, înainte de dispariția sa din India, o reprezintă *doctrina tantrică (tantra - urzeală a unei țesături, carte sau sutra) Vajrayana sau Vehiculul de diamant (vajra - diamant sau trăsnet, simbol al absolutului și al lipsei de alterare)*, doctrină ce instituie o relație cu totul specială între maestrul spiritual și discipoli. Precizăm însă că ceea ce se știe în prezent în țările vest-europene despre *tantra* și *yoga* constituie doar o infimă parte din cunoașterea conținută în operele vedice originale referitor la acest domeniu. Mai mult, o mare parte a traducerilor vest-europene din operele vedice, realizate până în prezent, conțin imprecizii și erori, din cauza slabei cunoașteri al limbii sanskrite, de către traducătorii neinițiați în spiritualitatea vedică. Asemenea traduceri nu pot fi efectuate decât de anumiți

maeștri spirituali, înalt inițiați în tainele și energiile subtile ale limbii sanskrite, tehnicilor *yoga*, *tantrilor* și *puranelor*. Cele mai multe tehnici *yoga* precum și numeroase lucrări *tantrice* sunt încă netraduse din sanskrită. În general, literatura tantrică se cunoaște doar în foarte mică măsură, chiar și în anumite straturi sociale din mediul social hindus, cele mai popularizate fiind textele cu privire la viața sexuală. Într-adevăr, *tantrile* cuprind informații privind modul de a accede la iluminare prin controlul impulsurilor sexuale sau despre modalitățile de a facilita întruparea unor copii reușiți. Oare de ce în Occident a fost popularizată, într-o manieră cât se poate de deficitară, probabil cea mai marginală dintre tehnicile tantrice – cea referitoare la viața sexuală? Căci dincolo de această tematică, în literatura tantrică pot fi găsite instrucțiuni referitoare la mii de alte subiecte ale vieții, începând de la regulile de construire ale unei locuințe, sau ale practicării unei agriculturi sănătoase, până la condițiile efectuării unei călătorii interstelare (D.B.Hughes, 2008).

Doctrina Vajrayana oferă un corp de tehnici ce își propun *reabilitarea corpului fizic ca suport al celorlalte structuri umane și instrument prin intermediul căruia se poate atinge iluminarea*. Exercițiile practicate permit atingerea unor capacități și potențe umane (*siddhi-uri*) extraordinare. Textele *Prajnaparamita Sutra* (*Desăvârșiri de înțelepciune*) aprofundează *conceptul de vacuitate*, din doctrina mahayanică. Acest concept face referiri la *două niveluri ale adevărului asupra existenței*: adevărul obișnuit, numit *de învăluire*, care admite *superioritatea categoriilor existențiale necompuse* și a *Nirvanei*. Adevărul de învăluire recunoaște necesitatea ieșirii din *dualitate*, pentru a avea acces la categoriile de existență necompuse, și la adevărul cu sens ultim care, în zona absolută a manifestării, suprapune contrariile, purul cu impurul, ființa cu neființa, compusul cu necompusul, recunoscând doar *vacuitatea ca unică esență a lucrurilor*. În vacuitate, *Nirvana* necompusă este identică cu *Samsara* compusă. Acest concept al *vacuității* – *ca unică esență a lucrurilor* – este, de altfel, ceea ce deosebește net esoterismul budist de alte ramuri ale cunoașterii spirituale esoterice, deoarece acesta susține *natura impersonală a lui Dumnezeu*, negând-o pe cea Personală. În acest punct, alte religii și școli esoterice clasice – precum creștinismul, iudaismul, hinduismul, vaișnavismul,

sufismul - se despart de budism, prin aceea că ele afirmă, dimpotrivă, *caracterul Personal al Dumnezeirii*. *Mai apropiat de doctrina budistă, în această privință, este taoismul chinez*. *Chinezii taoiști susțin că fără formă, sunet sau substanță, Tao este totuși omniscient, omnipotent, omniprezent în univers*. Tao niciodată nu face, dar prin Tao se fac toate lucrurile (*Tao Te Ching*). Una dintre școlile importante ale *Mahayanei* (*Marelui Vehicol*) este *Madhyamika*, întemeiată de *Nagarjuna*, care a dezvoltat la nivel extrem de avansat conceptul de *vacuitate*.

Canonul budist cuprinde *trei grupuri de texte* (în sanscrită - *tripitaka*): *Sutra*, adică *învățăturile lui Buddha*, după cum acesta le-a expus discipolului său Ananda; *Vinaya*, sau *disciplina monastică*, ce include un ansamblu de reguli pentru comunitatea monastică (*Shanga*) budistă; textele *Abhidharma* sau ale *speculației asupra învățăturilor lui Buddha*, ce conțin și cunoștințe de psihologie. Adepții *Mahayanei* sunt considerați deținătorii gândirii celei mai avansate și profunde a lui Buddha, care a fost comunicată esoteric unui număr restrâns de discipoli aleși. Aceasta pune accentul pe **teoria vacuității universale** dezvoltată până la ultimele sale consecințe, pentru a demonstra caracterul iluzoriu al lumii și importanța extraordinară a înlăturării atașamentelor umane față de existențele lumești. Potrivit acestei concepții, principiile dualității nu au o bază în Absolut, ele servind doar la discriminarea aparentă practică în lumea iluzorie (*maya*) a Pământului. Învățăturile budiste cuprinse în *Mahayana* sunt extrem de vechi. În trecut, ele au fost revelate oamenilor doar când aceștia s-au dovedit pregătiți să le primească și valorifice.

Doctrina budistă afirmă că ieșirea din *maya*, cu rare excepții, nu este posibilă fără ajutorul unui ghid sau *maestru spiritual* iluminat. Rolul maestrului poate deveni vital în evitarea erorilor, în executarea riturilor, dar și în evitarea primejdiiilor, care nu sunt puține, pe calea urcușului spiritual.

3.3. Teoria karmei

Constituie unul dintre fundamentele explicării realității obiective și îndeosebi a realităților sociale, aparținând doctrinei budiste și nu numai. Conceptul este tratat pe larg și în textele vedice, redactate în urmă cu cinci mii de ani, de către marele înțelept vedic *Srila Vyasadeva*. Acest concept exprimă, în esență,

modul de operare al *legii naturale a cauzei și a efectului*. Budismul concepe *individul* ca pe o combinație de energii fizice și mentale în mișcare, energii repartizate în *cinci agregate*: materia (corpul fizic), senzațiile (corpul eteric sau biosic), percepțiile (corpul astral), formațiunile mentale (corpul mental) și conștiința (corpul causal ce îmbracă spiritul în călătoria sa pământească). Noțiunea de *act deliberat* este capital pentru înțelegerea doctrinei budiste, deoarece orice act deliberat bun sau rău, generează consecințe. Acțiunea în sine se numește generic *karma*, iar *consecințele sale* se numesc *phala*.

Budismul definește individul ca pe un spațiu de întâlnire al celor cinci agregate energetice, care sunt nepermanente și în continuă schimbare. Moartea este deci o dezintegrare succesivă a acestor agregate ce nu dispar odată cu corpul fizic, unele continuându-și existența o vreme mai lungă sau mai scurtă după dispariția acestuia.

Budismul recunoaște ideea de *reîntrupare*, care are loc până când individul învață să decodifice caracterul iluzoriu al lumii și al celor cinci structuri ale sale, descoperindu-și sinele sau spiritul - singura structură permanentă.

*Teoria budistă susține că omul actual este, de fapt, propriul său ostatic. Învăluit în straturile succesive ale ființei sale, hipnotizat de construcțiile mentale pe care le hrănește prin imaginația și gândirea sa, el este trezit din acest somn arareori, printr-un scurtcircuit pe care realitatea absolută îl lansează dinspre structurile sale nemuritoare. Starea de iluminare, adică suprema stare ce poate fi atinsă de om, impune însă parcurgerea unei perioade de ascetism (numită și *vehicul, pod plutitor sau barcă*). Astfel, învățătura budistă devine, mai devreme sau mai târziu, indispensabilă celor ce nu au atins încă malul celălalt al realității, dar acesta odată atins, vehiculul trebuie abandonat și uitat. Celor ajunși la destinație, învățătura le mai folosește doar la inițierea altora pentru găsirea drumului.*

Calea evoluției spirituale este marcată de anumite praguri. Gradele de elevare spirituală posibile sunt: *arhat* - omul ajuns la acest nivel fiind totuși încă susceptibil de a greși; *bodhisattva* - o ființă ce a atins un grad ridicat de iluminare; *buddha* - omul deplin realizat (precum însuși Buddha Sidharta sau Maitreya – despre care se crede că va fi a zecea manifestare în plan pământesc a marelui Vishnu, Amitabha sau Buddha al Tărâmului Pur ș.a.).

Orice *bodhisattva* ce desfășoară o misiune pământească, practică extrema superioară a celor zece **virtuți**: *darul, practica morală, abnegația, inteligența, energia, răbdarea, adevărul, hotărârea, bunăvoința, imperturba-bilitatea*. Un *bodhisattva* (în l.sanskrită, *bodhi* - corp, *sattva* - sănătate, echilibru) dispune de foarte mari puteri (*siddhis-uri*) în administrarea resurselor materiale, mentale și spirituale de care se servește pentru îndeplinirea misiunii sale. Capacitatea unui *bodhisattva* de a efectua transferul de merite asupra altor ființe, ca urmare a mulțimii uriașe a faptelor bune săvârșite de deținătorii gradului respectiv, introduce în *Mahayana* o modificare importantă a *Legii antice a karmei*, potrivit căreia nimeni nu poate lucra decât pentru propria sa mântuire. Astfel, pentru masa de credincioși, un *bodhisattva* devine un fel de *mântuitor* care poate să-i ajute pe oameni pentru a-și depăși propria karma. În cadrul budismului, îndeosebi în Asia de Sud-Est, în diverse epoci istorice s-au impus în conștiința colectivă mari *bodhisattva*, precum *Avalokiteshvara, Manjushri, Kshitigarbha* (Extremul Orient) ș.a.

Pentru omul aflat pe tărâmul iluminării nu mai există dualitate. Privind spre țărâmul de unde a plecat, el nu mai vede nici vechiul țărâm, nici râul, nici vehiculul și nici barcagiul (propria personalitate). În fapt, traversarea nici nu a existat la modul absolut, ea constituind doar ieșirea de sub hipnoza lumii materiale (*maya*). Dar abia atunci își dă seama discipolul de toate acestea, trezindu-se parcă dintr-un vis de proporții cosmice. Nu mai există granițe între transcendent și immanent, între cunoaștere și iluzie, între iluminare și starea permanentă. Toate acestea nu mai există decât pentru cei ce se află încă pe drum.

3.4. Expansiunea geografică a budismului

Buddha Sakzamuni a afirmat și accentuat în mod repetat vocația misionară a învățăturii sale, aceasta urmând a se răspândi cel puțin pe tot teritoriul Asiei (*Ph. Gaudin, op. cit., p. 388*). În secolul al III-lea î.H., doctrina budistă a fost introdusă în Sri Lanka, de fiul împăratului Asoka, sub forma sa antică *Therevada*. De aici, s-a răspândit în țările din sud-estul Asiei până în China. Spre nord-est, a ajuns în Pakistan și Afganistan, răspândindu-se în Asia Centrală și Extremul Orient. În diversele locuri pe unde a ajuns, doctrina a suferit unele evoluții locale, ceea ce denotă extrema adaptabilitate a budismului la trebuințele

spirituale ale diverselor zone geografice ale Pământului - trăsătură proprie budismului și în prezent. În Extremul Orient a luat naștere o nouă formă a budismului numită *Zen (Dhyana - meditație)*, care prezintă un larg interes, în prezent și în lumea occidentală.

În China, budismul a ajuns pe la începutul erei creștine. De atunci, acesta a suportat unele adaptări la specificul gândirii chineze. De exemplu, nerecunoașterea de către budism a existenței *Sine*-lui contrazicea doctrina chineză referitoare la supraviețuirea sufletelor și la cultul strămoșilor. De aceea, în primele faze, propovăduitorii budismului au evitat să contrarieze credințele deja prezente ale oamenilor, făcându-le cunoscute acestora doar percepțiile morale ale budismului, unele elemente privind tărâmurile pure ale *Buddha*-șilor transcendenți și unele tehnici de meditație. În secolul al IV-lea însă, când în China au pătruns traduceri mai riguroase ale doctrinei budiste, au avut loc numeroase dezbateri și controverse ce au clarificat doctrina chineză, mărindu-i astfel originalitatea.

Budismul chinezesc a ajuns în Japonia, în jurul anului 530, unde, prin procesul de asimilare, s-a produs adaptarea doctrinei la specificul gândirii japoneze. De la pătrunderea sa în Japonia, budismul a fost asimilat întâi de reprezentanții puterii, ce considerau această doctrină o cunoaștere cu adevărat magică, extrem de utilă în rezolvarea problemelor statului, dar și în asigurarea prosperității țării. În secolul al VIII-lea a avut loc fuziunea budismului cu religia națională japoneză, producându-se o apropiere a divinităților indigene - *kami* sau entități divine ale *Shinto (Calea Zeilor)* - de acei *Buddha* ce populau deja budismul chinezesc și indian, sub impulsul curentului esoteric *Shingon*. Cele mai multe dintre marile curente ale budismului japonez s-au născut din școala *Tendai*, care aplica o disciplină monastică extrem de severă, în jurul practicării meditației (*Zen*).

Ca și alte școli budiste, *Zen* susține că orice ființă poartă în ea esența *Buddha*. Dar spre deosebire de *amidism* care propovăduiește abandonul total în grija izbăvitorului, *Zen* insistă asupra activității personale, ca unic mijloc de atingere a budeiității.

În Japonia, au existat și alte dezvoltări ulterioare ale doctrinei *Zen*, în școala *Rinzai*, școala *Soto (Zazen)* și în doctrina *Nichiren*.

3.5. Comunitatea socială budistă

Încă din timpurile lui *Buddha Gautama*, comunitatea socială avea două structuri, strâns legate printr-un sistem de schimburi reciproce de servicii: *călugării și laicii*. În prezent, călugării numiți și *bhikshu (cerșetori)* trăiesc din daniile laicilor, pe care, în schimb, au datoria de a-i învăța doctrina budistă. Vârsta minimă la care se poate accede la monahism este de 7 ani – când *Rahula*, fiul lui *Buddha* a intrat în comunitatea monahică, unde a dobândit o poziție de mare responsabilitate după moartea tatălui său (*Buddha, op. cit., 2004*).

Intrarea în monahismul budist se face prin parcurgerea unui ritual: candidatul își rade părul, primește veșmântul galben-portocaliu al celor ce renunță la lume și rostește formula de *adoptare a refugiaților: "Plec în refugiul lui Buddha, plec în refugiul lui Dharma, plec în refugiul lui Sangha."*

Hirotonirea se desfășoară în cadrul unei ceremonii prin care novicele primește de la maestrul său *veșmântul și vasul în care își va primi hrana* - obiecte simbolice ale vieții călugărești. După primirea obiectelor respective, viitorul călugăr cere de trei ori să i se acorde hirotonirea. După un interogatoriu menit să garanteze faptul că nimic nu împiedică aspirantul să devină monah, cererea de hirotonire este rostită de către maestru, iar în caz afirmativ, *comunitatea răspunde prin tăcere*.

Întrebările puse în interogatoriu urmăresc să stabilească dacă aspirantul suferă de anumite boli, dacă se face vinovat de una din cele cinci crime majore - matricid, patricid, uciderea unui arhat, rănirea unui buddha, tentativă de schismă - dacă nu cumva este doar un spirit care și-a luat înfățișare omenească, dacă a căutat să se eschiveze de la datorii sau responsabilități importante. Data și ora *hirotonirii* sunt consemnate cu precizie, deoarece *baza ierarhiei o constituie vechimea*. Noului călugăr i se repartizează apoi, pentru zece ani *doi maeștri*: unul menit să-l învețe disciplina și să-i supravegheze conduita, iar celălalt este însărcinat să se ocupe de aprofundarea cunoștințelor monahului în sfera doctrinei.

Viața decurge apoi după un *orar bine stabilit*: trezirea în zori, toaleta, o masă rece, ușoară, diverse ocupații în funcție de poziția ierarhică - asigurarea curățeniei în mănăstire, studiu până la mijlocul dimineții, apoi asigurarea hranei, prin invocarea

generozității laicilor din împrejurimile mănăstirii. Hrana primită este uneori împărțită cu confracții care nu au putut ieși din mănăstire, fiind consumată înainte de prânz. În unele mănăstiri primirea hranei din donațiile laicilor se face direct în interiorul mănăstirii.

Perioada de noviciat poate dura mai mult sau mai puțin, în funcție de performanțele discipolului în însușirea învățaturii și tehnicilor de meditație. Cel care realizează evaluarea performanțelor atinse este maestrul.

În multe cazuri, rămânerea în monahism este temporară. Această practică este deosebit de răspândită în Asia de Sud-Est și în țările de tradiție *theravada* - *tinerii petrec cel puțin un sezon al ploilor în veșmânt monastic, înainte de a-și începe viața de adult și nu rareori este văzut un bărbat adult, chiar și căsătorit, petrecând un interval de timp într-o mănăstire, unde participă plenar la viața călugărilor cu statut permanent*. În cazul unei călugări tardive, noviciatul durează minimum patru luni.

Dezvoltarea budismului și a comunităților monahice au dus, cu timpul, la transformarea anumitor mănăstiri în adevărate puteri economice și implicit politice, ceea ce le-a atras acestora unele obstrucții din partea autorităților laice.

Călugării budiști își petrec cea mai mare parte a timpului în meditație, studiu, participare la unele predici ș.a. În multe privințe viața lor este aspră, dar totuși asceza lor este mai puțin exagerată decât în brahmanism (hinduism). Bunurile personale ale călugărilor sunt foarte puține: veșmântul alcătuit din trei piese, acul necesar pentru întreținerea lui, vasul pentru hrană, un brici, o cingătoare, un filtru de apă, un veșmânt pentru ploaie ș.a.

3.6. Budismul și alte religii ale Japoniei

În Japonia conviețuiesc trei mari categorii de religii: *budismul* asimilat prin intermediul culturii chineze -, *shintoisumul* - religia autohtonă niponă - și *creștinismul* - reprezentat social într-o proporție ceva mai redusă.

Budismul. În anul 1994, în Japonia existau în jur de 89,8 milioane de adepți ai budismului.

Budismul a pătruns în Japonia în perioada consolidării statului nipon. Națiunea niponă a adoptat relativ rapid budismul adaptându-l însă necesităților sale atât de masiv încât se poate

spune că budismul japonez actual mai păstrează în comun cu alte forme de budism doar principalele idei ale doctrinei.

Începând din secolul al VI-lea, în Japonia, budismul a devenit principala credință a clanurilor imperiale și a unor vasali ai acestora, pătura socială a nobililor considerându-l religie națională. Prințul *Shoutoku* (574-622), unul dintre cei mai înflăcărați adepți ai budismului, a inițiat construcția a numeroase temple, începând cu templul *Houryuuji* (cea mai veche clădire din lemn din lume) și continuând cu templele *Koufukuji*, *Toudaiji*, *Yakushiji* și *Toushoudaiji*.

Doctrina budistă fiind prima filosofie religioasă introdusă în Japonia a avut un puternic impact cultural, filosofic și practic asupra societății japoneze. Arhitectura, metalurgia, medicina și chiar tehnicile agricole au fost puternic influențate de conceptele budiste. Multe idei budiste importate din China au modelat cultura japoneză și în secolele ulterioare, începând cu perioada *Heian* până în perioada *Edo*. Neliniștile politice și sociale, precum și creșterea importanței castei soldaților în timpul perioadei *Heian*, au condus la apariția unui budism cu accente apocaliptice, care a deschis o nouă filă în istoria budismului din perioada *Kamakura*. Această renaștere a avut loc pe fondul apariției grupărilor *Nichiren*, *Joudo*, *Joudo Shinshuu* și *Zen* (acestea fiind și la ora actuală cele mai importante orientări budiste), care propovăduiesc *salvarea sufletului prin grație*, concept net diferit de filosofia budistă a nobililor din perioada *Nara* (ce accentuau *construirea meritului personal*). Unele dintre aceste grupări susțin că simpla repetare a mantrelor "*Namu myou houren gekyou*" (îmi pun credința în *Sutra Lotus*) sau "*Namu amida butsu*" (îmi pun credința în *Amida Buddha*) sau practicarea *meditației* în cazul grupării *Zen* pot conduce sufletul practicant la ieșirea din *karma*.

Budismul Zen, sub expresia sa populară, s-a răspândit rapid în masa socială japoneză, acesta fiind încurajat în perioada *Edo* și prin intermediul sistemului *danka* de ținere a evidenței credincioșilor, introdus de *shogunat*. Acesta a cerut tuturor familiilor să se înregistreze la unul din temple budiste din țară.

Scoala Zen (*Ch'an* în limba chineză; *Dhyana* în sanscrită) a fost introdusă în Japonia după anul 527. Bazele sale au fost puse în China de către o personalitate spirituală de mare excepție numită *Bodhidharma*. Tradiția chineză menționează că acesta, pentru a

afirma caracterul iluzoriu al realității fenomenologice, s-a retras într-o grotă, unde a meditat timp îndelungat (în jur de nouă ani), așezat în poziție de lotus, cu fața la un perete. Atât de intensă a fost prezența sa energetică și spirituală în locul respectiv, de-a lungul meditației, încât imaginea i s-a imprimat în rocă. Bodhidharma i-a învățat pe discipolii săi *un tip de transmisie specială*, de la spirit la spirit, fără cuvinte, un contact direct, prin care omul își poate revela natura de Buddha (J. Brosse, 1992, p. 43-44).

Un alt patriarh înalt realizat spiritual al budismului Zen, care a moștenit tehnica de transmisie a inițierii lui Bodhidharma, a fost *Huei-neng*. După moartea lui Huei-neng, în anul 713, școala lui Bodhidharma s-a divizat în mai multe ramuri, dintre care două există și în prezent. Acestea sunt reprezentate de gruparea *Soutou* (având ca mentor pe *Maestrul Dougen*) și de gruparea *Rinzai* (având ca mentor pe *Maestrul Eisai*). Orientarea *Rinzai* a fost extrem de populară printre *samuraii* de rang înalt și printre nobili. Aceasta realiza o sinteză între *zanen* și *kouan* (ghicitori paradoxale oferite de maestru discipolului, care au proprietatea de a favoriza stoparea dinamicii mentale, în scopul transcenderii minții și al iluminării). Câteva temple *Rinzai* încă există și sunt relativ cunoscute: *Daitokuji* și *Nanzenji* în Kyoto și *Kenchouji* și *Engakuji* în Kamakura. Călugării *Rinzai* au jucat un rol important în asimilarea a numeroase idei chinezești. Literatura *gozan*, ce cuprinde scrierile preoților din cele cinci mari temple *Zen*, a contribuit mult la dezvoltarea literaturii în Japonia. Influențele *Zen* se remarcă și în pictură. Grădinile cu pietre și flori exotice, tipic japoneze, sunt creații *Zen*. *Ceremonia ceaiului*, de asemenea, a fost inițiată o dată cu introducerea în Japonia a pulberii de ceai aduse din China de către *Eisai*. Maeștrii ceremoniei ceaiului, printre care *Sen no Rikyuu*, au fost adepți ai filosofiei *Zen*.

Doctrina *Soutou* inițiată în secolul al XII-lea de către *Dougen* (n. 1200, ca descendent direct al împăratului Japoniei) a promovat cel mai pur *Zen*. *Dougen* a intrat în *Mănăstirea Tendai* de pe *Muntele Hiei* de la vârsta de 13 ani, mănăstirea respectivă fiind populată de cei mai înalți demnitari ecleziastici ai timpului. El a avut mai mulți maeștri spirituali care l-au învățat tainele meditației în poziția *Zazen*. De la ultimul său maestru *Nyojo* a primit secretul transmisiei prin spirit și sarcina de a răspândi învățătura respectivă. El a susținut că prin meditația *Zazen* oricine poate atinge iluminarea. Călugărul *Dougen* mentorul acestei grupări a atras numeroși adepți din

rândurile *samurailor* și din clasele de mijloc, cele mai consistente în Japonia. Cea mai mare parte a învățaturii lui *Dougen* este cuprinsă în lucrarea lui *Shobogenzo* (*Comoara învățaturii adevărate*), tradusă și în limba română sub titlul *Zen adevărat*, sub semnătura Maestrului Zen Taisen Deshimaru (1993).

Principiile fundamentale ale Zazenului Soutou sunt: practica este fără scop și fără obiect (*mushotoku*), trebuie realizat abandonul corpului și al minții (*shin jin datsu raku*), practica însăși este *Satori* (*shusho ichinyo*).

Maestrul Dougen spune că *Zenul este o metodă unică, absolută, pentru a atinge Satori (iluminarea spontană), esență și expresie a Dharmei. Dharma este ansamblul proceselor care guvernează viața cosmică, legile universului, descoperite sau care urmează a fi descoperite. Aceasta desemnează și învățătura lui Buddha, precum și toate existențele sau toate adevărurile sau aevărul cosmic total (Dougen, 1997, p. 283).*

Practicanții *Zen* caută iluminarea practicând disciplina și austeritatea în forme aproape extreme. Postura meditativă *Zazen* a fost din timpuri străvechi folosită pentru atingerea iluminării. *Doctrina Zen* susține că *orice conjunctură sau preocupare a vieții, precum hrănirea, somnul, mersul sau poziția statică, pot fi tot atâtea oportunități pentru meditație și conștientizare*. Deși în budismul *Zen* călugării au de parcurs o etapă mai lungă sau mai scurtă până la atingerea iluminării, prin meditație, accesul la adevăr se realizează spontan, fără a dezvolta un lanț de silogisme interioare. Starea *Satori* derivă și din înțelegerea intuitivă, bruscă, dincolo de mintea obișnuită, a naturii și a cosmosului, a *Legii Universale* în toată complexitatea sa. În starea de *Satori*, discipolul depășește orice reprezentare polară de tipul cauză-efect, logic-ilogic ș.a.

În prezent, există aproape 3,32 milioane de adepți *Zen*, adică puțin sub 4% din adepții budismului din Japonia. Dintre cele aproximativ 77.000 de temple budiste din Japonia, 21.000 aparțin sectei *Zen*, din care 14.700 sectei *Soutou*. Aceste temple finanțează o varietate de activități, printre care și introducerea practicilor *Zen* în vestul Europei.

Shintoismul. *Shintou* (se citește "shinto") este religia indigenă a japonezilor, ce susține cultul spiritelor native, precum și o serie de practici zilnice sau pentru marcarea anumitor

sărbători - vizitarea unui altar (*shrine*) în timpul sărbătorilor de Anul Nou, adresarea unor rugăciuni zeităților shintoiste pentru ajutor în satisfacerea unor trebuințe, cererea de binecuvântări pentru copii în cadrul sărbătorii *Shichi-go-san* (7-5-3) ș.a. În prezent, există peste 500 de secte shintoiste, care reunesc 7,15 milioane de adepți. Practicile shintoiste vizează îndeosebi manifestările religioase locale și familiale. Venerarea zeităților recoltei, arborilor, animalelor și tuturor lucrurilor apropiate de casă, ține de credința shintoistă și manifestă prin expresii deosebit de sugestive aspirația japonezilor de a trăi într-o lume sacră.

Opțiunea de credință a multor japonezi este încă difuză, slab structurată, dar cu toate acestea, majoritatea căsătoriilor sunt încheiate prin intermediul shintoismului. *Japonezii apelează la această religie îndeosebi pentru satisfacerea unor trebuințe pământești, de ordin material, sau privind reușita în viață. La religia budistă apelează pentru trebuințe legate de viața de după moarte.*

Tradițional, societatea japoneză a fost structurată pe *clanuri*. Fiecare clan (*uji*) avea o zeităte dominantă, iar multitudinea acestor zeități - *yaoyoroz no kami* (în traducere, 8 milioane de zeități) - erau personificări ale naturii. Totuși o doctrină religioasă *shintou* propriu-zisă, nu s-a structurat până la mijlocul perioadei *Heian*, când s-a convenit că, de fapt, zeii *shintou* erau manifestări ale zeităților budiste, corelând astfel credințele indigene cu budismul popular chinez. În evul mediu și la începutul perioadei moderne au apărut câteva secte ce propovăduiau un *Shintou* pur și independent în raport cu budismul. Dintre acestea fac parte *Ise*, *Yosida* sau *Fukkon Shintou*. După restaurarea *Meiji*, guvernul a făcut un efort de susținere a acestor religii, cu scopul de a mări puterea politică a împăratului. Altarele locale și festivalele periodice au fost reînstituite în viața comunităților sociale. Toate acestea au dispărut după al doilea război mondial, deoarece statul și religia au devenit separate, iar *shintouismul* a devenit doar o altă religie printre multe altele.

Creștinismul. A fost introdus în Japonia de un grup de misionari, în secolul al XVI-lea. S-a răspândit rapid și datorită faptului că, o dată cu religia lor, misionarii au creat noi oportunități

de comerț pentru populația japoneză. Perioada de răspândire a fost însă foarte scurtă, căci în 1587 Toyotomi Hideyoshi a interzis această religie. După un recensământ făcut la câțiva ani după acest eveniment s-au identificat totuși aproximativ 200.000 de creștini japonezi, deși probabil, numărul lor era dublu. Opresiunea creștinilor japonezi a devenit mai accentuată în perioada *Edo* sub domnia lui *Tokugawa*. În anul 1637, o revoltă creștină din ținutul Shimabara a fost înăbușită fără milă. Interzicerea creștinismului a continuat până în anul 1873, când libertatea religiei a fost reinstaurată de către guvernul Meiji. La momentul respectiv însă, flacăra creștinismului în Japonia aproape se stinsese.

Numărul japonezilor creștini în prezent este de aproximativ 975.000 (catolici - 448.000, protestanți - 527.000). Există și câteva religii noi ce reunesc în jur de 550.000 de adepți și se autodeclară creștine. În pofida popularității reduse a creștinismului în Japonia, impactul acestuia asupra culturii japoneze a fost și este destul de consistent. Un rol însemnat în acest sens l-a avut modernizarea țării de la sfârșitul secolului al XIX-lea, când cultura japoneză a împrumutat numeroase idei de inspirație creștină din țările vest-europene.

În prezent, unele precepte morale dar și unele idei privind conținutul educației tinerelor generații din țările creștine sunt asimilate tot mai larg și în Japonia. Gândirea socială modernă a Japoniei este marcată și de lucrările unor autori creștini, cum sunt *Nijima Jou*, *Uchimura Kanzou* sau *Uemura Masahisa*.

4. Hindușii

4.1. Textele sacre

Hinduismul nu este doar un conglomerat de doctrine filosofice, ci și unul de religii. Hinduismul conține nenumărate secte, culte, ceremonii, ritualuri, curente filosofice și discipline spirituale esoterice, realizând serviciul religios, pentru un număr impresionant de entități spirituale și zeități. Religiiile hinduse dominante în sud-estul Asiei, îndeosebi în India și Bali, numără în prezent aproximativ 700 milioane de adepți. Hinduismul este practicat de cei mai mulți dintre locuitorii Indiei, dar și de numeroșii emigranți indieni în diverse părți ale lumii (Africa de Est, Africa de Sud, Asia Estică, Anglia). Hinduismul este un imens

conglomerat de culte religioase, nu doar prin numărul mare de adepți, dar și prin influențele pe care le-a exercitat asupra altor religii, în lunga sa istorie.

Hinduismul este alimentat prin tradiția spirituală vedică.

Toate cunoștințele despre *meditație, yoga, mantră, tantră, protoistoria omului, structurile spiritului universal, Creația Universului, a Pământului, a Cosmosului* și multe altele ce vizează iluminarea spirituală și istoria străveche a relațiilor omului cu Dumnezeu și cu Cosmosul se găsesc în literatura sanscrită sacră numită *Vede*. *Ved* - în limba sanscrită, înseamnă *a cunoaște, a ști*.

Vedele au fost scrise de către marele înțelept Srila Vyasadeva în urmă cu cinci mii de ani, când din cauza evoluției parametrilor sistemului nostru solar și implicit ai Pământului, ca urmare a ieșirii din Treta Yuga, omul a început să uite și să transmită informațiile cu o eficiență și acuratețe din ce în ce mai slabe. Marii înțelepți *vașnava* afirmă că *Vedele* sunt eterne, ele concentrând cunoașterea pe care Dumnezeu a împărtășit-o omului din veșnicie. În urmă cu cinci mii de ani acestea au fost scrise pentru a se asigura păstrarea și transmiterea lor fidelă în *Kaly Yuga* - epocă de obscurantism spiritual și materialism exacerbant. *Kaly Yuga* a început în urmă cu 5.000 de ani și are o durată de 432.000 ani.

Vedele cuprind patru lucrări sacre numite *Rig-Veda, Yajur-Veda, Sama-Veda și Atharva-Veda*. Acestea au fost utilizate vreme de milenii în realizarea *sacrificiilor vedice* (având ca vehicul interdimensional energiile focului), practicate de civilizația vedică pe scară socială largă în *Treta Yuga*. Civilizația vedică se distingea printr-un înalt nivel de elevare spirituală, fiind centrată pe autorealizarea spirituală a fiecărui viețuitor al său. Civilizația respectivă a dispus de o tehnologie cu mult mai avansată decât orice civilizație cunoscută, realizată cu ajutorul *mantrilor* de materializare pe parcursul a mai multe sute de mii de ani de continuitate istorică.

În *Treta Yuga*, civilizația vedică a utilizat *două categorii de mantră* – pentru materializare și pentru atingerea unor obiective de ordin spiritual. Marile realizări materiale ale civilizației vedice au dispărut însă în urmă cu 5.000 de ani, odată cu energiile *mantrilor* de materializare, ca efect al schimbării legilor de

evoluție ale planetei, la intrarea într-o nouă Yuga. Au rămas active doar *mantrile* cu efecte de ordin spiritual, deoarece spiritul ca și instrumentele sale subtile durează și funcționează în veșnicie.

Cele patru lucrări liturgice numite *Rig-Veda, Yajur-Veda, Sama-Veda și Atharva-Veda* deși nu dau răspunsuri la întrebări de genul, de unde venim? Cine suntem? De ce suntem aici? Cine este Dumnezeu?... deși conțin numeroase referiri la asemenea concepte. Întrebările fundamentale de tipul celor inserate mai sus, ca și răspunsurile la asemenea întrebări sunt structurate în cele *108 Upanishade*, ce cuprind învățăturile spirituale ale marilor maeștri vedici. Sinteza mesajului spiritual al cunoașterii vedice este cuprinsă în *Vedanta-sutra* (*Ved* - a cunoaște, *-anta* concluzie, final, *sutra* – cod, sinteză).

Vedanta-sutra oferă un nivel de cunoaștere a realității obiective fără egal în panteonul cunoașterii actuale a omului, dat fiind că informațiile cuprinse acolo sunt rezultatul notelor realizate de *Vedavyași*, ca rezultat al comunicărilor primite de aceștia în timpul meditației.

Tantrile dau indicații practice pentru punerea în aplicare a *Vedelor*. Dar *Tantrile* nu se referă doar la sex, așa cum crede lumea occidentală actuală interesată de *yoga*. Sunt peste 10.000 de *Tantră* încă netraduse din sanscrită, care se referă la tot ce poate avea tangență cu viața omului (cum se construiește o casă, cum se conduce o comunitate socială, cum se face agricultură sănătoasă, cu trebuie educați copiii, cum se îngrijesc copiii, cum se alege un maestru spiritual ș.a.).

Puranele (*Pura* – istorie, *ana* – antic) se referă la istoria civilizației vedice pe multe sute de mii (chiar milioane) de ani în urmă. Acestea explică crearea Universului, a stelelor și planetelor, a distribuției acestora în Univers, a creerii vieții și diverselor specii și toate acestea nu în câteva versete, ci detaliat și într-un limbaj științific. În *Purane* se pot găsi și istoriile foarte multor personalități înalt realizate spiritual care au trăit pe Pământ. Asemenea informații se pot dovedi extrem de instructive pentru omul zilei de astăzi, în genere, atât de înclinat spre a valoriza îndeosebi exteriorul ființei sale și mai puțin interiorul. *Puranele* cuprind și mituri, ode, filosofii și ritualuri. Cele mai multe sunt de natură religioasă, fiind dedicate venerării lui *Brahma*,

Shiva, Vishnu sau *Devi*, altele sunt dedicate lui *Ganesha, Skanda, Saraswati, Durga, Lackshmi* ș.a. Pe lângă acestea ele mai conțin și alte materiale cum ar fi cele cinci *panchalakshane* ale *Puranelor* care se referă la crearea distrugerea și refacerea Universului, dinastiile zeilor lunii și ai soarelui, genealogia zeilor și epocile creatorilor.

Există apoi așa-numitele *Vedangas (Itihasas, Brahmanas, Samhitas)*, - un fel de prelungiri ale *Vedelor* ce cuprind rugăciuni, incantații, coduri de legi vedice, menite să ajute omul în practica sa spirituală și în activitățile vieții de fiecare zi.

Vedele pornesc de la constatarea că, în această lume, există *trei categorii de oameni* și, deși învățăturile spirituale se adresează tuturor, există metode diferite de abordare a acestora pentru fiecare categorie. În mod natural, *oamenii satvici* acționează benefic în toate împrejurările vieții, *oameni rajasici* sunt înclinați spre abordările de tip pasional, superactiv, iar *oameni tamasici* sunt înclinați spre abordările de tip ignorant. În ce categorie se încadrează fiecare persoană și cum se poate distinge aceasta de celelalte constituie un subiect extrem de vast ce nu poate fi epuizat în prezentul context. Cert este că *oamenii satvici* preferă un mod de viață echilibrat, sunt emancipați, nonviolenți, tonici, sunt mari donatori de energii benefice deoarece practică intens activități de tip spiritual, au dietă vegetariană etc. Cei ce trăiesc la modul rajasic sunt înclinați spre acțiune, și constituirea unor grupuri de acțiune, spre atingerea unor obiective materialiste, comercianți, oameni de afaceri, oameni de știință, dogmatici religioși exacerbați, mari consumatori de carne (afumături) și diverse droguri licite sau ilicite ș.a. Oamenii de tip tamasic sunt în general cei demoniaci, leneși, ignoranți, care nu iubesc curățenia, sunt înclinați spre latura antisocială a manifestării, consumă alimente de fermentare (D.B.Hughes, 2008).

Marea masă a hindușilor însă nu au receptat ideile vedice direct din *Vede* și nici măcar prin *Upanișade*, ci prin intermediul unor poeme epice de tipul *Ramayana* sau *Mahabharata*.

Mahabharata, cel mai lung poem care a fost compus vreodată, povestește în 200.000 de versuri lupta dintre două familii princiare, cei 100 de *Kaorava* și verii lor, cei cinci frați *Pandava*. Zeii participă la aceste conflicte; *Sri Krishna* îi ajută să

câștige pe cei cinci frați.

Mahabharata include cel mai important text vedic cu conținut religios - *Bhagavad Gita. Gita*, cum îl mai numesc indienii, este un *dialog* extrem de interesant, între *Sri Krishna* (tradus prin *Godhead* sau *Dumnezeu Capul* în engleză) și războinicul *Arjuna*. Acesta din urmă este nevoit să lupte împotriva propriilor lui rude, într-un război ce aduce față în față descendenții aceluiși neam. În momentul cel mai dramatic al bătăliei, *Sri Krishna* îi revelează lui *Arjuna* principiile de bază ale hinduismului. Acestea afirmă că lumea fenomenală constituie manifestarea unei alte realități - numită *Brahman* - ce unifică întreaga existență în planul ultim al prezenței și voinței Sale. *Brahman* este esența sacră a Universului și a tot ceea ce există. El este infinit și transcende conceptualizarea umană. Nu este accesibil pe cale intelectuală și de aceea nu poate fi descris în cuvinte. Toți zeii sunt reflexii sau emanații ale lui *Brahman*. Corespondentul lui *Brahman* la nivelul structurilor omului este numit *Atman* (în creștinism, *Scânteia de Duh Sfânt* pe care Dumnezeu a pus-o în Om în momentul Creației).

Epopoea *Ramayana* (50.000 de rânduri) redă învățăturile și viața lui *Rama*, cel de-al șaptelea avatar al marelui *Vishnu* pe Pământ. În epoca în care au fost scrise *Vedele*, *Indra* era considerat stăpânul cerului. *Brahma*, care a creat lumea, are patru chipuri și patru brațe care îi permit să vadă și să acționeze peste tot. *Vishnu* menține Creația lui *Brahma*, având drept atribute un disc - simbol al energiei divine -, un sceptru - semn al puterii - și o scoică ce reprezintă apa, fertilitatea și bogăția. *Shiva* sau Distrugătorul este cel care permite transformarea lumii. El este deopotrivă cumplit și binefăcător, fiind reprezentat adesea într-un cerc de foc, ținând toba care a produs primul sunet prin care a fost generată Creația. Majoritatea credincioșilor hinduși venerază pe *Shiva, Vishnu* sau pe zeița *Devi (Mama Divină)*, dar mai pot venera și alte sute de zeități ce dețin anumite puteri sau atribute, zeități specifice unei zone, unui oraș sau chiar unei familii. Căci în hinduism există câteva mii de zei. Zeii *saguna* (cu atribute) sunt subordonați zeului *nirguna* sau *Brahman* (fără atribute), din care emană toți. Astfel, majoritatea hindușilor sunt devotați unor zei pe care îi venerază prin intermediul anumitor ritualuri și pe care îi consideră aspecte ale unei realități ideale. Ei

consideră lumea materială este o reflecție iluzorie (*maya*) care generează suferință doar celor neiluminați, un joc al lui Brahman (*lila*). Tema centrală a mitologiei hinduse este aceea a creării lumii prin manifestarea sacră a Divinității. La rândul său, lumea, sacralizându-se, va ajunge înapoi în Divinitate. *Maya*, un concept fundamental al filosofiei indiene, și-a schimbat semnificația în timp. La început acesta desemna Puterea Creatorului de a genera lumea formelor, pentru ca în prezent, acesta să semnifice starea celui hipnotizat de iluzia jocului divin. Participarea la sărbătorile hinduse se integrează și ea în programul de viață, care face din fiecare hindus un căutător al eliberării. Ca urmare, pentru hinduși, toate actele vieții au un caracter sacru. Liber de a se adresa zeului pe care și l-a ales dintre divinitățile hinduse, el săvârșește zilnic anumite *gesturi sacre* corelate cu *rugăciunea*, aducând *ofrande la templu* și participând la *abluțiuni* (purificări prin intermediul apei). Hindușii *merg la templu*, unde preoții înalță rugăciuni speciale zeilor și *participă la pelerinaje* pentru a se apropia de zei și pentru a obține o reîntrupare mai fericită în existența viitoare.

4.2. Stratificarea socială și karma

În India, încă din timpuri imemorabile, *societatea a fost împărțită în caste*. Și chiar dacă, în prezent, acestea par să-și fi pierdut importanța în plan oficial, practic, ele subzistă în conștiința colectivă și produc efecte sociale. În prezent, elita socială este formată tot din urmașii vechilor familii de *brahmani*, în castele inferioare fiind cuprinși *ksatria* (nobilii fără proveniență brahmanică, militarii), *vaisya* (negustorii, agricultorii) și *sudra* (slujitorii celorlalte caste).

Din *Vede* aflăm că Cel care a instituit o asemenea ierarhie socială ar fi Brahma, Creatorul Universului material și al lumii. Fiecare castă provine dintr-o parte a corpului său: din gura sa a ieșit casta cea mai pură, a *brahmanilor*, a cărei menire este să alimenteze casta preoților și să studieze textele sacre; din brațele lui Brahma s-a născut casta *ksatria*; din coapsa sa, casta *vaisya*, iar din picioarele sale, casta *sudra*. Hindușii care nu aparțin nici uneia dintre cele patru caste sunt considerați impuri - «*paria*». Deși sistemul castelor a fost oficial desființat, el este încă prezent în conștiința socială și ca urmare, continuă să producă efecte

sociale. Canonul hindus se referă mai curând la ceea ce trebuie să facă oamenii, și mai puțin la ceea ce trebuie să gândească. De aceea, tendința de omogenizare a comportamentului social este mai accentuată decât cea privind împărțirea unor practici și credințe religioase. Marea majoritate a hindușilor se pleacă înaintea lui Brahma și practică abținerea de la carne. În rândurile lor, căsătoriile se efectuează și în prezent, preponderent între membrii aceleiași caste (*jati*), iar oamenii au idei comune privind caracterul sacru al vacilor. Majoritatea hindușilor cântă imnul *gaytari* la răsăritul soarelui.

Hindușii cred că fiecare individ trăiește mai multe vieți succesive, până când reușește ca prin *dharma* (faptele bune) să-și anuleze *karma* (efectele faptelor rele și ale atașamentelor față de lumea sensibilă). Prin moarte se realizează, în timp, în funcție de menirea fiecărui suflet, trecerea de la un destin la altul, de la o identitate socială la alta.

Literatura hindusă și în special *Vedele* încorporează o *cosmologie deosebit de complexă și extrem de bogată în informații confirmate prin descoperirile științifice ale epocii moderne*. În concepția respectivă, în care Universul este un fel de ou cosmic, în care coexistă numeroase galaxii stele, planete, care pot fi raiuri sau iaduri.

Hindușii cred că timpul nu curge liniar, ci ciclic sau circular, acesta fiind inițiat de Brahma în *Epoca de Aur - Satya Yuga* și parcurgând alte două perioade intermediare *Dwapara Yuga*, *Treta Yuga*, până în prezenta epocă, numită *Kali Yuga*. În cultura vedică timpul are diviziuni numeroase, începând de la *truț* (0,0006 sec.) până la inimaginabila *parardha* (50 de ani ai Domnului Brahma, echivalentul a 155.100.000.000 ani pământestești). Trecerea timpului constituie principala cauză a creerii și anihilării Universului material.

Viața omenească este, de asemenea, ciclică: după moarte, sufletul părăsește corpul și este renăscut în trupul altei persoane. Această stare de cvaziperpetuuă moarte și renaștere se numește *samsara*. Eliberarea din karma (*moksha*) nu poate avea loc decât prin renunțarea la atașamentele și dorințele lumești. Din această perspectivă, hindușii pot fi împărțiți în două grupe: 1. cei ce caută recompensele acestei lumi (sănătate, bogăție, copii, o renaștere bună etc.) și 2. cei ce-L caută pe Dumnezeu, implicit eliberarea

din această lume.

Principiile primului mod de viață sunt emblematice pentru *hinduismul popular*, iar principiile celui de-al doilea mod de viață sunt reprezentative pentru *culturile sannyasa (vașnavismul esoteric)*.

Hinduismul popular recunoștea la început trei *Vede*, trei *clase sociale (varnas)*, trei *stadii ale vieții (ashramas)* și trei *idealuri (purusharthas)*. Mai târziu, primelor trei *Vede* le-a fost adăugată *Atharva-Veda*. Primele trei clase (*brahman* - preot; *kshatriya* - războinic; *vaisya* - omul obișnuit) au fost create după *modelul tripartit al vechii societăți indiene*, ulterior celor trei clase adăugându-li-se *shudras* - servitorii și *paria* - exclușii.

Primele trei *ashramas* sunt: **cel care studiază (brahmachari)**, **proprietarul casei (grihastha)** și **cel ce locuiește în pădure (vanaprastha)**. Aceștia au trei *datorii*: studiul *Vedelor*, aducerea pe lume a unui fiu și cultivarea sacrului.

Cele trei *idealuri ale vieții pământești* sunt: *artha* (succesul material), *dharma* (comportamentul social corect) și *kama* (plăcerile senzuale).

Puțin după scrierea primelor *Upanishade*, în timpul ascensiunii budismului (secolul al VI-lea î.H.), o a patra *ashrama* și totodată un al patrulea *ideal* al vieții a fost adăugat: **cel care renunță (sannyasi)** al cărui scop este eliberarea (*moksha*) de consecințele celorlalte stadii, idealuri sau datorii.

În *concepția lui Patanjali*, posibilitățile de manifestare ale naturii originar-divine a omului sunt alterate de o seamă de piedici (*klesa*). Aceste *klesa* sunt: ignoranța sau neștiința (*avidya*), sentimentul individualității (*asmita*), pasiunea, atașamentul, simpatia, interesele și afectele de orice fel (*raga*), aversiunile, repulsia, ura și resentimentele de orice fel (*dvesa*), dorința de a trăi pe Pământ (*abhinivesa*). Fiecare *klesa* este efectul celei precedente, generând-o pe următoarea. Așadar, **avidya** constituie sursa celorlalte cauze ale suferinței (*Patanjali, 1993*).

Ignoranța înseamnă confundarea a ceea ce este neetern, impur, dureros, a non-Sinelui cu ceea ce este etern, pur, fericit, respectiv, Atman sau Sinele. Ne gândim la un om și îl vedem ca fiind un corp. Aceasta este marea iluzie. Atașamentul își are sursa în plăcere. (*Vivekananda (Swami), 1998*).

Aspiranții la practicarea *hinduismului esoteric* au un singur

ideal - eliberarea din *maya*, prin cultivarea sistematică a disciplinei spirituale. Ei devin impasibili la tendințele propriei minți de a-i reține în sfera rațională a vieții și în atașamente. Ei cultivă **atenția continuă** sau **concentrarea** prin rămânerea în izolare și **meditație**.

Condiția unui sfânt realizat, denumită *tirthankara*, semnifică un *yoghin* desăvârșit, care a depășit prin *purificare* și *concentrare* toate iluziile și obstacolele din domeniul *maya*. Cuvântul *tirtha* poate semnifica o *platformă de scufundare*, de pe care cineva poate plonja în oceanul infinit, dar și un *loc sacru de pelerinaj*. O persoană poate fi numită *tirthankara* numai dacă, prin simpla sa prezență, a reușit să marcheze spiritual (să sfințească) un loc, din care oamenii pot începe căutarea interioară. Jainiștii numesc aceste persoane *încarnări divine*, sau *tirthankara*. *Bhagawan Shree Rajneesh*, supranumit Osho, afirmă că un *tirthankara* este un fenomen chiar mai mareț decât o încarnare divină, pentru că este minunat ca Divinul să se încarneze într-o formă umană, dar este și mai minunat ca un om să creeze un loc unde ceilalți au acces la divin (*Osho, 1999*). Un asemenea Om care este virtual omniscient, accesează cunoașterea nu pe care intelectuală, ci pe cale intuitivă. El poate fi, de asemenea, omniprezent și omnipotent, dar El folosește asemenea atribute numai altruist.

Fiecare dintre cele *două modalități de a fi hindus* (exoteric și esoteric) a dus la dezvoltarea unor sisteme sociale și metafizice distincte. Multe dintre ideile și idealurile hinduismului esoteric au fost asimilate și de hinduismul popular (concepția privind *dharma eternă - sabatana dharma -*, codul etic ș.a.). Cea mai importantă idee a filosofiei *dharma* este *ahimisa - absența dorinței de a produce suferință* - care legitimează vegetarianismul.

Hinduismul actual diferă mult de cel din urmă cu 4.000-5.000 de ani deoarece a evoluat mult de atunci. În prezent, el sintetizează diverse idei și influențe ce străbat continentul indian de la un hotar la altul, menținând într-un spațiu cultural și spiritual comun sute de grupuri sociale, cu identități culturale diferite.

Hinduismul a împrumutat multe elemente și din doctrina creștină. De exemplu, *Vishnuismul* conține ideea de *Treime Sfântă*, precum și pe aceea de *Întrupare a lui Dumnezeu pentru răscumpărarea oamenilor*. De altfel, zeul *Vishnu* are unele idei și

caracteristici ce amintesc clar de Al Doilea Ipostas al Sfintei Treimi Creștine, manifest pe Pământ prin Întruparea lui Iisus Hristos.

Fundamentală pentru gândirea hindusă este ideea că toate sufletele sunt eterne și răspunzătoare pentru faptele lor din timp, iar ieșirea din timp (*moksha*) se poate face prin *unirea cu Brahman* sau *yoga*.

4.3. Yoga, știința vieții și a iluminării omului

Din perspectivă semantică, *yoga* (*unire*, în limba sanscrită) exprimă tendința omului de a accede la o dezvoltare umană intens susținută, prin cunoaștere și practică spirituală, în vederea integrării tuturor manifestărilor ființei în dinamica și logica fundamentală a Manifestării Cosmice a lui Dumnezeu. *Bhagawan Shree Rajneesh*, supranumit *Osho* (1931-1990) - maestru spiritual și yoghin al timpurilor moderne, care a avut sute de discipoli, a afirmat că "*yoga este știința totală a omului. Yoga nu este o religie, ci o știință desăvârșită. Este o modalitate de a transcende toate fragmentările. Iar prin transcenderea fragmentărilor omul devine întreg*" (*Osho, 1998, p. 26*). Prin *yoga* se poate transcende și caracterul subiectiv al anumitor trăiri umane. Deoarece are toate atributele unei științe în sensul laic al cuvântului, despre *yoga* se spune că poate fi practică și de către atei. Aceștia însă, atingând anumite stadii, ajung să cunoască unele aspecte ale Realității Absolute și prin această practică, în mod invariabil, își schimbă viziunea asupra existenței, mai devreme sau mai târziu, devenind mistici autentici.

Potrivit *Vedelor* (*D.B.Hughes, 2008, Prabhupada, causelessmercy site*), tehnicile *yoga* au luat ființă în timpuri imemorabile ale istoriei omului (în *Satya Yuga*), în societatea indiană vedică, al cărei mod de viață a fost sacralizat pe scară socială largă, fiind puternic centrat pe realizarea spirituală a fiecărui membru al său. Potrivit aceleiași surse, specificul practicilor spirituale prin intermediul cărora omul își poate realiza menirea și poate intra în contact cu lumea transcendențială, diferă net de la o perioadă istorică (*Yuga*) la alta. În actuala etapă (*Kalya-Yuga*), elevarea spirituală în vederea iluminării se realizează cel mai rapid și eficient prin *mantra japa* sau *cântarea/recitarea Numelor Divine ale lui Dumnezeu și diverselor Sale*

Întrupări/Expansiuni pe Pământ. În alte etape istorice, în același scop, practicile spirituale cele mai adecvate sunt *austeritatea și meditația* - în *Satya-yuga*, *sacrificial efectuat pentru satisfacția Domnului Vișnu* - în *Treta-yuga* și *venerarea și adorarea intensă a Domnului Dumnezeu în temple* - în *Dwāpara-yuga* (*Śrīmad-Bhāgavatam* [12.3.51], *causelessmercy site*)

Obținerea celor mai înalte rezultate este condiționată nu doar prin desfășurarea practicii adecvate unei anumite etape istorice, ci și prin preluarea cunoașterii respective de către discipoli, din interiorul societății vedice, deoarece numai inițiații *vaishnava* autentici (integrați în una din cele patru *sampradaya* sau linii de succesiune discipolică) dețin energiile specifice și cunoașterea necesară pentru a preda corect tehnicile respective eventualilor aspiranți (*D.B. Hughes, 2008*).

Toate acestea nu i-au împiedicat însă pe diverși alți exponenți ai culturii spirituale orientale să popularizeze tehnicile *yoga* (potrivit *D.B.Hughes, 2008* - extrem de îngust și deformat) în Occidentul modern, într-o perioadă când în spațiul respectiv s-a produs un imens gol spiritual, prin procesul intens de ateizare și secularizare a vieții sociale, vreme de peste un două secole.

Yoga realizează o *sinteză și o disciplină-cheie a practicilor religioase și curentelor de manifestare spirituală din Orient*. Aceasta se bazează pe un corp de idei, tehnici și practici ce vizează *lărgirea infinită a capacităților umane și expansiunea nelimitată a conștiinței omului*. Obiectivul tehnicilor yoghine este obținerea de către practicant a libertății interioare, a transcenderii personalității și a unei fericite renașteri de natură mistică. *Yoghinii utilizează condiția umană ca pe o poartă spre Cosmos, ca pe o șansă extraordinară de descoperire a unui mod de manifestare și de cunoaștere noncondiționată*.

Cele mai vechi urme arheologice ale *yoga* au o vechime de peste 5.000 de ani și au fost descoperite în valea Indusului la Harappa și Mohenjo Daro, pe niște statuete din piatră, reprezentând siluete umane în diferite *posturi yoghine* (*I. Mânzat, L. Radu-Geng, 2002, p. 91*).

Primele scrieri ce fac referire la *yoga* sunt *Vedele*. Această cunoaștere deosebit de vastă și complexă a fost alimentată continuu prin cele mai valoroase descoperiri din sfera tehnicilor spirituale și practicilor religioase orientale (budism, hinduism,

jainism, taoism, lamaism, vaișnavism ș.a.).

Deși *yoga* se poate practica în mod autonom, în raport cu domeniul religiilor, prin ramurile sale, ea menține încă legături vii cu filonul care a generat-o - hinduismul, budismul și, în primul rând cu cunoașterea vedică.

Cele patru magistrale hinduse de mântuire prin *yoga* includ: *Karma yoga* - calea acțiunii dezinteresate de însușirea roadelor acțiunii; *Bakti yoga* - calea devoțiunii față de Divin; *Jnana yoga* - calea cunoașterii Adevărului Absolut; *Raja yoga* sau *Ashtanga yoga* (Calea cu opt ramuri) pentru decon condiționarea mentalului și creșterea capacității de discernământ.

La rezultatele practicilor *yoga* au acces doar aspiranții dispuși să introducă anumite rigori în modul lor de viață. Rigorile respective ca și etapele ce trebuie parcurse de aspiranți în drumul lor spre cunoașterea noncon condiționată a Realității Absolute nu au caracter facultativ. Unii aspiranți pot veni însă în această viață având un stadiu de autorealizare (mai mult sau mai puțin inconștient) mai avansat decât alții. De aceea, progresul pe *Cale* se poate dovedi extrem de diferențiat de la un aspirant la altul, în funcție de fermitatea angajării, dar și de viteza de trecere în registrul conștient a unor deprinderi din alte existențe.

Practica **raja yoga** - ramură cu deosebită audiență printre adepții occidentali din epoca modernă - cuprinde cele opt percepțe fundamentale clasice, numite *anga*: **yama** (a înfrâna, a supune propriile impulsuri interioare), **niyama** (purificare pe toate structurile), **asana** (postura corporală), **pranayama** (controlul energiei prin respirație), **pratyahara** (retragerea simțurilor de la stimulii exteriori), **dharana** (concentrarea), **dhyana** (meditația) și **samadhi** (iluminarea, extrazul).

Yama și niyama au un rol deosebit în debutul pe calea evoluției spirituale, deoarece îl disciplinează pe adept, învățându-l să-și cenzureze și educe unele trebuințe aberante căpătate în etapa de decadență. El va scăpa astfel de tarele sale senzoriale și morale, unele blamate și prin opinia oamenilor obișnuiți. Cele mai multe sunt tolerate totuși de marea majoritate a oamenilor lipsiți de aspirații spirituale, fiind în unele cazuri, chiar încurajate în viața socială.

Potrivit învățăturii vedice, cei mai mulți dintre oamenii întrupați sunt puternic înclinați spre decadență morală și spirituală,

din patru cauze fundamentale: existența *maya* (iluzie - în limba sanscrită - a lua drept adevăr ceva fals: de exemplu, omul se identifică cu corpul său fizic și trebuințele sale, deși acesta este doar un vehicol material pentru spirit), *imperfecțiunea simțurilor* (auz, văz etc.), *tendința de a greși*, a rata anumite acțiuni și *tendința de a trișa, minți*, înșela. Asemenea impulsuri pot fi controlate prin cunoaștere și voință și, într-un final, total eliminate, cenzurate sau cel puțin diminuate prin practica *yoga*. Pentru *yoghini*, orice complacere în *viciu* (a mânca, a bea, a dormi, a vorbi ș.a. - excesiv sau nerațional - a produce suferință vieții, a iubi lauda, a înșela, a accepta mita sau a mitui și altele asemenea - fapte tolerate mai mult sau mai puțin înainte de începerea practicii *yoga*) devine echivalentă cu suportarea unor consecințe nedorite aproape imediat după comiterea unor asemenea acte. Iminența unor asemenea "recompense" are rol de semnal și avertisment, dar și de penitență în vederea purificării și a creșterii fermității angajării pe Calea spirituală. De aceea, pentru *yoghini*, fiecare faptă trebuie profund evaluată înainte de a fi materializată.

Yoghinii trebuie să depună eforturi susținute pentru menținerea practicii lor în parametrii indicați prin disciplina aleasă. Sunt așteptate din partea lor un comportament de cea mai înaltă etică, respectarea vieții în integralitatea sa și a oricărei intenții pe care Dumnezeu a manifestat-o în Creația Sa. Prin practică, *yoghinii* învață (de fapt, redescoperă) virtuțile respirației, concentrării, autodisciplinării, autocontrolului și cultivării bunelor intenții și acțiuni. Procedând astfel, ei devin tot mai apărați față de urmările unor întâmplări nefericite, a unor boli sau vicii personale.

Cu 3.000 de ani î.H., o mare personalitate a culturii și spiritualității hinduse, *Maharishi Patanjali* (în limba sanscrită *maha = mare, Rishi = înțelept, iluminat*), în tratatul său *Yoga-Sutra*, a prezentat cunoașterea *Yoga clasică* sau *Yoga darsana* unde a inclus și învățături ale unor alți *Maharishi*, cum sunt *Vyasadeva, Vacaspati, Misra, Bhoja* ș.a. Alături de *Samkhya, Vedanta, Mimamsa, Nyaya* și *Vaisesika*, *Yoga* este una dintre cele șase *darshane indiene*.

Unele discipline și tehnici de autorealizare spirituală, similare celor din *yoga*, pot fi găsite sub alte forme sau denumiri și în alte culturi și religii, cum sunt creștinismul, taoismul, budismul sau islamismul (sufismul).

În creștinismul ortodox, de exemplu, deși *yoga* – ca practică spirituală orientală - este adesea repudiată de cler, acesta exprimându-și astfel propria stare de concentrare și sentimentul de fidelitate absolută față de dogma creștină, prin *isihasmul creștin*, practicantii recurg la o disciplină interioară similară cu cea din tehnicile *yoga*. Ca și yoghinii ce rostesc *mantră*, practică *pranayama* sau *yama*, creștinii isihasti practică *rugăciunea neîncetată*, *controlul energiei prin respirație* și *asceza*. Ei se concentrează pe *Chipul Ironic al lui Iisus Hristos* sau al *Fecioarei Maria* și meditează la *Faptele Mântuitorului*, ceea ce este similar cu tehnica yoghină *saguna* (concentrarea asupra unui obiect sau simbol vizual, ce deține anumite calități, ori asupra unei *mantra*). În același spirit se înscrie *practicarea neîntreruptă a rugăciunii inimii* (Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul! Amin!), similară pe multe dimensiuni, cu rostirea unor *mantră divine* (Nume ale lui Dumnezeu rostite în limba sanscrită - limbă ce conservă o parte din energiile divine și sunetele utilizate de Dumnezeu la *Facerea Cosmosului*) de către călugării vaishnava, tibetani, budiști, zen sau yoghinii din Himalaya. Rostită pe concentrare intensă, cu atenția direcționată spre inimă, pe fondul unor ritmuri de respirație specifice, această rugăciune îl poate conduce pe om la iluminare!

Aime Michel (1994) realizează o comparație între asceza creștină și cea practică în diverse rituri orientale, ajungând la concluzia că, într-adevăr, asceza creștină diferă relativ puțin de aceea a vaișnavismului, hinduismului, budismului, lamaismului sau taoismului. Toate, spune el, exersează *voința de a înfrunta și suporta ceea ce omului obișnuit i se pare insuportabil sau mult prea dificil pentru a încerca*.

Totuși, nici o altă *școală de ascetică* nu a împins renunțarea la cele pământești și, implicit, performanțele dezvoltării umane, atât de departe ca *asceza creștină*. Căci idealul creștin nu urmărește nimic din ceea ce ar putea pune în valoare viața de pe pământ cu bucuriile și frumusețile sale mai mari sau mai mărunte sau chiar periplitul prin unele lăcașuri cerești ale lui Dumnezeu, pe care le poate facilita asceza autentică.

Spre deosebire de asceții creștini, ce se consideră vii întru Iisus Hristos dar morți pentru lumea aceasta, unii practicantii spirituali, între care excelează cei chinezi, aspiră la o viață

îndelungă pe pământ și chiar la nemurirea fizică. *Zhuang Zi* îi consideră spirite înguste pe cei ce nu cred în posibilitatea nemuririi fizice și în invulnerabilitatea corpului fizic al omului, căpătate prin asceză și tehnici taoiste (*M. Granet, 1934*). Acest fapt este recunoscut și de *Lao Tzu*. De altfel, și în lumea hindusă există mărturii asupra existenței unor trăitori ce au atins vârste matusalemice prin intermediul unor tehnici spirituale. Despre *Babaji*, de exemplu (Maestrul lui *Lahiri Mahasaya*, care a fost Maestrul lui *Sri Yuktेशwar*, care a fost Maestrul lui *Paramhansa Yogananda*) se afirmă că ar avea o vârstă de peste 1.800 de ani (s-a născut în anul 203 d.H.) și are aparența unui tânăr de 30 de ani (*Yogananda, 2007*).

Hindușii, ca și o bună parte a *lamaștilor tibetani*, se supun *ascezei*, în principal, pentru a căpăta dreptul la reîntrupări mai fericite, pentru a se elibera din ciclul reîntrupărilor succesive și a scăpa, astfel, de suferință.

Așadar, în timp ce chinezii consideră lumea aceasta extrem de atrăgătoare și dezirabilă, hindușii, dimpotrivă, o consideră o școală a renunțării și a penitenței.

Spre deosebire de toți aceștia, *creștinii nu doresc nici mai mult nici mai puțin decât să acceadă la apropierea nemijlocită a lui Dumnezeu*. *Elanul misticilor creștini nu seamănă cu nimic din ceea ce a cunoscut spiritualitatea acestei planete până la nașterea lui Iisus Hristos*. *Doctrina creștină cere tot ce se poate cere de la adepții săi*. *Hristos a spus: Fiți desăvârșiți, precum Tatăl vostru din ceruri este!* Grea poruncă...

Efectele fiziologice și psihologice ale practicării *tehnicilor de meditație* au fost evaluate de diverși specialiști ai unor științe moderne. Între cele mai importante efecte constatate de aceștia sunt: scăderea consumului de oxigen - similară celei atinse după 6-7 ore de somn - după numai 15-20 de minute, reducerea ritmului cardiac și respirator, creșterea temperaturii la nivel cutanat și o vasodilatație periferică remarcabilă, creșterea rezistenței electrice a pielii (cu scăderea anxietății) și scăderea acidului lactic în sânge, preponderența undelor alfa în cadrul electroencefalogramelor și apariția doar ocazional a undelor teta, producerea unor fenomene specifice somnului (REM), deși subiectul este perfect lucid, ameliorarea simptomelor unor boli psihosomatice produse de stres, creșterea lucidității și productivi-

tății psihice prin eliminarea risipei de energie, creșterea fluenței ideative, concentrarea atenției, eliminarea blocajelor psihice, ameliorarea imaginii de sine, a autoacceptării și a relațiilor interpersonale, creșterea toleranței față de alții, ameliorarea dispoziției afective, creșterea rezonanței emoționale și a receptivității ș.a. (I. Holdevici, 1993, 1995).

Reprezentări ale tehnicilor yoga în mediul studențesc din România. Dintr-o cercetare asupra pătrunderii și vehiculării în societatea românească actuală a ideilor, datelor și afirmațiilor despre yoga, efectuată asupra unui eșantion de 98 de subiecți, studenți în anii II și III la două institute de învățământ superior din București (I. Mânzat, L. Radu-Geng, 2002, p. 394-396), au rezultat următoarele concluzii: *practicantul yoga este perceput ca fiind o persoană cu anumite caracteristici psihologice determinante pentru valorile asimilate. Imaginea sa se apropie de cea tradițională a yoghinului. Astfel, la valori instrumentale, pe primele șapte locuri (cele care indică faptul că respectivele modalități de conduită sunt valorizate superior) se situează în ordine: autocontrol, stăpânire de sine și disciplină; indulgență și îngăduință față de alții; independență în acțiune, încredere în forțele proprii; orizont larg de cunoștințe, minte deschisă, receptivă; raportare la credința religioasă, încredere în Dumnezeu; cinste, sinceritate, dragoste de adevăr; să fie ascultător, supus, pătruns de respect față de superiori.* În concepția studenților intervievați, ultimele șase locuri sunt ocupate de **valorile mai frecvent respinse**, fiind proprii într-o mai mică măsură practicantilor yoga: *curățenie exterioară, aspect îngrijit, curat; angajare cu toată ființa în muncă, dragoste de muncă; bună dispoziție, inimă ușoară, veselie; comunicativitate, sociabilitate; capacitate, competență profesională; imaginație, inventivitate, creativitate.* În cazul **valorilor finale**, studenții consideră că practicantii yoga valorizează cel mai mult: *armonia interioară, absența conflictelor și absența zbuciumului; înțelepciunea, înțelegerea matură a vieții; apropierea de natură și artă; respectul față de sine, demnitatea; siguranța de sine, securitatea psihică, autoprotecția; independența, abilitatea decizională; salvarea sau mântuirea sufletului. Cel mai puțin valorizate (frecvent respinse) sunt: realizarea în dragoste și pe*

plan sentimental; valoarea profesională; recunoașterea socială; confortul, viața îmbelșugată; tumultul, viața afectivă plină de evenimente și întâmplări; viața plină de plăceri și distracții.

5. Taoiștii și confucianiștii

5.1. Scurtă comparație

În primul secol î. Hristos, când budismul a pătruns în China, acolo exista deja o cultură veche de cel puțin 2.000 de ani. Gândirea filosofică chineză a atins un stadiu fără egal spre sfârșitul dinastiei Zhou (500-221 î.H.), în perioada denumită și *epoca de aur a filosofiei chineze*. Încă din acele timpuri, chinezii, care întotdeauna au dovedit un deosebit spirit reflexiv, dar și un remarcabil simț practic, au creat în filosofie două curente complementare: unul orientat spre *relațiile interumane, dezvoltarea domeniului social, valorile morale și știința guvernării* și altul orientat spre *latura mistică, ce impune conștiinței depășirea interesului față de social și atingerea unor planuri superioare prin iluminare*. Aceste două aspecte complementare ale condiției umane - înțelepciunea intuitivă și cunoașterea pragmatică, contemplarea și acțiunea socială - sunt reprezentate, pe de o parte, de *imaginea înțeleptului chinez*, iar pe de altă parte, de *imaginea suveranului sau a împăratului*. Aceștia sunt oameni realizați pe toate planurile, așa cum spune *Chuang Tse (Tzu)*, "*care prin nemișcare devin înțelepți, iar prin mișcare devin împărați*".

Filosofii chinezi din secolul al VI-lea î.H., care au dezvoltat în lucrările lor idei privind aceste două direcții de evoluție, au pus astfel bazele a două școli filosofice distincte: **confucianismul** și **taoismul (daoismul) (Tao = Cale)**.

Confucianismul cuprinde filosofia organizării sociale, a bunului simț (eticii) și spiritului practic. Prin principiile sale, acesta a stat la baza înființării sistemului de educație chinez și al eticii. Mentorul acestui curent filosofic a fost *Venerabilul Maestru Kong-Kong Fu-Zi* (551-472 î.H.), sau *Confucius*, sub denumirea sa latinizată. El a fost modelatorul caracterului emblematic chinez.

Taoismul a fost preocupat îndeosebi de observarea naturii și de găsirea căii cunoașterii intuitive, a ordinii firești a lucrurilor,

prin introspecție și încredere. Mentorul taoiștilor a fost *Lao Zi* (570-490 î.H.) sau *Laocius* (denumire latinizată), supranumit și *înțeleptul ascuns al Chinei*. El este autorul lucrării fundamentale *Dao De Jing (Tao Te Chiing)*.

Principiile acestei cunoașteri pornesc de la descoperirea ritmurilor apei, aerului și focului, ritmuri întipărite în sau reproduse de regnul mineral (piatră și lemn).

Fiind complementare, *cele două ramuri ale filosofiei chineze se adresează succesiv omului aflat în dezvoltare*. În copilărie, confucianismul îi predă omului normele etice necesare conviețuirii în mediul social, educându-i spiritul practic necesar în găsirea mijloacelor de satisfacere a trebuințelor sale. La maturitate, omul se preocupă îndeosebi de preceptele taoiste, pentru a-și redobândi spontaneitatea, naturalețea și intuiția, alterate prin intermediul servituților practicii și ale convențiilor sociale.

Între Confucius și Laocius, care au fost contemporani și s-au întâlnit în mai multe rânduri, au existat cele mai bune relații. Gândirea lor are la bază *Yi Jing (I Ching)* sau *Cartea Schimbărilor* - lucrare fundamentală a filosofiei chineze.

Lao Zi a fost un mare ascet, cunoașterea sa excepțională fiind moștenită și valorificată de toți asceții chinezi, până în timpurile noastre. Aceasta a fost făcută cunoscută lumii largi, la 100 de ani de la moartea Maestrului, de către ermitul *Zhuang Zi*.

Teoria cosmogonică a lui Lao Zi evidențiază relațiile existente între componentele naturii ce își au obârșia în *Tao*. Potrivit acesteia, lumea vizibilă este formată din *cer, pământ și cele zece mii de lucruri*. *Tao* l-a născut pe *Unu*, *Unu* l-a născut pe *Doi*, *Doi* l-a născut pe *Trei*, *Trei* a născut *Zece mii de lucruri*. Între acestea, ființa umană este stăpânită de spiritul omeniei și al dreptății, dar acestea nu vor deveni depline decât prin *renunțarea la civilizația artificială și întoarcerea la adevărata natură umană, care virtual poate totul prin sine, neavând nevoie de lucrurile civilizației pentru a trăi și a se exprima în cosmos*. Lao Zi care descrie viața ca pe un șir multiplu și neîntrerupt de cicluri, *valorizează în mod deosebit nonacțiunea din perspectiva nevoilor omului de a descoperi adevărul*.

Confucius, dimpotrivă, propovăduiește virtuțile angajării conștiente și active în viața individuală și socială ce trebuie să aspire la reușită. În timp ce *confucianismul* este considerat

filosofia celor care au reușit, taoismul este considerat filosofia celor care au eșuat, deoarece au cunoscut deja caracterul iluzoriu al succesului.

În China antică, *tao* are mai multe înțelesuri. Pentru Confucius și confucianiști el indică arta de a cârmui a vechilor suverani. Această iscusință este lăudată de Confucius și evocată pentru a redeveni izvor de inspirație pentru contemporani săi. *Tao* semnifică, de asemenea, ideea de iscusință, îndemânare, talent. Confucianiștii timpurilor mai vechi admirau luptătorii, caligrafii, filosofii, maeștrii spirituali și, în general, pe toți aceia care se remarcă, pe plan social, printr-o aptitudine oarecare. Aceștia erau chemați la curtea suveranului, puși la încercare și răsplățiți potrivit geniului sau talentului lor.

În timp ce *confucianismul afirmă că viața omului este supusă în întregime sorții, taoiștii afirmă contrariul, că soarta omului depinde de el însuși, nu de cer*.

Taoismul indică un mod de viață în acord cu ritmurile fenomenelor naturale. Ignorarea ritmurilor respective este de natură să producă perturbări în echilibrul biologic al ființei umane. Pentru a se derula în pace, viața omului trebuie să se inspire din natură. *Artele marțiale*, de exemplu, au dezvoltat *diverse stiluri prin observarea existenței animalelor sălbatice*. Astfel, de-a lungul vremurilor, s-au structurat școli de arte marțiale ce imită stilul tigrlui, stilul cocorului, stilul maimuței ș.a.

Împreună, *budismul, taoismul și confucianismul*, constituie *cele trei filosofii și religii fundamentale ale Chinei*.

Buddha și Lao Zi au pus bazele cunoașterii tehnicilor de ieșire din *samsara* adică din domeniul suferinței, prin iluminare.

5.2. Tao și principiul yin-yang

Conceptul *Tao* acoperă un număr infinit de semnificații și sensuri. Cele mai complexe sunt însă acelea de *Tai-Chi* sau *Absolutul Suprem*, *Tai-Hsu* sau *Vidul Suprem* și *Tai-Yi* sau *Motorul Suprem*. Ca sursă a tuturor conștiințelor, energiilor și substanțelor, *Tao* este un continuum nediferențiat, fără limite în timp și spațiu, la fel de nelimitat și potent ca însăși conștiința (*D. Reid, 1996, p. 17*).

Ideograma chinezească pentru *Tao* înseamnă *Cale* și cuprinde două simboluri: *a merge* și *cap* sau *înțelepciune*. Cu alte

cuvinte, *Tao* este o cale pe care se merge în virtutea propriei rațiuni, o cale ghidată mai mult de gândire decât de corpul fizic. *Tao* înseamnă și a spune sau a ghida, ceea ce înseamnă că până ce nu se va găsi calea corectă, se va merge pe un drum ce nu duce la adevăr. *Tao* este sursa întregii cunoașteri, marea autostradă din care se ramifică orice alt drum, sursa unică a realității esențiale și a celei relative pământești, a aspectelor primordiale ale universului, ca și a celor temporale, punctul de pornire spre *Nirvana* (conștiință iluminată), ca și spre *samsara* (existența ciclică prin reîntrupare). Fără formă, fără sunet sau substanță, *Tao* este totuși omniscient, omnipotent, omniprezent în univers. *Tao* niciodată nu face, dar prin *Tao* se fac toate lucrurile (*Tao Te Ching*). Deși nu poate fi numit sau descris în cuvinte, *Tao* poate fi cunoscut intuitiv prin contemplarea manifestărilor sale și poate fi experimentat în viață prin practicarea principiilor sale (I. Mânzat, L. Radu-Geng, 2002, p. 290).

D. Reid (1996, p. 17) afirmă că studierea și practicarea lui *Tao* nu este un hobby esoteric sau un joc ocult, ci mai curând o cale de a promova sănătatea, de a menține echilibrul mental și de a prelungi viața pe pământ. În același timp, aceasta constituie un drum spre ultima țință a cunoașterii spirituale, a întoarcerii la origini. *Tao* indică valorile relevante pentru a atinge conștiința primordială. *Tao* înzestrează omul cu înțelegerea necesară pentru a depăși moartea și a scăpa din ciclul renașterii. *Tao* indică drumul spre tărâmurile pure, clare precum cristalul, rezervate celor iluminați spiritual. Aceasta este o țință pe care puțini adepți bine disciplinați și foarte talentați o ating, și numai după o lungă perioadă de practică sânguincioasă și concentrare fermă. (D. Reid, 1996, p. 17-18).

În *Scriptura Vidului Perfect*, autorul, Lao Zi, evidențiază relativitatea punctelor de vedere omenești, a regulilor de viață, dar și a prejudecăților care se pretind a fi valori absolute. El afirmă că în această lume nu există nici un principiu care să fie universal valabil. De aceea, activitățile omenești trebuie să țină cont de continuu de condițiile temporale și spațiale. Mai mult, în lumea aceasta, nu există nimic impus aprioric, nimic prestabilit, peren, și de aici nevoia de a fi deschiși oricărei alternative.

Un alt sens al cuvântului *Tao* este acela de tehnică de învățare, de aplicare. Un *tao* nu poate fi eternul *Tao*, ci doar o

parte a lui.

Într-o perspectivă mai largă, *Tao* poate fi tradus și prin *Legea Cerului*, adică modul de manifestare al acestuia. *Tao* conține întotdeauna componentele polarității absolute *yang* și *yin*, ce se află într-o relație dialectică în orice lucru sau existență de pe pământ sau din univers. A înțelege această polaritate și legile ei de manifestare înseamnă a deveni una cu *Tao* (I. Mânzat, L. Radu-Geng, 2002, p. 287).

În literatura taoistă, conceptul de *vid* are mai multe semnificații:

1. Polul opus *plinului*, sugerând una dintre însușirile existenței ce alternează constant secvențele de *plin* și *gol*, *progres* și *declin*. *Vidul* apare din tendința lucrurilor de a reveni la obârșia lor, de a se descompune în elementele constituente. În viața socială, *vidul* desemnează *perioadele de haos* sau *entropie socială*, în care ordinea a suferit malformații.
2. Capacitatea de recepție a psihicului uman, ce permite manifestărilor psihosomatice, adeseori conflictuale, să coexiste și să se exprime prin alegeri și decizii.
3. Starea fără dorințe.

Deși *legea primordială a lui Tao*, la cel mai înalt nivel spiritual, este *unitatea*, la nivelul universului, al materiei și energiei, al timpului și spațiului, *Tao* se exprimă polarizat prin principiul dual *yin-yang*. Acest principiu guvernează toate transformările și devenirea din lumea fenomenală. Potrivit lucrării *I Ching*, schimbările din lumea fenomenală au un caracter mai curând ciclic decât liniar și de aceea ele sunt predictibile. Observând că toate fenomenele naturale sunt structurate pe principii polare, chinezii au dedus *legea polarității complementare* cu 5.000 de ani înaintea lui Niels Bohr (1927). *Yin* și *yang* fiind întotdeauna complementare, nu sunt niciodată conflictuale. Sunt fețele opuse ale aceleiași monede, nici unul neputând exista fără celălalt. Fiecare conține sămânța celuilalt, *transmutația* (când unul sau altul atinge polul opus) constituind aspectul fundamental al *principiului complementarității*. Principiul *yin și yang* oferă măsura prin care se determină toate valorile și calitățile. *Binele* se

măsoară prin raportarea la *rău*, *dreptatea* prin raportarea la *nedreptate* etc. Taoiștii valorizează în mod deosebit importanța flexibilității în gândire și comportament. Rigiditatea, limitele artificiale impuse gândirii, precum și atașamentul inflexibil față de anumite deprinderi intră în contradicție cu principiul *yin-yang*, ceea ce aduce întotdeauna suferință. Potrivit concepției taoiste, toate ființele inclusiv omul sunt alcătuite dintr-un concentrat de elemente spirituale și materiale, cerești și pământești, *yin* și *yang*, iar *Universul conține trei puteri*: Cerul, Pământul și Omul, Omul fiind intermediarul religios dintre Cer și Pământ, dar numai atunci când el reușește să devină Fiu al Cerului.

În micul tratat *Xi Ci* se afirmă că *Tao a Omului* constă în virtuțile de căpetenie ale acestuia: *ren* (omenie) și *yi* (simț al dreptății) (I. Mânzat, L. Radu-Geng, 2002, p. 294).

Cele patru căi ale *taoismului* sunt:

1. **Calea nonacțiunii** - Wu-Wei (nonegoism sau înfăptuirea lucrurilor din motive în întregime altruiste). Retragerea taoistului din lume constituie un răspuns la cărarea falsă, iluzorie, pe care o presupune viața în lume. Taoismul consideră că *această lume poate fi în armonie cu Tao, cu condiția ca ea să fie condusă în direcția potrivită, iar problemele vieții materiale să fie subordonate total vieții spirituale*.
2. **Căutarea individuală a nemuririi**. În taoism se afirmă că trupul trebuie utilizat în vederea accederii spiritului la nemurire, orice alte destinații ale acestuia constituind o irosire de resurse.
3. **Liturghie și ritual**. Forțele răului pot fi învinse prin dirijarea lui Tao spre revitalizarea lumii (M. Palmer, 1995, p. 23).
4. **Moralitatea**. A doua carte pe care taoismul i-o atribuie lui Lao Zi este un cod moral numit *T'ai Shang Kan Zing P'ien* care se traduce prin *Scrierile celui slăvit (Lao Zi) despre răspuns și răsplată*.

5.3. Umanismul confucianist

Confucius - cel mai mare om politic, gânditor și pedagog al națiunii chineze - nu a avut niciodată intenția de a întemeia o religie. Cu toate acestea, el este considerat *sheng ren*, adică *om sfânt*, iar cele scrise sau rostite de el au devenit literă de

evanghelie pentru chinezi. Confucianismul care durează de mai bine de 2.400 de ani, numără în prezent, în jur de 6.000.000 de adepți (majoritatea în China, Coreea, Vietnam și Japonia).

Confucius s-a născut în satul Lu, într-o familie aristocrată, care în împrejurări incerte și-a pierdut averea și poziția socială. Tatăl lui, militar de frunte în armata imperială, a murit când Confucius avea 3 ani. Confucius a fost cel mai mic dintre cei 11 frați ai săi. După primii ani de școală, el a devenit autodidact, studiind în profunzime tot ce avea mai valoros cultura chineză străveche. De aceea, de-a lungul întregii sale vieți, el a pledat pentru reinsertia în viața socială a valorilor tradiționale chineze. La majorat, pentru a-și câștiga existența, el s-a angajat în activități cu mult sub educația și pregătirea sa, dar a fost și profesor, aspirând chiar la o poziție socială de vârf între funcționarii de stat ai vremii. Și-a petrecut mult timp din viață călătorind prin China și sfătuindu-i pe conducătorii vremii în privința rezolvării problemelor sociale. Filosoful Confucius s-a preocupat îndeosebi de asimilarea în mediul social chinez a principiilor etice de conduită, de dezvoltarea înțelepciunii practice și de asanarea relațiilor sociale de unele efecte ale imoralității. Aceste aspecte constituiau în opinia lui Confucius cheia reușitei în domeniul social. *Analectele*, scriere ce i se atribuie lui Confucius, constituie o operă de esență filosofică, o colecție de învățături și îndemnuri către discipoli. Confucianismul este una dintre cele mai influente și conservatoare ideologii tradiționale. Acesta aspiră să reintroducă în societate sistemul străvechi de valori în totalitate, deci și cu acele percepțe ce recomandă supunerea necondiționată și nu permit sub nici o formă opoziția.

Confucianismul a eliminat din cultul religios transcendentul, pentru a situa centru *cultul omului* și al *domeniului social*. El a extras din rituri doar acele elemente ce puteau servi la reglarea raporturilor sociale dintre oameni. *Teoria confucianistă a riturilor* conține trei principii de bază:

- Riturile pur formale constituie forme vide în care trebuie turnate conduite reale, pentru ca acestea să se îndrepte în direcția benefică. Prin punerea la punct a riturilor instituționale, se instituie astfel paradigmele simbolice pe care trebuie să le respecte întregul corp social și fiecare individ, potrivit poziției, funcției și răspunderilor avute.

- Un rit nu devine eficace decât dacă îndeplinirea lui este sinceră. Formalismul ritual predispune la ipocrizie. De aceea, sinceritatea are un rol capital în legitimarea unui rit.
- Riturile au cu adevărat o acțiune sanctificantă, deoarece ele transformă subiectul moral, predispunându-l să acționeze spontan în sensul binelui. Acest fapt face ca riturile să fie superioare legii. Riturile religioase au un rol covârșitor în regenerarea morală a ritualității sociale și instituționale.

În confucianism, omul, care este centrul universului, nu poate trăi în izolare, el fiind totodată o ființă socială. Scopul vieții este atingerea fericirii individuale, care se poate obține prin pace. Confucius a descoperit că, atât timp cât trăiesc pe pământ, între oameni se stabilesc *cinci tipuri de raporturi fundamentale*, bazate pe dragoste și datorie, care ar putea fi îmbunătățite, dacă fiecare dintre cei implicați ar contribui la acest ideal. Aceste raporturi sunt: *jun chen - conducător-slujbaş, fu fu - soț-soție, xiang di - frăția de sânge, peng you - prietenie, ai ren - iubire de oameni.*

Confucianismul este *umanism pur*, oferind o viziune dintre cele mai autonome asupra capacităților ființei umane de a-și realiza vocația socială și comunitară. Abordează îndeosebi interesele și trebuințele concrete ale oamenilor, valorificând abstracțiunile filosofice și teologia în acest sens. Nu este atât o religie, cât un cod moral, ce a influențat mult gândirea și modul de viață chinez. Principiile de bază ale gândirii confucianiste sunt: supunerea și respectul față de superiori și părinți, datoria față de familie, loialitatea față de prieteni, umilința, sinceritatea și politețea în relațiile sociale. Adesea, *confucianismul* este confundat cu *taoismul*, deși ele se deosebesc net pe anumite dimensiuni. Pe altele însă, deosebirea dintre ele este dificil de operat, întrucât ele împărtășesc un corp de idei comun despre om, societate, natură și univers.

5.4. Qi-gong, o cale de recuperare a potențialului uman

În pofida voinței autorităților chineze de a diminua diseminarea socială și impactul cunoașterii de ordin spiritual, în perioada așa-numitei *revoluții culturale comuniste*, unele discipline spirituale ocupă un loc important în viața de zi cu zi a majorității populației chineze. Interesul tot mai larg al oamenilor

față de posibilitatea vindecării unor boli și a rezolvării unor probleme de viață prin metode tradiționale, ori față de recuperarea și valorificarea unor capacități umane statistic inaccesibile lumii laice, menține vie tradiția spirituală chineză veche de milenii. În cadrul acesteia, un rol deosebit îl au *școlile de arte marțiale și școlile de qi-gong*. În prezent, modalitățile de popularizare a *tehnicilor qi-gong* sunt dintre cele mai diverse, - începând cu predarea acestora în școli speciale și încheind cu aplicarea unor tehnici, la nivel de masă, sub forma unor exerciții zilnice, în cele mai diverse conjuncturi: în timpul liber, în pauza de la locul de muncă, în școli, în cartierele de locuințe, în locurile special amenajate ș.a.

Din cele mai vechi timpuri, în China, ca și în India, a existat o preocupare aparte pentru lărgirea accesului la unele idei și tehnici ce ghidează omul spre o viziune cât mai avansată asupra existenței, spre o gestionare superioară a resurselor vieții și implicit a trebuințelor. În cadrul instituțiilor religioase aparținând diverselor culte, ori în paralel cu acestea, în diverse școli de spiritualitate, s-au format numeroase *generații de maeștri în qi-gong* (*qi* - energia universală, *gong* - energie umană superioară, obținută prin cultivarea *qi*). Mulți dintre aceștia însă au prezentat cunoașterea doar la nivelul dobândirii posibilităților de vindecare a anumitor boli sau al cultivării condiției fizice a practicantilor.

Unul dintre cei mai elevați maeștri actuali în cunoașterea *qi-gong* este *Maestrul Li Hongzhi*. El stăpânește și predă, la cel mai înalt nivel, multe stiluri de *qi-gong*, dintre care unele sunt esoterice. *Maestrul Li Hongzhi* s-a opus net limitării perspectivei unei cunoașteri spirituale de cel mai înalt calibrul, cum este *qi-gong*, prin lipsa de rigoare și de înălțime a așteptărilor din cadrul activităților de popularizare actuale din China. El predă această cunoaștere pentru a îndruma oamenii spre ierarhia spirituală cea mai înaltă și nu numai pentru a vindeca bolile sau problemele pământești de tot felul, ale unor solicitanți ce urmăresc doar beneficii pământești și nu aspiră autentic la elevarea spirituală. Datorită intransigenței vederilor și principiilor sale, în scurt timp, *Maestrul Li Hongzhi* a devenit *persona non grata* pentru regimul comunist de la Beijing. În prezent, el activează în cadrul unor școli deschise în mai multe țări ale lumii, printre care și SUA. *Li Hongzhi* predă cunoașterea *Marii Legi (Dafa)* numai aspiranților

autentici la iluminare, adică celor real detașați în raport cu eventualitatea obținerii prin practică a unor capacități umane supranormale. Și asta pentru că salvarea oamenilor înseamnă mult mai mult decât dobândirea unor *siddis*-uri (puteri), vindicarea unor boli sau cultivarea condiției fizice.

Practicarea *qi-gong*-ului presupune ca discipolii să aibă o activitate psihoafectivă consecvent benefică și un caracter moral ireproșabil (*xinxing*). Esența învățării *qi-gong*-ului constă în abandonarea neîncetată a atașamentelor ce îl mențin pe om în starea de decădere spirituală, mentală și fizică. În societatea modernă, fiecare om rivalizează în mod aproape instinctiv cu semenii săi și nu rareori reușește să-i înșele pe aceștia, să-i rănească, să-i pună în suferință, cu scopul satisfacerii unor trebuințe sau interese personale. *Ca urmare, oamenii trebuie să învețe să intre în relație reciprocă fără a se mai pune în suferință unul pe celălalt (Li Hongzhi, 2003).* Potrivit învățăturii lui Li Hongzhi, adevăratul scop al existenței omului este întoarcerea la Origine, mersul către Adevăr. Când un om vrea să se cultive spiritual, înseamnă că și-a atins natura de *Buddha* și tinde spre depășirea nivelului spiritual al majorității oamenilor. *În budism există o maximă potrivit căreia atunci când un om își afirmă natura budică, se cutremură de bucurie toate cele zece direcții ale Universului. Și orice iluminat când vede așa ceva, va voi să vină și să dea o mână de ajutor necondiționat. Pentru că iluminatii pot ajuta oamenii necondiționat. Dar oamenii obișnuți nu pot fi ajutați numai pentru că vor să-și vindece lor sau altora bolile. Dizolvând karma, cuiva i se pot elimina unele încercări, dar aceasta nu îl va face mai bun pe omul respectiv. Legea societății umane nu poate fi încălcată după dorință (op. cit., p. 15-17).*

Maestrul Li Hongzhi afirmă că, pentru a edifica un sistem de cultivare spirituală adevărat, trebuie predată *Legea* și *Calea (Tao)*. *Legea* variază de la o dimensiune a existenței la alta (de la un cer la altul), iar budismul nu se referă decât la o parte a *Legii*. *Buddha Sakyamuni a spus că există 84 de mii de căi de a cultiva structura budică.* Sakyamuni însuși nu a făcut publică toată *Dharma* sa (Învățătura despre ascensiunea pe *Cale*), ci a predat numai o porțiune, potrivit posibilităților de înțelegere ale oamenilor din acel timp. *Legea* are forme de manifestare specifice fiecărui nivel al realității și are diferite roluri de îndrumare a existențelor ce

evoluează la fiecare nivel.

Caracteristica fundamentală a universului în care trăim este *Zhen-Shan-Ren (Adevăr – Compasiune (Bunătațe) - Capacitate de îndurare (Toleranță, Jertfă, Renunțare)*. Cu cât nivelul este mai coborât în privința manifestărilor benefice ale existențelor în curs de evoluție, cu atât *Legea* este mai complicată și mai restrictivă. Orice practicant poate înțelege *Legea* doar la nivelul pe care l-a atins, prin propria cultivare spirituală și poate beneficia doar de *Fructul Statusului* său. În sens general, la nivelul întregii Existențe, *Legea* este imensă. Aceasta este, totodată simplă la nivelul cel mai înalt, având o logică de tip piramidal. La cel mai înalt nivel, *Legea* se rezumă la trei cuvinte: *Zhen-Shan-Ren*. Caracteristica *Zhen-Shan-Ren* este criteriul de evaluare cu care se poate măsura binele și răul.

Virtuțile omului (De) nu sunt noțiuni abstracte de vreme ce produc efecte concrete. Omul se află pe Pământ pentru a-și cultiva virtuțile și nu pentru a da satisfacție impulsurilor sale gregare. Școala Maestrului Li Hongzhi pune accent pe *discutarea problemelor omului și pe monitorizarea reacțiilor lui la provocările lumii în care trăiește* (incidența pierderii și a câștigului, karma personală și colectivă, karma din viața actuală și din viețile trecute, primirea laudei și a ofensei, relațiile dintre sexe, atitudinea față de bolile proprii și față de bolile altora, atitudinea față de demonizați, atitudinea față de nedreptatea socială, atitudinea față de crimă, obiceiuri de consum, postul parțial și postul total, consumul de carne ș.a.).

Li Hongzhi afirmă că *standardul moral al societății umane actuale este deosebit de scăzut, iar valorile umane se deteriorează zilnic*. Oamenii se luptă unii cu alții apelând la toate mijloacele. El spune: *“vă rog gândiți-vă: poate fi lăsat acest lucru să continue? Unii oameni se autoevaluează în raport cu acest standard moral scăzut. De aceea, ei cred că sunt mai buni decât alții. Ca practicant al qi-gong-ului trebuie urmată caracteristica fundamentală a universului și nu diverse etaloane ale unor oameni decăzuți spiritual” (op. cit., p. 26).*

În practica *Zhen-Shan-Ren*, școala taoistă pune accentul pe cultivarea *Zhen* (Adevăr). Școala budistă pune accentul pe cultivarea *Shan* (Compasiune-Bunătațe). Școala Li Hongzhi (*Falun Dafa*) cultivă simultan *Zhen-Shan-Ren*. *Gong-ul* (nivelul

energetic al aspiranților) pe care îl cultivă această școală este enorm. *Falun Dafa* este una din cele 84.000 de căi de cultivare indicate de Buddha, care anterior civilizației umane actuale nu a mai fost făcută publică. Ea a mai fost cunoscută însă de omenire într-un alt moment al evoluției sale. Această *Cale* de cultivare prezintă avantajul că poate fi adoptată de oamenii ce aleg să rămână integrați social. Ei nu trebuie să se retragă din lume pentru a practica. Prin traiul între oamenii obișnuiți, în cursul cultivării, practicantul își poate întări virtuțile și poate asimila caracteristica Universului *Zhen-Shan-Ren*.

Prin asimilare și liberă practicare, caracteristica Universului *Zhen-Shan-Ren* are proprietatea de a conferi un grad de libertate tot mai ridicat practicantului (*Li Hongzhi, 2003*). Desigur, sunt multe lucruri minunate de spus despre această *Cale*. În spațiul prezentei lucrări, ne vom limita însă la cele de mai sus.

6. Lamaiștii tibetani

6.1. Maeștri spirituali și școli ale budismului tibetan

Tibetul, supranumit *Țara zăpezilor* sau *Acoperișul lumii*, în virtutea situației sale la poalele masivului Himalaya, este cunoscut ca un ținut al misticilor, unde miracolul constituie un fapt cotidian. Acolo însă miracolul nu decurge din supranatural, așa cum înțeleg cei mai mulți europeni, ci din *cunoașterea și utilizarea unor legi și a unor energii prea puțin sau deloc accesibile omului obișnuit*.

Religia autohtonă a Tibetului, anterioară budismului, este puțin cunoscută în prezent. M. Eliade și I.P. Culiianu fac unele referiri la aceasta, precizând că se numea inițial *Religia oamenilor (mi-chos)*, iar mai târziu s-a numit *Bon* (*I.P. Culiianu, 1993, p. 263-264*). Începând de prin secolele al X-lea și al XI-lea însă, o seamă de călugări tibetani au întreprins călătorii în India, Cașmir și Nepal pentru a întâlni marii maeștri ai cunoașterii budiste (în sanscrită *guru*), în speranța că vor fi inițiați în secretele eliberării din *samsara*. În urma unor asemenea experiențe, între secolele al XI-lea și al XIV-lea, în Tibet au apărut mai multe școli de spiritualitate de inspirație budistă. Acestea s-au răspândit și în Ladakh, Nepal, Sikkim și Bhutan. În cadrul acestor școli sau ordine monastice, *călugării-preoți* sau *lama* sunt chemați să propovăduiască, la

capătul unui lung drum de inițiere, după ce au primit consacrarea. În limba tibetană, cuvântul *lama* semnifică un călugăr realizat spiritual, un iluminat apt să transmită cunoașterea inițiativă. Actualul *Dalai Lama* spune că în cuvântul *lama*, *la* înseamnă *înalt*, iar *ma* reprezintă *un negativ* care semnifică faptul că deasupra nu se mai află nimeni (*T. Gyatso, 1997, p. 133*). Călugării-preoți care trăiesc în mănăstiri sau schituri sunt considerați a fi manifestările vizibile ale principiului budismului universal. În această calitate, discipolii lor le arată un profund respect și o încredere nelimitată, deoarece un *lama*, înainte de a deveni demnitar religios, este un ghid experimentat ce și-a dovedit prin fapte progresul spiritual.

Un reformator dintre cei mai consacrați, din tradiția lui *Atisa* (maestru spiritual indian), care a întemeiat școli de largă deschidere, ai cărei adepți se numesc *înnoitori* sau *virtuoși (Gelugpa)* - se numește *bTsong-kha-pa*. Acesta a primit titlul de *Dalai Lama* în anul 1578. De atunci, până în prezent, cel care deține titlul de *Dalai Lama* este *șeful religios și politic al Tibetului*, el fiind considerat *reîntruparea lui Buddha* (*I. Mânzat, L. Radu-Geng 2002, p. 181*). Dintre primele *ordine lamaiste* înființate după adoptarea budismului, menționăm:

- *Kadam-pa (Legăți prin doctrină)*, înființat în cadrul mănăstirii de la Radeng (Lhasa), în anul 1056, de către Domton - primul discipol tibetan al maestrului *Atisa*;
- *Kagyupa (Mesagerii cuvântului)*, reprezentanți ai marilor *siddha* indieni *Naropa* (1016-1100) și *Tulopa* (988-1069) (*siddhis - puteri*, în limba sanscrită), care au primit cunoașterea de la însuși Buddha cel ceresc;
- *Vajradhara*, școala creată de *Gampo-pa* (1079-1153), unul dintre marii discipoli ai lui *Milarepa* (maestru indian);
- *Gelugpa (virtuoșii)* a luat ființă prin spiritul reformator al lui *bTsong-kha-pa* (1357-1419) în cadrul mănăstirii din *Ganden* (lângă Lhasa), apoi la *Drepung* în 1416 și la *Sera* în anul 1419. Are ca șef spiritual pe *Dalai Lama* și se preocupă intens de studierea filosofiei budiste. Actualul *Dalai Lama*, al 14-lea, *Tenzin Gyatso*, proclamat în anul 1940, a părăsit Lhasa în anul 1959, ca urmare a invaziei chineze, trăindu-și exilul la *Dharamsala*, în Himalaya indiană.
- *Nyingma-pa (Cel Vechi, tantra)* - reprezentanți ai călugărului buddhist *Padmasambhava* - reunește un număr

mic de călugări, ce practică meditația solitară, aplicând cunoașterea tantra, practicată în prezent într-un număr redus de scoli de spiritualitate.

Școala Kagyu-pa crede în reparația marilor lama ai timpurilor străvechi, prin intermediul unor corpuri de încarnare numite *tulku*. Acestea nu sunt considerate reîncarnări ale unor oameni obișnuiți, ci sunt *avataruri ale marilor maestri spirituali din trecut*. Între aceștia s-a numărat și *Ranjun Rigpai Dordje* (n. 1924-m. 1983), al 16-lea *Karma-pa*. Toți *Dalai Lama* sunt considerați emanații ale lui *Bodhisattva Avalokiteshvara* al Marii Compasiuni - în limba tibetană *Teherenzi* - protectorul Tibetului.

În secolul trecut, atât în Tibet, cât și în China și Mongolia, budismul a suferit din cauza unor acțiuni teroriste. În anii 1920, budismul mongol a fost exterminat. Același lucru s-a întâmplat ceva mai târziu și în Coreea de Nord. În Tibet și China, budiștii au fost supuși unor incredibile violențe (despre care lumea occidentală a aflat foarte puțin) de către comuniștii chinezi.

După anul 1980, China a făcut unele eforturi pentru a aduce reparații celor oprimați în Tibet, restaurând o parte din mănăstirile devastate de revoluția culturală chineză. Multe pierderi sunt însă ireversibile și imposibil de uitat de către populația autohtonă, care niciodată nu și-a restabilit încrederea deplină în autoritățile chineze. În anul 2008, guvernul chinez a exercitat noi acte de opresiune și terorism asupra populației, culturii și spiritualității tibetane.

6.2. Antrenamentul spiritual în vederea dezvoltării umane

Într-o comunicare a celui de-al 14-lea *Dalai Lama - Tenzin Gyatso* – susținută la o conferință a comunității budiste din Toronto, acesta a spus că: *“Pentru a fi eliberați de robia existenței ciclice este nevoie să creăm intenția de a o părăsi; această intenție reprezintă primul dintre cele trei aspecte principale ale căii spre iluminare.”* (1997, p. 127).

Pentru călugării tibetani, ca și pentru budiști, hinduși, taoiști sau misticii creștini, calea spre iluminare înseamnă practicarea meditației. Meditația presupune educarea și îmblânzirea minții, fără de care fericirea este imposibilă. Natura minții este lumina

spirituală. Pentru toate școlile lamaiste, spiritul (*sems*) este lumină, duh - o formă atât de evoluată de principiu reflexiv încât este imposibil de înțeles cu mijloacele rațiunii omenești. Sunt numeroase mărturiile marilor sfinți și vizionari din diferite epoci și culturi, din diverse neamuri și credințe religioase care au văzut Lumina Dumnezeiască. Apariția zeilor, precum și nașterea unui Salvator sau Mântuitor (Buddha, Hristos) se manifestă în lumea sensibilă printr-o abundență de lumină Dumnezeiască.

Scopul sau menirea existenței omului pe pământ este realizarea unirii lui cu Dumnezeu, concept denumit în limba sanscrită *yoga*. Această unire se poate realiza prin practicarea *meditației*. Meditația este o tradiție universală care își are originile cu mii de ani înainte de instaurarea civilizației actuale (*Swami Vishnu Devanda, 1998, p. 3*). *Meditația este o continuă dezhipnotizare de propria identificare cu corpul, mintea, numele și forma.*

Călugării tibetani meditează asupra *Marii Compasiuni născute din Vacuitate ca stare nirvanică a Conștiinței Primordiale*. Pentru tibetani, vidul și vacuitatea minții nu sunt similare cu vidul nimicniciei, ci reprezintă o stare supralumească a minții care poate fi cunoscută de om. Vacuitatea este starea transcendentală sau nirvanică a conștiinței nemodificate sau primordiale. *Vacuitatea în viziunea budismului tibetan nu are nimic în comun cu vidul din fizica clasică*. Legată de realizarea adevăratei naturi a fenomenelor, *vacuitatea este o stare în care ia naștere perfectă compasiune. Compasiunea perfectă, cauza acțiunilor unui bodhisattva, este foarte diferită de mila profană*. În timp ce acțiunea milostivă a omului obișnuit se bazează pe gândire și pe dorința acumulării de merit, acțiunea unui bodhisattva este mai presus de gând, iar meritul care rezultă este dăruit cauzei celorlalți. Meditația asupra vacuității cuprinde opt tehnici care fac apel la discriminare, pentru a-l conduce pe cel care meditează, printr-un joc al negațiilor, la nongând și vacuitate (*I. Mânzat, L. Radu-Geng, 2002, p. 188*). Călugării tibetani privesc cu cea mai mare seriozitate orice element care ar putea contribui la reușita procesului de meditație sau la eșecul acestuia. De aceea, de-a lungul veacurilor, meditația a devenit o știință extrem de riguroasă, ce presupune condiții speciale pentru practică, îndeosebi când practicantul a atins deja stadii foarte avansate de

realizare a concentrării. Viața în mănăstire nu constituie, nici măcar în Tibet, o garanție a atingerii iluminării. De aceea, unii lamașiți recurg la construirea unor mici case speciale - numite *tsamaskhang* - în care trăiesc în strictă izolare. Aceste case sunt proiectate în funcție de anumite reglementări ce vizează necesitățile directe ale antrenamentului spiritual. Astfel, unele locuințe trebuie să permită accesul la o priveliște largă, astfel încât să se poată observa răsăritul și apusul soarelui (David A. Neel, 1992, p. 222). Alte case sunt situate în locuri depărtate de orice drum, între zidurile mănăstirilor sau pe piscurile munților. Uneori, acestea dispun de o terasă sau o curte interioară, menite ieșirilor în aer liber, fără a fi văzut sau a vedea ceva în lumea din afară. Unii membri ai diverselor ordine religioase se retrag în case special construite pentru meditație, unde rămân închiși mai mulți ani consecutivi. *Intervalul canonic este de trei ani, trei luni, trei săptămâni și trei zile.* Unii repetă o asemenea retragere de două sau trei ori în timpul vieții, iar alții - mai puțini - se retrag în *tsam* pentru toată viața (David A. Neel, 1995, p. 220). O formă extrem de austeră de *tsam* este aceea a retragerii în întuneric complet. Acest tip de meditație este considerat un mod de a testa performanțele minții în materie de concentrare. Pentru mulți dintre lamașiții care adoptă astfel de tehnici, la capătul unor perioade mai lungi sau mai scurte de meditație (în funcție de stadiul atins anterior de practicant), incinta se umple de lumină, adesea apar peisaje luminescente, mirifice sau personaje sfinte de pe alte tărâmurii ale existenței. Realizarea deplină este atinsă însă, când este atinsă *starea de extaz*, despre care nimeni nu poate spune nimic, deoarece nu poate fi cunoscută decât prin experiență proprie. *Ideea acreditată de școlile de psihologie occidentale potrivit căreia oamenii nu pot suporta reclusiunea sau solitudinea absolută un timp îndelungat este total infirmată de experiența tibetană, ca și de cea a isihăștilor creștini, brahmani, hinduși ș.a. Desigur, nu este indiferent scopul sau motivul pentru care oamenii aleg să petreacă în solitudine și nici stadiul evoluției spirituale pe care l-au atins anterior. Cei ce o fac în beneficiul accelerării evoluției spirituale, parcurg înainte de aceasta, un complex de exerciții ce susțin atingerea unor astfel de performanțe. Antrenamentul premergător retragerii în singurătate vizează stăpânirea tehnicilor de meditație, practicarea virtuților,*

lecturarea unui mare număr de cărți despre variate religii și filosofii, audierea unor mari învățați și maestri spirituali ș.a.

Pentru spiritualitatea tibetană și pentru spiritualitatea lumii, în general, în aceeași ordine de raționalitate se pune și problema altor tipuri de trebuințe sau neputințe ale omului. *Prin exercițiu, conștientizare și educarea propriei minți prin meditație, omul poate căpăta aptitudini și capacități nebănuite și își poate controla trebuințele până la transcenderea lor. Toate acestea așează într-un context cu totul diferit discursul privind atribuirea și cuantificarea responsabilităților sociale și personale pentru fiecare neputință aparent endemică a omului.* În lumea occidentală sau în orice stat al bunăstării sociale din Europa, diverse instituții sau chiar întreaga societate pot fi responsabilizate față de satisfacerea trebuințelor unor persoane cu nevoi speciale, fără ca persoanele respective să nutrească măcar vreun vag impuls spre reflecție pe marginea propriei responsabilități în acest sens. Nu la fel se pune problema însă în lumea călugărilor tibetani, de exemplu, care știu că *unele neputințe omenești pot fi interpretate ca o măsură și consecință a propriei neangajări în atingerea unor performanțe spirituale cât mai avansate în viețile anterioare sau în cea actuală.*

Cel mai mare secret al antrenamentului spiritual tibetan îl constituie tehnicile de concentrare. Concentrarea atenției determină dezvoltarea unor puteri mentale cu mult peste ceea ce realizează un om obișnuit, chiar foarte dotat în această privință. Lamașiții știu că *prin concentrare se pot declanșa valuri de energie uriașe, ce pot fi folosite în mod conștient de către sursă.* În mod normal, o energie de natura respectivă, dar mult mai slabă, se degajă ori de câte ori are loc o activitate mentală obișnuită. Numeroși lama conferă proprietăți speciale unor alimente sau medicamente, prepară apă sfințită sau apă vie, sfințesc diverse obiecte sau incinte. *“Energia astfel comunicată unui obiect induce în acesta un fel de viață. Acest obiect devine capabil să se miște și să efectueze anumite operații la comanda celui care îl manipulează.”* (David A. Neel, 1992, p. 256). Dar și în absența unui suport material, energia declanșată prin concentrare poate fi utilizată în diverse scopuri benefice. Maeștrii lamașiți utilizează acest procedeu în timpul *ritualurilor angkur*, când energia a cărei rezonanță este multiplicată enorm, prin

concentrarea a zeci de lamașiți, este lansată în rândurile discipolilor, pentru ca aceștia să o capteze și astfel să se energizeze la un nivel superior. *Asimilarea unei asemenea energii este însă o problemă de puritate și abilitate interioară.* Pe aceleași principii se realizează și *comunicarea la distanță* între discipoli și maeștri.

Tot prin tehnici de concentrare, dar și prin utilizarea unor algoritmi speciali de control asupra respirației, lamașiții tibetani practică ceea ce se numește *lung-gom*, adică *deplasarea pe distanțe foarte mari cu viteze enorme*, absolut de neimaginat pentru un om obișnuit. Despre Milarepa, de exemplu, există mărturii potrivit cărora acesta a străbătut în câteva zile, o distanță pe care, înainte de a efectua un asemenea antrenament, ar fi străbătut-o în mai mult de o lună. El a afirmat că a realizat această performanță, prin *controlul înțelept al aerului intern*.

Adeptii tibetani ai *Legii Secrete* petrec ierni lungi în grotle himalayene, la altitudini cuprinse între 3.500 și 6.000 m, îmbrăcați cu veșminte subțiri sau chiar complet dezbrăcați, în virtutea capacității lor de a genera căldură sau *tumo*. Acest termen nu desemnează doar simpla energie termică pe care orice corp uman o generează în anumite limite, ci o energie mult mai intensă, de natură mistică. Printre alte efecte sesizabile la nivelul unor structuri superioare ale practicantului, această energie realizează și menținerea regimului constant al temperaturii corpului fizic. Există mai multe feluri de *tumo*: *tumo exoteric* ce apare în cursul unui tip particular de extaz, protejând misticul împotriva frigului, *tumo esoteric*, ce menține starea de extaz chiar și în condiții climatice extrem de vitrege, și *tumo mistic*, ce indică gradul cel mai ridicat al stabilizării în starea de extaz.

6.3. Milarepa și transcenderea trebuințelor omului

Milarepa (1040-1123) este una dintre cele mai extraordinare personalități ale spiritualității asiatice. El a trăit o viață extrem de agitată (cel puțin în prima parte) și complexă, fiind pustnic, profet, magician, după ce în tinerețe a comis și acte pe care le-a regretat mulți ani. Cea mai mare parte a vieții a fost ascet, trăind într-o grotă, aducând vieții spirituale din țara sa și din întreaga lume beneficii care sunt active și în prezent. A fost un yoghin exemplar, constituind *un model pentru toată civilizația*

budistă din Tibet, Nepal, Sikkim, India, Bhutan ș.a. Relatări despre viața sa au ajuns până în zilele noastre, grație discipolului său Rechung Dorje Tagpa, care l-a cunoscut pe Milarepa în anii senectuții sale și a scris o carte ce emoționează lumea tibetană de aproape o mie de ani.

La vârsta de 7 ani, după moartea tatălui său, familia lui Milarepa a fost deposedată de bunurile sale pământești deoarece înainte de a muri, tatăl său a lăsat bunurile familiei sale în grija fratelui și cumnatei sale, cu condiția ca totul să-i fie înapoiat lui Milarepa la vârsta majoratului. Unchiul său însă a utilizat averea lui Milarepa în interes propriu, în plus, exploatându-i nemilos pe Milarepa, mama și sora sa. Îndemnat de mama sa la răzbunare, Milarepa a plecat în căutarea unui maestru spiritual care să-l inițieze în magia neagră. După ani lungi de studiu și inițiere, el a reușit ca, prin tehnici magice, să determine prăbușirea casei unchiului său chiar în ziua nunții fiului acestuia, provocând astfel moartea a 35 de persoane.

Dar conștientizarea grozăviei comise nu a întârziat prea mult pentru Milarepa deoarece la momentul respectiv, Milarepa luase deja contact cu doctrina budistă, ce ajunsese să-i domine gândurile. Având o voință cu totul ieșită din comun, el a renunțat abrupt la principiile vieții sale anterioare și, căutând un alt maestru spiritual, a intrat în contact cu *Marpa - traducătorul textelor sanskrite*. Acesta s-a dovedit un Maestru exact pe măsura avidității insașiabile de a învăța a lui Milarepa. Marpa se manifesta deosebit de aspru, adesea chiar brutal și aparent irațional, față de Milarepa, opunându-i o voință de oțel, dar stăpânind, în mod desăvârșit și ascuns, cea mai tainică și veche cunoaștere în domeniul *yoga - tantra*. Marpa l-a supus pe Milarepa la probele cele mai dificile ce se pot imagina. L-a cerut să înalțe case, pe care apoi îi cerea să le dărâme, l-a mințit, lovit, alungat, apoi l-a rechemat, din nou l-a certat sau l-a elogiât, dar elogiul era o rară și pasageră încercare, pentru că imediat Maestrul relua persecuțiile.

După ce Milarepa a fugit de două ori de la Maestrul său și tot de atâtea ori s-a reîntors la acesta, Marpa l-a inițiat în *secretele tantrice*. În final, legăturile dintre Milarepa și Marpa au devenit atât de profunde încât relația lor s-a transformat în cea mai strânsă prietenie. La finalul uceniciei, Milarepa s-a retras

singur într-o grotă din munți, unde a dus o existență din ce în ce mai austeră. În fiecare zi reducea din hrană, până a reușit să se hrănească aproape simbolic. După mai mulți ani a rămas fără haine, trăind astfel complet neprotejat. Astfel, *trebuințele sale materiale și biologice au devenit insignifiante*. Retras din lume, a cunoscut Absolutul, atingând stări de extaz deosebit de profunde. A petrecut astfel mulți ani de singurătate. *Milarepa a ajuns la un control absolut al funcțiilor corpului său fizic*, petrecând multă vreme în *levitație* (controlul forței gravitaționale) și *reglându-și propria energie termică la voință*. În timpul orelor lungi de meditație, *reușea să exploreze fără opreliști întregul Univers material și spiritual*, de la abisurile infernului, la cele mai amețitoare înălțimi (F. Maraini, 2002, p. 255-258). Prin intermediul ierarhiei Inițiatice a Școlii Kargyupta - școală tibetană înființată de Maestrul său Marpa - Milarepa a fost inițiat în **Maha Mudra**, de către Maestrul indian Naropa. Acesta din urmă, la rândul său, a primit inițierea de la Maestrul Tilopa, cel care constituie *capătul ierarhiei umane Maha-Mudra*. Acestuia din urmă i-a fost revelată această învățătură de către Dorje-Chang, *Divinul Guru, Purtătorul Scepturului, Reflect al Primordialului Buddha, Principiul Absolut*. Astfel, Milarepa a atins și realizat integral cea mai înaltă treaptă a disciplinei și științei yoga - *Maha Mudra*. Aceasta, deși este încă o cunoaștere vie, nu se află la îndemâna oricui, ea adresându-se numai celor aleși, îndelung încercați. Cunoașterea *Maha-Mudra* sau *Yoga Marelui Simbol* servește la aflarea Adevărului asupra *Realității Absolute Ultime*. În conformitate cu această învățătură, *nici o inițiere adevărată în tehnicile de transcendere a morții, de atingere a celui mai înalt nivel de inițiere și de ieșire din ciclul karmic al renașterilor, nu poate fi făcută dacă învățătorul sau maestrul nu aparține el însuși unei autentice succesiuni inițiatice și nu este perfect realizat spiritual*. Cât privește discipolul, acestuia îi este inutilă inițierea, iar eforturile sale pot deveni chiar periculoase dacă el nu a renunțat complet la lume - renunțare în cadrul căreia sihăstria devine ultimul și cel mai fascinant aspect - și dacă nu are perfectă încredere și dragoste pentru Maestrul său. *Asemenea exigențe fac din ucenic o reală Manifestare a Divinului*.

Realizarea Marelui Simbol nu constituie o practică temporară, mai scurtă sau mai lungă, asemenea altor practici, ea trebuind să dureze toată viața. În anumite cazuri, nu este de ajuns

o viață pentru realizarea deplină a acesteia, fiind nevoie de un întreg ciclu karmic.

7. Musulmanii

7.1. Mohammed și problemele vechi ale lumii arabe

Potrivit tradiției, religia islamică a apărut la Mecca în Arabia, în urma revelațiilor făcute de Sfântul Arhanghel Gabriel, profetului Mohammed (*Cel preaslăvit, Cel lăudat*). În prezent, religia islamică reunește peste un miliard de adepți. Cei mai mulți provin din rândurile unor categorii sociale masiv frustrate economic și social. În limba arabă, cuvântul *islam* înseamnă *pace* (Ph. Gaudin, 1995, p. 125).

Allah este numele preislamic atribuit de arabi lui Dumnezeu. *Musulman* este un termen înrudit cu cel de *islam* și înseamnă *cel ce se supune voinței lui Dumnezeu, așa cum a fost El revelat în Coran*.

Religia islamică este relativ puțin cunoscută și înțeleasă în lumea occidentală, având un caracter adesea contradictoriu sau provocator la adresa altor religii. Denigrarea (inclusiv mediatică) relativ frecventă a acesteia are loc din cauza barbariei și violențelor comise în numele său, de către diverși aparținători ai săi, atât în îndepărtata istorie a seminției arabe, cât și în trecutul mai apropiat.

Doctrina islamică face distincție netă între cele două părți ale sale - învățătura exterioară *es-shariy'a*, adresată tuturor, și învățătura interioară *el-haqiqah*, rezervată elitei sociale. Aceasta nu în virtutea unei decizii arbitrare, ci deoarece nu toți arabii dovedesc aptitudinile necesare cunoașterii și practicii *el-haqiqah*. *Shariy'a* desemnează tot ceea ce înseamnă *regulă de acțiune* sau *regulă socială, juridică și religioasă* (domenii integrate în dogmă, adică în *Coran* - de exemplu, *Sura Muierilor, Sura Mesei, Sura Prăzilor* ș.a.).

Haqiqah reprezintă domeniul *cunoașterii pure a misticii*, supranumite **sufism**, dezvoltat îndeosebi după moartea lui Mohammed. Cultura arabă a născut mulți scriitori de geniu de educație *sufită* (I. Shah, 2001).

Înainte de Mohammed, arabii erau, în cea mai mare parte, nomazi ai deșertului arabic, locuind în corturi și ocupându-se cu

creșterea animalelor. O parte relativ mică a arabilor stabiliți în orașe au devenit comercianți. Ei făceau negoț cu caravanele până în Siria, Yemen sau Golful Persic, dar nu erau organizați politic și nici nu aveau conștiință națională. Manifestau totuși un comportament de *clan*. Se luptau între ei frecvent, recunoscând puține *legi nescrise* precum *răzbunarea sângelui vărsat* sau *respectarea demnității clanului*. Virtuțile lor cele mai cunoscute erau *ospitalitatea, generozitatea și vitejia*. Femeile arabe erau (și sunt) puternic discriminate social. *Nașterea unui fiu era primită ca o binecuvântare, pe când nașterea unei fiice - ca un blestem*. Nu de puține ori, fetele nou născute erau îngropate de vii, imediat după naștere. Înainte de Mohammed, arabii erau adoratori ai stelelor, credeau în *sabeismul chaldaic*, în *îngeri și gjinn* (duhuri ale naturii). Practicau fără scrupule magia neagră și *nu prea aveau noțiuni despre viața de după moarte*.

Chiar și pe timpul lui Mohammed, în lumea arabă a dominat indiferentismul religios. În vremea acestuia, conștiința privind existența lui Dumnezeu, cu secole în urmă mult mai activă, decăzuse masiv în superstiție și fetișism: *“Unde vedeau ei o piatră, se închinau la dânsa, iar dacă lipsea, mulgeau o cămilă peste un vârf de nisip și se închinau la acesta.”* (Coranul, 1995, p. 8).

Începutul istoriei islamului se structurează în jurul profetului Mohammed (570-632). Acesta având unele accese de epilepsie, încă din copilărie s-a crezut demonizat, fapt ce i-a umbrat primii ani ai vieții, determinându-l să se retragă în singurătate și să reflecteze. Practica asceza și privegherea peste noapte. Datorită felului său de a fi, locuitorii din Mecca l-au supranumit *Al-Amin* (*Cel onest, Cel integru*). A cunoscut din Vechiul și Noul Testament doar unele fragmente auzite de la evrei sau creștini. Era dezgustat de păgânismul și ateismul poporului său și aspira la restabilirea credinței patriarhilor Avraam și Ismael (fiul roabei lui Sara, soția lui Avraam). În anul 610 luna Ramadan, aflându-se pe Muntele Hira, Mohammed a trăit prima revelație mistică. Apoi au venit și altele, comunicările primite fiind descrise în *Coran* (*Corân* sau *Sura*).

Mohammed a întâmpinat mari dificultăți în difuzarea revelațiilor sale către clanurile arabe. Acest fapt a stat, cel puțin inițial, la baza instituirii a ceea ce tradiția arabă numește *războiul*

sfânt - djihad. În pofida convingerilor unor grupări extremiste ale lumii arabe, *Djihadul*, a fost instituit de Mohammed, *în primul rând*, nu pentru a subjuga alte popoare sau civilizații, ci *pentru a-i converti la disciplină și practică religioasă pe cei din seminiția arabă, care multă vreme se dovediseră profund deficitară în această privință*. Astfel, însuși Mohammed a reușit să-și facă dușmani printre arabii koreișiți, deși a avut și câțiva aliați, în special din familia sa. După mai multe încercări eșuate, el a reușit să scape prin fugă (*Hegjra*) de dușmanii săi în ziua de *16 iunie 622, moment ce marchează începutul erei mohamedane*. După fuga sa, el a reușit să-și propovăduiască învățăturile în orașul *lathrib*, care de atunci a devenit *cetatea profetului* numită *Medina*. Acolo el a devenit *emir* al orașului, afirmându-se totodată ca profet, legislator și general. Multe dintre cele pe care le-a făcut și spus Mohammed au fost considerate nu decizii personale, ci revelații. Practica religioasă a lui Mohammed, cunoscută sub numele de *Sunna*, a servit apoi ca model de acțiune pentru musulmanii ortodocși sau *suniți*.

La puțin timp după moartea lui Mohammed, a început procesul de colectare a revelațiilor pe care acesta le-a primit de-a lungul vieții. Revelațiile respective au fost reunite pentru a forma *Coranul* în timpul califului *Uthman* (644-656).

7.2. Coranul și consecințele legitimării religioase a spiritului războinic

Coranul este considerat de către arabi cea mai valoroasă lucrare scrisă în limba arabă. Pentru aceștia, o traducere a *Coranului* echivalează cu o falsificare de neiertat a mesajelor lui Allah. Cu toate acestea, în ultimul secol, *Coranul* a fost tradus în multe limbi și chiar în limba română.

Coranul cuprinde două părți - cea a *perioadei meccane* (mai pasională, mai înrădăcinată în revelație) și cea a *perioadei medineze* (mai cerebrală, mai centrată pe *drept și practică socială*).

În pofida lungimii sale, *Coranul* este memorat de milioane de musulmani din diferite părți ale lumii. Cuprinde *114 sure* (capitole), pe care musulmanii le recită potrivit unor reguli. *Coranul* nu demonstrează existența lui Dumnezeu, ci, pornind de la evidența existenței Acestuia, insistă asupra obligativității

creinței în El. *Coranul* legitimează lupta înverșunată împotriva celor ce se închină la idoli sau a celor etichetați ca *necredincioși*.

Potrivit *Coranului*, Dumnezeu Unic, Atotputernicul, Omniprezentul, este Creatorul cerului și al pământului, Dumnezeu lui Adam, Noe, Avraam, Ismael, Moise și Iisus.

Numele lui Iisus este pronunțat de 25 de ori în *Coran*, Iisus fiind numit *Cuvântul lui Dumnezeu întrupat*, *Duhul lui Dumnezeu*, *născut din Fecioară* (versetul 171, sura 4). *Coranul* mărturisește Moartea, Învierea și Înălțarea la ceruri a lui Iisus: “*Dumnezeu a spus: Iisus, te voi chema să te înalți la mine, să te purific de necredincioși, voi așeza până în ziua învierii tale pe ucenicii tăi mai presus de necredincioși. Atunci tu te vei întoarce la mine și vei judeca între noi.*” (versetul 55, sura 3). Totuși *Coranul* nu recunoaște Sfânta Treime și, deci, nici caracterul dumnezeiesc și necreat al Fiului lui Dumnezeu, Domnul Iisus Hristos.

Pentru *Coran*, verbul preferat al lui Dumnezeu este: “*Să fii!*” Cu acesta, Dumnezeu a generat întreaga existență. Potrivit *Coranului*, cel mai mare câștig al omului este de a ajunge în *rai*, iar cea mai grea pierdere este să ajungă în *iad*. Cei ce se dovedesc atrași de bunurile materiale și de plăceri, neglijând credința în Dumnezeu și respectarea percepțelor morale, sunt considerați mai decăzuți decât animalele. Cei ce nu-L slujesc pe Dumnezeu și nu respectă poruncile Lui sunt numiți morți, surzi, muți sau orbi. Nevoia musulmanului de a studia și urma preceptele *Coranului* trebuie să fie chiar mai intensă decât nevoia de cele indispensabile vieții biologice, deoarece viața trăită fără îndrumarea *Coranului* este considerată nedemnă și atrage pedeapsa veșnică.

În islam, mântuirea omului este dependentă de faptele lui, dar și de destinul său (*kismet*). “*Dumnezeu iartă cui voiește și pedepsește pe cine voiește, căci Dumnezeu este atotputernic*” (versetul 284, sura 2), iar “*Dumnezeu nu-i ocârmuiește pe cei nelegiuți*” (versetul 260, sura 2).

Pentru ca fiecare musulman să poată spera în trecerea cu bine de judecata lui Allah, el trebuie să îndeplinească obligațiile celor *Cinci Stâlpi ai Credinței*:

1. Mărturisirea *Shahada*-dei (“*Nu este alt dumnezeu în afară de Allah, iar Mohammed este profetul lui Allah*”).
2. Realizarea a *cinci rugăciuni zilnice* (*Salat* sau *Namaz*),

precedate de spălarea credincioșilor și incluzând îngenunchieri și prosternări în direcția orașului Mecca.

3. Postul (*Saum* sau *Ruzeh*) pe parcursul lunii de *Ramadân*, când musulmanii se abțin de la hrană și băutură, în fiecare zi, începând de la răsăritul soarelui până după apus.
4. Dovedirea milosteniei (*Zakat*) prin dăruirea unei părți a veniturilor lor (a patruzecea parte), în bani sau în natură.
5. Realizarea pelerinajului (*Hadj*) de către fiecare musulman, la Kaaba, în luna *Zul-Higjja*, cel puțin o dată în viață.

La aceste porunci se adaugă alte *recomandări și interdicții* cu privire la *consumul anumitor mâncăruri, abinența de la vin, reglementarea datoriei ospitalității față de străini și călători, tratarea umană a supușilor, comportamentul bărbaților față de femei și al femeilor față de soții lor, condițiile de organizare ale războiului sfânt împotriva necredincioșilor ș.a.*

Coranul conține nenumărate contradicții și precepte inacceptabile din perspectiva ideologiei creștine. Pe de o parte, în *Coran* se afirmă: “*Noi credem în Dumnezeu și în ceea ce ne-a trimis nouă și lui Avraam, Ismael, Isaac, Iacob și seminiilor și în ceea ce s-a adus lui Moise și lui Iisus și ceea ce s-a adus profeților de la Domnul lor. Noi nu facem deosebire cu vreunul din ei, ci suntem moslemi.*” (versetul 130, sura 2). Pe de altă parte, afirmă: “*Necredincioșii sunt aceia care zic: Dumnezeu este Mesia, fiul Mariei!*” (versetul 19, sura 5). Așadar, nimeni nu poate garanta că din vorbele profetului Mohammed își va putea legitima în mod ferm scăparea de la moarte, dacă se întâmplă să aibă o identitate spirituală etichetată de islamici drept necredincioasă. La fel de contradictorii și deci imprevizibile au fost și sunt faptele unor grupări islamice extremiste. *Fundamentalismul islamic* nu indică atât religiozitatea excesivă a popoarelor islamice, cât legitimează comportamentul lor războinic prin *Coran!*

Războiul așa-zis sfânt este considerat de către tradiția musulmană o obligație a credinței. “*Eu sunt cu voi, întăriți deci pe cei ce cred, arunca-voi frică în inimile necredincioșilor, deci tăiați-le gâturile și tăiați-le toate vârfurile degetelor*” (versetul 12, sura 8). Iată de ce, multă vreme musulmanii au crezut (cei mai mulți cred și astăzi) că este de datoria lor să ucidă pe cei ce nu sunt islamiști și nu au acceptat islamul, acesta fiind considerat singura

credință “adevărată”. Nu este de mirare deci că lumea se simte amenințată în fața ideologiei islamice. Dimensiunile potențialului de amenințare islamic reiese clar și din studiile efectuate asupra spiritului războinic manifestat de-a lungul timpului, de diverse națiuni. Dintr-o analiză realizată de *T.R. Gurr*, asupra militarismului țărilor lumii, rezultă că, în anii 1993-1994, din cele 50 de conflicte etnopolitice derulate în lume, musulmanii erau implicați în 26 (*T.R. Gurr, 1994, p. 347-378*).

Tabelul nr. 7. Militarismul țărilor musulmane și al țărilor creștine

Grupări de țări	Media raportului forțelor militare	Media efortului militar
Țări musulmane (număr - 25)	11,8	17,7
Țări creștine (număr - 57)	5,8	8,2

Sursa: *J.L. Payne, 1989, p. 125, 138-139.*

Tendința țărilor musulmane de a se angaja în conflicte armate este confirmată și prin gradul lor ridicat de militarizare. În anii 1980, în țările musulmane, indicatori precum *raportul personalului militar la 1.000 de locuitori sau indicii de efort militar* erau semnificativ mai ridicați decât cei aferenți altor țări (*tabelul nr. 7*). Valoarea medie a acestor indicatori era de două ori mai mare decât cea aferentă țărilor creștine.

În intervalul anilor 1928-1979, statele musulmane au recurs la forță, pentru a rezolva unele situații de criză internațională, în 76 de cazuri din 142, adică în 53,5% dintre acestea. Dintre celelalte state ale lumii, doar China a depășit această proporție, folosind violența în 76,9% dintre crizele în care a fost implicată (*S.P. Huntington, 1997, p. 385-386.*)

Religia islamică a constituit un subiect controversat încă de la apariție. Ideea războiului angajat pentru răspândirea credinței în Allah și în profetul său a adus moartea prin sabie în Siria, Persia, Egipt, India, Bizanț, nordul Africii, Spania, Țările Române, Franța ș.a. Țările Române, de exemplu, au cheltuit, în secolele XV-XIX, imense resurse materiale și au pierdut milioane de vieți pentru a-i ține pe musulmani dincolo de Dunăre.

Toate religiile clasice au dezvoltat etici compasive (creștinismul, budismul, taoismul, hinduismul ș.a.), chiar dacă,

uneori, unii reprezentanți ai acestor religii au încălcat prin comportamentul lor respectivele precepte religioase (inchiziția spaniolă sau cavalerii cruciați, de exemplu). În istorie, s-a vărsat mult sânge în numele religiilor, dar toți cei care au procedat astfel, cu excepția musulmanilor, au înțeles greșit ori au ignorat intenționat mesajului esențial al religiei în numele căreia s-au pretat la violență. Războiul propovăduit însă, în numele tradiției fundamentaliste islamice, antrenează și în prezent, cu o violență imposibil de ignorat, convingerile religioase ale unor oameni ce doresc să-și impună prezența prin forță.

Legea islamică sau “shariy’a” se referă la islam ca la un sistem religios, dar prescrie și legile ce guvernează comportamentul individual și social. *Cunoașterea legii (fiqh) constituie o îndatorire a fiecărui arab. Shariy’a* poate semnifica, după caz, *voința lui Dumnezeu, a Profetului sau a comunității. Shariy’a* impune loialitate și dedicare față de islam. Primele expresii ale legii islamice au fost descoperite în textele unor învățați din secolele al VIII-lea și al IX-lea, numiți *Abu Hanifa, Malik, Shafi’i și Ahmad Ibn Hanbal*. Aceștia sunt *cei patru fondatori ai comunității sunite*, fiecare fiind întemeietorul unei școli judiciare (*madhab*). Aceste școli, împreună cu legea tradițională a *Shi’ahului*, reprezintă *cele cinci tradiții majore din islam*.

După credința musulmană, profetul Mohammed, prin virtute și ideal, a fost modelul comunității sunite. Când a murit, Mohammed a lăsat *Coranul* drept sursă primară de lege, împreună cu *Suna*, care a fost transmisă din generație în generație sub forma unor scurte povestiri cu tâlc (*Hadith*).

Literatura judiciară islamică are două părți: *furu’al-fiqh (ramurile legii)* și *usul al-fiqh (rădăcinile legii)*. Prima parte prezintă regulile organizate pe capitole. Primele reguli din *furu* se referă la venerarea lui Dumnezeu (*ibadat*), credința în Dumnezeu, rugăciunea și pelerinajul la locurile sfinte. În anumite cazuri acestea se referă și la *djihad*. Alte capitole cuprind legislație referitoare la *mariaj, divorț, moștenire, ucidere, furt, contracte de vânzare*, și câteva fac referire la unele aspecte ale *vieții private (reguli privind îmbrăcămintea, igiena, obiceiurile alimentare)*. *Furu* a influențat aproape toate domeniile vieții, începând cu *educația* și încheind cu *teologia*. Aceste texte însă au fost mai degrabă *comentarii asupra legii*, decât *coduri ale legii*. Lucrările *usul*

identifică sursele legii și elaborează o teorie despre autoritate bazată pe conceptul de *djihad*.

Coranul, ca și alte declarații de credință musulmane, conțin prea puține interziceri ale violenței și manifestărilor abuzive ale forței fizice. Practic, un concept de nonviolență este tot ce poate fi mai străin doctrinei și practicii sociale musulmane. În secolul al XX-lea, învățatul *Joseph Schracht* a pus la îndoială autenticitatea mohamedană a formulării legii islamice. El a afirmat că cele mai timpurii lucrări ale legii islamice ar reprezenta, de fapt, doar tradiția experienței sociale din unele comunități locale, precum Damasc sau Medina, și nu legatul testamentar al lui Mohammed.

7.3. Locurile sacre și sărbătorile islamului

Dincolo de locuința familiei, centrul vieții musulmane este moscheea sau *masjidul* (loc de rugăciune), unde au loc slujbe de cinci ori pe zi (în unele grupuri de șiiți, numai de trei ori). Rugăciunile sunt spuse cu fața către Mecca, locul unde se află templul Kaaba și locul de naștere al lui Mohammed. Zidul cel mai apropiat de Mecca al moscheei conține o nișă numită *mihrab* pentru a arăta direcția în care se află orașul sfânt.

Kaaba din Mecca este o clădire cubică, numită "Casa Lui", deși acest lucru nu semnifică prezența Lui acolo. Se crede că a fost construită de Avraam la comanda lui Dumnezeu. Tradiția spune că în vremea când a construit-o, Avraam a chemat toate popoarele, din toate timpurile, să participe la ceremonie *hajj* (pelerinaj la Mecca). În colțul din sud-est, pe peretele din afară, este fixată o piatră neagră (de consistență meteorică) despre care se spune că ar fi de origine paradisiacă și a fost inițial albă, dar s-a întunecat datorită păcatelor celor care au privit-o. Aceasta ar fi fost trimisă pe pământ pentru a-l mângâia pe Adam după alungarea din rai. În apropiere de Kaaba, există și o moschee uriașă cunoscută sub numele de *al-Masjid al-Haram* (moscheea sacră).

Pe lângă Mecca, există și alte locuri cu o semnificație sacră pentru islam. La Medina, orașul în care Mohammed s-a mutat când profețiile sale au întâmpinat opoziție în Mecca, a fost construită o a doua moschee de mari dimensiuni, în jurul mormântului său.

Ierusalimul este considerat al treilea oraș sanctuar al

musulmanilor, în parte din cauza profețiilor vizându-i pe arabii de dinaintea lui Mohammed, iar pe de altă parte, din cauză că de acolo ar fi fost luat în rai Mohammed. Deasupra stâncii din Ierusalim, care marchează locul de unde și-a pornit ascensiunea Mohammed spre ceruri, a fost construită *Cupola Stâncii*. Aceasta este una dintre cele mai timpurii (construită în anul 690) clădiri din lumea islamică.

Deoarece islamul ca religie a fost adoptat de multe țări, sărbătorile acestuia diferă de la o țară la alta. Diferențele respective provin din influențele culturale preislamice, pe care islamul le-a asimilat, în mod diferențiat, de-a lungul secolelor. Unele sărbători sunt însă comune pentru toate țările islamice. Între acestea se numără și *Ramadanul*, care este sărbătorit în luna a noua din an. *Ramadanul* amintește momentul primirii *Revelației* de profetul Mohammed. Musulmanii care nu pot posti sau călătoresc în intervalul *Ramadanului* pot recupera postul într-o altă perioadă. În intervalul *Ramadanului*, musulmanii se adună împreună pentru a-și oferi sprijin unul altuia și deseori dedică timp în plus venerării lui Allah și rugăciunii.

Pentru musulmani, *moscheea* constituie locul adunărilor religioase și sociale. Pe lângă serviciul religios, acolo se organizează și strângerea unor fonduri pentru îndeplinirea unor scopuri caritabile.

Festivalul *Id ul-Fitr* și festivalul *Id ul-Adha* au oferit un bun prilej de sărbătoare în timpul vieții profetului Mohammed. De aceea atât *suniții*, cât și *șiiții* le respectă. Festivalul *Id ul-Fitr* durează câteva zile. În țările occidentale unde trăiesc musulmani, de obicei, în prima zi a festivalului, li se permite musulmanilor să se alăture preoților la moschee. Festivalul sacrificiului *Id ul-Adha* sau *marele festival* durează patru zile, care sunt considerate o parte a *hajj-ului* (pelerinajului la Mecca). Musulmanii care nu merg în pelerinaj, cu acest prilej sărbătoresc acasă și merg la moschee.

7.4. Doctrina sufistă sau esoterismul inițiativ islamic

Deși doctrina sufistă își revendică cu orice ocazie filiația religioasă islamică, este un fapt de necontestat că aceasta ignoră acele principii coranice referitoare la manifestările violente față de cei numiți necredincioși.

lată afirmațiile lui *Hazrat Inayat Khan* (2003, p. 73), un mare inițiat sufi (având rangul de *Murshid* sau *Maestru spiritual*): “*sufiștii nu intervin în convingerile și credința altor oameni; după caz, ei gândesc că sufletele celorlalți au fost scăldate în mai multă lumină divină și de aceea ei văd și cred ceea ce ei, sufiștii, nu pot vedea și crede sau, din contră, că întrucât au primit mai puțină lumină divină, sufletele lor nu pot vedea și crede ceea ce ei, sufiștii, văd și cred; de aceea, sufistul pune credința sau necredința pe seama gradului de evoluție a fiecărui suflet. Misiunea unui Murshid este să aprindă focul inimii și torța sufletului discipolului său și să îl lase pe acesta să-și aleagă credința pe parcursul evoluției sale spirituale. Dar, în final, toate se unesc într-o singură credință, Huma man am, care înseamnă Eu sunt tot ce există (Dumnezeu).*” Același autor, referindu-se la poziția sufismului față de creștinism, afirmă că în sufism există loc pentru toate învățăturile lumii legate de credință, căci în mintea celui ce înțelege nu este nici un fel de antagonism între acestea. **“Sufismul, ca și creștinismul este devotat Inimii Sacre a Celui Preaiubit (Iisus Hristos), în sensul cel mai autentic cu putință”** (op. cit., p. 72).

Sufismul sau adevărul interior (esoteric) al islamului, rezervat doar unei elite sociale, afirmă că, deși toți islamicii sunt participanți la tradiție, nu toți pot asimila adevărul (*haqiqah*) cel mai înalt cuprins în aceasta.

Doctrina sufistă conține Adevărul Suprem. Aceasta recunoaște că experiența dobândită prin simțurile exterioare este limitată. Atât timp cât omul trăiește în această limitare, nu știe că mai există și o altă parte a ființei sale care este mult mai înaltă, mai minunată, mai vie, mai înflăcărată. Dar o dată ce începe să o cunoască, trupul devine unealta lui, pentru că el trăiește în inimă. Mai târziu trece la o nouă etapă și începe să trăiască în spirit. Atunci el experimentează viața independent de trupul său. Aceasta se numește viață interioară. O dată ce am experimentat existența ființei interioare, frica de moarte dispare, deoarece atunci știm că moare doar trupul, nu și ființa interioară (*Hazrat Inayat Khan*, 2003, p. 101-102).

Doctrina sufistă indică drumul sau mijloacele (*tariqah*) prin care cei aleși pot accede la Dumnezeu. Prin doctrina sufistă se afirmă că, în fapt, fiecare ființă poate descoperi o cale personală

de a accede la adevăr (*turuq*), adaptată propriilor trebuințe sau poziției pe care aspirantul la adevăr o deține în momentul intrării pe calea evoluției spirituale.

Lucrările lui *Hazrat Inayat Khan* prezintă calea iluminării, viața interioară a aspirantului sufi, problemele sufletului omenesc, de unde vine și încotro se îndreaptă și scopul vieții. El spune că “*cei care trăiesc viața interioară încep să vadă o lege care rămâne ascunsă omului obișnuit. Există o lege a naturii, care este cunoscută sub numele de știință, și o lege a vieții, cunoscută sub numele de morală. Dar dincolo de știință și morală există o altă lege. Ea poate fi numită legea ocultă sau legea lăuntrică, o lege care poate fi înțeleasă numai de o inimă deschisă și de un suflet trezit... Pentru cel care trăiește viața lăuntrică, fiecare lucru pe care îl vede devine o literă scrisă, iar întreaga lume vizibilă, o carte, pe care o citește la fel de simplu ca pe o scrisoare de la un prieten. Mai mult de atât, el aude o voce interioară, care devine un adevărat limbaj. Dar cuvintele sale nu sunt aceleași cu ale limbajului exterior. Este un limbaj divin.*” (op. cit., p. 108).

Un alt maestru al doctrinei sufiste este *Muhyi 'd-Dîn Ibn'Arabî* (n. 1165-m. 1240). Acesta este autorul a peste 400 de lucrări. Între cele mai cunoscute, menționăm *Tainicele Adevărului ale Alchimiei Fericirii*, unde prezintă itinerariul mistic al adeptului până la tronul Celui Milostiv, dezvăluind unele dintre tainele lumii cerești și ale demiurgiei divine. El are și alte lucrări, cum sunt *Calea Învățăturilor, Tratat despre Unitate, Temeiurile Iubirii sau Contemplații Spirituale* unde își prezintă trăirile personale avute în decursul meditației. Între acestea menționăm: *Contemplarea Luminii Învățătorului ca Răsărit al Astrului Dezvăluirii* sau *Contemplarea Luminii Călăuzei ca Răsărit al Astrului Invocării ș.a.* (*Ibn'Arabî*, 2003).

O preocupare intensă a lui *Ibn'Arabî* a avut în centru cunoașterea Absolutului. În sinteză, ideile lui în acest domeniu afirmă că natura Absolutului prezintă două aspecte: cel ocult (*tanzîh*) și cel revelat (*tashbîh*). Sub aspectul său ocult, *Absolutul* va rămâne întotdeauna un *Mister* imposibil de explorat prin experiență, fie ea și de gradul suprem (*kashf*). *Absolutul* nu intră în sfera cunoașterii umane comune decât sub forma lui autorevelată de *Dumnezeu* și *Domn*. Între domeniul ocult și cel revelat al *Absolutului* există însă o lume a arhetipurilor

permanente, total inaccesibilă omului comun, dar perfect accesibilă cunoașterii misticului aflat în stare extatică.

În general, Maeștrii sufi susțin (ca de altfel și cei budiști) că cele mai multe atribute specifice ale personalității omului nu sunt în realitate decât expresia propriilor lui limitări. *Pe măsură ce ființele înaintează pe cale, diferențele specifice dintre ele se estompează, o dată cu estomparea tot mai accentuată a individualității.*

Prin atingerea stărilor superioare, ființa omenească devine tot mai asemănătoare lui *Allah*, numit și *El-Baqa* sau *Permanența (Cel Neschimbător)*. Printre ființele care ating un asemenea stadiu, unele își asumă dificilul rol de *Maestru spiritual (shaik)* spre a transmite discipolilor învățătura prin influență spirituală (*baraka*). Unii Maeștri sufi afirmă că acest fenomen nu are nimic în comun cu mistica (ce aparține prin definiție domeniului religios), ci implică *existența inițierii* și cultivarea acesteia prin diverse *metode de trezire spirituală*. În ceea ce privește calificativul de *sufi*, nimeni nu își poate spune lui însuși astfel decât din pură ignoranță, dovedind chiar prin aceasta că nu este. Atunci când omul deține o asemenea calitate, aceasta este relevantă numai în fața lui *Allah*.

Un virtual *sufi* poate spune despre sine că se află cel mult pe calea inițiativă (*mutasawwuf* - aspirant la iluminare), indiferent pe ce treaptă ar fi pășit deja. *Un adevărat sufi* este numai acela care a atins treapta din vârful ierarhiei inițiatice, este *identitatea supremă, starea absolut permanentă și necondiționată, dincolo de limitările oricărei existențe contingente și trecătoare.*

Doctrina inițiativă sufi este în esență pur metafizică. Prin cunoașterea și potențele umane pe care le cultivă, face posibile unele *aplicații directe* ale unui *ansamblu complex de științe tradiționale* în scopul *diminuării progresive a inconștienței și neputințelor omului*. Aceasta conține și o *știință a numerelor și a literelor*, care se găsește într-o formă comparabilă numai în *kabbala ebraică*, grație afinității dintre limbile cu ajutorul cărora se exprimă aceste două tradiții (limbi a căror înțelegere profundă poate fi conferită numai prin acest tip de cunoaștere). Alte *științe* ale doctrinei sufi sunt cele *cosmologice*, precum și *alchimia și astrologia*.

Unele aspecte ale acestor științe sunt comunicabile prin

cuvinte, altele nu. Scrierile celor mai mari maeștri servesc în general ca temă de meditație. Cineva nu poate deveni *mutasawwuf (aspirant)* doar pentru că le-a citit, cu atât mai mult cu cât cele mai multe dintre ele sfidează logica obișnuită a celor care nu sunt calificați să le pătrundă înțelesul.

Aptitudinile, calificarea și inițierea nu pot fi înlocuite prin nici un efort. În plus, orice nou inițiat are nevoie de integrarea într-un lanț inițiativ (silsilah), deoarece doar prin acesta poate avea loc inițierea și se poate produce *baraka* (influența spirituală) de la Maestru la discipoli, chiar și pe treapta cea mai de jos. O dată integrat într-un asemenea lanț de transmitere a influenței, discipolul trebuie să desfășoare un efort susținut de *purificare interioară*. Doar printr-o neconținută lucrare interioară, ființa se va putea ridica treaptă cu treaptă.

Esența unei căi inițiatice rezidă în secretul spiritual (sirr) ce este depus de către Dumnezeu în inima shaik-ului. Acest secret este cel care face diferența între o "*cale de binecuvântare*" și una "*a secretului spiritual*". Căci dacă simplul fapt de a-l evoca pe Dumnezeu și de a căuta împlinirea a cât mai multe fapte bune este în sine un lucru pozitiv (aceasta indicând *calea de binecuvântare*), totuși apropierea unui ghid spiritual întrupat poate, prin valențele secretului pe care acesta le deține, să transforme cu adevărat ființa interioară a discipolului, prin trezirea facultății de percepție spirituală existentă în fiecare om. Pentru că este o distanță enormă între cel care se abține cu mari eforturi de la a mai face răul și cel care a pierdut definitiv acest imbold din inima lui. Adevărata vindecare vine când omul nu mai are a se lupta cu sine, pentru a rămâne benefic, ceea ce presupune o profundă transformare interioară.

În prezent, doctrina *sufi* conține *patru ordine inițiatice* fundamentate în exclusivitate pe ritualurile și regulile culturii orientale și ale religiei islamice; de aceea, aceasta se adresează exclusiv musulmanilor.

Ordinul Cishti, a fost inițiat de *Maestrul (Khwaja) Abu-Ishak Cishti*, supranumit *Sirianul*, în secolul al X-lea. Descendent direct din Mohammed, acesta susținea că, pe linie spirituală, este format prin învățătura interioară (esoterică) a familiei *Hashimiților*. *Dervișii* (dansatorii rotatori) rătăcitori ai acestui ordin, cunoscuți sub numele de *cisti* sau *cishti*, sunt specializați în utilizarea

muzicii și a dansului inițiativ în cadrul exercițiilor spirituale. În prezent, acești aspiranți sunt mai numeroși în India.

Ordinul Naqshbandi supranumit *Khajagan* sau *Maeștrii (Maeștrii însemnului)*, apărut în Asia Centrală, a influențat îndeosebi spiritualitatea otomană și indiană. Figura centrală a acestui ordin a fost *Khaja Bahaudin Naqsh-band* (m. cca 1389). *Maeștrii acestui ordin au autoritatea de a iniția discipoli din toate celelalte ordine de derviși*. Identificarea membrilor ordinului este deosebit de dificilă, deoarece adesea aceștia nu se disting prin nimic exterior decât, poate, prin implicarea lor deosebit de benefică în mediul social unde activează.

Ordinul Suhrawardi, întemeiat de *șeicul Ziaudin Jahib Suhrawardi* în secolul al XII-lea, este ceva mai fragmentat decât celelalte ordine. Acesta a influențat activitatea spirituală din Africa, India și Persia, recomandând în special exercițiile de reculegere, meditație în vederea producerii unor stări extatice.

Ordinul Qadiri a fost fundamentat de discipolii lui *Abdul-Qadir* (m. 1166) din Gilan (sudul Mării Caspice). Maestrul *Abdul-Qadir* (numit și *Prezența*) s-a afirmat prin predarea *Științei Stărilor (I. Shah, 2001)*. În prezent, acest ordin se numește *Qadiriya Butchichiya*, după numele ghidului său actual, *Sidi Hamza al Qadiri al Butchichi*. *Sidi Hamza* este descendent în linie directă și moștenitor spiritual al lui *Moulay Abd al Qadir al Jilani*, Maestru sufist ce a trăit la Bagdad în secolul al XII-lea, al cărui Maestru s-a numit *Siddi Abu Madyan*.

Fără a fi o religie, *sufismul* își afirmă filiația islamică și, fără a fi o filosofie, el a dezvoltat o ontologie extrem de profundă și bine articulată. Ca doctrină esoterică însă, sufismul depășește cu mult toate acestea, deoarece *oferă un mănunchi de metode utile în angajarea omului pe calea eliberării de servituțurile trebuințelor și neputințelor lui, prin intermediul vieții în lume sau prin retragerea din lume*. Este un complex de științe ce vorbește despre om, despre menirea lui cosmică și despre măreția lui Dumnezeu, Cel pe care nici o religie nu îl poate intui decât, eventual, la nivelul celui mai elevat adept al său.

8. Mesajul esențial al marilor personalități spirituale privind problematica trebuințelor omului. Valorile omului tradițional

Experiența spirituală îl singularizează pe om între celelalte specii ce viețuiesc pe Pământ. În viziunea omului intens preocupat împlinirea scopului suprem al vieții - îmbogățirea vieții spirituale - natura fundamentală a cosmosului este de esență spirituală și nu materială. Cosmosul omului orientat spiritual include *Cerurile* și un număr indefinit de aștri (materiali sau nemateriali) locuiți de diverse populații din *Ierarhia Cerească*. Într-un asemenea Cosmos, toate existențele sunt profund interconectate fizic și metafizic, pe baza principiilor și legilor imuabile ce stau la baza manifestării. În virtutea acestei interconectări, se manifestă și în planul fizic fenomenologia realității obiective.

Conceptualizarea Ființei lui Dumnezeu prezintă grade inegale de precizie și structurare și diferă de la o religie la alta. Cu toate acestea, în toate religiile se afirmă că, prin dimensiunile și complexitatea sa, *Creația lui Dumnezeu* excede indefinit măsura umană în domeniile micro și macrocosmice, dar, cu toate acestea, se adresează și omului prin modalități adecvate condiției umane.

Peste veacuri, mesajele misticilor s-au transmis cu o incredibilă rigoare, de la sfinți la ucenici, de la Maeștri la discipoli, de la generațiile mai vârstnice la cele tinere. Învățăturile unor mari inițiatori de religii, precum Krishna, Lao Tzu, Confucius, Moise, Buddha, Iisus Hristos sau Mohammed, referitoare la ierarhia trebuințelor umane și la modul de satisfacere a acestora, pot să pară și sunt în unele privințe, diferite. Fundamental însă, acestea converg spre un mesaj unitar de o înaltă simplitate.

Libertatea este un Atribut al lui Dumnezeu. Creându-l pe om, Dumnezeu l-a făcut asemenea Lui, liber sau cu liber arbitru. Dar când atei au devenit tot mai numeroși, lumea a început să semene tot mai puțin cu Proiectul inițiat de Dumnezeu pentru aceasta, iar trăitorii dintrînsa au devenit tot mai puțin liberi, mai înglodați în trebuințe și neputințe. Și mulți dintre oameni, anume aceia cărora le-a fost mai simplu să se lase influențați de atei ce

nu întâmplător au ajuns să controleze mișcarea resurselor material-sociale, au spus *“nu mai suntem siguri că Dumnezeu există; în lumea în care ne găsim vom face tot ce este cu putință pentru a avea cât mai multe plăceri și facilități, de vreme de aceasta este singura lume pe care o cunoaștem și de care suntem siguri(!)”*. Astfel, tot mai mulți au început să acționeze, ca și când Dumnezeu nu ar exista, uitând că viața pământească este doar un scurt răgaz acordat omului, în vederea redobândirii atributelor sfințeniei și desăvârșirii. Întreaga experiență a lumii, de la *Facere* până în prezent, dovedește neputința omului de a transcende *în mod durabil, suferința și moartea*, prin fapte proprii. Indiferent de credința sau necredința sa, omul nu poate reveni la înălțimea sa de ființă creată după Chipul lui Dumnezeu, fără intervenția harică, în destinul său, a Mântuitorului Iisus Hristos, Fiul Omului care a spus: *“Nimeni nu ajunge la Tatăl decât prin Mine”* și *„Fără de Mine nu puteți face nimic”*.

Fără îndoială, cea mai accesibilă înțelegere a celor mulți, precum și cea mai consistentă și înaltă sinteză a valorilor socializării omului a fost realizată în cadrul Învățăturii date de Mântuitorul Iisus Hristos. Dincolo de orice ezitare sau eșec în asumarea sa de către oameni, doctrina creștină este singura care pune deschis problema reconcilierii diferendelor dintre oameni, oferind soluții clare, fezabile pentru aplanarea conflictelor și menținerea conviețuirii în condiții pașnice. În plus, nici un alt Om nu a abordat atât de frontal, problema suferinței și a neputințelor omenești, cum a făcut-o Mântuitorul Iisus Hristos, prin Exemplu Personal. El a afirmat că asumarea conștientă a suferinței constituie atitudinea cea mai matură, curajoasă și realistă a fapturii și singura cale de salvare a dimensiunilor nemuritoare ale ființei omului. De asemenea, aceasta este calea cea mai scurtă și mai sigură de ieșire definitivă dintr-o lume a precarității și morții, cum este Pământul actual, deși moartea nu este nici pe departe cel mai mare rău ce i se poate întâmpla omului. Pierderea sufletului său, prin cedarea în fața ispitelor fundamentale ale acestei lumi (*hrana* - prin mâncare a căzut Adam, *averea-puterea* - iluzia expansiunii egoului pe orizontală, adică în lumea pământească, *gloria în fața oamenilor sau slava deșartă* - prin orgoliu a căzut satan și tot prin exacerbarea orgoliului el lucrează în prezent la menținerea în cădere a omului), iată cel mai mare și

durabil rău ce i se poate întâmpla omului.

Valorile propuse omului, prin asumarea cărora el poate neutraliza orice premisă de amenințare a mântuirii sale (figura nr. 1), au fost indicate prin *Modelul Uman Absolut* oferit de *Viața lui Hristos*. Acestea sunt următoarele:

- valoarea *Persoanei* - Persoana reprezintă *Chipul lui Dumnezeu* în Om. Atitudinea față de valori se determină pornind de la *Persoană*. Persoana stă la baza *Eticii Dumnezeiești*, iată de ce trebuie să o regăsim și la baza eticii umane;
- trăirea în acord cu *poruncile lui Hristos*; privilegiul de a *participa la Sfintele Taine ale lui Hristos*, pentru a scurta radical calea spre îndumnezeire;
- *iubirea mai presus de orice față de Dumnezeu, iubirea față de semenii ca față de propria persoană, iubirea față de vrăjmași, păstrarea smereniei în orice împrejurare, respectarea Adevărului, manifestarea compasiunii pentru cei aflați în neputințe, protejarea dependenților, stoicism în răbdarea încercărilor vieții*;
- *omul este născut liber și fericit; singurele forme de îngrădire a libertății sale derivă din săvârșirea păcatului, adică încălcarea Legii prin care Dumnezeu a creat Cosmosul*;
- *încrederea desăvârșită în Cuvintele și Faptele lui Dumnezeu, în șansele de îndumnezeire ale omului*;
- *eliberarea de patimi (vicii) și de nevoi (trebuințe), prin întoarcerea la Dumnezeu și depășirea conștientă și liber consimțită a atașamentelor materiale și mentale*.

Dintre *virtuțile creștine*, unele se adresează *trupului*, altele *sufletului*. Virtuțile trupului deschid calea pentru formarea și consolidarea virtuților sufletului. Virtuțile sufletului îl apropie pe om de firea și natura sa îndumnezeită. *Virtuțile sufletului* sunt clar precizate de Sfântul Apostol Pavel: *“roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credința, blândețea, înfrânarea, curăția; împotriva unora ca acestea nu este lege.”* (Galateni, 5, 22-23). *Virtuțile trupului* sunt: privind *hrana* - închinarea înainte și după masă și mulțumirea adusă lui Dumnezeu pentru hrană; cumpătarea față de cele ale stomacului, respectarea posturilor

creștine; privind *veșmintele* - păstrarea igienei și decenței vestimentare; *privegherea* - cultivarea *trezviei* (trezia inimii și a minții, luciditatea sufletească și mentală) prin rugăciune și meditație la Faptele lui Hristos; *lucrul (munca)* pentru a nu împovăra pe altul și pentru a putea face acte filantropice; privind *relațiile dintre sexe* - inițierea acestora numai după oficierea Tainei Nuntii, care are rolul de a situa sub ocrotirea divină relațiile interumane și practicarea lor în acord cu Legea Creștină.

Figura nr. 1. Valori spirituale ale creștinului tradițional

Deși multe valori propuse omului se adresează modului de conceptualizare și satisfacere a trebuințelor biologice și pământești, totuși cele mai multe valori vizează viața spirituală, profilul moral, relațiile cu oamenii și, în primul rând, cu Dumnezeu. În timp ce *valorile adresate socializării biologicului și pământescului din om pot fi mai mult sau mai puțin vulnerabile la factorul timp, spațiu, cultură ș.a.*,

neputând lua decât expresii finite și variabile de la un om la altul, de la o situație la alta ș.a., *valorile de ordin spiritual fac din om o ființă cu vocația infinitului, a perenității.* Fără a le neglija, Modelul Uman Hristic situează întotdeauna pe locul secund trebuințele biologice și pământești, acestea exprimându-se cât mai atenuat, prin menținerea lor în limitele *dreptei cumpătări* și prin *vizarea idealului ascezei.* *Umanismul creștin, spre deosebire de umanismul modern, derivă chiar din idealul vieții creștine, ce valorifică în primul rând dimensiunile perene ale umanului, mobilizându-le pe cele pământești în acest scop.*

Toate marile religii au dezvoltat orientări sau doctrine esoterice. Acestea se adresează, de obicei, persoanelor autentic și intens preocupate de refacerea comunicării lor conștiente cu Dumnezeu. Ca urmare, principalul scop al doctrinelor esoterice cu filiație mistic-religioasă a fost dintotdeauna și este spiritualizarea vieții și a persoanei umane, pentru ca aceasta să poată parcurge stadiul dezvoltării și evoluției pământești cu cât mai puțină suferință și cât mai rapid.

Sinteza principalelor idei cuprinse în gândirea și practica adepților diferitelor doctrine esoterice atinge toate subiectele capitale referitoare la existența lui Dumnezeu, relațiile omului cu El, viața lăuntrică/spirituală, viața biologică și socială a omului:

1. Dumnezeu este unic, etern în timp și în afara timpului, omnipotent, infinit în magnitudinea Sa (omniprezent), atotcunoscător (omniscient) și de nepătruns în misterul Său absolut. Creația Sa Îl poate cunoaște doar atât cât Prin libera Sa voință El se revelează acesteia. El a creat Cosmosul și în acesta Omul, deci este Dumnezeuul tuturor oamenilor și susține Viața. El deține toate Sublimele Atribute Divine: *Avuția* – este singurul Proprietar legitim al întregii avuții, *Gloria sau Slava Divină*, *Frumusețea sau Atractivitatea* – El este Atractorul Suprem, *Cunoașterea Absolută*, *Puterea Absolută* și *Renunțarea Absolută* -, El transcende orice limitare, inclusiv pe cea a Numelor Sale.
2. Dumnezeu, Spiritul Călăuzitor al tuturor existențelor, își conduce neîncetat copiii spre Sine. Prin Sfinții Săi, El împărtășește lumii din Cunoașterea Sa. Dumnezeu este controlorul suprem al întregii realități. Virtual, El se manifestă prin toate existențele, deși unele existențe, cu liber arbitru, au ales ca, pe anumite paliere ale manifestării lor, să se deconecteze de la

- comunicarea directă cu Dumnezeu.
3. Cărțile Sfinte - *Vedele, Thora, Biblia* ș.a. - reflectă Sfințenia lui Dumnezeu și istoria Lui cu omul. *Cosmosul*, în care Dumnezeu l-a trimis pe om spre a se ilumina, constituie domeniul de aplicare a Cărților Sfinte (aici, a se înțelege prin Cosmos, universul material integrat în cel spiritual și în cel Divin).
 4. Religiile și doctrinele esoterice se referă la o unică direcție de evoluție - către Idealul Divin, care, dacă nu este încă, ar fi de dorit să devină scopul vieții fiecărui om. Fiecare suflet se întrupează pentru a împlini un anumit țel, iar semnificația și lumina aceluia țel radiază din inima sa. Fiecare om trebuie să-și urmeze propria cale, respectând libertatea de gândire și alegere a celorlalți. În final, toate căile devin una. *Atenție însă, direcția are două sensuri: spre Viața Veșnică sau spre neant.*
 5. Există o unică Lege: *Legea Iubirii* sau *Legea Altruismului*. Dumnezeu Însuși trăiește în această Lege din veșnicie și pentru veșnicie. Cei care se abat de la această Lege își asumă riscul nimicniciei. Această Lege poate fi în mod autentic respectată doar de o conștiință eliberată de *iluzia ego*-ului.
 6. Viața izvorâtă din Dumnezeu Tatăl se manifestă într-o infinită varietate. Omul este chemat să participe la *fraternitatea întregii existențe*. La nivel uman însă, există un singur fel de *fraternitate*, ce unește pe toți fiii Pământului, în Inima lui Dumnezeu Tatăl. Unirea cu semenii, prin *familie*, constituie primul pas. Atașamentul față de alte *grupuri* și față de *patrie* constituie al doilea pas. *Legăturile rasiale și legăturile religioase* constituie un ideal și mai înalt. Germenele separării există însă chiar și la acest nivel. De aceea, este nevoie de pasul cel mai înalt pentru un trăitor pe Pământ, care se numește *conștientizarea și trăirea relațiilor de fraternitate universală* nu doar cu toți oamenii, ci *cu toate existențele ce aspiră la evoluție* în Creația lui Dumnezeu.
 7. Există o unică *frumusețe perenă*, cea care înalță prin transfigurare orice existență ce aspiră la îndumnezeire.
 8. A cunoaște înseamnă *a-L cunoaște pe Dumnezeu*. Aceasta este esența întregii înțelepciuni. Omul pornind în căutarea lui Dumnezeu, se va cunoaște pe sine.
 9. Cunoașterea legii naturale se numește *știință*, iar cunoașterea legii vieții se numește *etică*. În acest sens, există o singură etică

- cea dictată de iubirea ce izvorăște din *renunțarea la sine în favoarea aproapelui*. *Generozitatea, caritatea, compasiunea, răbdarea în fața vârstei fizice și spirituale a celorlalte existențe sunt vlăstare ale iubirii*. Tarele, relele și păcatele provin din lipsa iubirii. Se spune că dragostea este oarbă. Oarbă este însă doar lipsa iubirii, iubirea prea slabă sau împietrirea inimii. *Secretele pământului și ale cerurilor se revelează doar celui ce are o infinită disponibilitate de a iubi. Cel care iubește comunică direct cu Dumnezeu, deoarece este unit cu El.*

10. Scopul oricărui demers de realizare spirituală vizează susținerea procesului de *reînstituire a comuniunii și comunicării omului cu Dumnezeu*. Modalitățile utilizate în acest scop au ca punct de pornire *purificarea și despățimirea ființei* prin adoptarea de către aspirant a unui mod de viață potențator al îndumnezeirii.

Libertatea dobândită prin depășirea cât mai avansată a dependențelor, atașamentelor și servituților material-sociale, prin cucerirea virtuților potențiale ale naturii umane, este de fapt singura formă de libertate autentică la care poate aspira condiția umană, aceasta fiind și profund definitorie pentru sensurile evoluției omului în Cosmos. Imensa forță și capacitate de seducție a unui asemenea mesaj a marcat profund comportamentul multor oameni, de-a lungul timpului, indiferent dacă ei au optat să trăiască în interiorul unor comunități sociale, ori s-au retras în locuri adecvate unei vieți de meditație și rugăciune. Căile și mijloacele concrete de atingere a unui asemenea ideal pot să difere de la o doctrină religioasă la alta, de la o doctrină ocultă la alta, dar în esență ele converg spre o concepție unitară, ale cărei principii generale sunt, de altfel, larg împărtășite în rândurile diverselor religii sau doctrine oculte. II.

Tentațiile modernității

1. Dualitatea mesajelor modernizării

1.1. Proiectul iluminist și secularizarea

În cadrul științelor sociale, s-a scris mult despre *modernizare*. Au fost prezentate etapele, dimensiunile de dezvoltare și conținutul procesului de modernizare, s-a scris despre statele și instituțiile perioadei moderne, despre

instrumentele, politicile, avantajele, dezavantajele sau influențele modernizării. S-a scris critic la adresa tarelor modernizării - Touraine, Spengler, Berdiaev, Beck, Geertz sau Bădescu, Pasti, Sandu, Boca, Stăniloae, Galeriu, Calciu-Dumitreasa -, s-a scris neutru sau cu detașare - Lindberg, Inglehart, Abramson, Giddens, Halman, Kuhn, Bourdieu, Boudon sau Ionete, Postolache, Zamfir, Mărginean ș.a. -, dar s-au scris și pledoarii pentru modernizare - Maslow, Töffler, Toynbee, Albrow, Huntington sau Lovinescu, Patapievici ș.a.

De-a lungul ultimelor trei secole, modernizarea a transformat radical modul de viață dominant la nivel planetar, dar în special în spațiul euro-atlantic și în unele țări asiatice. Campionii procesului de industrializare și urbanizare sunt însă, fără îndoială, țările occidentale și Japonia, deși s-au apropiat rapid din urmă și alte țări.

Statul bunăstării sociale a devenit o prerogativă indispensabilă oricărei societăți democratice, instituțiile de bază ale acestuia activând chiar și în țările care, vreme de mai multe decenii, au trăit sub regimuri comuniste. *Sistemele de educație, sistemele de asigurări sociale și serviciile de sănătate publică* au cunoscut dezvoltări fără precedent în istorie. *Rețelele moderne de transporturi, telecomunicații și internet* s-au extins în mod deosebit, practic nemaexistând țară pe glob care să nu fie inclusă în rețeaua globală de comunicații.

Asemenea schimbări s-au produs însă pe fondul unui *intens proces de desacralizare a vieții publice și sociale*, ceea ce a produs *efecte negative în sfera coeziunii sociale, a moravurilor și a calității relațiilor interumane*. Cu toate acestea, mulți analiști sociali de largă renume au considerat și consideră încă normală și chiar dezirabilă o lume a cărei viață spirituală este masiv marginalizată (Malthus, Marx, Friedman, Albrow, Baechler, Cusson ș.a.). Sunt însă și autori ce declară deschis că *fenomenul de secularizare a generat numeroase fenomene de disoluție socială*, cu care societățile moderne se luptă și prezent, începând de la nivel individual până la nivel global (Weber, Durkheim, Boudon, Wallerstein, Mantzaridis, Bădescu, Yannoulatos ș.a.).

Bazele modernismului s-au pus prin aplicarea *proiectului iluminist*, spre sfârșitul secolului al XVII-lea, deși *procesul de modernizare a științei a început mai devreme*, prin secolul al XIV-

lea, când savanți precum Copernic, Galilei, Descartes sau Newton au dat publicității primele lucrări fundamentale ale științei moderne.

Totuși, prea puțin se știe astăzi despre *semnificațiile esoterice ale proiectului iluminist*. Ceea ce se înțelege în mod curent prin *proiectul iluminist* nu a fost, de fapt, cel puțin în etapa de început, o inițiativă pozitivă, de afirmare liberă, a unor noi descoperiri științifice sau a unor tendințe naturale de progres, ci a constituit, în primul rând, expresia unei reacții de revoltă față de excesiva autoritate a Bisericii Catolice, manifestată de diverse categorii sociale, între care s-au numărat oameni de știință, dar și reprezentanți ai unor elite socio-economice interesate să limiteze influența clerului în treburile publice. Numeroasele intervenții stânenitoare ale Bisericii Catolice în sfera socio-politică occidentală au atins punctul critic prin cenzura impusă de *Inchiziție* vieții publice și libertății de dezvoltare a științelor. Iar oamenii de știință nu uitat cu ușurință istorii precum cele ale lui Giordano Bruno sau Galileo Galilei. Și chiar dacă, după secole, astfel de lucruri par să fi ieșit din centrul atenției generale, puternicele resentimente sociale, create în acele timpuri, persistă încă în inconștientul colectiv. Asemenea circumstanțe au fost accentuate, începând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, când în Occident a devenit tot mai evident caracterul exploziv al alianței dintre puterea politică și reprezentanții clerului, alianță ce a inițiat conflicte armate memorabile, motivate machiavelic prin promovarea unor idealuri creștine.

Istoricul Norman Davies susține că Europa a devenit secularizată la sfârșitul secolului al XVII-lea, datorită adoptării unei "versiuni neutralizate a creștinismului" (!) (*Europe: A History*) (H.R. Patapievici, 1995).

Ideile de bază ale curentului iluminist sintetizează, de fapt, chiar criteriile minimale ale modernizării:

- statul modern se edifică pe conceptul de *cetățenie egală*, acordată fără discriminare religioasă, etnică, sexuală etc. celor ce locuiesc pe teritoriul unui stat și încurajează *existența unei societăți laice civile*;
- statul modern funcționează prin instituții reprezentative și prin administrații ce asigură *respectarea drepturilor individuale și consensul social în jurul respectării legilor*;

- statul modern asigură *libertatea inițiativei economice*;
- statul modern se edifică prin *secularizarea Bisericii*, adică *separarea Bisericii de stat și detașarea vieții sociale de sfera religiosului*.

Definiția lui Alain Touraine privind *procesul de modernizare* evocă patru elemente principale (1992, p. 11-17):

- *o filosofie și o etică centrate pe individ* (nu pe persoană, n.a.);
- *o economie bazată pe piața liberă* (care încurajează, pe de o parte, concurență în sfera ofertei, iar pe de altă parte, consumerismul, n.a.);
- *suveranitatea științelor laice și a raționalității în domeniul cunoașterii* (adică ignorarea sistematică a altor tipuri de cunoaștere și investigare a realității n.a.);
- *secularizarea și separarea Bisericii de stat* (spre a asigura libertatea statelor de a adopta decizii contrare eticii de inspirație religioasă și chiar a unor decizii antiumaniste, atunci când interese oculte ale puterii politice o recomandă n.a.).

Termenul de *secularizare*, prezent între elementele de bază ale definirii procesului de modernizare, înglobează fenomenul *laicizării vieții publice, denuminizării și decreștinizării* (J. Baechler, 1992, p. 507).

Laicizarea semnifică *eliminarea religiei din viața publică și limitarea acesteia la viața privată*. Referindu-se la distincția dintre noțiunile de *public* și *privat*, filozoful J. Baechler (1992, p. 508) afirma: “Publicul este strict cantonat în definirea și realizarea interesului comun al fiecărui cetățean. Interesele comune se rezumă la apărarea exterioară a poliției, la definirea regulilor jocului, la pedepsirea trișorilor, la menținerea concordiei între cetățeni. Toate celelalte interese sunt private și particulare și revine fiecăruia să caute să le realizeze în mod pașnic pe piețe reglementate. Interesele religioase sunt interese private, chiar dacă pentru unii sunt esențiale. Se poate întâmpla ca toți cetățenii să împărtășească aceeași credință, dar aceasta nu este decât o împrejurare fortuită. În modernitatea europeană și, probabil, planetară ea este exclusă datorită *decreștinizării și denuminizării*.”

Dată fiind separarea radicală introdusă în Occident între

sfera vieții private și sfera sfera vieții publice, în accepțiunea curentă, noțiunea de *persoană laică* a căpătat un statut oarecum ambiguu. Dacă în trecut era de presupus că o persoană laică își exercită trebuințele de ordin spiritual în viața privată, în prezent, este foarte probabil, ca *persoanele laice* să-și consume aspirațiile spirituale mai mult în domeniul inconștient, *in extremis*, acestea putând fi chiar atee.

În fapt, prea puține lucruri se știu despre ceea ce se petrece cu adevărat în sfera vieții private și, cu atât mai puțin, în domeniul vieții spirituale a diferitelor categorii de persoane. Unui european din zilele noastre, de exemplu, ideile unui J. Baechler pot să i se pară firești. Totuși, ele nu sunt firești, dacă pornim de la accepțiunea *conceptului de normalitate în înțelesul său creștin*, despre conținutul căruia omul modern nu mai are nici măcar idei vagi. Este vorba despre acel mod de viață intens benefic, puternic integrat spiritual în ritmurile și etapele de evoluție ale Cosmosului, la care au fost și sunt chemați încă toți oamenii prin Proiectul Divin al Creației. Cuvintele unui mare erudit român, preot prof. Constantin Galeriu sunt elocvente în această privință: “*două tragisme au lovit omul, mai ales începând de la Renaștere: materialismul și ateismul*”. Cât despre *secularizare*, Pr. prof. Constantin Galeriu afirmă că, de fapt, aceasta a început nu o dată cu Renașterea, ci mult mai devreme, pe când omul trăia încă în Grădina Edenului: “*De ce a început secularismul de acolo? Pentru că Eva a văzut că pomul era bun la gust, frumos la vedere și că dă știință, adică generează ceea ce Sf. Ap. Ev. Ioan numește pofta trupului, pofta ochilor și trufia minții. Acestea sunt, de fapt, chiar elementele secularismului, adică ale închinării omului la lumea aceasta. Nu ne mai spune Dumnezeu ce este bine și ce este rău, ci noi hotărâm aceasta. Și nu doar moral, ci și ontologic, ființial!*” (2004, p. 22).

Depresia psihică a omului modern. *Problema respectării drepturilor omului*, proclamate de ONU, a jucat un rol mult mai important în edificarea noilor constructe instituționale moderne decât ceea ce a mai rămas în conștiința publică din acel “creștinism neutralizat” la care s-a ajuns prin proiectul iluminist. Într-o lume centrată obsesiv pe interesele cele mai gregare și pământești, care doar marginal își mai amintește de existența lui Dumnezeu, unii indivizi ca și unii reprezentanți ai statului, pot să

ignore drepturile omului, fără a se culpabiliza în consecință. Căci spre deosebire de comunitatea tradițională, societatea modernă înseamnă o aglomerare umană alienantă, golită de conștiința comunitară și de moralitatea vie, asociată marilor credințe religioase. *Astfel, prin modernizare, omul religios a devenit tot mai formalist în relațiile sale cu lumea, tot mai supus rigorilor laicizării lumii, și deci, tot mai dedublat.* În contextul modernizării vieții sociale, convențiile sau contractele sociale, banii și relațiile formale ale individului cu instituțiile statului, au căpătat o importanță mult mai mare decât relația personală a omului cu semenii și cu Dumnezeu. Într-un asemenea mediu uman și instituțional, îndemnul lui Hristos, privind normele procesului de socializare, au devenit *subiect de opțiune personală și de negociere colectivă!* Deoarece statul laic se declară propriul său Dumnezeu, autointitulându-se de fapt *stat de drept!*

Pentru a supraviețui în modernism, *omul tradițional a trebuit să opereze un fel de divizare a ființei sale interioare și personalității sale*, spre a funcționa, pe de o parte, ca individ în masa socială și în instituțiile mai mult sau mai puțin ateiste ale statului iar, pe de altă parte, ca persoană, în fața lui Dumnezeu și a comunității confesionale. ***Care aveau să fie efectele adverse, pe termen lung, ale acestui fenomen, la nivelul psihologismului general, aceasta nu a îngrijorat pe nimeni.***

Pe un plan ce pare a nu fi în relație cu problema divizării psihologice a ființei interioare a omului, analiștii sociali se întreabă însă, cum se explică apetența tot mai intensă a unei părți relativ mari a populației din țările modernizate, pentru *disimulare, minciună, corupție, furt și alte specii de devianță socială*, sau pentru *refulări aparent inexplicabile* ce au alimentat, îndeosebi în ultimul secol, *atmosfera conflictuală la nivelul diverselor structuri sociale (în familie, la locul de muncă, în vecinătatea locuinței ș.a.)*, pentru *creșterea intoleranței la nivel interetnic, interclase, intergrupuri, intergenerații, interconfesional ș.a.*

Datele statistice, atestă că, la nivel internațional, *de-a lungul ultimelor două decenii ale secolului trecut*, au avut loc 164 conflicte armate, afectând 89 de țări, pe intervale medii de 6-7 ani (UN, 2003, p. 9). În interiorul statelor, conflictele au fost și mai numeroase decât cele dintre state. Cele mai numeroase conflicte s-au înregistrat în țările sărace, mai mult de jumătate din numărul

țărilor cu venituri mici trecând prin una sau mai multe experiențe de acest tip. Pe timpul conflictelor respective, economia a regresat dramatic, unele servicii sociale s-au desființat, iar vulnerabilitatea socială a devenit aproape totală.

Prin anii '70-'80 ai secolului trecut, lumea se întreba de ce a luat o extindere atât de mare *fenomenul depresiei și alienării sociale*, despre care ajunseseră să scrie și marxiștii. Și în prezent, *depresia* este considerată *afecțiunea psihică nr. 1*, datorită incidenței sociale mari, dar și urmărilor ei serioase la nivel personal și social. Organizația Mondială a Sănătății afirmă că, în lume există *peste 450 milioane de oameni afectați de probleme psihice*, cele mai multe dintre acestea fiind manifestări ale *depresiei*. Dintre cei afectați, 121 milioane trăiesc forme severe, majore de depresie. Aceasta înseamnă că, din totalul de 427,7 milioane de ani de viață trăiți în suferință de locuitorii Terrei, 10,7% se datorează depresiei (dr. S. Mișu, 2004, p. 46). Comparativ cu anul 1945, rata creșterii incidenței depresiei este între 200 % și 700 %, în funcție de regiune, clasă socială, vârstă, sex etc. Rata anuală actuală a creșterii incidenței acesteia la nivel mondial este de 8 % (I.C. Teșu, 2005, p. 24).

Lumea se întreabă, neputincioasă, de ce tot mai mulți tineri caută să evadeze din realitate prin *consumul de droguri, prin sinucidere, prin gesturi radicale absolut iraționale de violență și refuz al normalității curente (v. violența juvenilă în școlile românești și americane)*. De altfel, OMS prognozează că, *dat fiind ritmul său actual de expansiune, în anul 2010, depresia va fi a doua cauză de îmbolnăvire în lume, după bolile cardiovasculare, devansând deci cancerul, iar în anul 2020, ea ar putea trece pe locul întâi* (P. Recer, 2004).

La sfârșitul secolului al XIX-lea, când sociologii europeni sau nord-americani s-au apucat să studieze dintr-o perspectivă modernistă *fenomenul devianței sociale*, renunțând la *distincția dintre bine și rău* conceptualizată în cadrul ideologiei creștine, s-au încurcat în contradicții teoretico-metodologice atât de mari încât n-au scos-o la capăt nici astăzi. Și asta pentru că *Occidentul modern a ajuns un adevărat teren cu nisipuri mișcătoare în materie de valori*.

La vremea sa, Durkheim afirma despre *infrafracțiune* că *“nu o condamnă pentru că este infrafracțiune, dar este infrafracțiune pentru*

că o condamnă” (1893, p. 48). Cu alte cuvinte, omul devenise deja propriul său dumnezeu, deși se străduia încă să înlăture orice suspiciune de aderență la vechile valori creștine. Nu este de mirare, deci, că astfel, în numele relativității binelui, omul modern a reușit să-și deregleze teinetic busola etică și implicit, pe aceea a evoluției. Dar în pofida haosului axiologic și a neclarităților conceptuale fundamentale existente în domeniul teoriei devianței sociale, în practica socială a timpului, lucrurile se derulau cu seninătate, ca și cum nici nu ar fi contat că, cei puși să judece diverse pricini, nu distingeau cu adevărat binele de rău. Cu toate acestea, judecătorii (ca și astăzi) nu mai făceau față sutelor de mii de dosare pe care le aveau de rezolvat, iar penitenciarele au devenit neîncăpătoare. Sociologia considera totuși, în continuare, că un act devenea deviant doar pentru că era dezaprobat de masa socială. Iar înclinația unora de a dezaproba anumite acte antisociale era pusă doar pe seama condiționării lor culturale. Deci *devianța* devenise, în mod esențial, produsul judecării unei conduite sau a unui fel de a fi, și nu semnul indubitabil al unui proces de îndepărtare a delincentului și judecătorilor săi, față de preceptele conviețuirii sociale indicate de Hristos.

Lumea a uitat desigur că, ontologic, *binele* și *răul* au izvoare *inconfundabile* și *ireconciliabile*, ce ne obligă prin forța naturii lor să ținem seama de ele în deciziile noastre (v. *Numerele, Literele și Facerea Lumii prin Cuvânt, cap. I, 1, 1.1.*). Cei care cred că răul nu există decât în imaginația omului vor accepta pesemne că și binele se află în aceeași situație. Atenție deci, asemenea idei vor duce lumea într-un ocean de anomie, unde totul devine nu numai posibil, ci și legitim!

Adevărul este că, indiferent ce vor spune sociologii, filozofii ori alți adepți ai autonomiei etice a omului, nu stă în puterea omului să anuleze *eticheta răului*, de pe acele acte despre care Hristos, ca și alți înaintași ai Săi, au spus că *sunt rele*. Hristos nu s-a alăturat judecătorilor femeii adultere, condamnată la moarte de către farisei și cărturari, dar i-a spus acesteia: *“Mergi, de-acum să nu mai păcătuiești.”* (Ioan, 8, 11). Deci *răul* există, are nume propriu, iar Hristos l-a numit *păcat*. Omul poate să emită în domeniul social oricâte legi vrea, dar nu va aduce mai binele prin ele, dacă legile lui ignoră, de exemplu, *cele zece porunci*, precizate încă de pe vremea lui Moise. Pentru creștini, *cele zece*

porunci reprezintă însă mai puțin decât minimum din ceea ce se așteaptă astăzi de la ei în materie de morală și lege, deoarece acestea au fost reformulate, prin Harul lui Hristos, sub o expresie net superioară, mult mai sintetică și mai exigentă, dar și mult mai imperativă (*Fericirile*). Ori, *cele zece porunci*, și cu atât mai mult *Fericirile* și toate neprețuitele *Cuvinte ale lui Hristos* nu pot deveni subiecte de negociere socială sau de părere personală a unuia sau altuia!

Deși când vorbesc despre componentele procesului de modernizare, analiștii situează, de obicei, *separarea Bisericii de stat* printre factorii ultimi, aceasta a fost, în fapt, *schimbarea capitală* ce a mișcat din temelii raportarea omului modern la viața socială și la existența sa pe Pământ. Repudierea din viața publică a ideilor lui Hristos, fie aceasta și parțială, a indus rapid reorientări de poziții, atitudini, valori și concepții asupra existenței, în toate sferile vieții. Cu toate acestea, nu se poate spune că societățile occidentale sau chiar aparatele statale moderne au devenit chiar peste noapte, sau în mod categoric, ateiste. Mulți sociologi, precum Comte sau Durkheim, argumentează în sprijinul *tezei declinului spiritual treptat al societății moderne*. Max Weber, de exemplu, referindu-se la dezvoltarea protestantismului din SUA, susține chiar că procesul de modernizare nu a fost incompatibil cu procesul de consolidare a religiilor. Cel puțin în spațiul nord-american, multe schimbări sociale derulate în perioada modernă par să fi fost atipice, comparativ cu trendurile europene. Un exemplu în acest sens este evoluția structurilor familiale americane, la începutul secolului al XX-lea. În timp ce, în Europa, acestea se nuclearizau rapid tinzând spre apariția unor structuri informale, în SUA, dimpotrivă, industrializarea s-a derulat pe fondul unei vizibile întăriri a *instituției familiale*, inclusiv a celei lărgite (fenomen similar în Japonia). I. Bădescu este de părere însă că în Noua Lume, declinul spiritual îmbracă forma *conflictului religios dintre catolici și neoprotestanți*, și forma *reinterpretării temei eshatologice* (referitoare la necesitatea înnoirii spirituale prin trăire purificatoare) prin substituirea ei cu o temă aparent corelativă, cum este aceea a *progresului și a unei desăvârșiri treptate și neîntrerupse în structurile profesiei sau ale organizației* (indiferent de caracterul ei). Problema gravă este că această perfecționare în profesie este pusă în locul și în contul perfec-

ționării în credință (a trăirii religioase propriu-zise) (*I. Bădescu, 2003, p. 185*).

Într-adevăr, modernizarea a adus cu sine o nouă viziune asupra valorilor ce fac ca viața să fie dezirabilă. Aceasta a venit însă pe latura *toleranței în exces față de răul definit în viziunea creștină* și nu dintr-o revigorare a binelui. Ignorând mai toate avertismentele primite de la Hristos, omul modern a devenit tot mai atent la nevoile și neputințele sale de ordin material, urgența satisfacerii acestora ocupându-i treptat toate capacitățile. El a situat astfel pe plan periferic ori chiar a exclus din viața sa tocmai acele practici apte să-l scoată din domeniul deficitelor energetice de tot felul și să-i deschidă un nou orizont de aspirații. În fapt, el niciodată nu a mers până la capăt în experimentarea adevărilor rostite de Hristos, deoarece i s-a părut mult mai facil drumul materialismului. O dată cu această opțiune însă, el a deschis *cutia Pandorei în domeniul trebuințelor, într-o lume care, în cele din urmă, nu s-a dovedit atât de dispusă să-i satisfacă diversele deficite* pe cât se anunțase prin proiectul iluminist. Teza decadenței moral-spirituale ce s-a produs prin procesul de modernizare este susținută, din păcate, mult prea elocvent și prin statisticile privind explozia devianței sociale din perioada modernă (*v. cap. II, 2.7. din prezenta lucrare*).

Denuminizarea este un proces de *erodare lentă a sferei sacralului* de către *manifestările profane*. Semantica *denuminizării* evocă prin ea însăși gravitatea extraordinară a unui asemenea act. *Numen*-ul este un sinonim al *Cuvântului*, care Îl desemnează pe Hristos în calitate de Creator al celor ce sunt, alături de Tatăl și de Duhul Sfânt. La *Facere*, întreaga ontologie a fost sacră, asemenea Creatorului său. Denuminizarea a introdus însă *profanul* în lume, dezbrăcând progresiv ontologia de amprenta sfințeniei lui Hristos.

Energiile de vârf ale lucrării profanului în lume au fost slăbite chiar prin venirea lui Hristos în trup de om, căci după venirea Lui, nimic nu a mai fost ca înainte pe Pământ. Acceptând să se întrupeze într-un trup uman, Hristos a lansat o nouă chemare celui asemenea (poate ultima, într-o modalitate atât de deschisă). Și oricât s-au străduit atei și laicii să-L alunge pe Hristos din viața publică, ei nu au reușit aceasta niciodată până la capăt (*v. cap. I, 2.5. din prezenta lucrare*).

După plecarea lui Hristos dintre oameni, fenomenele de denuminizare au avut loc îndeosebi *prin intermediul științelor laice și al edificării vieții politice și sociale moderne pe principii ateiste*.

Despre efectele absurde, contradictorii, ale *denuminizării lumii și cunoașterii prin intermediul științei*, aduce mărturie, fără să vrea, sociologul Baechler care afirmă: "Analiza sociologică - și, mai general, rațională - a religiei sau a religiosului se confruntă cu o dificultate majoră ce provine chiar din natura obiectului său. Această problemă poate fi cel mai ușor sesizată în *opoziția dintre sacru și profan*, ce pare să se bucure de adeziunea tuturor specialiștilor, opoziție unanim plasată în inima religiosului. Ea apare deoarece *savantul este nu numai prin definiție de partea profanului, dar în plus el trebuie să reducă sacralul la profan, dacă dorește să îl abordeze rațional*. Or, dacă sacralul este perceput ca profan, el încetează să mai aparțină sferei religiosului, iar știința religiosului își ratează obiectul. La această problemă nu s-a găsit o soluție satisfăcătoare și definitivă." (*J. Baechler, 1997, în R. Boudon, op. cit., p. 478*).

Baechler se înșeală în mai multe privințe. Nu s-a aflat o soluție la această problemă pentru că ea nici nu există. Lumea sacră nu a fost dată oamenilor pentru ca ei să o poată profana fără probleme, de vreme ce Însuși Adevărul - Creatorul tuturor lumilor - a consimțit să vină aici, știut fiind că El S-a pogorât la noi dintr-o altă Lume, despre care profanul nu poate afla nimic. "*Împărăția Mea nu este din lumea aceasta*." (*Ioan, 18, 36*). Tot ce se poate ști despre relația sacralului cu profanul este că, în anumite condiții, profanul, printr-un tainic proces de asimilare a harului lui Dumnezeu, poate redeveni sacru.

Baechler se înșeală și în altă privință. *Nu există opoziție apriorică între modul de abordare științifică, rațională a Realității, și rămânerea în limitele Adevărului Sacru a discursului științific, deși rațiunea umană nu se află astăzi la înălțimea de a aborda integral conceptele și supraconceptele Sacralului și deci nici pe cele ale Ontologiei. Dar când savantul părăsește, prin credința și considerațiile sale, domeniul Sacralului, el părăsește în mod clar domeniul Adevărului. Pentru că Adevărul nu poate fi decât unul singur și Sacru, chiar și atunci când, prin legea necesității pământești, el nu poate fi rostit decât parțial*.

După cum afirmă și Baechler, este un fapt dovedit că știința

modernă a operat și operează, de multe ori, prin ignorarea caracterului Sacru al Existenței pe care o studiază, atunci când explicit sau implicit se sprijină pe prezumții ateiste.

Pentru a rămâne în limitele Adevărului (atât cât poate fi acesta conștientizat, la un anumit stadiu de elevare spirituală și implicit de dezvoltare a cunoașterii omului), demersul științific trebuie să rămână, pe cât se poate, detașat și treaz, în sensul de a nu-și asuma, din start, o credință, o ideologie sau un gen de așteptare, ci trebuie să fie deschis oricăror descoperiri sau posibilități, inclusiv celor care, prin mijloacele științelor exacte, sau ale altor științe, ajung să ateste dimensiunea Sacră a Ontologiei, oricât de incredibile ar părea acestea.

Și poate, în cele din urmă, omului de știință, oricare ar fi domeniul său de expertiză ori amprenta identității sale culturale, i-ar fi de folos dacă își va aminti, măcar ca fapt divers, că sunt aproape 2.000 de ani, de când Hristos a spus despre Sine deschis: *"Eu sunt Calea, Adevărul și Viața"*, comunicând astfel tuturor, deci și omului de știință de astăzi, că nu se poate ajunge la adevăr decât cunoscându-L pe El! În fapt, *El a indicat drumul cel mai scurt spre cunoașterea adevărului*, evitând căutările sterile și deci suferințele inutile, drum spre care, conștient sau inconștient, aspiră toți oamenii. Or, de vreme ce între atributele omului de știință se numără și acela de a fi un neobosit experimentator, merită ca, dacă nu a făcut-o deja, el să încerce măcar o dată în viață un asemenea experiment înalt umanizator și sfințitor.

De altfel, pentru reprezentanții cei mai avansați ai științelor spirituale esoterice din cadrul kabbalei creștine, sufismului, budismului esoteric, taoismului, doctrinelor yoga ș.a. nici nu există granițe între doctrinele spirituale aparținând marilor culturi ale omenirii și, în orice caz, toți îl recunosc pe Hristos ca pe o Persoană de cea mai înaltă statură spirituală. Ei au reușit astfel să depășească multe dintre servituțile biologice, materiale și sociale, inerente condiției umane mai mult sau mai puțin decăzute din potențele reale pe care le-a primit la *Facere*.

Aspecte poate la fel de grave ca cele ce decurg din denuminizarea lumii prin științele ateiste, decurg și din acțiunile unora care, fără a ști de ce s-au născut și încotro se îndreaptă, își închipuie că își pot manifesta liber impulsurile gregare, având

dreptul de a-i face orice acestei lumi. Când un astfel de om ajunge în fruntea ierarhiei sociopolitice, nimic nu-l mai poate opri din a profana lumea. Au existat destui profanatori de acest fel în istoria modernă, deși de cei mai radicali chiar și lumea modernă s-a cam dezis. (Hitler, Stalin, Ceaușescu ș.a.)

Sunt însă și profanatori mai mărunți, de tot felul, care urâtesc tot ce ating. Unii sunt comercianți, care vrei-nu-vrei îți invadează mediul cu reclamele lor de doi bani, alții - oameni aparent simpli, care vorbesc tare când s-ar cuveni să păstreze tăcerea ori se îmbracă indecent sau scuipă asupra Pământului Sacru, din lipsă de batistă și de educație. Alții sunt polițiști ce ignoră legile făcute doar pentru fraieri, alții sunt ziariști ce lansează prin mass-media mesaje ce nu pot fi rostite deschis în fața lui Dumnezeu (deși Dumnezeu este de față mereu). Față de unii ca aceștia, de obicei, lumea modernă este ori indiferentă, ori tolerantă, ori curioasă, ori procedează prin a face asemenea. Spun unii, credem pe bună dreptate, că în unele cazuri, *opusul iubirii nu este ura, ci indiferența...*

Nu de puține ori, lumea (post)modernă conferă legitimitate manifestărilor, trebuințelor sau dorințelor profane, considerându-le o provocare interesantă, o chestiune de modă ori, cine știe, vreun factor de progres. Și chiar le încurajează în cele mai neașteptate moduri. Cum altfel poate fi interpretată promovarea unor produse de larg consum specifice unor gusturi profane, pentru motivul simplu că se vând (producții cinematografice de inspirație demonică, porno sau horror, jocuri electronice sau IT cu mesaje satanice, jucării – pistoale sau mitraliere, căței verzi, insecte gigant sau monștri din plastic ș.a. - asta ca să dăm doar câteva exemple dintre cele mai inofensive).

Pentru destul de mulți oameni moderni, perceperea potențialului malefic al actelor de denuminizare mai funcționează doar *in extremis*, când acestea capătă expresii absolut groțesti, de genul profanării mormintelor. O vreme însă, Dumnezeu îi rabdă chiar și pe aceștia, spre încercarea multora...

Decreștinizarea spun unii sociologi că ar fi un fenomen de manifestare a pluralismului cultural (1992, *Ansart*, 1977 ș.a.).

Baechler, de exemplu, afirmă că *"dacă laicizarea înseamnă părăsirea locurilor de cult și abandonarea practicilor rituale de către majoritate, adică de aceia ale căror necesități religioase*

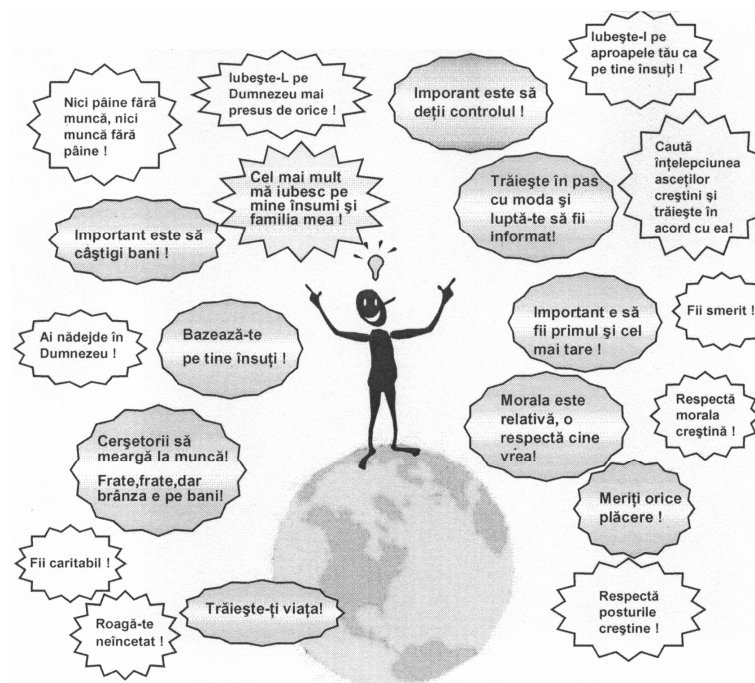
sunt puțin presante, decreștinizarea vizează faptul că minoritatea cu nevoi intense nu se mai adresează numai creștinismului, ci și altor oficine ale absolutului” (op. cit., p. 510).

Cum ajung unele persoane, care se nasc în familii cu nevoi spirituale minore, să se adreseze altor oficine ale absolutului decât religia în care s-au născut, este un fapt lesne de cunoscut și, în anumite limite, chiar de înțeles. Dar proiectul de modernizare a societății a produs nu numai un fenomen de divizare religioasă, ci și un fenomen de superficializare a practicilor religioase din viața laicilor. Din clipa în care toate interesele omului, în afara celor așa-zis comune, au fost alungate în sfera privată, deși teoretic toate au devenit legitime politic, practic nimeni nu și-a mai pus problema ce se întâmplă cu adevărat cu trebuințele reale, adesea contradictorii și nemărturisite, ale sferei private, în materie de viață spirituală. Bine ar fi fost dacă, în fiecare situație, persoana privată, *dezunită lăuntric cum spune atât de plastic I. Bădescu (2003)*, ar fi deținut maturitatea, informațiile și potențele necesare pentru a intra în relații corecte cu lumea materială, cu viața și cu Dumnezeu! Din păcate, istoria demonstrează că nu s-a întâmplat așa. Persoana privată nu a fost decât în proporții reduse aptă să ia decizii mature și informate, în materie de atitudine existențială generală. De aceea, în cele mai multe cazuri, *persoana privată a fost mai mult sau mai puțin ușor de manipulat prin intermediul unor stimuli vizând ispitele fundamentale ale acestei lumi: averea, puterea și senzualitatea*. Prin asemenea ispite, mulți creștini au reușit să se distanțeze treptat de Hristos, Modelul Uman Absolut. Judecând lucrurile din această perspectivă, trebuie să recunoaștem că, în pofida abundenței de studii despre modernizare, în prezent știm surprinzător de puțin despre amploarea și natura reală a efectelor induse de aceasta asupra echilibrului psihoafectiv și comportamentului socio-economic al ateilor, în general, dar și al laicilor cu diverse niveluri de trebuințe spirituale.

În scopul testării nivelului de asumare a unor valori creștine în rândurile populației din orașul București, în lunile februarie-martie 2005, Institutul de Cercetare a Calității Vieții din București a inițiat o microanchetă (coordonată de M. Stanciu), pe baza unui interviu semistructurat, la care au participat 73 de persoane, selectate aleator, având diverse ocupații, vârste și sexe (39 de

femei și 34 de bărbați) (anexa nr. 1).

Figura nr. 2. Concurența valorilor spirituale în modernism

Cu acest prilej s-a constatat că unele valori creștine fundamentale precum *smerenia, compasiunea, iertarea* sau *promovarea păcii sociale* sunt slab conștientizate sau greșit înțelese și aplicate, chiar de persoane ce se autodefinesc creștine practice. Analiza de conținut a *valorilor dominante* (indicate pe fond gri), asumate efectiv de unii *creștini*, este relevantă în acest sens (figura nr. 2). Fiind testați în privința asumării a 10 dintre cele mai importante valori creștine, majoritatea subiecților (48) au contestat una sau mai multe, cu motivații, precizând totodată noile valori dobândite în urma unor experiențe personale (adesea traumatizante). Multe dintre “valorile moderne” asumate (indicate pe fond gri, în figura nr. 2) sunt antagonice valorilor creștine. Mai mult, cei care au contestat una sau mai multe dintre valorile creștine, au argumentat în sprijinul opiniei lor faptul că și alți

apropiați ai lor au convingeri similare. Desigur, nu stă în intenția noastră să extrapolăm concluziile rezultate din această microanchetă, dar acestea oferă în sine un subiect de meditație. Între cauzele unei asemenea situații lipsa de educație spirituală deține, desigur, un rol major. Singura instituție care, vreme de decenii, a oferit educație religioasă este *Biserica*. Ori, din rezultatele *Barometrului de Opinie Publică*, din octombrie 2004, rezultă că, din populația României, doar 19 procente merg la biserică o dată pe săptămână. Alte 19 procente merg de două-trei ori pe lună, 3 procente merg o dată pe lună, 37 procente merg de Crăciun, de Paște sau în alte zile sfinte, 8 procente merg o dată pe an sau mai rar, iar 9 procente nu merg niciodată (*FSD, BOP, oct. 2004, p. 14*). Deși frecvența cu care o persoană merge la biserică nu constituie singură o garanție a autenticității credinței și a înțelegerii/ aplicării corecte a perceptelor doctrinei creștine, totuși preocuparea de a frecventa slujbele religioase cu regularitate semnifică un anumit nivel al aspirațiilor. Din BOP, octombrie 2004, rezultă că, la nivelul întregii populații, doar 1 la sută dintre credincioși intră zilnic într-o biserică, și doar 3 procente merg la biserică de mai multe ori pe săptămână. Deși relativ puțini, există așadar și credincioși cu nevoi spirituale mai accentuate care, în pofida faptului că se confruntă și ei cu diverse încercări la adresa fermității profilului lor moral-spiritual, aleg calea mai dificilă, a asumării valorilor creștine autentice. În acest sens, stau mărturie zecile de experiențe personale ale unor creștini autentici care, cu diverse ocazii, vorbesc despre sentimentele de împlinire, pace interioară și satisfacție față de opțiunea de a se angaja cu toată ființa pe calea urcușului duhovnicesc, fie că acesta are loc în tumultul vieții sociale sau în retragere (*v. emisiile posturilor TV Trinitas, Hope, 2008 ș.a.*).

Sunt și persoane înalt realizate material și social, care în diverse momente ale vieții lor au simțit că *din viața lor lipsește ceva esențial, că nu au găsit fericirea* ori că tot ceea ce au simțit vreodată mai sublim nu seamănă cu ideea pe care și-au făcut-o despre fericire. Multe asemenea persoane caută senzații noi - de obicei, în zona decadenței - încearcă droguri, cad în alcoolism ori în alte vicii (*v. arhiva postului TV PAX, "Dosarele Maicii Siluana"*).

La trei secole de la inițierea proiectului iluminist, *umanismul modern* mai are foarte puține lucruri în comun cu *umanismul*

creștin. Prin proiectul iluminist, *comunitatea de persoane* s-a transformat în *societate de indivizi*, omul comun ieșind din slujba lui Dumnezeu spre a se angaja cât mai eficient, în slujba propriilor sale scopuri autonomizate în raport cu idealul revenirii sale în ceruri, iar în extremis, dedicându-se cu totul înclinațiilor sale hedonice. Cu toate acestea, el nu a reușit decât să precarizeze apropierea sa de ambele idealuri – cel al revenirii în ceruri și cel al construirii unui Eden pământesc - știut fiind că, departe de Dumnezeu, omul nu poate face nimic în folosul său personal. Totuși, este un fapt că, în ultimul secol, în multe domenii ale vieții, "valorile modernității" s-au impus, ca urmare a suspendării masive din mediul public și privat, a vitalei autocenzuri comportamentale indicate prin morala creștină. Efectele respectivei suspendări s-au produs prin constrângeri exterioare, de ordin politic, economic sau social, exercitate de instituțiile laice, dar și prin reacțiile constante, de tip *feed-back*, ale societății în ansamblu, în sensul *adoptării de către oameni a unor atitudini tot mai materialiste, mai îngust pragmatice, mai raționaliste*. Fiind prezente pe termen lung, asemenea constrângeri au devenit cu timpul *normalitatea socială modernă*, care condiționează și astăzi, dur și nemijlocit supraviețuirea și viațuirea socială.

1.2. Despre globalizare și condiția umană

În sociologia globalizării se afirmă că spre sfârșitul secolului XX lumea a devenit un loc extrem de îngust, ce tinde să capete atributele unui sat global, lesne de controlat și monitorizat de pe Pământ sau din cosmos. Fenomenul *globalizării*, ca și *modernizarea*, evocă tendințele omului zilelor din urmă, de a se centra pe trăirea de tip spațial, pe valorizarea temporală a vieții, prin explorarea realității exterioare pe o sferă mereu mai largă, dar neglijând ascensiunea spre sferile atemporale, subtile, ale lumilor spirituale, prin redescoperirea și dezvoltarea ființei interioare.

Câteva domenii de activitate favorizate creează principalele fluxuri ale globalizării, precum sistemul bancar mondial, mass-media, comunicațiile și tehnologiile informatice. Globalizarea este, de fapt, un corolar al modernizării, adică o creștere a complexității prin asimilarea anumitor realizări tehnico-materiale și informatice la nivel mondial. Este și un efect al integrării piețelor anumitor

produse strategice (energie, transporturi aeriene ș.a.) și un efect al extinderii fără precedent a zonelor de influență economică a țărilor dezvoltate (A. Appadurai, 1996; I. Wallerstein, 1991; M. Albrow, 1996 ș.a.). Totuși, elementele de modernizare prezente la nivel cvazi-global nu au dus și la mondializarea dezvoltării socio-umane, dimpotrivă, polarizarea lumii s-a accentuat, au apărut spații ale centralității, opulenței și consumerismului, în opoziție cu zonele (semi)periferice unde, de obicei, domină sărăcia și dezintegrarea socială. Motivul pentru care *globalizarea*, ca și *modernizarea*, sunt tematizate frecvent negativ, este cinismul unora dintre actorii socio-politici ai acestora care, prin ideile și atitudinile lor se dovedesc continuatorii ideilor de bază ale iluminismului - autonomizarea vieții omului în raport cu învățăturile date lui de Dumnezeu, având ca rezultat direct marginalizarea vieții spirituale și transformarea dăinuirii omului pe Pământ în prioritate absolută. Pe de altă parte însă, anumiți factori de control ai globalizării și modernizării nu ezită să opereze în direcția *diminuării importanței omului ca persoană*, prin transformarea lui într-un simplu individ din mulțime, nesocotindu-i valorile, identitatea și particularitățile. Aceștia se închină de obicei doar diverșilor factori de putere precum banii, capitalul, autoritatea politică ș.a. În concepția lor, religiile sunt utile doar pentru dominarea psihologică a maselor și pentru redirectionarea unor resurse economice. O asemenea viziune, profund ofensatoare la adresa vocației spirituale a omului, a reușit să mobilizeze în opoziția procesului de globalizare, chiar și persoane ce nu excelează prin religiozitate (v. demonstrațiile antiglobalizare din țările vestice, din intervalul anilor 2000-2007).

Din exegeza de orientare creștină asupra fenomenului globalizării, ne-au reținut atenția ideile unor autori precum Yannoulatos (2003), Mantzaridis (2002) sau Bădescu (2003). A. Yannoulatos este de părere că Ortodoxia Creștină ar trebui să-și depășească prejudecățile și crispările în comunicarea sa cu modernitatea și să-și redescopere vocația pentru dialog. El face o exigentă analiză a globalizării, din perspectiva efectelor sociale și spirituale ale secularizării, afirmând că noua ordine mondială tinde să neglijeze și să submineze religia. El afirmă că, în pofida condițiilor impuse prin procesul de secularizare, se cuvine ca Ortodoxia Creștină să se implice deschis în viața publică,

adoptând o atitudine pozitivă, în inițiativa acestor noi forțe de unificare a umanității, fără resentimente și complexe de superioritate sau inferioritate. Doar astfel își va putea exercita eficient rolul critic și profetic, prevenind lumea asupra eventualelor degenerări ale valorilor. Pentru ieșirea din criza actuală a relațiilor dintre domeniul public și Biserica, religiile sunt chemate să aplice în acest proces cele mai înalte intuiții, prin semnalarea pe toate căile a riscurilor sociale generate de un proces de globalizare dezumanizant și cinic. Ca și Berdiaev, Yannoulatos susține că un înalt imperativ al epocii actuale este *redescoperirea adevărului persoanei* și este de părere că atât idolatrizarea trecutului, cât și pledoaria necritică pentru fenomenul globalizării, relevă o lipsă de maturitate în înțelegerea complexității realităților contemporane.

Mantzaridis afirmă că globalizarea ar putea înlesni renașterea *comunității de persoane*, deși sunt atâția politicieni care, astăzi, nu mai gândesc decât în termenii *societății formate din indivizi*. El vede în globalizare o provocare, pentru Biserica Creștină, din care ar putea renaște un nou discernământ privind trăirea comuniunii ecleziastice. În pofida neîncrederii față de cei ce gestionează în prezent procesul de globalizare, Mantzaridis rămâne totuși optimist. El speră (și subscriem la speranță) că impasul contemporan al omului ateizat și decăzut în mare măsură din potențele sale spirituale, nu trebuie considerat fără soluție. Acest impas ar putea să devină o motivație și un punct de pornire în pregătirea unei renașteri fundamentale, având în centru *persoana umană* neîngrădită de sisteme și granițe formale. Ca un autentic vizionar, Mantzaridis evocă chiar împlinirea idealului revenirii lui Hristos pe Pământ pentru cei 1.000 de ani de pace promiși celor drepti. El numește împlinirea acestui ideal, începutul *universalității creștine*, ce are ca premisă *abandonarea egoismului*... Să nu pierdem din vedere însă, că abandonarea egoismului este posibilă numai prin conștientizarea întâi a existenței sale la nivel personal și prin strădania fiecărui om cu sine însuși în sensul neconținutei jertfe de sine... Ori, cel puțin deocamdată, în sistemele de educație moderne, tinerii sunt îndoctrinați tocmai în spiritul concurenței și al autonomiei totale față de Dumnezeu, și nicidecum în spiritul smereniei sau altruismului...

Yannoulatos crede în caracterul parțial natural al globalizării

și în faptul că acesta nu ar duce la omogenizarea culturală. Problema este însă, în opinia sa, cât din procesul globalizării este un fenomen natural și cât este un proces dirijat spre atingerea anumitor interese. El comentează asupra unor mărturii ce atestă că *globalizarea ar materializa o intenție subversivă* de stăpânire a lumii, de către unele cercuri oculte ale oligarhiei financiare ale planetei, ce urmăresc omogenizarea socio-culturală și lingvistică. În această privință, Mantzaridis expune un punct de vedere foarte critic. În opinia sa, fenomenul actual al globalizării este promovat intens de susținătorii noii ordini mondiale, în scopul transformării popoarelor în *mase de indivizi* ușor de manipulat, în vederea nivelării culturilor, al amestecului religiilor, al omogenizării înfățișării și comportamentului oamenilor, al americanizării modului general de viață. Ilie Bădescu este un analist nepereche al istoriei și efectelor globalizării, al exegezei socio-politice și organizațiilor reprezentative ale acesteia. El afirmă că *activitatea marilor centre informatizate ale lumii*, de unde se propagă la nivel mondial anumite câmpuri de operații ar afecta *centrii spirituale ai omenirii, Misterele, toposurile sacre, miturile, credința religioasă, sărbătorile popoarelor, tradiția, memoria colectivă* ș.a. Toate acestea nu ar alcătui o evoluție spontană, ci ar fi dirijate de anumite grupări cu asemenea orientări. Analizând ideile lui Dughin, I. Bădescu (2003) afirmă că, pentru a preîntâmpina rezistența psihologică a popoarelor și statelor, care nu doresc să se dizolve în acest *melting pot* planetar, capii unor asemenea grupări au creat o structură paralelă, constituită din ziariști, politicieni, intelectuali, financiar, analiști, care au pregătit totul...Citându-l pe A. Dughin, Bădescu numește principalele surse ale globalizării drept spații geoeconomice autonome purtătoare de viitor. Acestea ar avea capacitatea de a prefigura noua ordine a lumii și deci geografia economică mondială (spațiul american, Oceanul Pacific, spațiul european). Într-adevăr, unele studii atestă că, din perspectiva percepției populațiilor europene, spațiul american s-ar remarca net, în această privință, de vreme ce, de mai multe decenii, Europa trece printr-o epocă de *americanizare a culturii*. Indiferent care ar fi sensul și conținutul concret al procesului de globalizare, un lucru a devenit evident, anume că teoreticienii au început să conceptualizeze problemele omului în termeni fără precedent în istorie. O pătură socială

formată din reprezentanți ai elitelor din diverse state, administrează instituții sau organizații cu deschideri mondialiste, precum ONU, OMS, FAO, FMI, BM, OMC, NATO ș.a. susținând atingerea unor obiective transnaționale de neimaginat doar în urmă cu un secol. Cu toate acestea, la începutul mileniului trei, omul nu pare mai fericit decât în urmă cu un secol. Dimpotrivă, responsabilitățile, neliniștile și grijile lui au crescut și îl împovărează înfinit. Cât despre propria sa ființă și capacitățile sau potențele sale, omul știe destul de puțin, de vreme ce se arată încă interesat preponderent de explorarea și explorarea de tip spațio-temporal și material a Universului. Ca și cum ignorând total interiorul propriei locuințe, s-ar preocupa intens doar de designul exterior al acesteia sau de ordinea pe care o poate impune prin curțile altora. Acționând astfel de secole, sub motivația exploziei trebuințelor sale de ordin material-social, omul modern a transformat Pământul într-un loc extrem de îngust și plin de riscuri la adresa vieții. Iar tendințele sale, până la un punct naturale, de satisfacere a tot mai multelor sale trebuințe de ordin material-social nu face decât să acutizeze și să adâncească deficitul neconștientizat al trebuințelor sale interioare. În sensul expansiunii sale exterioare, omul tinde într-adevăr să devină *homo universalae*, dar lucrul acesta se petrece prin atrofierea treptată a dimensiunii sale duhovnicești. Omul global, care și-a pierdut tensiunea eshatologică și deci dimensiunea religioasă, n-are *interioritate duhovnicească* (dialog interior cu Dumnezeu) și nici spațiu concret, deoarece globalizarea face posibil ca orice manifestare economică, politică sau de alt ordin să se realizeze într-un anume timp, fără vreun spațiu concret, de oamenii care comunică între ei, fără a avea vreo legătură (psihoafectivă n.a.) unii cu alții. Paradoxul acesta decurge din faptul că informatica și internetul au adus în avanscenă un nou mod de viață (Mantzaridis, în I. Bădescu, 2003, p. 189). Omul etapei de globalizare a modernizării a rămas totuși, un luptător, și un vânător de senzații, informații și noi domenii sau spații de expansiune, în scopul exercitării puterilor sale, în fond, destul de mărunte. În ultimul secol, el a fost mult excedat de propriile sale arme/unelte exterioare și de unele efecte ale acțiunilor sale frecvent iresponsabile asupra lumii. Totodată, el este prizonier al propriilor sale reflexe extrovertite în materie de decizie. Tot ce

trebuie schimbat, condiționat, transformat se află, desigur, preponderent în afara ființei sale, în pământ, în apă, în aer, în orașe și sate, în alte regnuri, în ceilalți etc. și, în acest sens, fiecare secundă a vieții sale este crucială, capitală, de o importanță dără precedent. Singura alternativă de dezvoltare pe care o vede și pe care o poate conceptualiza, vizează lupta acerbă pentru a-și întări, *prin orice mijloace*, poziția de control și dominație asupra realității, atât cât o poate percepe. În acest scop, are nevoie să devină tot mai mobil, mai atent, mai concentrat sau poate mai distributiv, eventual mai lipsit de scrupule, mai informat, mai influent, mai necruțător cu sine, dar mai ales cu ceilalți, în concluzie, mai eficient în explorarea exteriorității sale, în scopul descoperirii de noi oportunități pentru a-și afirma supremația „absolută” asupra planetei. În demersurile sale însă, *stăpânul absolut al planetei* a început să perceapă unele opoziții destul de stânjenitoare. Unele sunt provocate de concurență, adică de *ceilalți indivizii cu aspirații similare*. O altă categorie de piedici este generată de condiția *celor aproape 3 miliarde de oameni care trăiesc cu mai puțin de 2 \$/zi*. Aceștia constituie o amenințare latentă la adresa întregii ordini mondiale actuale, prin intermediul căreia *stăpânul* primește mereu partea leului. Il mai incomodează și *celelalte specii care*, pe bună dreptate, își revendică dreptul la viață și la anumite resurse și, desigur, îl încurcă *mediul natural* (deși nu poate mai nimic fără el), pentru menținerea căruia care de la o vreme i se impun tot mai multe restricții. *Principali actori ai procesului de globalizare* sunt, prin natura mentalității lor, urmașii celor care cu trei-patru secole în urmă au decis să lanseze proiectul iluminist și epopeea modernizării lumii. Practic, globalizarea semnifică expansiunea fără precedent a capacităților tehnice, tehnologice și informaționale, dar și a tarelor modernizării și trebuințelor atașate acesteia, până la limita fizică a exteriorității acționale a omului pe Pământ.

Istoria omenirii a demonstrat că *există două modalități distincte și, până la un punct, complementare, prin care omul se poate raporta la condiția și identitatea sa de pământean*. Dincolo de punctul respectiv însă, aceste două orientări devin divergente atât prin mijloacele utilizate, cât mai ales prin finalitățile și eficiența lor, din perspectiva dezvoltării umane:

1. Omul poate cunoaște Pământul și cosmosul în mod direct, prin cultivarea, educarea și satisfacerea trebuințelor tuturor structurilor ființei sale (fizică, eterică, astrală, mentală, causală ș.a. - v. *I. Mânzat ș.a., 2002*), pornind de la explorarea legilor de manifestare ale acestor structuri în lumea fenomenologică, în vederea instaurării controlului asupra dinamicii lor, și implicit asupra Cosmosului. Această modalitate a fost experimentată de aspiranții autentici la cunoașterea spirituală a Omului și a Cosmosului prin eliberarea treptată de servituțile trebuințelor de ordin material și social.
2. Omul poate aspira la cucerirea Pământului și a altor spații ale Cosmosului, pe calea explorării spațio-temporale, acordând ființei proprii (în limitele conceptualizării acesteia) privilegiul de a-și exprima relativ necontrolat și nelimitat impulsurile fiecărei structuri, sub forma trebuințelor. Această cale a fost experimentată de marea masă a omenirii, îndeosebi în perioada modernă și în etapa globalizării.

Avantajele primei căi le-am expus pe larg în prima parte a prezentei lucrări. Cea de a doua cale, prezintă dezavantajul că nu permite o cunoaștere autentică a lumilor Cosmosului și nici măcar a tuturor lumilor Pământului, deoarece există naturi ce nu pot fi explorate prin intermediul abilităților fizice sau raționale ale omului neinițiat. Corpul astral sau cel causal al planetei, de exemplu, nu pot fi vizualizate și, cu atât mai puțin explorate, fără antrenarea conștientă de către explorator a structurii sale astrale, mentale și, respectiv, cauzale sau a altor structuri superioare.

Practic, omul modern se află încă departe de a-și cunoaște bine ființa integrală, nemaivorbind despre planeta pe care trăiește. Cu atât mai puțin poate fi vorba, ca el să dețină controlul asupra Pământului. Adevărații stăpâni asupra ființei integrale a Pământului nu sunt nici pe departe cei presupuși de marele public și nici cei care își închipuie aceasta despre ei înșiși. Până în prezent, *cei care știu*, rareori și cu parcimonie, au vorbit deschis despre aceste lucruri. *Aceia care într-adevăr dețin controlul asupra realității totale* intervin în modelarea devenirii Pământului, doar dintr-un domeniu al ontologiei inaccesibil, cel puțin deocamdată, pentru cei mai mulți dintre pământeni, și doar atunci când Rațiunile Divine o impun.

1.3. Retorică și practică socială privind drepturile omului

Dintotdeauna și oriunde în lume, s-au făcut abuzuri sau atentate la adresa vieții și șanselor de dezvoltare umană, sub diverse forme. Niciodată însă actele împotriva libertăților fundamentale ale omului, nu au fost atât incriminate (deoarece nu au fost probabil nici atât de atroce și numeroase) în conștiința publică, precum în perioada modernă.

La mijlocul secolului al XX-lea, într-o societate globală intens încercată prin suferință, dar având încă un potențial de ostilitate deosebit de ridicat (după două războaie mondiale desfășurate în intervalul a trei decenii), *problema stabilirii și adoptării la nivel mondial a unui set minimal de drepturi ale omului*, părea o inițiativă înalt inspirată. Aceasta însă nu avea să modifice din temelii unele practici greu sau deloc cenzurabile ale lumii moderne, profund tarate axiologic, prin ideile ateiste ale diverselor ideologii materialiste (precum socialismul, comunismul, liberalismul sau alte asemenea –isme).

După înființarea sa în anul 1945, ONU a adoptat mai multe convenții și declarații internaționale, pe măsură ce comisarii ONU conștientizau diversele probleme zonale și globale ale omenirii. În acei ani, mulți credeau încă în faptul că oamenii nu vor uita niciodată grozăviile comise de regimurile de represiune ale imperiilor coloniale, în țările dominate, sau pe cele ale regimurilor fasciste. Cu toate acestea, nimic nu a putut opri genocidul din Cambodgia, din Piața Tiananmen sau din Rwanda și nici războaiele din Iugoslavia, Kosovo, Transnistria, Cecenia sau Irak.

Declarația Universală a Drepturilor Omului a fost adoptată în anul 1948, ca ecou al experiențelor devastatoare cunoscute de omenire în urma actelor barbare prilejuite de al doilea război mondial (PNUD, 1998). Doi ani mai târziu, a fost adoptată *Convenția Europeană asupra Drepturilor Omului*, care venea cu noi precizări și reformulări față de *Declarația Universală*, acestea referindu-se însă doar la populațiile europene. În anii ce au urmat, au mai fost adoptate nenumărate convenții de tip umanitar: *Convenția Internațională asupra Limitării Formelor de Discriminare Rasială* ca replică la conflictele interrasiale violente din America de Nord, Europa, Africa și Asia, *Convenția Internațională asupra Drepturilor Politice și Civile*, *Convenția*

Internațională asupra Drepturilor Economice, Sociale și Culturale, *Convenția asupra Eliminării diverselor Forme de Discriminare a Femeilor*, *Convenția Internațională împotriva Torturii, Cruzimii și Altor Forme Inumane sau Degradante de Pedepsă*, *Convenția Internațională privind Drepturile de Dezvoltare ș.a.* Acestea sunt doar câteva dintre reglementările globale, întinse pe zeci de pagini, de care a fost nevoie, pentru a înlocui un îndemn simplu: *“...lubește pe Dumnezeu mai presus de orice și pe aproapele tău ca pe tine însuși” (Iisus Hristos).*

În anul 1988, a fost declanșată *Campania Mondială de Informare Publică asupra Drepturilor Omului*, menită să amintească în primul rând politicienilor aflați la putere, că nu au dreptul să irosească ori să trateze abuziv șansele de viață și de dezvoltare umană ale celor aflați în situații de vulnerabilitate socială sau politică. Totuși, experții moderni de la ONU (“creștinii neutralizați”) nu s-au încumetat să explice politicienilor, care sau a cui autoritate morală ar trebui să-i tempereze în tendința lor de a se exercita abuziv. Ca urmare, credibilitatea și audiența comisarilor ONU în privința drepturilor omului, a fost atât de slabă, încât, în cele mai multe țări ale lumii, efectele campaniei respective se lasă așteptate și astăzi...

În anii 1968, 1989 și 1993 au avut loc mai multe *Conferințe Mondiale asupra Drepturilor Omului*. Despre *Conferința de la Viena*, din anul 1993, publicațiile ONU afirmă că ar fi deschis o nouă eră în domeniu, după ce, timp de mai multe decenii, sume de bani uriașe au fost dirijate spre dezvoltarea unor țări, fără a se obține vreun semn de progres, în sensul respectării drepturilor omului. De-a lungul anilor '80, intenția de a institui cultura respectării drepturilor omului s-a transformat într-o *campanie disperată de constatare a încălcării sistematice a acestora*.

În anul 1989, ONU a emis *Convenția asupra Drepturilor Copilului*. Deși au trecut două decenii de atunci, în prezent, în lume, fiecare al 12-lea copil este obligat să muncească, să trăiască în sclavie, să practice comerț sexual ș.a. Cu alte cuvinte, în această situație se află 350 milioane de copii, cu vârste între 5 și 17 ani (UK-UNICEF, *global issues.net*).

Declarația Universală a Drepturilor Omului cuprinde o serie de norme cu caracter minimal, recomandate statelor de drept, spre a reglementa domeniul de primă importanță pentru integrarea

socială a omului modern: *muncă, sănătate, educație, alimentație, locuire, bunăstare socială și dezvoltare economică și dezvoltare umană*. Dar deși au trecut peste 50 de ani de când *Declarația Universală a Drepturilor Omului* a fost semnată de către cele mai multe state ale lumii, numărul abuzurilor și crimelor împotriva drepturilor omului se află în ascensiune. Cel puțin după atentatele teroriste de la 11 septembrie 2001, sub aparența luptei împotriva terorismului și a creșterii securității SUA, a avut loc o serioasă deteriorare a respectării drepturilor omului, atât în interiorul SUA, cât și în alte țări implicate în combaterea terorismului. Numărul mare de morți, pagubele materiale și suferințele determinate de intervențiile SUA în Afganistan, Iugoslavia, Kosovo, Irak ș.a., au deteriorat masiv încrederea statelor lumii în bunele intenții ale politicianilor de la Casa Albă. (*Raportul Amnesty International 2004, War on Global Values*).

Documentele ONU reglementează și acoperă un spectru larg de drepturi ale *grupurilor vulnerabile* - femei, copii, emigranți - referindu-se și la unele drepturi speciale cum sunt eliminarea discriminării rasiale și a torturii (acestea din urmă fiind larg monitorizate). Totuși, în ultimii ani, practicile privind aplicarea torturii, în cadrul unor acte teroriste, a luat o amploare îngrijorătoare (*Amnesty International Report, 2004*).

Ediția din anul 2003 a *Raportului Social Mondial (UN)*, centrată pe tema *vulnerabilității sociale*, debutează cu o frază demnă de reținut: *nici un grup social nu este în mod inerent vulnerabil*.

Deși, în ultimul deceniu, teoria socială a adus unele dezvoltări conceptului de *vulnerabilitate socială*, în prezent, nu există definiții riguroase și, cu atât mai puțin, un nivel satisfăcător de operaționalizare a conceptului. În esență, acesta se referă la *starea de expunere a omului la unele riscuri sau incertitudini* ce pot genera consecințe nedorite în planul calității vieții sale sau a celor apropiați lui. Conceptul nu implică însă și *problema responsabilităților directe sau mediate ale celor considerați vulnerabili*. Ca urmare, mijloacele de depășire sau limitare a stării de vulnerabilitate sunt orientate îndeosebi spre soluții ce nu înlătură durabil starea respectivă. Când riscurile sau incertitudinile derivă din câmpul cauzal latent al vieții comunității sociale, *starea de vulnerabilitate capătă caracter social*. Dacă aceasta produce

efecte sociale, este de așteptat ca starea respectivă să antreneze responsabilități la nivel colectiv. În general, în statele moderne, rolul de a diminua sau gestiona asemenea riscuri sau incertitudini revine *sistemelor de protecție socială*. Rolul altor structuri în acest domeniu - cum sunt familia, vecinii, rudele, prietenii - au scăzut radical în societățile moderne, sociologii asociindu-le pe acestea îndeosebi cu modul de viață tradițional. În perioada modernă, oamenii s-au înstrăinat și îndepărtat psihoafectiv unii de alții, deși densitatea socială a așezărilor crește continuu. De aceea, în ultimul secol, sistemele de protecție socială au devenit absolut indispensabile și chiar suprasolicitate în atingerea unor obiective sociale. De obicei, identificarea și delimitarea unui grup vulnerabil presupune cunoașterea cercului vicios ce îl menține în starea respectivă. Despre *cei afectați de sărăcia extremă*, de exemplu, se presupune că, înainte de orice, sunt victimele nonparticipării sociale, ale lipsei de putere politică și ale deprivării economice. Problemele emigranților se reduc, adesea, la excluderea de la drepturile civile, uneori la necunoașterea limbii, la alienarea socială și la excluderea de la beneficiile sociale.

Nimeni nu se îndoiește de vulnerabilitatea socială a celor 350 milioane de copii ce muncesc, uneori mai din greu decât adulții, periclitându-și sănătatea și perspectivele de dezvoltare, sau a celor 500 milioane de copii care, indiferent de țara în care trăiesc, își satisfac trebuințele zilnice de hrană, îmbrăcăminte ș.a., cu mai puțin de 1 dolar SUA pe zi.

Este drept, uneori, calificarea drept „vulnerabilă” a anumitor grupuri este contestabilă și contestată social. De exemplu, pare greu de acceptat că 60 procente din cele peste 600 milioane persoane vârstnice din lume erau cu adevărat vulnerabile, așa cum se afirmă în *Raportul social mondial pe anul 2003*, doar pentru că acestea erau rezidente în țări în curs de dezvoltare (*UN, 2003, p. 8*).

În ultima vreme, decidenții din sfera politicilor sociale trebuie să dovedească multă diplomație, simț al realității și bunăcredință(!) pentru a rămâne imparțiali în deciziile lor și a menține dialogul social, în pofida unor grupuri de presiune ce se autoproclamă *vulnerabile*. Pentru multe dintre acestea, declararea publică a *stării de vulnerabilitate* constituie un potențial creator de avantaje materiale și nu o stare cu adevărat critică, ce impune

analiză în vederea depășirii. Și date fiind limitele resurselor redistribuției sociale, succesul unor asemenea grupuri diminuează implicit șansele altor categorii de vulnerabili cu adevărat expuse unor riscuri, dar care manifestă un activism revendicativ mai redus. De aceea, drepturile lor sociale nu interesează pe nimeni, nici măcar pe ei înșiși.

De-a lungul celor peste șase decenii de existență a ONU, formulările din primii ani, privind *drepturile omului*, au rămas principial neschimbate. În ultimele două-trei decenii, s-au accentuat oarecum *premisele economice ale dezvoltării umane*, dată fiind evidența negării, prin metode economice, a șanselor de dezvoltare, pentru sute de milioane de oameni.

În anul 1977, Comisia ONU a inițiat primele cercetări la nivel mondial, privind condițiile de viață și oportunitățile de dezvoltare umană, din perspectiva respectării drepturilor omului. Experiența acumulată în ultimii 30 de ani, la nivel mondial, atestă că *factorii ce contribuie la creșterea vulnerabilității sociale* s-au schimbat în bună măsură, comparativ cu anii '70-'80, nu atât ca natură, cât ca pondere în fenomenologia socială. Deși lista acestora este extrem de lungă, trei factori s-au detașat, ca forță de impact social și răspândire geografică: *adâncirea sărăciei extreme, pe fondul creșterii inegalităților economice și sociale, proliferarea conflictelor deschise și a unor stări potențial conflictuale la toate nivelurile relațiilor interumane și creșterea fluxurilor migrației internaționale, cu motivații economice, politice sau ca urmare a amenințării unor conflicte armate.*

În vederea eradicării sărăciei extreme, ONU a utilizat două tipuri de abordări: *caritatea internațională* - modalitate care în ultimele două-trei decenii și-a pierdut masiv din forța de convingere - și preocuparea pentru *eradicarea sărăciei extreme în termeni funcționali*, prin *prevenirea unor tare ale modernității*, cum sunt: *escaladarea conflictelor militare, dezvoltarea comerțului sau a producției de arme neconvenționale, terorismul internațional, traficul de droguri ș.a.* În cadrul ONU, nu există însă preocupări reale pentru eradicarea cauzelor majore ce alimentează și adâncesc continuu sărăcia multor națiuni, de mai multe secole, (cum este, de exemplu, promovarea unor reguli de comerț internațional consecvent avantajoase pentru țările dezvoltate).

Potrivit unui studiu realizat de către *Centrul pentru*

Dezvoltare Internațională și Gestionare Conflicte din cadrul *Universității Maryland*, privind problemele minorităților aflate în situație de risc social, în anul 2002, în jur de 891 milioane de oameni suportau diverse forme de excluziune culturală, 518 milioane erau victimele unor forme de excluziune comunitară, 750 milioane erau afectați prin excluziune economică, iar 832 milioane erau discriminați prin excluziune politică. În cadrul acestor categorii, cazurile de excluziune multiplă erau deosebit de frecvente (*PNUD, 2004, p. 32*).

Așadar, o mare parte din bunele intenții ale ONU și ale altor organisme mondialiste sau internaționale, au produs efecte doar la nivelul simplei retorici, deoarece au fost lansate în medii sociale aridizate moral și spiritual, prin procesul de laicizare și secularizare. Deși în contextul de mai sus ne-am referit îndeosebi la ONU, astfel de aspecte pot fi identificate și în retorica altor organisme internaționale, precum Fondul Monetar Internațional (FMI), Banca Mondială (BM), Organizația Națiunilor Unite pentru Hrană și Agricultură (FAO), Organizația Mondială a Comerțului (OMC) ș.a. De exemplu, înființarea instituțiilor de la Bretton Woods, în anul 1944 (BM și FMI), a pornit de la necesitatea de a controla fluxurile de capital mondial, astfel încât să nu se mai ajungă niciodată la o criză de amploarea celei ce a dus la izbucnirea primului sau celui de-al doilea război mondial. Practica celor șase decenii de existență a acestor instituții demonstrează însă că ele au acționat preponderent în favoarea impunerii intereselor de dezvoltare și comerciale ale țărilor occidentale, pe seama țărilor mai sărace, devenite simple rezervoare de materii prime, materiale, forță de muncă ieftină și, în unele cazuri, piețe de desfacere înalt profitabile. Alături de BM și FMI, a contribuit masiv și OMC, prin politicile sale, la adâncirea sărăciei națiunilor, în pofida declarațiilor sale de bune intenții.

Iar în prezent, cu mic cu mare, toată lumea trece prin valul uriaș de criză financiară declanșat de înaltul nivel de moralitate și probitate în afaceri al bancherilor americani... Aceștia au reușit să instaleze atât de temeinic iluzia și minciuna economică la cârma afacerilor mondiale încât în prezent, economia mondială nominală (cea generatoare și mânăitoare de bani) nu mai are prea multe în comun cu economia reală (cea generatoare de valori de întrebuintare reale, la nivelul fiecărui lucrător onest).

1.4. Forța de convingere a eticii umaniste moderne din perspectivă creștină

În practica socială curentă, vulnerabilitatea de tip economic se compune frecvent cu alte forme de vulnerabilitate socială și generează situații greu de depășit, în absența unor intervenții înalt calificate ale comunității. Persoanele ce acumulează mai multe tipuri de dezavantaje sociale simultan, sunt mai expuse unor riscuri economice, precum pierderea locului de muncă, ratarea unor afaceri ș.a., sau pierderi non-economice precum deteriorarea relațiilor de familie, alterarea stării de sănătate, scăderea prestigiului social ș.a. Numeroase bariere de ordin economic, administrativ, social, birocratic ș.a. apar, de obicei, în calea inițiativelor celor în cauză de a depăși o situație sau alta de criză, adresându-se serviciilor sociale/ publice sau piețelor muncii. Nu de puține ori, circumstanțele lor problematice sunt agravate prin practicile abuzive, manifestate chiar de agenții sociali situații în punctele-cheie ale instituțiilor de la care se solicită ajutor, deoarece în absența asumării unor valori umane de esență creștină, nivelul lor de conștiință a atins o stare critică.

Toți contestarii unor discriminări sociale negative pledează, de fapt, pentru *idealul salvării durabile a demnității umane*, ideal ce poate părea extraordinar, într-o lume care, de milenii, trăiește cu conștiința rarității și finitudinii resurselor economice. Ori, atingerea unui asemenea ideal presupune ca omul să scape de amenințările la adresa împlinirii menirii sale, amenințări asociate vieții în general, dar în special, vieții din societățile moderne unde, în pofida creșterii bunăstării materiale (acolo unde există), *securitatea personală* (din momentul concepției până la deces), *ocrotirea vieții, educația, angajarea în muncă, integrarea social/ comunitară* și, nu în ultimul rând, *identitatea cultural-spirituală* au devenit tot mai problematice, pentru un număr crescând de oameni.

Idealul salvării durabile a demnității umane poate fi atins doar într-o societate cu virtuți real comunitare, în care membrii acesteia au atins un grad relativ ridicat de *inițiativă civică, moralitate și compasiune umană*, iar comunitatea în ansamblu a atins un nivel înalt de *maturitate politică, educație/ conștiință ecologică* și, nu în ultimul rând, *consistență economică*. Alături de integrarea social-comunitară a *persoanei*, un rol determinant în

consolidarea și condiționarea demnității sale îl are *gradul său de (in)dependență*, din perspectiva *abilităților și capacităților sale de a viețui/ supraviețui în mod autonom*, față de sursele publice/ comunitare ale bunăstării, dar și în raport cu imperativul frecvenței manifestării propriilor trebuințe sau necesități material-sociale și biologice (exprimate *in extremis* ca *neputințe*, respectiv *incapacități* – neputința de a supraviețui îndelung în singurătate, neputința de a proba anumite standarde de calitate umană, lipsa imunității față de anumiți agenți patogeni, incapacitatea de a suporta frigul sau căldura excesivă, foamea, setea, efortul prelungit etc.). Prin fenomenul (post)modern al *exploziei trebuințelor sale material-sociale*, omul, ca persoană, dar și ca specie, dovedește că niciodată nu s-a aflat mai departe decât în prezent, de idealul unui nivel ridicat al demnității umane, *ca efect al necultivării sistematice și consecvente a abilităților, capacităților și înzestrărilor sale naturale și a avantajelor sale social-comunitare*.

Toate marile școli de spiritualitate ale planetei demonstrează de secole, prin adepții lor, că *omul poate atinge praguri extraordinare ale dezvoltării capacităților și abilităților sale fizice, psihice, intelectuale, spirituale și, nu în ultimul rând, de integrare social-comunitară*.

Cu toate acestea, omul (post)modern pare a fi ales calea cea mai comodă, dar și cea mai păgubitoare (pentru sine și pentru mediu), dar care servește *starea lui de înrobire senzorială* și deci setea lui bolnavă de bunăstare material-socială, *care îl fac tot mai puțin autonom, tot mai neputincios și, în cele din urmă, tot mai dependent de vehicolul său pământesc (corpul fizic) și de mediul său exterior (natural, social, comunitar, global)*. Acest fapt este demonstrat cu prisosință, prin *explozia fără precedent a trebuințelor omului modern*, explozie ce pare a se inflama continuu, exponențial, de la o zi la alta, de la o etapă istorică la alta. Ori, într-un asemenea mediu, în care solicitările cresc rapid și continuu, în toate mediile (instituționale sau nu) de răspuns față de trebuințe, *respectarea (garantarea) unor drepturi sociale devine tot mai problematică*, tot mai greu de susținut, fiind tot mai inconsecventă și inegală, de la o țară la alta. Ca urmare, în asemenea condiții, este inevitabil ca, în pofida activităților organismelor internaționale a căror misiune urmărește în ultimă

instanță atenuarea decalajelor socio-economice dintre state, decalajele respective să crească continuu.

Totuși, în anul 2000, ONU au pus deschis problema înjumătățirii până în anul 2015, a numărului de persoane cu venit zilnic sub 1 dolar SUA, și a numărului de persoane ce suferă de foame, (UNFPA, 2001). Cu prilejul respectiv însă, s-a ajuns la o concluzie interesantă. *În pofida tuturor aparențelor, problemele sărăciei extreme nu sunt în primul rând economice.* Dacă ar fi fost astfel, în multe țări unde s-au alocat resurse serioase pentru dezvoltare, ani la rând, un asemenea fenomen ar fi trebuit să dispară și nu numai că nu a dispărut, ci s-a accentuat. Mai nou, specialiștii PNUD afirmă că problemele sărăciei extreme derivă, de fapt, din *ignorarea sau atrofierea unor dimensiuni psihologice profunde ale naturii umane*, referindu-se deopotrivă la săraci și la bogați. Acestora din urmă li se adresează următorul mesaj: *“poți să nu fii interesat de problemele sărăciei extreme, dar sărăcia extremă este interesată de afacerile tale”* (UNDP, 1998).

Despre repunerea în valoare a unor capacități umane atenuate sau neglijate, care pot determina ieșirea din starea de sărăcie extremă, PNUD afirmă că poate fi realizată prin *cultivarea unui conținut mai larg al responsabilității comune în actul de recuperare, prin implicarea conștiinței a celor afectați de sărăcie, în procesul propriei deveniri și dezvoltări, dar și a celor chemați să contribuie cu resurse la acest proces.* Desigur, la nivelul retoricii, asemenea cuvinte pot să atragă atenția, dar dacă nu sunt puse în practică... aici apar problemele. *Ceva nu funcționează cum ar trebui între logica teoretică impecabilă și faptele concrete.* Cauzele sunt mai profunde decât par, vizând *mentalitățile dominante ale omului modern, care s-a dezis de valorile creștine.* Indiferent dacă se află în categoria săracilor sau a bogaților, el este afectat advers de această stare a lucrurilor (UNDP, 1998, cap. II, 2, 2.1 și 2.2.).

O retorică moralizatoare fără vreun ascendent autentic și, deci, fără acoperire practică reală, privind respectarea drepturilor omului, poate fi identificată nu numai la nivelul anumitor instituții internaționale, ci și în discursurile unor personalități marcante de la care oamenii au mari așteptări.

Iată, de exemplu, ce susținea, referitor la *esența respectării drepturilor omului*, Shirin Edabi - laureat al Premiului Nobel pentru

Pace, în anul 2003:

Valorile fundamentale actuale ale civilizației umane se edifică pe următoarele baze principale:
Oamenii sunt diferiți și la fel sunt și culturile lor.
Oamenii trăiesc în diverse moduri, iar civilizațiile sunt diferite.
Oamenii vorbesc în diferite limbi.
Oamenii au prin naștere diferite culori și numeroase tradiții (ce diferă de la un grup etnic la altul) și le influențează viața.
Oamenii au diverse preferințe vestimentare și se adaptează mediului lor în diverse feluri.
Oamenii se exprimă diferit. Muzica, literatura și arta lor reflectă diverse stiluri.
În pofida acestor diferențe, oamenii au în comun un singur atribut - ei toți sunt oameni - nimic mai mult, nimic mai puțin. Și oricât de diferiți pot fi oamenii, culturile lor îmbrățișează câteva principii comune:
Nici o cultură nu tolerează exploatarea ființelor umane.
Nici o religie nu permite uciderea inocenților.
Nici o civilizație nu acceptă violența și terorismul.
Tortura este o insultă la adresa conștiinței umane.
Brutalitatea și cruzimea sunt descurajate prin fiecare tradiție culturală.
Aceste principii sunt împărtășite de toate civilizațiile existente în prezent pe Pământ și reflectă în esență drepturile fundamentale ale omului. Relativitatea culturală nu poate fi utilizată ca pretext pentru violarea drepturilor umane ce decurg din aceste principii. *Declarația Universală a Drepturilor Omului este compatibilă cu orice religie sau credință religioasă.* Să nu distrugem aceste adevăruri fundamentale. Dacă o vom face totuși, cei cu șanse mai slabe nu vor avea de ales.
Sursa: Shirin Edabi, *Human Development Report, 2004, UNDP, p. 23.*

Afirmațiile de mai sus par cel puțin timide și, prin aceasta, sunt profund decepționante, având în vedere resursele enorme cheltuite și sânguința de care a dat dovadă ONU în formularea, promovarea și monitorizarea drepturilor omului, de mai bine de o jumătate de secol. Și poate nu am simți că aceste afirmații angajează atât de puțin buna-credință a oamenilor politici, dacă cele declarate de Shirin Edabi ar fi total adevărate. Dar, datele reale infirmă punct cu punct cele susținute de Shirin Edabi. Există culturi moderne care tolerează exploatarea ființelor umane. Vezi cazul copiilor din America Latină (Brazilia, Mexic ș.a.) care se prostituează pentru bani, sub nepăsarea oficialităților din statele respective.

Există religii care permit uciderea inocenților. Vezi religia

musulmană care își educă încă din pruncie noile generații în spiritul *djihad*-ului. Există conștiințe umane care au fost martore la tortură fără să reacționeze în sensul așteptat de umanismul modern. Vezi gropile comune din Iugoslavia și Kosovo, din preajma ultimului asediu militar american. Există state civilizate care acceptă violența și terorismul. Vezi faptele IRA, ETA ș.a., grupări teroriste care sunt emanații ale unor civilizații moderne chiar foarte avansate economic.

Ignorând forța înaltei etici creștine, care cultivă, prin excelență, virtuțile compasiunii, altruismului, păcii și iubirii pentru semenii, pledoariile în sprijinul dezvoltării umane și respectării drepturilor omului au fost în cele mai multe cazuri neconvingătoare, alteleori au fost confuze prin limitarea la rostirea unor adevăruri frustrant de parțiale. Pe de altă parte, absența virtuților creștine, din caracterul decidenților sau gestionarilor resurselor sociale din diverse țări, a determinat comiterea unor acte de corupție la nivel înalt, rar sancționate în justiția publică.

Deși unele lucrări de analiză socială modernă invocă, de obicei, *argumente de natură umanitaristă* și chiar *argumente ce vizează raționalitatea politico-economică* în sprijinul adoptării unor măsuri de reducere a impactului global al disoluției sociale, totuși efectele lor sunt inevitabil diluate prin menținerea mesajelor în limitele detașării și indiferentismului laic. Ca urmare, forța de convingere a umanismului modern lasă mult de dorit și se dovedește mult prea slabă, dacă avem în vedere gravitatea situației sociale a cel puțin jumătate din populația mondială.

Cât despre declarațiile și convențiile ONU referitoare la *drepturile omului*, acestea urmăresc impunerea unor principii selectate, mai mult sau mai puțin arbitrar, de către o organizație care, în ultimă instanță, nu deține o autentică autoritate politică și, cu atât mai puțin, morală, la nivel mondial. ONU urmărește totuși să impună în atenția generală anumite rigori de comportament social, pe care le numește *drepturi umane universale* (dintre care unele sunt discutabile din punctul de vedere al relației lor cu normele morale, chiar laice, ale multor popoare), prin instrumente legislative.

Acest lucru se întâmplă deoarece la începutul modernismului, noțiunea de *laicitate* a realizat acumulări semantice îndeosebi din jurul orientărilor ateiste ale statelor. În

prezent, reflexele ateiste ale acestora, cel puțin la nivelul discursului public, s-au mai atenuat. Nici oamenii politici, nu se mai recunosc cu ușurință a fi ateii. Ca urmare, unele dintre guvernele occidentale ale anilor '70-'80, au decis să-și suspende campaniile deschise împotriva Bisericilor. Chiar și primele țări care au optat pentru separarea bisericilor de stat, cum sunt Franța sau SUA, s-au simțit datorate să atenueze impactul radical al evenimentelor respective în conștiința publică. Într-un articol semnat de F. Lewis (1992), se precizează că, dacă în Franța, separarea Bisericii de stat a avut ca primă rațiune protejarea republicii în fața tendințelor Bisericii de a influența unele decizii ale statului, în SUA, dimpotrivă, aceasta a avut ca scop împiedicarea statului de a limita libertățile Bisericilor. S-a mai spus și că, de fapt, separarea Bisericii de stat nu înseamnă, în mod necesar, că cele două instituții au interese opuse. Prezumtiva opoziție dintre cele două instituții a rezultat din ideile Renașterii și ale revoluției științifice, despre care multă vreme s-a crezut că au căpătat un avantaj net asupra Bisericilor, în demersul lor de explicare a existenței. Dar lumea se îndoiește tot mai tare de aceste lucruri astăzi. În cele din urmă, se pare că, separarea Bisericilor de stat nu a fost niciodată atât de categorică și larg răspândită, cum se crede în lumea laică. Există multe democrații moderne în care Bisericile dispun de un statut special, cum sunt: Israel, Marea Britanie, Italia, Spania sau Polonia. Germania acordă suport economic public atât Bisericii Catolice, cât și celei Protestante. SUA susține, prin intermediul taxelor publice, toate Bisericile recunoscute de stat, sesiunile Congresului American deschizându-se cu o rugăciune ce recunoaște națiunea americană ca fiind unită sub autoritatea lui Dumnezeu, iar jurământul oficiului public se depune cu mâna dreaptă pe Biblie (deși în SUA există și religii ce nu recunosc Biblia ca și Carte Sfântă).

Astăzi, multe dintre informațiile de mai sus par încurajatoare pentru cei înclinați să aibă încredere în întoarcerea popoarelor euro-atlantice la o morală mai decisivă în favoarea respectării valorilor comune ale spiritualității universale și, în special, ale doctrinei creștine. Trecutul apropiat însă vorbește elocvent despre autenticitatea îndoielnică a credinței multora dintre cei care, în diverse state, cu diverse prilejuri, au jurat cu dreapta pe Biblie sau

pe alte Cărți Sfinte. Dar pentru ilustrarea efectelor devastatoare pe care laicitatea ateistă le-au produs în relațiile din spațiul public mondial, sunt edificatoare cuvintele din cartea lui S.P. Huntington (1998, p. 22), unde I. Motoc afirmă în prefață următoarele: "Termenul de *etică* poate surprinde și respinge prin *utopie*. Nimic mai îndepărtat de valorile morale decât comportamentul statelor în relațiile internaționale. Etica este numele teritoriului în care s-au refugiat singularii autori care refuzau *mainstream*-ul realist și artificiala separare dintre politica externă și cea internă." Nu se poate o reflecție mai amară pe marginea deteriorării grave a relațiilor dintre state, deși la nivelul conducerii lor, avem de-a face cu reprezentanți ai unor națiuni, despre care fiecare persoană reprezentată ar vrea să creadă că, dacă nu este chiar un exemplu de moralitate, ar trebui, cel puțin, să nu să ignore un minimum de valori morale.

Fiind intens tributare educației și ideilor laice, lucrările moderne centrate pe căutarea unor soluții adresate problemelor dezvoltării umane, evită sistematic trimiterile la principiile deosebit de angajante, aparținând disciplinelor moral-spirituale. De altfel, cele mai multe lucrări dedicate domeniilor politic, economic sau chiar socio-cultural, din ultima jumătate a secolului trecut, s-au bazat pe o concepție revoltător de simplificatoare (pe alocuri, chiar cinică) asupra realității obiective, ignorând total prezențele și forțele care, din nevăzut, gestionează extrem de eficient, realitatea vieții noastre. *Dar cei chemați să schimbe această situație din temelii ar trebui să facă dovada unei înalte autorități moral-spirituale, a unei culturi enciclopedice și, nu în ultimul rând, a unui curaj exemplar, pentru a investiga și revela lumii laice actuale, cauzele decadenței sale tot mai profunde. În lumea științelor laice, a politicii, ca și în religie, există mulți despre care se afirmă cu diverse prilejuri că ar fi somități sau oameni de înaltă elevare moral-intelectuală. Dar cu toate acestea, prea puțini dintre aceștia pot face exorcizări durabile.*

Cu o gândire precum cea izvorâtă din filosofia clasică greacă, trecută prin suficiența scolasticii medievale și reduționismul umanismului renașcentist, instrumentarea cunoașterii laice nu a putut valorifica decât logica aristoteliană ce a condus, la triumful disciplinelor pe nedrept numite exacte. Din fericire, tocmai marile dificultăți logice întâmpinate în încercarea

de a integra, în corpul laic al cunoașterii, fizica nucleară, fizica unificării câmpurilor sau paradoxurile bioeticii, au produs o fisură iremediabilă în fundamentele îngust-materialiste ale ontologiei edificate pe observare, experiment și utilizarea limbajelor matematice.

Analizele metalingvistice și metalogice, orientările neorealiste (ale unui B. Russel), neoraționaliste (ale unui F. Gonseth) și, în special, cele neopozitiviste inițiate de *Cercul de la Viena* (în care s-au remarcat L. Wittgenstein, O. Neurath, H. Reichenbach sau R. Carnap) au arătat *limitele cunoașterii umane și caracterul ei iminent subiectiv*. Chiar înlăuntrul gândirii științifice și îi surpă monopolul pe care și l-a creat în gnoseologia ultimelor două-trei veacuri (*C. Bălăceanu-Stolnici, 1996*).

După cum afirmă și A. Yannoulatos (2003), *actualele principii ale drepturilor omului se sprijină pe o antropologie indiferentă față de coordonatele Tainei Personalității Creștine* – ce reproduce la scară pământeană *Taina de nepătruns a Primei Persoane a Sfintei Treimi* – Tatăl Ceresc - sursa absolută a conceptului de *Persoană* pe toate treptele ontologice relevante ale Creației. Din acest motiv, secolul trecut a fost martorul atâtor tragedii și eșecuri, în domeniul formulării și respectării drepturilor omului.

În decursul a peste șase decenii, inițiativele ONU, ca și cele ale altor instituții globaliste, nu au oferit soluții reale la problemele endemice ale omenirii. Dimpotrivă, în ultimii ani, starea socială a celor vulnerabili s-a agravat. Într-o asemenea situație, singura ieșire din impas este dată de *alternativa creștină, evident, neneutralizată de laici*, potrivit căreia atât subiecții de drept, cât și cei chemați să respecte drepturile altora, trebuie să cunoască și să respecte *Porunca lubirii Aproapelui, rostită de Mântuitorul Iisus Hristos*. Ecurile forței extraordinare ale (ne)respectării acestei *Porunci* pot fi identificate în toate societățile, culturile și religiile lumii.

Prin valorile sale socializatoare deosebit de elevate, percepțele moralei creștine sunt singurele în măsură să suspende caracterul contradictoriu al intereselor omenești de ordin material și social. Nici o altă religie nu a mai rostit Porunci atât de surprinzătoare și de pacifice, precum religia

creștină – iubește pe dușmanul tău! Dacă cineva te lovește peste obraz, atunci, întoarce și obrazul celălalt! Dacă cineva îți cere haina, dă-i și cămașa! Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși!

Un progres social inimaginabil astăzi ar deveni posibil, dacă asemenea principii ar fi asimilate în practica socială la nivel global. Acesta și este motivul pentru care Mântuitorul Iisus Hristos S-a întrupat pe Pământ! Doar la nivelul *Convenției Europene a Drepturilor Omului* dacă s-ar adopta, s-ar crea un fericit precedent, cu atât mai mult cu cât religia dominantă în Europa este creștinismul, oricât de puțin le place aceasta anumitor funcționari ai CE.

Dar cât timp ideologia ONU nu se va schimba în acest sens, o țară ca SUA nu va asculta de argumentele sale seci și fără vlagă, pentru că SUA, spre deosebire de alte țări, crede mai puțin în demagogie și mai mult în propria forță. Însă în măsura în care SUA va putea fi convinsă, prin exemplul altor state, să-și dovedească declarata credință în Dumnezeu, mai convingător decât scriind acest lucru pe o bancnotă, lucrurile se vor schimba în bine în materie de respectare a drepturilor omului. Să nu uităm că președinții americani, după alegeri, își depun jurământul de credință cu mâna pe Biblie. Ori dacă ei se vor teme de Dumnezeu cu adevărat, atunci SUA se va teme de Dumnezeu și va respecta Poruncile Lui privind iubirea aproapelui și a dușmanilor. Dacă și ONU va recunoaște aceleași Porunci ca fiind drepte și nu va mai inventa *drepturi neutralizate din perspectiva oricărei morale autentice*, atunci nu vor mai fi divergențe de interese între deciziile ONU, ale SUA și ale altor state creștine.

Lista drepturilor omului poate căpăta un conținut mult mai consistent și mai legitim în sensul valorizării umanului, dacă drepturile omului se vor reformula, instrumenta și pune în aplicare, pornind de la perspectiva creștină asupra condiției umane. Pe de altă parte, perspectiva unilaterală a *afirmării drepturilor omului* trebuie corelată cu *accentuarea îndatoririlor și responsabilităților subiecților de drept*. Unilateralitatea drepturilor individuale conduce la individualism și egoism. De aceea, nu trebuie pierdută din vedere armonizarea drepturilor cu *obligățiile comunitare*. Această armonizare este exprimată deplin prin formula evanghelică *iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși*,

fiind vorba aici despre transcenderea eu-lui și a tu-ului, în vederea *ridicării la comuniunea persoanelor*.

Se impune deci o *redefinire* a drepturilor omului pornind de la fundamentele teologice ale antropologiei creștine, redefinire în care *demnitatea umană*, legată de conștiința limitelor specifice fiecărei etape de elevare spirituală, să reprezinte certitudinea că Omul este Creația unui Dumnezeu liber, care l-a făcut pe Om asemenea. Dar să nu uităm că pe Pământ, multe par îngăduite, doar spre încercare, dar nu toate sunt necesare. *Și nici o libertate nu poate exista în absența unei responsabilități pe măsură. Adevărurile creștine oferă cel mai adecvat mediu de reflecție și aprofundare a drepturilor și responsabilităților omului, deoarece au vocație universală și eshatologică.*

Pe de altă parte, *mondializarea impune deopotrivă readaptarea relațiilor dintre religii, la noul context al realităților globale, dar și ajustarea masivă a principiilor de socializare ale societăților moderne, prin depășirea poziției de ignorare a fenomenului religios și spiritual la nivel mondial*. Este împedat că discuția despre "religia mondială" va căpăta o extindere fără precedent în acest secol, date fiind similitudinile dintre marile principii ale religiilor clasice. În asemenea condiții, trebuie recunoscută importanța acceptării dialogului și comunicării pe problemele cele mai spinoase, în vederea creșterii cunoașterii și înțelegerii reciproce, a respectării libertății *celuilalt/aproapelui*, în sens spiritual, a specificului identității fiecărui interlocutor, a coexistenței pașnice și colaborării în rezolvarea problemelor comune. Iată de ce, tradiția culturală a lumii răsăritene și îndeosebi spiritualitatea creștină, ce a preluat în registru propriu, inconfundabil, multe dintre valorile sistemelor spirituale precedente, construindu-și un sistem și o disciplină ce îndeplinește rigorile unei înalte științe esoterice și exoterice, revine în atenția generală cu o forță de atracție extraordinară.

În pofida ofensivei devastatoare a decadenței moral-spirituale, care a invadat lumea sfârșitului de secol XX, în spațiul euro-atlantic se conturează un fenomen generator de mari speranțe: *convergența unor idei științifice și religioase emise în demersul general uman de explicare a realului. Oamenii de știință din domeniile microfizicii și astrofizicii se înscriu în avangarda acestui curent*. Acest fapt are loc, pe de o parte, ca urmare a

perfecționării mijloacelor științifice de investigare a realității și, pe de altă parte, ca o consecință a măririi atenției oamenilor de știință față de cunoașterea de tip spiritual și față de *performanțele existențiale cu totul excepționale ale asceților autentici*. Simultan, publicistica ultimilor 10-15 ani, aparținând unor personalități spirituale marcante, ce dispun de o înaltă pregătire intelectuală, tatonează, cu o deschidere a minții fără precedent, domenii noi, aducând în prim-planul atenției publice, probleme la care omenirea nu a meditat niciodată în istorie. Potrivit lucrărilor unor asemenea autori, acumulările de noi informații în domeniul științelor laice, corelate și confruntate cu fondul de cunoaștere conținut în doctrinele spirituale, indică pregnant ***necesitatea de a opera o schimbare de paradigmă în ontologie, prin renunțarea completă la primatul concepției materialiste în sfera explicării ontologiei totale.***

Pe de altă parte, lăcașele de cult, deși s-au înmulțit aproape peste noapte, se dovedesc tot mai neîncăpătoare (cel puțin în Europa Răsăriteană). Ele sunt invadate de o mulțime de tineri, care caută o altfel de lume decât aceea ce se revarsă indecent, pe diverse canale media de îndoielnic prestigiu. În vechile și mai noile lăcașe de cult sunt descoperite alte valori decât cele ale decadenței morale oferite de lumea modernă, conturându-se un cu totul alt gen de răspuns problemelor de viețuire sau celor privind limitele aparente ale omului.

În fond, de două mii de ani, tezaurul de înțelepciune al spiritualității creștine și nu numai, oferă omenirii o cunoaștere ce ar putea genera, prin aplicare, o eficiență nebănuită în folosul bunăstării sociale generale. Mulți vor fi tentați să argumenteze că, mai mult sau mai puțin, lumea a știut dintotdeauna acest lucru. Este adevărat, dar de la a ști până la a vrea să experimentezi este un drum, iar de la a experimenta până la a reuși pe scară socială largă este un alt drum și mai lung.

Vom fi oare, în viitor, suficient de înțelepți pentru a nu mai ignora, cu bună știință, o incredibilă resursă de dezvoltare, ce derivă din redescoperirea și consolidarea profilului moral-spiritual al oamenilor?

Oricum, *probabil că, așa cum se întâmplă deja de 2.000 de ani, miracolul răspunsului de tip creștin la problemele omului, va mai dăinui o vreme, în subconștientul colectiv, până când cei*

epuizați de experimentarea decadenței și implicit a suferinței, în planul dezvoltării umane, vor fi dispuși să îl aducă în conștient.

Unele științe laice au început deja să fie interesate de oportunitățile cele mai noi de optimizare a calității personalității și performanțelor umane. Omul nu mai este privit doar ca *animal rațional, animal social*, ori ca *homo oeconomicus*, ci devine tot mai relevant prin atributele lui culturale și spirituale.

Mulți dintre psihologii secolului al XX-lea (C.G. Jung, K. Jaspers, S. Grof, H. Lindsey, R. Fischer, B. Wolman, A. Chassaing ș.a.) au construit teorii și au rezolvat unele probleme vizând sănătatea mentală a oamenilor, inspirându-se din ideile unor religii orientale, cum sunt: creștinismul, budismul, zenul, lamaismul sau taoismul, ori au salvat oamenii din situații ce păreau desperate, aplicând terapii de inspirație creștină. Ei s-au interesat și de studierea unor stări de conștiință-limită, cum sunt: *demon-izarea, medium-itatea, dyana - meditația, ananda - starea de fericire sau extaz, samadhi - starea de iluminare ș.a.*, ori de studierea parametrilor biofiziometabolici ai unor *sfinți, yoghini, asceți, călugări sau preoți care au făcut dovada unor capacități extraordinare de transcendere a trebuințelor și neputințelor specifice omului laic.*

După dominația de peste un secol a mecanicismului, mercantilis-mului, taylorismului, pavlovismului și a altor “-isme” suficient de dezumanizante, cunoașterea laică - prin discipline ale științelor vieții precum genetica, psihologia, sociologia, dar și prin fizică sau cosmologie - dă primele semne de trezire din somnul indus de materialism, inițiind primii pași spre căutarea umanului pierdut și a lui Dumnezeu.

1.5. Realități și tendințe sociale euro-atlantice la începutul mileniului trei

Populația

Occidentul a constituit în ultimul secol avangarda procesului de modernizare și globalizare. De aceea, îndeosebi în ultimele două decenii, țările din centrul și estul Europei au mărit numărul de contacte politice și social-culturale cu țările euro-atlantice, fapt care a dus la apropierea, iar pe unele dimensiuni, chiar la omogenizarea modurilor de viață din spațiul respectiv.

Ceea ce se înțelege, astăzi, prin **Occident** include un număr de 28 de țări din vestul Europei și de pe continentul nord-american, astfel:

UE (15) ^{x)}	- 378,4 mil. locuitori
Alte 10 țări vest-europene ^{xx)}	- 80,9 mil. locuitori
SUA	- 284,8 mil. locuitori
Canada	- 31,1 mil. locuitori
Israel	- <u>6,3 mil. locuitori</u>
Populația totală a acestor țări este în jur de	781,5 mil. locuitori. *

^{x)} Austria, Belgia, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Portugalia, Spania, Suedia, Marea Britanie.

^{xx)} Andora, Cipru, Islanda, Liechtenstein, Malta, Monaco, Norvegia, San Marino, Suedia, Turcia.

În centrul și sud-estul Europei, există 15 țări dintre care, cele mai multe, la începutul noului mileniu, au aderat la Pactul Nord Atlantic și la Uniunea Europeană.

Occident	- 781,4 mil. locuitori
Țările central și sud-est-europene ^{xxx)}	- <u>124,0 mil. locuitori</u>
Total populație	905,4 mil. locuitori

^{xxx)} Albania, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, Croația, Republica Cehă, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Polonia, **România**, Serbia și Muntenegru, Slovacia, Slovenia, Macedonia.

Tendențe demografice

- *îmbătrânirea populației*: 15% din populație este în vârstă de 65 ani și peste, în cele mai multe țări europene. Acest procent este dublu comparativ cu nivelul mondial al fenomenului;

* Datele din acest subcapitol, pentru care nu se fac alte precizări, se referă la anul 2001.

- *vârsta mediană*: peste 30 de ani, cea mai mare vârstă mediană fiind cea aferentă populației din Italia - 41,6 ani; cea mai scăzută vârstă mediană o înregistrează populația din Irlanda - 31,6 ani; în România, 34,7 ani;
- *numărul femeilor* din regiune este ușor mai ridicat decât al

bărbaților. Estonia și Letonia au cel mai ridicat număr de femei: 117 la 100 bărbați; în general, se nasc mai puține fete decât băieți, dar *speranța de viață a femeilor* este, cu 4-13 ani, mai ridicată decât a bărbaților;

- *fertilitatea* este în declin, ca de altfel în toate regiunile lumii, în ultimele patru decenii; unele prognoze susțin că acest trend va continua până în jurul anului 2020;
- deși, la nivel mondial, *mortalitatea* a scăzut mai puțin în ultimii ani decât în deceniile șapte-opt ale secolului trecut, în spațiul euro-atlantic, în tot acest interval, mortalitatea a continuat să crească din cauza fenomenului intens de îmbătrânire a populației; este de așteptat ca acest trend să se mențină și în deceniile viitoare;
- cea mai mare *rată medie de creștere a populației*, dintr-o țară din UE, în ultimii ani, s-a înregistrat în Luxemburg; în țările central și est-europene, dimpotrivă, s-au înregistrat scăderi de populație cu valori de până la 1% pe an;
- cea mai mare *densitate a populației* se află în Monaco (17.000 de persoane/km²), în timp ce în Canada și Islanda se înregistrează cea mai scăzută densitate (3 persoane/km²);
- există mari contraste între *modul de viață urban și cel rural* și există mari diferențe între gradul de urbanizare în cadrul țărilor din regiune; cu o populație 100% urbanizată, Monaco este cea mai urbanizată țară, fiind urmată de Belgia cu 97,4% populație urbană; țara cel mai puțin urbanizată este Liechtenstein, cu 21,5% populație urbană. Cele mai mari aglomerări urbane se găsesc în SUA: New York - 16,7 milioane de locuitori, Los Angeles - 13,2 milioane de locuitori. În Europa, cea mai mare aglomerare urbană este Paris - 9,6 milioane de locuitori;
- SUA este țara cu cel mai mare număr de *populație străină*, refugiată ori solicitantă de azil (peste 500.000 de persoane); în Europa, Germania se află într-o situație similară (peste 900.000 de persoane); de asemenea, un număr mare de refugiați se află în Suedia și Muntenegru (peste 400.000 de persoane);
- cel mai mare număr de *solicitanți de azil* s-au înregistrat în Germania și Marea Britanie (peste 88.000) și în SUA (peste

86.000).

Familii și gospodării

- *mărimea medie a gospodăriei* în țările Comunității Economice Europene variază între 2,1 persoane în Suedia și 3,2 în Spania (4,6 în Turcia). În Norvegia, peste 40% dintre gospodării sunt formate dintr-o singură persoană. În Suedia, Finlanda, Danemarca și Germania, ponderea acestui ultim tip de gospodărie este de peste 35%;
- în toate țările din regiune, cele mai multe *familii monoparentale* sunt conduse de femei; cea mai mare pondere a familiilor monoparentale conduse de bărbați se află în Belgia;
- cu câteva excepții, *rata căsătoriilor* a scăzut între anii 1980 și 2001, în majoritatea țărilor din regiune; durata căsătoriei la momentul divorțului fiind între 8 și 13 ani;
- *vârsta medie la prima căsătorie* a crescut, în intervalul 1990-2000; bărbații sunt, în medie, cu 2,8 ani mai vârstnici decât femeile;
- există mai multe *femei divorțate* decât bărbați, deoarece bărbații divorțați se recăsătoresc într-o proporție mai ridicată decât femeile;
- există mai multe *femei văduve* decât bărbați văduvi, ca urmare a speranței de viață mai mari a femeilor și vârstei mai mari a bărbaților la căsătorie;
- *rata fertilității* este mai ridicată decât rata de înlocuire (de 2,1) doar în Israel. Cea mai scăzută rată a fertilității s-a înregistrat în Republica Cehă;
- în intervalul 1980-2000, *rata nașterilor, pentru mamele peste vârsta de 35 de ani* a crescut în toate țările, cu excepția Albaniei și României; *a scăzut ponderea nașterilor pentru mamele cuprinse între 15 și 19 ani*;
- *vârsta medie a mamei la prima naștere* variază substanțial de la o țară la alta - între 30 ani în Canada și 24 ani în Bulgaria - dar, pe ansamblu, a crescut;
- din anul 1980, *numărul nașterilor în afara căsătoriei* a crescut în toate țările, proporția acestora variind mult de la o țară la alta. În Islanda, Estonia și Suedia, peste 50% dintre copii se nasc în afara căsătoriei, în timp ce în Cipru sau

Grecia, procentul acestora este sub 5%;

- în anul 2000, *România și Bulgaria înregistrează un număr mai mare de avorturi decât cel de nașteri*. În general numărul avorturilor este mai ridicat în țările din centrul și estul Europei decât în Europa de Vest și America de Nord. Începând din anul 1990, rata avorturilor a mai scăzut și în Europa de Est. Totuși, în unele țări, care tradițional au avut o rată a avorturilor mai scăzută, precum Belgia, Grecia, Islanda, Olanda, Spania și Marea Britanie, rata avorturilor a crescut.

Educație

- *nivelul de educație școlară* diferă mult de la o țară la alta. Cea mai mare pondere a populației adulte din țările sud-europene are educație de nivel secundar (8 clase) - Portugalia (84%), Spania, Italia și Grecia (între 60% și 65%); în țări ca Norvegia, Elveția sau Republica Cehă, peste 80% din populația adultă a absolvit cel puțin un nivel de educație liceal. La nivel european, Lituania și Norvegia dețin cea mai ridicată pondere a populației cu nivel de educație superior (între 30% și 40%);
- *nivelul analfabetismului* este scăzut (sub 1% din populație). Cel mai ridicat nivel al analfabetismului, în anul 2000, se înregistra în Albania (15,3%) și Turcia (15,0%). Analfabetismul este mai răspândit printre femei;
- cei mai mulți dintre copiii din regiune urmează *cursurile obligatorii ale școlii* (care durează între 8 și 12 ani), cu rate de înrolare ce variază între 90% și 100% atât la nivelul primar, cât și la cel secundar;
- *înscrierile în învățământul superior* sunt cele mai ridicate în America de Nord și Finlanda (peste 50 studenți/1.000 locuitori). Rata înscrierilor în învățământul terțiar a crescut între anii 1980 și 2000, iar în unele țări, cum sunt Irlanda, Portugalia, Spania, Marea Britanie, Polonia, Slovenia, Luxemburg, aceasta s-a dublat;
- Israel realizează cele mai ridicate cheltuieli relative pentru educație (peste 6,5% din PIB); Estonia și țările scandinave cheltuie pentru educație peste 6% din PIB;
- Suedia, Israel, Finlanda și SUA investesc cel mai mult în *cercetare și dezvoltare*, în timp ce în Islanda, Finlanda și

Suedia în anul 2000 exista cel mai mare număr de cercetători pe locuitor. În timp ce Polonia, Grecia, Turcia investesc între 3.500 și 4.000 de dolari/student, SUA, Elveția, Canada investesc între 15.000 și 18.000 de dolari/student (în anul 1999). În timp ce România avea sub 1.000 de cercetători/1 milion de locuitori (în anul 2000), Islanda și Finlanda aveau peste 5.000, iar SUA peste 4.000 (în anul 1997).

Economie

- *produsul intern brut pe locuitor* în țările occidentale variază între 15.000 și peste 30.000 de dolari (PPP); pentru țările central și est-europene valoarea PIB/locuitor variază între 500 și 15.000 de dolari (PPP);
- *economiiile* din țările vestice sunt caracterizate prin cel mai ridicat nivel de modernizare. De aceea, în prezent, structurile acestor economii se schimbă mai lent decât în restul lumii. Etapele esențiale ale modernizării economiilor vest-europene au fost: restrângerea treptată a sectorului agricol și extinderea celui industrial, dezvoltarea intensivă a industriilor înalt tehnologizate și a serviciilor;
- în țările vestice, *ponderea agriculturii în PIB este sub 4%*. Cea mai rapidă scădere a ponderii agriculturii în PIB, din ultimii ani, s-a înregistrat în Irlanda (de la 7,7 la 3,6% din PIB), ca urmare a dezvoltării rapide a sectoarelor de comunicații, informatică și servicii;
- *dezvoltarea economică a țărilor central și est-europene* o urmează îndeaproape pe aceea a țărilor vestice. Ponderele agriculturii în PIB a scăzut și în aceste țări (excepție făcând Bulgaria, România, Bosnia și Herțegovina). Ponderele industriei în PIB a scăzut, dar a crescut ponderea serviciilor (în unele țări, în jurul a 60% din PIB - valoare comparabilă cu cea a țărilor vestice);
- *salariile reale în țările central și est-europene*, după ce au scăzut dramatic în anii '90, au început să crească, ajungând cu, de la 30 până la 80% mai mari în anul 2001, comparativ cu anul 1993. Creșterea respectivă a fost ceva mai lentă în România, Ungaria și Slovacia. În aceste țări, salariile reale

erau cu numai 10-15% mai mari în 2001 decât în 1993. În Bulgaria însă, chiar și în anul 2001, salariile reale reprezentau doar două treimi din valoarea aferentă anului 1993;

- în țările vestice și America de Nord, în medie, cam 50-60% din PIB a acoperit *necesarul de consum al gospodăriilor*. În intervalul 1990-2001, consumul gospodăriilor populației din aceste țări a crescut cu 10-20%. Cea mai mare creștere s-a înregistrat în Irlanda (44,5%), deși aceasta s-a menținut constant inferioară ritmului de creștere al PIB;
- în țările central și est-europene *ponderea cheltuielilor de consum ale gospodăriilor* a fost ceva mai ridicată decât în țările vestice (între 55% și 65% din PIB), în condițiile în care PIB-ul din regiune a fost inferior celui din țările vestice. Consumul agregat la nivelul fiecărei economii a crescut, ceva mai repede decât valoarea PIB, ca efect al bazei relativ mai scăzute a consumului populației din aceste țări, comparativ cu țările vestice. Chiar și în anii când salariul real a scăzut, în țări ca Bulgaria și România, consumul gospodăriilor a continuat să crească ori a înregistrat descreșteri nesemnificative.

Sănătate

- *speranța de viață* a continuat să crească în țările vestice, în multe dintre acestea atingând valoarea de 80 de ani pentru femei; în țările central și est-europene, în anii '90, speranța de viață a scăzut - exceptând Republica Cehă, Polonia și Slovenia;
- indicatorul *speranța de viață sănătoasă* care estimează durata vieții trăite într-o stare bună a sănătății, relevă că, în medie, *populațiile din regiune pot pierde cam 8-10 ani din viață din cauza bolilor* ori a altor factori de deteriorare a sănătății. În România, speranța de viață sănătoasă este de 63,3 ani pentru femei și 58,6 ani pentru bărbați;
- femeile trăiesc mai mult decât bărbații, dar comparativ cu bărbații, ele sunt mai afectate de unele boli sau dizabilități; în România, expectanța unei vieți afectate de îmbolnăvire este de 11,2 ani pentru femei și 9,2 ani pentru bărbați;
- în ultimele decenii, s-au făcut progrese în sfera scăderii *mortalității infantile* (copii sub un an) și a mortalității copiilor

- sub 5 ani, dar există încă diferențe semnificative între țări. Dacă în țările scandinave mortalitatea infantilă atinge valori de 4-5 decese/1.000 de născuți vii, în Turcia se înregistrează încă 37 decese/1.000 de născuți vii. În România, rata mortalității infantile era de 18,6/1.000 de născuți vii în anul 2000 și de 15/1.000 în anul 2008;
- *cauzele de deces* cele mai frecvente decurg din afecțiunile cardiovasculare și circulatorii, cu excepția Franței, unde cel mai mare număr de decese provin din alte cauze. În Franța, numărul de decese din cauza cancerului îl depășește pe cel al deceselor datorate afecțiunilor circulatorii;
 - din anul 1990 s-a înregistrat o *scădere a deceselor datorate accidentelor de circulație, pentru ambele sexe*. Bărbații sunt totuși mai expuși decât femeile la acest risc. De asemenea, a scăzut numărul sinuciderilor în țările vestice, dar a crescut în țările central și est-europene, în special în ceea ce privește pe bărbați;
 - în Occident, *numărul bolnavilor de SIDA* a scăzut, deși unele creșteri s-au înregistrat în anul 2000. În țările central și est-europene informațiile privind extinderea acestui flagel nu se dau publicității cu mare ușurință. Cu toate acestea, există semnale sigure că această afecțiune a căpătat o amploare ridicată în țările din această zonă;
 - România este țara cu *cel mai mare număr de cazuri SIDA noi* în grupul țărilor central și est-europene (490, în anul 2000). De asemenea, este și țara cu cel mai mare număr de copii afectați de SIDA (4.000 de cazuri); în prezent (2008), în România există 11.000 de persoane infectate cu HIV;
 - *personalul medical* (număr de medici, stomatologi și farmaciști) variază mult în regiunea Comunității Economice Europene. La sfârșitul anilor '90, câteva țări dețineau peste 400 medici la 100.000 locuitori (Belgia, Grecia, Italia, Norvegia), în timp ce altele aveau sub 150 (Albania, Bosnia și Turcia). În România erau 189 medici, 22 stomatologi și 7 farmaciști la 100.000 de locuitori în anul 2000; în prezent (2008), România se confruntă cu o criză majoră a sistemului medical public, ca efect al migrației masive de

- specialiști în UE;
- *zile de spitalizare*: în Finlanda, Israel, Malta, Marea Britanie și SUA, media zilelor de spitalizare era sub 5 zile, în timp ce în România era de 8-9 zile (în anul 2000), iar în Germania și Bulgaria, era de 10-11 zile; *media cheltuielilor de spitalizare* variază între 10% din PIB sau mai mult în SUA, Germania, Elveția, și 2% din PIB în Albania sau 4% din PIB, în România (anul 2000);
 - *practicile alimentare* ale populațiilor din zonă sunt extrem de diverse. În timp ce populațiile din Austria, Portugalia, Grecia și Italia aveau, în anul 2000, cel mai ridicat aport caloric (peste 3.660 calorii/zi/pers.), populațiile din Bulgaria sau Croația consumau în medie sub 2.500 calorii pe zi. Românii realizau un aport mediu de 3.250 calorii pe zi. În același an, grecii consumau cea mai mare cantitate de fructe și legume - peste 450 kg/persoană/an, în timp ce țări ca Cehia sau Slovacia consumau sub 150 kg de vegetale/persoană/an, iar România - sub 200 kg.
 - *consumul de alcool* a scăzut, ori a rămas relativ constant, în intervalul anilor 1985-2000, cu excepția Irlandei, unde acesta a crescut. Luxemburg, Portugalia și Irlanda au raportat cele mai ridicate valori ale consumului de alcool, dar datele nu iau în calcul și producțiile de alcool locale care, de obicei, rămân nedeclarate. Astfel, dacă în anul 2000, în Luxemburg se consumau 17 litri de alcool pur/persoană de 15 ani și peste, în Suedia se consumau numai 6,6 litri, iar în Israel, de numai 2,1 litri/persoană; În România, acest tip de consum era de 8 litri/persoană.
 - *consumul de țigări* este mai frecvent printre bărbați, în toate țările, cu excepția Suediei. În câteva țări europene, mai mult de jumătate din numărul de bărbați fumează. Proporții ridicate ale femeilor care fumează se găsesc în Ungaria, Irlanda și Norvegia (peste 30%). Ponderi ridicate ale bărbaților fumători se găsesc în Albania (60%), Ungaria (53,1%), Bulgaria 51,7%, Letonia (51,5%).
- Locuire**
- *numărul de camere* - în majoritatea țărilor europene, locuințele au între 3 și 5 camere. Numărul locuințelor cu mai puțin de 3 camere este mai ridicat în țările din centrul și

- estul Europei și mai scăzut în America de Nord. Între țările vest-europene, Cipru deține cel mai mare număr de locuințe cu 6 sau mai multe camere;
- *proprietatea privată asupra locuințelor* depășește 90% în țările din centrul și estul Europei, situându-se între 50% și 80%, în celelalte țări din CEE. Excepție fac Germania, Suedia și Elveția unde ocupanții locuințelor sunt proprietarii acestora doar în proporție de până la 40%;
 - *vârsta locuințelor* - în anul 2000, peste 40% din fondul locativ al Marii Britanii era mai vechi de 55 de ani. Danemarca și Franța au, de asemenea, un stoc relativ mare de locuințe vechi. În Cipru, un sfert din stocul de locuințe este relativ nou (sub 10 ani) și doar 8% din locuințe sunt mai vechi de 55 de ani;
 - *calitatea locuirii* - în Europa de Vest și America de Nord, peste 95% din locuințe sunt înzestrate cu dependențe și instalații sanitare moderne. În țările central și est-europene proporția acestui tip de locuințe se ridică doar la maxim 70% din fondul locativ existent (exceptând România unde acest procent este mult mai mic: din cele 7.682 mii de locuințe existente, sub 51% dețin instalații sanitare moderne și doar 38,9% sunt conectate la surse centralizate de încălzire);
 - indicii privind *costul chiriilor* au înregistrat creșteri mari în anii '90 pentru țările central și est-europene, ca urmare a inflației din aceste țări, dar și din cauză că, la începutul perioadei de tranziție, costul chiriilor era relativ scăzut. În celelalte țări (cu excepția Turciei), în anul 2001, chiriile erau în medie cu 20% mai mari decât în anul 1995. Țara cu cea mai scăzută creștere a costului chiriilor, în anul 2001, era Suedia.

Transporturi

- SUA deține cel mai mare *număr de automobile* din regiune - 776 autoturisme/1.000 de persoane. Malta, Cipru și Portugalia dețin peste 100 camioane/1.000 de persoane (mai mult decât dublu decât media din celelalte țări din CEE). Luxemburg înregistrează cea mai mare rată a mașinilor noi din regiune (98/1.000 de locuitori), în timp ce România deține doar 7/1.000 de locuitori;

- *consumul de combustibili lichizi* este foarte mare, chiar și în țările cele mai puțin dezvoltate din regiune, transportul pe șosele generând o mare parte din consumul total de energie din zonă. În câteva țări nu se mai folosește benzina cu plumb, iar proporția consumului de benzină fără plumb este în creștere, fiind încurajat și prin sistemul de prețuri;
- *producția de autoturisme* cea mai ridicată se înregistrează în Germania și SUA - peste 400.000 autoturisme/lună. Franța se plasează pe locul trei în topul producătorilor, cu 250.000 autoturisme/lună;
- în anul 2000, aproape 150.000 de persoane *au decedat* ca rezultat al unor *accidente în trafic* în zona CEE (165.000 în anul 1998 și 215.000 în anul 1990); Letonia, Lituania și Grecia au înregistrat cele mai ridicate note ale deceselor din cauza accidentelor de circulație (în jur de 20 de decese/100.000 de locuitori). Țările cu cel mai ridicat grad de securitate pentru șoferi, în anul 2000, au fost în Marea Britanie și Norvegia unde, datorită accidentelor de circulație, au decedat 6 persoane la 100.000 de locuitori; în România, prețul unei polițe RCA a crescut în anul 2009 cu 10 până la 50 la sută față de 2008, din cauza numărului mare de accidente înregistrate și a scumpirii pieselor auto.
- în SUA există cel mai dezvoltat *sistem de transport feroviar*, dar cel mai mare număr de pasageri/km transportați pe calea ferată s-a înregistrat în Franța și Germania;
- în Europa de Vest, 80% din volumul de mărfuri este transportat pe șosele și numai 20% pe calea ferată. În țările central și est-europene, acest indicator prezenta valorile de 55%, respectiv, 45%, în anul 2000. Republica Cehă, Belgia, Luxemburg și Germania sunt țările cu cele mai dezvoltate sisteme de transport pe calea ferată din Europa (cel puțin 10 km de cale ferată/100 km²);
- *transportul aerian*: în anul 2001, cel mai mare aeroport din regiunea CEE, ca număr de pasageri transportați, era în Atlanta, Georgia, SUA. În Europa, cel mai mare aeroport era Heathrow - Londra. Cel mai ocupat aeroport pentru transporturi cargo era în Memphis, Tennessee, SUA;
- *turismul*: în anul 2000, Franța a fost cea mai vizitată țară din regiune (peste 75 milioane de turiști sosiți). Aceasta a fost

urmată de SUA, Spania și Italia care au primit între 40 și 50 milioane de turiști. Și turismul intern capătă amploare în regiune, îndeosebi în Germania, Italia și Franța, unde s-au înregistrat peste 100 milioane de cazări peste noapte, în hoteluri, de către turiștii autohtoni. SUA, Spania, Italia și Franța realizează mari venituri din turism.

Agricultura și mediul înconjurător

Practicarea intensivă a agriculturii exercită presiuni considerabile asupra mediului, inclusiv asupra solurilor, determinate prin despăduririle excesive sau neraționale, prin suprasaturarea solului cu fertilizatori și pesticide, prin schimbarea arealului de viață al anumitor specii de plante și animale, prin punerea sub amenințare sau chiar dispariția anumitor specii de animale și plante etc. În vestul Europei, cea mai mare pondere a suprafețelor cultivate, în anul 2000, s-a înregistrat în Danemarca, iar în țările central și est-europene, valori mai ridicate, la acest indicator, prezintă Ungaria, Lituania și Polonia. Marii consumatori de fertilizatori sunt însă: în Europa de Vest - Irlanda, Olanda, Belgia și Marea Britanie -, iar în Europa Centrală - Slovenia. În ceea ce privește mărimea suprafețelor irigate în totalul suprafețelor cultivate, se remarcă Olanda, Grecia, România, Danemarca și Israel. România se află încă între țările cu suprafețe irigate relativ mari, deși în anii '90, sistemul național de irigații a suferit masive degradări și dezmembrări.

Tabelul nr. 8. Presiuni exercitate de agricultură asupra mediului înconjurător în anul 2000

Țara	Ponderea suprafețelor cultivate în suprafața totală de pământ	Ponderea suprafețelor irigate în total suprafață cultivată	Consumul de fertilizatori kg/ha de teren cultivat
Austria	18	0,05	152
Belgia	25	1	343
Danemarca	53	10	160
Franța	36	4	212
Germania	34	1	228
Grecia	29	11	119
Irlanda	15	...	594
Italia	36	9	159

Țara	Ponderea suprafețelor cultivate în suprafața totală de pământ	Ponderea suprafețelor irigate în total suprafață cultivată	Consumul de fertilizatori kg/ha de teren cultivat
Olanda	23	14	450
Portugalia	29	7	84
Spania	36	7	118
Suedia	6	0,3	104
Marea Britanie	24	0,4	286
Cipru	15	4	101
Islanda	0,1	...	3000
Malta	28	6	83
Norvegia	3	0,4	222
Elveția	11	1	233
Turcia	34	6	78
Bosnia și Herțegovina	13	0,1	64
Bulgaria	42	7	31
Croatia	28	0,1	140
Republica Cehă	42	0,3	90
Ungaria	52	2	98
Lituania	46	0,1	53
Polonia	44	0,3	106
România	41	11	37
Slovacia	32	4	64
Slovenia	10	0,1	369
Canada	5	0,1	54
Statele Unite	19	2	103
Israel	20	9	256

Sursa: Faostat, FAO, Trends in Europe and North America, UN CEE 2003, p. 249

Prin consumul lor mare de fertilizatori s-au remarcat țări ca Islanda, Olanda sau Irlanda. Țările care se evidențiază prin consumul lor scăzut la acest capitol sunt România, Bulgaria, Canada sau Slovacia.

Consumul de energie

Între produsul intern brut și consumul de energie electrică

există o relație foarte strânsă în cazul țărilor dezvoltate. În general, consumul de energie al țărilor vestice crește mai lent decât PIB-ul din regiune, cu aproximativ 2% pe an. În ultimii ani, cele mai mari creșteri ale consumului de energie s-au înregistrat în sectorul gazelor naturale (cu 4,2% în anul 2000) și hidronuclear (cu 2,6% pe an), în timp ce consumul de petrol brut s-a menținut constant. Consumul de energie prezintă un randament relativ ridicat în țările occidentale, în bună măsură, ca urmare a plasării industriilor intens consumatoare de energie în țările situate mai la periferia UE. Cu toate acestea, producția de energie și consumul țărilor UE este deosebit de mare. În prezent, balanța energetică primară a Europei de Vest și de Est utilizează un mix de combustibili relativ stabil, de mare randament energetic, care conține, în principal, *gaze naturale și petrol, energia electrică* deținând un rol din ce în ce mai ridicat în consumul final de energie. Gazele naturale, petrolul brut și materiile prime generează cel mai consistent grup de mărfuri ce fac obiectul schimburilor comerciale între estul și vestul continentului european. Federația Rusă constituie un factor-cheie în asigurarea securității energetice europene. SUA continuă să fie cel mai mare producător de cărbune din zonă, realizând o producție de peste 500 milioane de tone metrice pe an. Deși exportă doar 5% din această producție, SUA rămâne cel mai mare exportator de cărbune din zonă. În țările vest-europene, în intervalul 1980-2000, tendința producției de energie electrică a fost de creștere. În același interval, în țările din centrul Europei, cum sunt Ungaria, Polonia, Republica Cehă, Slovenia și Slovacia, producția de energie electrică a crescut, în timp ce în țări ca Estonia, Letonia, Lituania sau România, aceasta a scăzut. În anul 2000, în UE, cei mai mari producători de energie electrică erau Germania (571,4 teraWh), Franța (540,7 teraWh) și Marea Britanie (374,9 teraWh).

Cei mai mari consumatori de electricitate/locuitor s-au înregistrat în țările nordice (cu un maxim de 24.677 kWh în Islanda), dar și în America de Nord (Canada - 15.620 kWh, SUA - 12.367 kWh). *Cel mai mic consum de energie electrică* s-a înregistrat în Albania (986 kWh). Aproape jumătate din țările CEE dispun de centrale nucleare. În Franța și Lituania, aproximativ

75% din producția de electricitate este bazată pe exploatarea centralelor nucleare.

Tabelul nr. 9. Producția și consumul de energie electrică ale unor țări din Europa și America de Nord între anii 1980-2000

	Producția (teraWh)			Consumul anual pe locuitor (kWh)		
	1980	1990	2000	1980	1990	2000
Austria	42,0	50,4	62,6	4.807	6.071	6.457
Belgia	53,6	70,8	83,9	4.837	6.280	7.573
Danemarca	26,8	25,8	36,2	4.674	6.053	6.082
Finlanda	40,7	54,4	70,0	8.352	12.472	14.576
Franța	258,0	420,2	540,7	4.618	6.162	6.501
Germania	467,6	549,9	571,4	5.620	6.355	5.972
Grecia	22,7	35,0	53,8	2.272	3.202	4.067
Irlanda	10,9	14,5	24,0	2.876	3.783	5.312
Italia	185,7	216,9	276,6	3.195	4.078	4.733
Luxemburg	1,1	1,4	1,2	10.006	11.097	13.086
Olanda	64,8	71,9	89,6	4.361	5.256	6.150
Portugalia	15,3	28,5	43,8	1.686	2.738	3.758
Spania	110,5	151,7	225,1	2.716	3.677	4.720
Suedia	96,7	146,5	145,9	11.357	16.349	14.515
Marea Britanie	285,3	319,0	374,9	4.704	5.364	5.504
Cipru	1,0	2,0	3,4	1.567	2.763	4.463
Islanda	3,2	4,5	7,7	13.709	17.808	24.677
Malta	0,5	1,1	1,9	1.500	2.966	4.019
Norvegia	84,1	121,8	143,0	20.107	24.666	24.542
Elveția	49,2	55,8	67,4	6.257	7.491	7.304
Turcia	23,3	57,5	124,9	526	954	1.438
Albania	3,7	3,2	4,9	914	945	986
Bulgaria	34,8	42,1	40,9	3.952	4.595	4.102
Croația	9,2	9,2	10,7	2.007	3.173	2.794
Rep. Cehă	52,7	62,6	73,5	5.099	5.509	5.193
Estonia	18,9	17,2	8,5	4.290	5.380	5.280
Ungaria	23,9	28,4	35,0	2.735	3.571	3.368
Letonia	4,7	6,6	4,1	3.176	3.735	3.602
Lituania	11,7	28,4	11,4	3.188	3.850	3.852
Polonia	121,9	136,3	145,2	3.145	3.228	3.136
<i>România</i>	<i>67,5</i>	<i>64,3</i>	<i>51,9</i>	<i>2.861</i>	<i>2.964</i>	<i>2.578</i>
Slovacia	20,1	24,1	30,7	4.028	5.087	4.607
Slovenia	8,0	12,4	13,6	4.233	5.005	4.978
Canada	373,4	482,0	605,3	14.132	17.568	15.620

	Producția (teraWh)			Consumul anual pe locuitor (kWh)		
	1980	1990	2000	1980	1990	2000
Statele Unite	2.427,0	3.197,0	4.030,0	10.204	11.961	12.367
Israel	12,5	20,7	43,0	3.174	4.149	6.133

Sursa: Trends in Europe and North America, 2003, UNECE, p. 234

Consumurile de energie electrică ale marilor producători europeni sunt ceva mai mici decât ale unor țări care produc mai puțină energie, dar consumă mult mai multă. Se detașează net consumul de energie electrică al Luxemburgului - 13.086 kWh. De asemenea, Grecia, care producea în anul 2000 de aproape zece ori mai puțină energie electrică decât Franța, consuma cu doar 37% mai puțin decât aceasta, iar Spania care producea cu 61% mai puțin decât Germania, consuma doar cu 21% mai puțin decât aceasta.

Indicatori cei mai relevanți ai Uniunii Europene (27), pentru anul 2006 sunt:

- consumul brut de energie - 1825 milioane tone echivalent petrol (toe), stabil comparativ cu anul 2005;
- producția de energie a scăzut cu 2,3 procente față de anul 2005, fiind de 871 milioane toe;
- importurile nete de energie au crescut cu 2,4 procente față de 2005 ;
- rata dependenței energetice a crescut la 54 față de 53 procente, în anul 2005. (EUROSTAT iulie, 2008)

Mediul natural

În vestul Europei, *poluarea aerului* este mai accentuată în țările cele mai populate, cu economiile cele mai dezvoltate. Franța, Germania, Italia, Spania și Marea Britanie realizează cele mai ridicate emisii poluante. Emisia de bioxid de sulf era cea mai ridicată în Spania (1.535.000 tone în anul 2000) ca și emisia de compuși organici volatili (2.444.000 tone). La emisiile de oxizi de azot, Germania ocupa locul întâi (1.600.000 tone și respectiv 2.884.900 tone). Franța realiza cele mai ridicate emisii la oxizii de nitrați (248.000 tone) și la monoxidul de carbon (6.726.000 tone). Dintre țările central și est-europene, cel mai ridicat nivel de

poluare a aerului era realizat, în anul 2000, de Polonia. În topul celor mai mari 30 de poluatori europeni, din anul 2006, pe primele locuri sunt înscrise Grecia, Germania, Marea Britanie și Polonia (Avram A., 2007). Emisiile de CO₂ sunt considerate principala cauză a formării efectului de seră, având o contribuție de peste 50%. La acest capitol, de departe SUA este cel mai mare agent de generare. Nivelul poluării cu CO₂ produs de țările vest, central și est-europene plus F. Rusă, este aproximativ egal cu cel produs de SUA. Canada, Luxemburg și SUA sunt singurele țări din regiune, cu peste 15 t emisii de CO₂/locuitor, în timp ce SUA realizează 20,6 t CO₂/locuitor. Cea mai mare emisie de CO₂ este generată în cadrul producției de energie electrică și termică (30-50%). Un alt contributor important la acest tip de poluare în Europa de Vest și America de Nord este sectorul de transporturi. Poluarea produsă de Luxemburg provine în proporție de 60% din sectorul de transporturi, în timp ce transporturile dintr-o țară ca Norvegia sau Turcia contribuie cu 17-18% la acest tip de poluare.

1.6. Mesajul real al modernizării

Numeroase scrieri, aparținând unor economiști sau sociologi reputați, descriu “modernizarea” ca pe o etapă deosebit de prolifică și favorabilă dezvoltării societății umane. Din asemenea lucrări aflăm, de regulă, care au fost și sunt promisiunile și ofertele de bunăstare fără precedent ale “modernizării” și cum au influențat acestea modul de viață al omului obișnuit, la nivel global.

Huntington, de exemplu, ca și alți apologeți ai modernității, afirmă în *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale (1997)*, că modernizarea presupune pe lângă *industrializare și urbanizare, niveluri ridicate de alfabetizare, bogăție, mobilizare socială, structuri ocupaționale complexe și diversificate* – toate acestea oferind posibilitatea ca *oamenii să controleze și să modifice mediul*. Huntington compară impactul global al procesului de modernizare cu cel al nașterii civilizației umane, pe malurile Nilului sau ale Indusului, în urmă cu 7.000 de ani. Tot Huntington afirmă că *atitudinile și valorile, cunoașterea și cultura oamenilor aparținând unei societăți moderne diferă mult de cele tradiționale (op.cit.p. 98-99)*.

Incontestabil, o bună parte din ceea ce se înțelege astăzi prin “modernizare”, își are obârșia în Occident. Iar în măsura în care modernizarea se suprapune cu un anumit tip de „progres”, deoarece a existat într-adevăr un progres inovațional (identificat de la o vreme, pe nedrept am spune, cu “progresul *per se*”), care a accelerat, în diverse faze, dezvoltarea generală, dar și un progres non-inovațional, care a dus la răspândirea și consolidarea pe scară largă a modului de viață modern. Cele mai numeroase invenții tehnologice din ultimele două-trei secole s-au produs în spațiul occidental - începând de la motoarele Otto sau Diesel, cauciucul sintetic, tranzistorul sau automobilul, continuând cu descoperiri din lumea medicală precum antibioticele, insulina, vaccinul, sau anestezia. Acestea au schimbat radical destinul omenirii. Descoperirile din domeniul chimiei moderne (chimia petrolului, chimia alimentară, a firelor/ fibrelor sintetice, a materialelor plastice etc.) au reconfigurat efectiv lumea consumului prin mii de produse noi. Industriile de transporturi și telecomunicații au multiplicat de mai multe ori viteza schimbării în toate domeniile vieții. În domeniul artelor și divertismentului au apărut industria, tehnologii, tehnici, produse și mărci noi precum cinematografia/ filmul, radio-televiziunea, satelitul ș.a., iar în domeniul muzical au apărut noi instrumente precum vioara, saxofonul, pianul, orga, clarinetul, chitara electrică ș.a. Stilurile arhitectonice Gotic, Baroc sau Victorian dar și numeroase stiluri arhitectonice moderne aparțin, de asemenea, culturii vestice. Ipoteza potrivit căreia Occidentul ar fi un vârf de lance al modernizării și baza de pornire a globalizării, formulată întâia oară prin anii 1950-1960, a lansat totodată ideea că procesul de modernizare ar fi fost inevitabil, iar țările vestice s-ar afla pe o treaptă superioară de dezvoltare între celelalte state ale lumii. De aceea, țările occidentale ar reprezenta modelul cel mai demn de urmat și punctul de sprijin pentru toate celelalte state ale lumii. Nimic mai fals și mai lipsit de respect pentru cultura altor popoare care au evoluat și ele în legea lor, poate ceva mai discret, mai puțin agresiv și contribuind mai puțin decât Occidentul la ruina ecologiei terestre. Desigur, dincolo de asemenea teorii de sugestie grosier darwinistă, impregnate de un etnocentrism slab voalat și, poate, de aceea, frustrant și

greu de ignorat de către neoccidentali, există argumente obiective ce susțin teza modernizării globale prin inițiativă preponderent occidentală. În lucrarea sa „*Social and Cultural Dynamics*”, Sorokin clasifică societățile umane potrivit „mentalităților lor culturale” în *societăți ideatice, societăți senzitive și societăți idealistice* (Sorokin P., 1977). *Cultura „ideatică”* ar fi organizată în jurul ideii de Dumnezeu sau, în jurul unei surse de adevăr transcendente, dimensiunile materiale ale existenței fiind considerate secundare ca importanță. *Cultura „senzitivă”*, dimpotrivă, gravitează în jurul manifestărilor pragmatice, experiențiale și materiale ale realității, negând sau neglijând aspectele spirituale ale vieții. Combinarea celor două tipuri de societăți ar produce *cultura „idealistică”*, ce afirmă o sinteză a valorilor spirituale și pragmatice, trecută prin filtrul raționalității. Sorokin susține că societățile ar trece succesiv prin asemenea etape, modernizarea având loc într-o fază senzitivă, prin eliberarea individului de autocenzura religioasă. Așa numita emancipare a societății vest-europene de sub dominația intansigentă a perceptelor religioase, prin procesul de secularizare ar fi permis saltul Occidentului spre etapa modernizării care, potrivit apologeților săi ar fi adus lumii atâta bine. Dar modernizarea nu poate avea loc fără asimilarea la nivelul majorității a unor valori sociale precum promovarea inovației, a succesului, a concurenței, a democrației. Deși s-a dovedit cu prisosință că Occidentul are de câteva decenii puternici concurenți în Japonia sau mai nou în China, în ceea ce privește menținerea în topul modernizării, premisele europene ale acesteia, formulate încă din epoca iluministă, sunt încă fundamentale. Deși diferențele între culturi sunt ireductibile chiar și când avem în vedere societăți modernizate, fenomenul modernizării prezintă o bază comună - capitalismul adică economia concurențială, industrialismul, pragmatismul și oportunismul, serviciile publice, individualismul, democrația, inventica și artele. Toate acestea sunt încă argumente forte ale tendințelor de dezvoltare europene. Occidentalii s-au vrut stăpânii și *designer*-ii de necontestat ai bunăstării omului modern, atrăgându-l pe acesta prin numeroase promisiuni foarte

atractiv formulate (precum promisiunile din campaniile pentru alegeri), să colaboreze și să se implice masiv, adesea cu înțelegere și viață, în punerea în mișcare a sistemului capitalist.

Post factum însă, promisiunile modernității pot fi evaluate cu suficientă detașare și obiectivitate. În sinteză, prin reducerea lor la fapte, promisiunile modernității, ar putea suna și astfel: oamenii nu vor mai lucra în natură, ci în hale industriale, de obicei zgomotoase și presupunând diverse riscuri la adresa sănătății; nu vor mai trăi în locuințe construite pe principii simple, ecologice, în sate, ci în aglomerări urbane, în locuințe supraetajate. Orășenii, îndeosebi intelectualii, vor desfășura munci tot mai complexe, menite a supune natura și a o face să răspundă trebuințelor în creștere exponențială ale oamenilor. Din această cauză, lumea va deveni un loc intens populat cu obiecte și structuri de tot mai elaborată formalizare a contactelor dintre oameni...

Subliniem că, în principiu, *nu suntem partizanii denigrării integrale a faptelor modernității*, așa cum nu pledăm necritic nici pentru faptele ce țin de modul (stilurile) de viață tradițional(e). Tradiția, ca și modernitatea, are tarele sale, deși există un decalaj de proporții mari între cele două, din acest punct de vedere.

Încăntabil, modernitatea a determinat și evoluții benefice în spațiul dezvoltării umane. De-ar fi să ne referim doar la creșterea gradului de socializare a satisfacerii unor trebuințe vitale (cum sunt: educația sau asigurările sociale), la studierea bazelor științifice de raționalizare a consumului alimentar, la dezvoltarea conceptelor și practicilor de igienizare și salubritate a comunităților și, nu în ultimul rând, la conceptele și practicile de medicină modernă, vom înțelege că nimeni nu ar mai putea trăi în lumea de astăzi în absența unor asemenea beneficii. Faptele laudabile ale modernității sunt însă mult mai multe și, în mod sigur, ele nu au scăpat atenției promotorilor modernizării.

Desigur, în același timp, *ne putem întreba dacă nu cumva lumea ar fi evoluat mult mai benefic, fără a opta pentru modernizare, ori cum ar fi arătat, dacă ar fi conceput modernizarea în alți termeni, pornind, de exemplu, de la cultivarea și valorizarea altor dimensiuni ale potențialului uman.* Este greu de spus astăzi cum ar fi arătat lumea și care ar fi fost raportul dintre diversele domenii ale trebuințelor omului, dacă prin proiectul iluminist nu s-ar fi recurs la marginalizarea vieții

religioase a popoarelor ori dacă, în cadrul școlilor publice, s-ar fi predat, de exemplu, pe aceeași treaptă de importanță cu matematica, elementele creștine de cunoaștere și de practică spirituală.

Tot ce putem ști este că, în prezent, unele societăți occidentale se decid de multe dintre realizările sau obiceiurile pe care le-au căpătat oamenii și națiunile în decursul perioadei de modernizare.

Nu subscriem la ideile lui Patapievi (1995), potrivit cărora este bine ca un stat să se decidă de modernizare doar după ce s-a modernizat deja. *Nu credem* (cum credeau comuniștii despre comunism) *că modernizarea constituie o fatalitate în destinul omenirii și că trebuie neapărat să experimentăm marile erori făcute de alții, pentru a se chema că am învățat din propriile greșeli.* De altfel, în multe domenii, am și făcut asta, în bună măsură.

În cele ce urmează, vom fi îndeosebi criticii unor *tare ale modernității* care, în opinia noastră, au adus și aduc încă numeroase prejucții maselor de oameni, sensibile nediscriminatoriu la ispita modernității, *semnalând unele idei alternative ce pot duce la diminuarea acestora.* După cum se știe, anterior perioadei iluministe, *modelul uman dominant* în spațiul occidental și cu atât mai mult în cel est-european era centrat pe virtuțile creștine. Chiar și S. Huntington afirmă că *“întâi catolicismul, apoi catolicismul și protestantismul este, din punct de vedere istoric, singura caracteristică foarte importantă a civilizației occidentale”* (op. cit., p. 101). Valorile creștine au fost experimentate (la început și în domeniul public, iar mai târziu doar în domeniul privat), de tot mai mulți oameni până astăzi, potrivit autenticității și puterii de credință a fiecărei persoane. Astfel se explică faptul că, în pofida practicilor de laicizare ale societăților moderne, există și în prezent creștini autentici.

Dar în masa socială au existat, în fiecare epocă istorică, și persoane pentru care valorile creștine s-au dovedit dificil de asimilat în integralitatea lor. Aceștia au fost și sunt încă percepuți ca excepții în masa socială, cel puțin în estul Europei, unde s-au menținut ori s-au revigorat spațiile comunitare predominant creștine.

În fiecare epocă istorică, omenirea s-a luptat cu natura sa duală, oscilând *între polii imposibil de reconciliat ai moralei creștine,*

adică binele sau răul, Dumnezeu sau satana. Poate în nici unul dintre domeniile vieții sociale, acest fapt nu a fost atât de polarizant ca în sfera educației și a satisfacerii trebuințelor de consum ale omului.

Prin spiritualizarea naturii sale și a lumii care i s-a încredințat de Dumnezeu, omenirea a fost chemată să tranșeze manifestările gregare ale materialității, să trăiască în realități tot mai elevate și subtile, mai apropiate de domeniul divin al manifestărilor lui Dumnezeu.

Pe de altă parte, prin materializarea impulsurilor sale și transformarea lumii prin intervenții de ordin fizic, natura umană a fost și este, poate mai intens decât oricând în istorie, ademenită spre cufundarea în utilitarism, îndepărtându-se de domeniul spiritual și înglodându-se astfel tot mai adânc în zona de necesitate a legii. Sfântul Ap. Pavel afirmă că: *“Legea e desăvârșită prin credință, iubire și sfințenie. Căci voi fraților ați fost chemați la libertate; numai să nu folosiți libertatea ca prilej de a sluji trupului, ci slujiți unul altuia prin iubire. Căci toată Legea se cuprinde într-un singur cuvânt, în acesta: lubește pe aproapele tău ca pe tine însuși... Zic dar: În Duhul să umblați și să nu împliniți pofta trupului. Căci trupul pofteste împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului; căci acestea se împotrivesc unul altuia, ca să nu faceți cele ce ați voi. Iar de vă purtați în Duhul nu sunteți sub Lege. Iar faptele trupului sunt cunoscute, și ele sunt: adulter, desfrânare, necurăție, destrăbălare, închinare la idoli, fermecătorie, vrajbe, certuri, zavistii, minii, gâlcevi, dezbinări, eresuri, pizmuri, ucideri, beții, chefuri și cele asemenea acestora, pe care vi le spun dinainte, precum dinainte v-am și spus, că cei ce fac unele ca acestea nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu. Iar roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credința, blândețea, înfrânarea, curăția. Împotriva unora ca acestea nu este lege” (Galateni, 5, 13-23).*

Absolut memorabile cuvintele Sfântului Apostol Pavel!

Să vedem însă cum au reușit promotorii modernismului să-și introducă propriul program în conștiința europenilor și care a fost în realitate mesajul lor.

Modernitatea, asemenea unui alt cal troian al istoriei omului (P. Muller, 2003) a încercat să deturneze atenția generală dinspre

calea indicată de Hristos pentru ieșirea din suferință spre o nouă direcție de evoluție. Amintind metafora propusă de Otto Neurath cu privire la procesul de modernizare a Occidentului, H.R. Patapievici afirmă că modernitatea a fost o încercare de a repara corabia omenirii din mers, aceasta aflându-se deja în largul mării. Prin peticiri succesive, imaginea de ansamblu a lumii avea să se schimbe total, după numai câteva secole de asemenea intervenții (2005, p. 71).

Ceea ce nu a observat însă Patapievici este că, de fapt, căpitanul nu a încercat atât să peticească barca modernității, cât să-i schimbe ruta. El a făcut aceasta fluturând prin fața celor îmbarcați o libertate iluzorie și o promisiune de bunăstare discutabilă și, în orice caz, profund discriminatorie. Respectivul promisiuni puteau fi materializate însă (căci despre tehnici de materializare este vorba) numai cu un anumit preț...

În concluzie, în mai multe rânduri, a trimis Dumnezeu Mesageri pe Pământ, să le spună oamenilor cum să trăiască spre a-și împlini menirea, experimentând cât mai puține nevoi și suferință. Deși esența Mesajelor a fost cam aceeași (pentru că nu există decât o singură realitate globală și un unic Adevăr Absolut), mesajele au fost din ce în ce mai precise și mai categorice. Fiecare dintre Mesageri, la plecarea de pe Pământ, a lăsat în urmă o nouă religie și o omenire oarecum schimbată, aflată pe punctul de a reformula, într-o nouă sinteză, răspunsul la Mesajul primit. Așadar, a venit Moise să le vorbească despre existența unui singur Dumnezeu și să dezrădăcineze înclinația obstinată a oamenilor de a-și face (ca și astăzi) idoli din tot soiul de lucruri ale acestei lumi. Patruzeci de ani i-a târât prin pustiu pe conașionali săi pentru a-i învăța respectul și ascultarea de Dumnezeu! Când a plecat, Moise a lăsat în urmă o nouă etică și un nou stadiu al relațiilor dintre oameni și Dumnezeu! A venit apoi Buddha. Și El le-a spus: atenție, fraților, vă aflați într-o mare iluzie risipindu-vă timpul și energiile spre a dobândi lucrurile acestui Pământ! Ca să ieșiți din suferință și din nevoi, nu într-acolo trebuie să priviți, ci trebuie să vă opriți din goana voastră ne-bună, să vedeți întâi ce știți cu adevărat despre voi înșivă, ca și despre tot ce există. Doar așa veți putea constata treptat că scăpați de necazuri! Au mai venit și alții, care le-au spus oamenilor lucruri asemănătoare...

Când lumea aceasta atinsese apogeul uitării și înstrăinării

de Dumnezeu, s-a pogorât *Însuși Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos*. Acesta a deranjat pe foarte mulți pentru că le-a spus mult mai răspicat decât înaintașii Săi: atenție, fraților, poate că este ultima dată când vi se spune de sus! Pocățiți-vă, căci s-a apropiat Împărăția Cerurilor! Vă aflați într-o mare eroare preapătîmind pentru bunurile acestui pământ! Căutați întâi cele ale Tatălui din Ceruri și cele necesare vieții vi se vor adăuga vouă! Căci Tatăl vă iubește, vă cunoaște și vă va trimite ce vă trebuie, că nu v-a trimis aici să-și cheltuie veșnicia cu noi fără rost! Nu aveți a vă întrece decât fiecare pe sine însuși în înălțimea virtuților! Și dacă cineva pofteste să ia crucea celui mai mare, atunci să se pună în serviciul tuturor oamenilor, ca un Fiu al lui Dumnezeu!

I-au văzut oamenii pe Mesagerii Cerești întrecându-se în fapte ce păreau de-a dreptul minuni, având în vedere ce poate un om cu credință puțină. *L-au văzut pe Hristos vindecând orbii și doi schilozii ori dând de mâncare la mii de suflete din cinci pâini și doi pești. L-au văzut potolind furtuna și mergând pe apă. L-au auzit proorocind. L-au văzut înviind morții!* Iar El i-a asigurat că *nu doar fapte de acest fel, ci fapte mult mai mari vor putea să facă și ei dacă vor avea credință în Tatăl, în Duhul Sfânt și în El. Și dacă El a spus aceste lucruri, cu siguranță, așa este, pentru că Numele lui Hristos este chiar Adevărul!*

După plecarea fiecărui Mesager, întotdeauna a urmat o perioadă mai lungă sau mai scurtă de descumpănire generală. După Moise nu se mai putea trăi ca înainte de Moise, pentru că oamenii se schimbaseră, aveau alte așteptări de la viață. De asemenea, după Iisus Hristos, oamenii nu mai puteau trăi ca în vremea lui Moise, deoarece o schimbare spirituală radicală, fără precedent în istorie, se produsese în câmpurile subtile ale omenirii (v. R. Steiner, 1997). O mulțime imensă de oameni devenise dispusă să creadă și să urmeze până la capăt îndemnurile Mesagerilor lui Dumnezeu. Și, într-adevăr, *mulți, fiecare pe măsura credinței, au început să facă fapte ce semănau cu ale lui Moise, Buddha sau Hristos. Unii dintre Apostolii lui Hristos au înviat morții. Pentru vindecări chemau Duhul lui Dumnezeu, de comunicat la distanță comunicau fără greș cu gândul, mai scriind câte o scrisoare, doar pentru a rămâne spre mărturie în vremurile mai tulburi, ca cele pe care tocmai le trăim. Când aveau de mers undeva, nici nu gândeau până la capăt și,*

*nu se știe cum, erau deja acolo. Satisfacerea trebuințelor vieții devenise pentru ei o joacă de copii, nu doar pentru că aveau foarte puține, dar și câte mai erau, le împlinea pe negândite, înainte de cerere. În prezent există mii, poate chiar zeci de mii de mărturii asupra acestor fapte, deopotrivă în muzeele, librăriile sau bibliotecile din Occident și Orient. Calendarele creștine amintesc mii de sfinți ce au trăit asemenea fapte, deși pe cei mai mulți îi știe doar Bunul Dumnezeu. Dar au venit unii mai târziu (cam după 1.700 de ani de la Nașterea lui Hristos), care au spus că știu o *scurtătură (numită modernizare)* spre bunăstare și fericire, mai puțin pretențioasă și solicitantă decât calea sfințeniei. Ei au promis o spectaculoasă îmbogățire a vieții, pentru că *trebuințele aveau să crească fără încetare! Progresul tehnic va satisface însă toate trebuințele, inventând chiar unele noi!* Oamenii vor cunoaște atâtea *plăceri* încât singurul necaz va fi că nu vor ști ce să aleagă întâi! Peste un secol-două, lumea va fi de nerecunoscut! Plăcerile stomacului vor deveni una din marile rațiuni ale vieții, pentru că mulți nici nu vor mai voi să știe de alte lucruri! Nu va mai fi nevoie de exersarea capacităților mentale pentru comunicarea la distanță, pentru că se va inventa (video)telefonul (de care chiar și când lumea va voi să scape n-o să mai poată). Serviciile adresate timpului liber vor ocupa continuu mintea omului și, nu în ultimul rând, îi vor cultiva condiția fizică. Nici *look-ul* omului nu va mai rămâne cum l-a îngăduit Dumnezeu, căci industria modei, cosmetica și chirurgia plastică vor cheltui infinite energii spre înlăturarea nemulțumirilor (bineînțeles, pe ale celor dispuși să plătească bine pentru asta)! Pentru deplasare se vor inventa mașini, avioane, rachete și, cine mai știe ce. Pentru energie se vor muta munții și se vor construi centrale atomice...*

Față de toate aceste beneficii și încă multe altele, ce se vor descoperi în timp, vor fi doar unele mici neajunsuri. În primul rând, planeta s-ar putea să iasă cam șifonată din tot acest proces. Monoxidul de carbon, ce va otrăvi aerul de dragul vitezei, va fi observat îndeosebi la mașinile celorlalți. Dacă se vor naște copii malformați din cauza iradierii, vom observa că există și alte cauze, așa că ce mai contează una în plus sau în minus. De asemenea, nu se poate garanta bunăstarea celorlalte regnuri. Între noi fie spus, unele dintre acestea se vor naște doar spre a muri cu miliardele, pentru că trebuințele omului, ca suveran al

planetei, trebuie încurajate. Mai există un mic neajuns. Nu toți oamenii vor beneficia de *progresul modern*, deoarece resursele materiale au prostul obicei de a fi limitate. Nici locuri de muncă nu se vor găsi pentru toți cei care vor dori să aibă acces pe calea acceptată social la aceste imense beneficii. Deși se va inventa protecția socială, vor rămâne totuși întotdeauna indivizi obligați să se mulțumească cu incredibil de puțin pentru a rămâne în viață (abonați ai protecției sociale) ori care - pentru a rosti adevărul până la capăt - va trebui să moară mai devreme. Există însă o soluție magică, ce înlătură inconvenientele: concurența! Câștigă cine este mai tare! Câștigă cine este mai îndrăzneț! Câștigă cine obține primul informația (și eventual reușește să o monopolizeze)! Câștigă cine se pricepe să-i pună la lucru pe ceilalți! Câștigă cine reușește să învingă hățișul, cursa infernală și birocrăția resurselor! Câștigă cine își folosește ingenios rațiunea și se arată fără milă! Oricum, *așa-numita morală a modernității este oarecum vagă și foarte elastică*, fiind un *rezultat al consensului social* și deci respectarea ei (între noi fie vorba) poate fi în linii mari opțională! Mai există o soluție miraculoasă! Justiția socială! Cu unele excepții, mereu mai multe și totdeauna scuzabile, toată lumea stă la coadă și primește după merit! Care vor fi criteriile meritocrației, aceasta-i o altă problemă controversată, deci nu se va dezbate chiar public. În această privință, publicul larg nu va avea nici un cuvânt de spus. Va lua notă de hotărârile și legile statului de drept. Nimeni nu va fi dator să dea seama despre cum trăiește în viața privată ori cum a reușit să facă primul milion! Dar *dacă este prins că a încălcat legea, a trișat ori a furat un cent, vai și-amar de capul lui (și aici, de la caz la caz)! Așadar, totu-i să nu fii prins și să nu te înghită peștii mai mari!*H.R. Patapievici, un reputat apologet al modernității, a scăpat (probabil involuntar) o frază, într-una din remarcabilele lui cărți: *astăzi, când Europa și după ea, întreaga lume, este cuprinsă de o neîncredere din ce în ce mai articulată față de proiectul iluminist al modernității, România (din fericire, mereu o întârziată a acelei istorii care a aruncat lumea în tentaculele secularizării, n.a.) încearcă totuși să își ducă la bun sfârșit propriul ei proiect de modernizare...* (2005, p. 27).

Desigur, Europa are motive foarte serioase să nu mai aibă încredere în proiectul care a aruncat lumea în marasmul axiologic

al perioadei de modernizare. Numai că Patapievici nu înțelege, precum probabil nici Europa nu înțelege încă pe deplin, care sunt fundamentele reale, dar aparent insondabile, ale neîncrederii sale în proiectul iluminist. Deși Modelul Hristic a fost propus popoarelor europene de două mii de ani, niciodată o întregă societate nu și-a asumat acest model în mod autentic. Cauzele acestui fapt vizează, în primul rând, autoindulgența cu care mulți dintre oameni își evaluează profilul moral-spiritual, poate și ca urmare a unei continue precarități și precarizări a educației de acest tip, în rândurile maselor largi, de-a lungul secolelor. Numeroase scrieri ale Sfinților Părinți ai Bisericilor Creștine (paterice, lavsaicoane, biografii ș.a.) atestă însă că cei care cu rea-credință au ignorat acest model, invariabil au sfârșit-o prost. Într-adevăr, în spațiul euro-atlantic, ca și în alte spații în diverse timpuri, comunități întregi au avut aparent inexplicabile probleme. Marile personalități spirituale ale Orientului sau creștin ortodoxe au proorocit asemenea evenimente, cu o precizie impresionantă, oferind spre cunoașterea generală și unele variante de destin care, dacă ar fi fost urmate, ar fi scăpat lumea de multă suferință.

Modelul uman Hristic are caracter universal și peren, adresându-se celor mai înalte aspirații pe care o ființă le poate dobândi într-o viață de om.

Modelul uman modern, fiind robul diverselor mode și tenduri culturale, al diverselor modele de socializare și conjuncturi economice (pe care el însuși le secretă) are prin excelență *un caracter perisabil, generând o uriașă risipă de energii și capacități umane*. Pe bună dreptate, I. Bădescu afirmă în *Noologia*: *"faptul că oamenii consumă, se distrează, se ceartă, seucid, nu este decât simptomatologia unei stări mai adânci în care descoperim dezechilibrele spirituale, suferința spiritului, maladiile destinului creator, adică tocmai condiția spirituală a omului"* (2002, p. 128).

2. Situații și comportamente sociale extreme în perioada (post)modernă

2.1. Cei relativ puțini care consumă mult. Consumerismul

Judecând după nivelul bunăstării pe care l-au atins națiunile occidentale (ca și unele dintre țările ce s-au modernizat

inspirându-se de la occidentali), iar mai de curând, unele segmente ale populațiilor din țările central și est-europene întoarse la capitalism după '89, s-ar putea spune că, în multe privințe, promisiunile celor care au inițiat modernizarea lumii au fost îndeplinite. Într-adevăr, pentru cei mai mulți dintre consumatorii cu venituri mari din aceste țări, principala problemă nu este aceea de a se proteja împotriva riscurilor economice clasice (lipsa de hrană, adăpost, îmbrăcăminte ș.a.), ori de a-și satisface trebuințele curente, comune foarte multor oameni, ce vizează apartenența la civilizația modernă (o locuință înzestrată cu numeroase obiecte casnice, autoturism, comunicații, asistență medicală modernă ș.a.). Cei mai mulți dintre acești consumatori se orientează acum spre explorarea și satisfacerea unor *trebuințe de tip postmodern*, tot mai sofisticate, tot mai rafinate și tot mai costisitoare. Este vizat consumul unor bunuri și servicii *“de firmă”* (calitatea produselor, dar, în primul rând, prețurile foarte mari practicate de anumite firme, atestând reușita economică a consumatorilor care își permit să cumpere produsele lor), apoi consumul cultural, consumul de artă, consumul unor obiecte de lux, accesul la rețele de distribuție a anumitor bunuri de serie mică sau chiar unicate, accesul la informația foarte scumpă, înscrierea în anumite cluburi ș.a. Într-un asemenea context socioeconomic, nu mai miră pe nimeni faptul că, în anul 2003, la nivel mondial, populația din ultima chintilă (20%) aferentă țărilor cu cele mai ridicate venituri:

- consuma peste 58% din producția totală de energie a lumii (în timp ce, cei mai săraci 20% consumau mai puțin de 4% din aceasta);
- deținea 74% din totalul liniilor telefonice (în timp ce, 20% dintre cei mai săraci dețineau doar 1,5% dintre acestea);
- consuma 84% din producția de hârtie mondială (în timp ce, cei mai săraci 20% consumau doar 1,1% din aceasta);
- deținea în proprietate 87% din vehiculele care circulă în lume (în timp ce, cei mai săraci 20% dețineau doar 1% din acestea) (*Global Issues, A. Shah, 2004*).

Pentru a satisface cerințele tot mai mari de bunuri și servicii ale celor care pot plăti bine, *sistemul economic mondial actual exploatează nemilos resursele Pământului* dar, pe de altă parte, *le și risipește* prin intermediul unor procese tehnologice de slab

randament și intens poluante, *amenințând astfel întreaga biosferă*. *Suprapopularea* este invocată frecvent ca argument și scuză pentru toate acestea, dar statisticile *infirmă clar acest argument, de vreme ce aceia care consumă cel mai mult sunt relativ puțini, iar cei foarte mulți consumă relativ puțin*. Așadar, presiunea fără precedent a trebuințelor de consum din perioada modernă asupra mediului înconjurător a fost determinată tocmai prin excesele celor bogați.

Tabelul nr. 10. Distribuția veniturilor /consumului în diverse țări

Țara	Anul cercetării	Indicele Gini	Ponderea în total a veniturilor sau consumului						
			Cei mai săraci 10%	Cei mai săraci 20%	A doua chintilă	A treia chintilă	A patra chintilă	Cei mai bogați 20%	Cei mai bogați 10%
Albania	2002 ^{a,b}	28,2	3,8	9,1	13,5	17,3	22,8	37,4	22,4
Australia	1994 ^{d,e}	35,2	2,0	5,9	12,0	17,2	23,6	41,3	25,4
Belgia	1996 ^{d,e}	25,0	2,9	8,3	14,1	17,7	22,7	37,3	22,6
Brazilia	1998 ^{d,e}	59,1	0,5	2,0	5,7	10,0	18,0	64,4	46,7
Bulgaria	2001 ^{d,e}	31,9	2,4	6,7	13,1	17,9	23,4	38,9	23,7
Canada	1998 ^{d,e}	33,1	2,5	7,0	12,7	17,0	22,9	40,4	25,0
Africa Centrală	1993 ^{a,b}	61,3	0,7	2,0	4,9	9,6	18,5	65,0	47,7
China	2001 ^{a,b}	44,7	1,8	4,7	9,0	14,2	22,1	50,0	33,1
Hong Kong, China	1996 ^{d,e}	43,4	2,0	5,3	9,4	13,9	20,7	50,7	34,9
Republica Cehă	1996 ^{d,e}	25,4	4,3	10,3	14,5	17,7	21,7	35,9	22,4
Danemarca	1997 ^{d,e}	24,7	2,6	8,3	14,7	18,2	22,9	35,8	21,3
Finlanda	2000 ^{d,e}	26,9	4,0	9,6	14,1	17,5	22,1	36,7	22,6
Franța	1995 ^{d,e}	32,7	2,8	7,2	12,6	17,2	22,8	40,2	25,1
Georgia	2001 ^{a,b}	36,9	2,3	6,4	11,4	16,1	22,6	43,6	27,9
Germania	2000 ^{d,e}	28,3	3,2	8,5	13,7	17,8	23,1	36,9	22,1
Grecia	1998 ^{d,e}	35,4	2,9	7,1	11,4	15,8	22,0	43,6	28,5
Ungaria	1999 ^{a,b}	24,4	2,6	7,7	13,4	18,0	23,4	37,5	22,8
India	1999-2000 ^{a,b}	32,5	3,9	8,9	12,3	16,0	21,2	41,6	27,4
Indonezia	2002 ^{a,b}	34,3	3,6	8,4	11,9	15,4	21,0	43,3	28,5
Iran	1998 ^{a,b}	43,0	2,0	5,1	9,4	14,1	21,5	49,9	33,7
Irlanda	1996 ^{d,e}	35,9	2,8	7,1	11,8	15,8	22,0	43,3	27,6
Israel	1997 ^{d,e}	35,5	2,4	6,9	11,4	16,3	22,9	44,3	28,2
Italia	2000 ^{d,e}	36,0	2,3	6,5	12,0	16,8	22,8	42,0	26,8
Japonia	1993 ^{d,e}	24,9	4,8	10,6	14,2	17,6	22,0	35,7	21,7
Iordania	1997 ^{a,b}	36,4	3,3	7,6	11,4	15,5	21,1	44,4	29,8
Letonia	1998 ^{d,e}	32,4	2,9	7,6	12,9	17,1	22,1	40,3	25,9
Lituania	2000 ^{a,b}	31,9	3,2	7,9	12,7	16,9	22,6	40,0	24,9
Luxemburg	2000 ^{d,e}	30,8	3,5	8,4	12,9	17,1	22,7	38,9	23,8
Moldova	2001 ^{a,b}	36,2	2,8	7,1	11,5	15,8	22,0	43,7	28,4
Mongolia	1998 ^{a,b}	44,0	2,1	5,6	10,0	13,8	19,4	51,2	37,0
Nepal	1995-1996 ^{a,b}	36,7	3,2	7,6	11,5	15,1	21,0	44,8	29,8
Olanda	1994 ^{d,e}	32,6	2,8	7,3	12,7	17,2	22,8	40,1	25,1

Țara	Anul cercetării	Indicele Gini	Ponderea în total a veniturilor sau consumului						
			Cei mai săraci 10%	Cei mai săraci 20%	A doua chintilă	A treia chintilă	A patra chintilă	Cei mai bogați 20%	Cei mai bogați 10%
Noua Zeelandă	1997 ^{d,e}	36,2	2,2	6,4	11,4	15,8	22,6	43,8	27,8
Norvegia	2000 ^{d,e}	25,8	3,9	9,6	14,0	17,2	22,0	37,2	23,4
Polonia	1999 ^{a,b}	31,6	2,9	7,3	11,8	16,2	22,2	42,5	27,9
Portugalia	1997 ^{d,e}	38,5	2,0	5,8	11,0	15,5	21,9	45,9	29,8
România	2000 ^{a,b}	30,3	3,3	8,2	13,1	17,4	22,9	38,4	23,6
Federația Rusă	2000 ^{a,b}	45,6	1,8	4,9	9,5	14,1	20,3	51,3	36,0
Singapore	1998 ^{d,e}	42,5	1,9	5,0	9,4	14,6	22,0	49,0	32,8
Republica Slovacă	1996 ^{d,e}	25,8	3,1	8,8	14,9	18,7	22,8	34,8	20,9
Slovenia	1998-1999 ^{d,e}	28,4	3,6	9,1	14,2	18,1	22,9	35,7	21,4
Spania	1990 ^{d,e}	32,5	2,8	7,5	12,6	17,0	22,6	40,3	25,2
Suedia	2000 ^{d,e}	25,0	3,6	9,1	14,0	17,6	22,7	36,6	22,2
Elveția	1992 ^{d,e}	33,1	2,6	6,9	12,7	17,3	22,9	40,3	25,2
Turcia	2000 ^{a,b}	40,0	2,3	6,1	10,6	14,9	21,8	46,7	30,7
Ucraina	1999 ^{a,b}	29,0	3,7	8,8	13,3	17,4	22,7	37,8	23,2
Marea Britanie	1999 ^{d,e}	36,0	2,1	6,1	11,4	16,0	22,5	44,0	28,5
SUA	2000 ^{d,e}	40,8	1,9	5,4	10,7	15,7	22,4	45,8	29,9

Notă: a) Datele se referă la ponderea consumului aferent decilei/chintilei de populație respective;

b) Ierarhizare după consumul/locuitor;

c) Date urbane;

d) Datele se referă la ponderea veniturilor aferente decilei/chintilei de populației respective; e) Ierarhizare după nivelul veniturilor/locuitor.

Sursa: UN, 2004, World Development Indicators, p. 60-62.

Pornind de la constatarea aceasta, în anul 1998, PNUD a realizat o listă a priorităților existente în prezent în sfera consumului populațiilor sărace, indicând totodată existența unor cheltuieli ce ar putea fi considerate excesive, atât din perspectiva raționalității științifice din domeniul consumului, cât și din perspectiva percepției majorității oamenilor.

Tabelul nr. 11. Cheltuieli necesare și destinații ale unor cheltuieli ce ar putea acoperi unele nevoi umanitare, într-o normalitate mai blândă pentru toți locuitorii lumii

	Ar costa (mld. \$ SUA)	Costă (mld. \$ SUA)
Asigurarea educației primare pentru fiecare persoană care trăiește în lume	6	
- producția de cosmetice a SUA		8
Asigurarea apei potabile și a unor condiții minime de igienă pentru fiecare persoană	9	
- producția de înghețată în Europa		11
Asigurarea sănătății reproductive pentru toate femeile din lume	12	
- producția de parfumuri din Europa și SUA		12
Asigurarea unui pachet de servicii de sănătate de minim (de bază) și un aport alimentar standard pentru fiecare persoană	13	
- hrana animalelor de casă (pets) din Europa și SUA		17
- distracții mărunte ale oamenilor de afaceri din Japonia		35
- țigările din Europa		50
- băuturile alcoolice din Europa		105
- drogurile din lume		400
- cheltuielile militare din lume		780
TOTAL	40	1418

Sursa: PNUD, 1998.

Prin alocarea măcar a unei părți din resursele irosite, spre prioritățile menționate, s-ar putea înlătura multe dintre neajunsurile actualei noastre lumi. Excesele consumeriste nu sunt însă doar cele semnalate de PNUD, în tabelul nr. 11, ci mult mai multe. Asemenea practici sunt prezente chiar și în consumul unor persoane cu venituri mai mici.

Redirecționarea unor cheltuieli excesive, spre idealuri umanitare, nu este posibilă însă decât în urma unor mutații majore în conștiința socială, publică și a fiecărei persoane.

Puțini dintre oameni își dau seama însă că Dumnezeu a înzestrat lumea noastră, spre încercarea multora, cu resursele de

care omenirea are nevoie pentru a se dezvolta armonios, în fiecare etapă a ascendenței sale în sensul îndumnezeirii, și nu pentru a excela în risipă.

Când resursele sunt deturnate însă de la destinația lor firească, în domeniul trebuințelor omului iau naștere tot felul de aberații, așa cum constatăm că se întâmplă în prezent. Iată deci, cât de ușor i-ar fi omenirii să rezolve câteva probleme esențiale ce vizează calitatea vieții la nivel global, renunțând, să zicem, doar la consumul de țigări sau la mai puțin de jumătate din cheltuielile pentru băuturile alcoolice din Europa. De oameni depinde însă *cum sunt distribuite resursele de dezvoltare, în general, și spre ce dimensiuni ale dezvoltării umane, în special.*

Nu pledăm aici pentru un egalitarism care, oricum, nu ar compensa unele deficite umane ce țin de rațiuni mult mai profunde ale dinamicii existențiale și vizează, în ultimă instanță, conjunctura spirituală a misiunii personale a fiecărei persoane. *Dar când miza esențială a oricărei decizii privind distribuția resurselor, o constituie însăși dezvoltarea umană, nici o jertfă nu este prea mare. Cu atât mai mult, dacă jertfa respectivă înseamnă a scăpa de a doua cauză a mortalității planetare (fumatul) întreaga Europă.*

Desigur, mulți pot argumenta că fenomenul numit *consumerism* are și efecte pozitive... Nu subscriem la această opinie, dimpotrivă! Având în vedere amploarea uriașă a impactului său negativ, în nenumărate sfere ale vieții, începând cu sfera ecologică și încheind cu tendințele de spiritualizare ale fiecărei persoane de pe planetă, a gândi astfel dovedește mult cinism.

În Uniunea Europeană, veniturile din reclama comercială ale producătorilor de televiziune, s-au situat în ultimii ani, undeva între 620 și 930 milioane de dolari. *Se face reclamă la orice produs, începând de la cele mai intime accesorii până la cele mai exorbitante palate.* Casele moderne și mai ales cele postmoderne, în pofida revoluționării arhitecturii urbane ori poate tocmai datorită acesteia, trebuie să fie cât mai scumpe, să înglobeze cât mai multe obiecte, să satisfacă tot mai multe trebuințe (*Anup Shah, 2003*).

Mulți vor spune, desigur, și ce, nu-i bine pentru afaceri? Problema este că *binele acesta al unora nu mai poate dura, de*

vreme ce impune costuri globale inadmisibile pentru o specie căreia îi place să se creadă cea mai inteligentă.

A venit vremea ca raționalitatea umană să abordeze mult mai curajos și mai deschis problemele globale și nu să se preocupe doar de profitul personal, familial, de clan sau chiar național!

A venit timpul ca oamenii să se întrebe, unde vom ajunge dacă fiecare va aștepta ca altul să fie cel care își asumă riscurile înfruntării deschise a răului ce poartă diverse nume astăzi în lume.

Este vremea ca fiecare consumator, înainte de a cumpăra un produs ori a solicita un serviciu, să-și pună întrebări de acest fel:

- cum sunt fabricate bunurile pe care le consumăm și de unde se obțin resursele necesare producerii acestora;
- care este impactul procesului de fabricație presupus de obținerea unui produs asupra mediului înconjurător, asupra societății, asupra anumitor categorii de persoane, asupra celorlalte viețuitoare de pe pământ;
- care sunt agenții economici care influențează alegerile pe care noi le facem în consum;
- cum ar putea fi produsele fabricate cu mai puține sacrificii pe seama mediului și a altor ființe;
- care sunt cu adevărat produsele necesare, indispensabile vieții, și care sunt produsele redundante sau produsele de lux;
- cum se schimbă consumul când societatea și valorile sociale se schimbă;
- cum influențează publicitatea percepția trebuințelor; care reclame ar trebui permise și care nu, din perspectiva diminuării fenomenului consumerist;
- cum poate fi redirecționată, în mod cu adevărat util, forța de muncă eliberată din industriile și activitățile redundante;
- cum influențează cultura modernă consumul;
- cum influențează consumul instituțiile politice și publicațiile acestora;
- cum influențează consumul natura relațiilor dintre oameni;
- cum influențează oferta de bunuri și servicii actuală valorile asumate de consumatori ș.a.

2.2. Consumerismul în rândurile copiilor occidentali

Un aspect tot mai îngrijorător, în domeniul consumerismului occidental, îl constituie *cultivarea intensă a deprinderilor consumeriste în rândurile copiilor*, cu efecte dintre cele mai nocive, atât în privința formării profilului psihologic al tinerelor generații, cât și în ceea ce privește cultivarea unor deprinderi sănătoase de viață.

Totul a început în secolul trecut, spre sfârșitul anilor '30, când guvernul federal american a început să se preocupe de *statutul copilului în societatea americană*. După *Conferința de la Casa Albă privind protecția și sănătatea copilului*, Herbert Hoover a stabilit că, în SUA, copiii sunt ființe independente, cu preocupări proprii, particulare și a recomandat părinților să asigure copiilor lor camere speciale pentru joacă, un dormitor pentru fiecare copil, mobilă adecvată și jucării, deoarece ei trebuie lăsați să-și aleagă singuri obiectele utile, asemenea experiențe afectând dezvoltarea personalității (R. Robbins, 1999, p. 24-25).

Este adevărat, prin asemenea experiențe, personalitatea copiilor se dezvoltă, dar se dezvoltă și *simțul posesivității, egoismul, orgoliul și, în general, copiii învață că își pot exprima personalitatea, în primul rând, prin acumularea de cât mai multe obiecte, eventual cât mai costisitoare, cât mai moderne*.

În decursul ultimelor trei decenii rolul copiilor în societatea americană s-a schimbat radical. Între altele, ei au devenit actori principali ai consumerismului american, deținând o putere de influență asupra mersului general al afacerilor care rivalizează cu cea a adulților.

În SUA, anual, numai pentru reclamele vizând consumul de bunuri și servicii destinate copiilor, sunt cheltuite, pe puțin, 2 miliarde de dolari (MediaChannel).

Copiii înșiși dețin o enormă putere de cumpărare, pe care o exercită direct (deoarece mulți au venituri personale la dispoziție), sau prin intermediul influențării părinților, asupra a ceea ce trebuie și ce nu trebuie cumpărat (D. Cook, 2001). *Influențarea părinților de către copiii americani*, în sensul achiziționării unor produse, a crescut în ultimele trei decenii, de la un an la altul. Costul produselor vândute pe piața adresată copiilor americani, în vârstă de 4-12 ani, crește anual cu 30 miliarde de dolari.

În *Jurnalul Asociației Medicale Americane* se afirmă: copiii în vârstă de 2-17 ani urmăresc emisiunile televizate în jur de 15.000-18.000 ore anual, în timp ce, la școală, petrec doar 12.000 ore anual (B.H. Bagdikian, 2000).

Tabelul nr. 12. Câți bani au cheltuit părinții americani la indemnul copiilor lor

Anul	1975	1984	1990	1997
Suma de bani	În jur de 20 miliarde \$	50 miliarde \$	132 miliarde \$	188 miliarde \$

Sursa: Miriam H. Zoll, *Psychologists Challenge Ethics of Marketing to Children*, American News Service, April 5, 2000.

Nu este de mirare deci, că atunci când copiii americani sunt întrebați *ce vor să devină când vor crește*, cei mai mulți răspund, în mod invariabil că *vor să facă bani*. Când vorbesc despre *prietenii lor*, ei se referă la *hainele pe care aceștia le poartă, la obiectele și etichetele (firma, marca) de pe obiectele pe care le dețin, și nu despre calitățile umane ale prietenilor (Wright Institute, Berkeley, California, Ps. Kanner)*.

Îngrijorător este că ceea ce se numește, în genere, *cultura lumii copiilor*, de fapt, a devenit tot mai puțin distinctă de ceea ce se înțelege prin *cultura cultivării dorinței de a consuma*, cu efecte devastatoare asupra profilului moral și chiar intelectual al copiilor.

Piața a devenit, efectiv, un loc unde se formează *personalitatea*, se afirmă *relațiile de putere economică și de prestigiu social*, nu numai pentru adulți, ci și pentru copii. Iar părinții au de ales doar între a da curs cererilor imperative ale copiilor lor sau a-i condamna să devină un fel de *paria* printre colegi sau prieteni deoarece în multe situații, *calitatea de consumator* a copiilor se dovedește mult mai imperativă și mai relevantă decât cea a adulților.

Fenomenul cultivării până la absurd, a apetitului copiilor de a consuma diverse oferte ale pieței libere occidentale constituie, în fapt, nu doar marea speranță, ci și marea strategie de manipulare socială și asigurare a pieței, pentru afacerile de mâine ale capitaliștilor.

2.3. Excese și dezechilibre în consumul alimentar

Conferința internațională asupra nutriției, din anul 1992, susținută în cadrul OMS și summit-urile pe teme de nutriție, din anii 1996 și 2002, au relevat faptul că *accesul la o hrană variată, sigură și sănătoasă*, constituie un drept fundamental al omului și o condiție indispensabilă pentru ocrotirea și promovarea sănătății. Dar în pofida eforturilor depuse deja, la nivel național, internațional, în sensul asigurării resurselor minim necesare pentru toți oamenii, este nevoie încă de aplicare multor politici alimentare și sociale, pentru reducerea impactului bolilor corelate cu modul de hrănire.

Planul de acțiune pentru hrană și politici de nutriție al OMS în regiunea europeană, pentru intervalul 2000-2005, a adoptat câteva rezoluții de suport al acțiunilor naționale și internaționale pentru consolidarea politicilor de nutriție, astfel:

- prin Rezoluția OMS, nr. 53.15 (2000), se recomandă statelor membre să dezvolte politici de creștere a securității alimentare, integrate cu politicile publice din domeniul sănătății și nutriției, în paralel cu susținerea dezvoltării cercetărilor din domeniul comercializării produselor alimentare cu impact asupra sănătății publice;
- Rezoluțiile OMS, nr. 54.22 (2001), și nr. 55.25 (2002), asupra nutriției nou-născuților și copiilor cu alimentație naturală (la sân) recomandă statelor membre să încurajeze această practică, prin crearea unor medii prietenoase în acest sens (în maternități), și să încurajeze controlul asupra calității produselor nutritive substituit, pentru aceste categorii de populație;
- Rezoluția OMS, nr. 55.11 (2002), asupra dezvoltării sustenabile a sănătății, precizează cadrul de acordare a ajutorului specializat de către OMS, în formularea politicilor și implementarea planurilor naționale care promovează modele de consum sănătoase și sustenabile economic;
- Rezoluția OMS, nr. 55.23 (2002), cere statelor membre să dezvolte planuri naționale de acțiune în domeniul nutriției și culturii fizice, corelate cu strategii privind dieta adresate tuturor sectoarelor, începând cu societatea civilă și hrana industrială, în vederea controlului și prevenirii bolilor

netransmisibile.

Potrivit lucrărilor conferinței sus-menționate, *inadecvarea hranei* comportă trei dimensiuni: *inadecvare structurală; inadecvare cantitativă; inadecvare din perspectiva securității sau igienei hranei.*

Politicile naționale privind alimentația și nutriția ar trebui să se adreseze *securității alimentare, ofertei alimentare sustenabile, problemelor de nutriție.* Formularea unei strategii în domeniul nutriției ar trebui să țintească spre promovarea sănătății prin *prevenirea deficiențelor de nutriție* și, implicit, a bolilor cronice, cardiovasculare și cancerului. Acestea ar trebui să urmărească menținerea unei stări de sănătate cât mai bune, în special în *rândurile grupurilor cu venituri mici și îndeosebi de-a lungul perioadelor critice de viață* (copilărie, graviditate-alăptare, vârsta a treia).

Toate aceste obiective au devenit însă dificil de atins, dați fiind termenii *noii crize alimentare declanșate în anii 2007-2008*, cu perspectiva adâncirii ei pe termen mediu și lung, din cauza reducerii drastice a rezervelor mondiale de cereale realizate sub egida FAO. Criza respectivă este și o urmare a dirijării unei părți din recolta de cereale spre producția de combustibili și, nu în ultimul rând, a condițiilor geoclimatice nefavorabile de practicare a agriculturii.

O *strategie privind siguranța alimentară* trebuie să aibă în vedere, pe lângă factorii de risc menționați mai sus, prevenirea contaminării produselor prin agenți chimici și biologici, în toate stadiile lanțului alimentar.

O *strategie în domeniul securității alimentare* trebuie să aibă în vedere asigurarea unei oferte de alimente de bună calitate. În acest sens, trebuie să încurajeze (să stimuleze economic) producătorii agricoli și să promoveze aspectele sociale și de mediu ale dezvoltării durabile.

Toate acestea sunt afirmate în retorica oficială a specialiștilor OMS și altor politicieni. Întrebarea este: care dintre țările lumii respectă, în prezent, aceste directive ideale, în condițiile în care producătorii de mărfuri, ca și comercianții, conștientizează că, dincolo de orice teorie, au interese divergente

de cele ale consumatorilor, interese pe care nici o lege oricât de aspră nu îi poate opri să și le promoveze, atâta vreme cât legea nu acționează direct la nivelul propriei lor conștiințe?

O altă întrebare, poate la fel de retorică: sunt, întradevăr, țările moderne dispuse să treacă la acțiune, în acest sens? Vom primi câteva răspunsuri la aceste întrebări, în cele ce urmează.

Problema exceselor în consum capătă accente deosebite în ceea ce privește *consumul alimentar al majorității populațiilor din Occident*, dar și al *categoriilor sociale cu venituri mari din celelalte țări*.

O dietă bogată în grăsimi saturate, preferința pentru o hrană intens energetică (cu multe grăsimi sau zaharuri) și relativ săracă în fructe și legume, pe fondul unei vieți sedentare și eventual obiceiul de a fuma și de a consuma cofeină în exces, începând de la cafeaua zilnică, până la consumul excesiv al unor băuturi și alimente intens cofeinizate - iată rețeta sigură a omului modern pentru a căpăta boli cum sunt afecțiunile cardiovasculare, cancerul și obezitatea.

Oamenii afectați de boli de nutriție generează 30 % din costurile serviciilor naționale de sănătate. Problema obezității consumă 7 % din bugetul total alocat sănătății. Dar asemenea afecțiuni au și alte costuri sociale.

Iată dinamica aportului alimentar efectiv al populațiilor Irlandei și Italiei în anii 1965 și 1999, în raport cu recomandările actuale ale CINDI, Ghidul privind dieta, editat de Organizația Mondială a Sănătății, 2000.

Tabelul nr. 13. Aportul alimentar efectiv al populației din Irlanda și Italia

Componente	Nivelul propus populațiilor europene de către guvernele țărilor respective	Cantitatea de hrană necesară unei persoane pe zi**	Oferta de hrană efectivă (pe persoană pe zi)			
			Irlanda		Italia	
			Anul 1965	Anul 1999	Anul 1965	Anul 1999
Total grăsimi	<30 % din total energie	< 80g grăsime	119 g	136 g	90 g	152 g

Componente	Nivelul propus populațiilor europene de către guvernele țărilor respective	Cantitatea de hrană necesară unei persoane pe zi**	Oferta de hrană efectivă (pe persoană pe zi)			
			Irlanda		Italia	
			Anul 1965	Anul 1999	Anul 1965	Anul 1999
Grăsimi saturate	<10 % din total energie	< 60 g grăsime de origine animală	100 g	89 g	38 g	70 g
Zahăr	<10 % din total energie	< 65 g echivalent zahăr brut	146 g	116 g	73 g	81 g
Fructe și legume	>400 g/zi	600 g fructe și legume (400 g mâncabile)	245 g	390 g	720 g	868 g

**) Conform CINDI, Dietary Guide, Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2000.

Studiile OMS relevă faptul că în general există o relație invers proporțională între nivelul veniturilor cheltuite pe alimente și consumul de legume și fructe al populației europene, adică populația cu venituri mici consumă mult mai puține vegetale decât populația cu venituri mari, deoarece populația cu venituri mici preferă să-și cheltuiască banii pe alimente înalt energizante și bogate în grăsimi suprasaturate.

Sursa: WHO, 2002, Food and health in Europe, Summary.

Cauzele pentru care, în prezent, până la 20-30 % dintre adulții europeni sunt obezi (în SUA între 30 % și 40 %) rezultă foarte clar din tabelul de mai sus. Cantitățile de grăsimi (inclusiv saturate) și zahăr, consumate de populație, depășesc cu mult recomandările OMS, iar cantitățile de legume și fructe consumate sunt insuficiente (în cazul Irlandei).

Obezitatea în rândurile copiilor este, de asemenea, în creștere galopantă, ceea ce mărește enorm riscul acestora în fața îmbolnăvirii cardiovasculare în viitor.

Bolile cardiovasculare și cancerul constituie primele două cauze majore de deces în regiunea europeană. Bolile cardiovasculare cauzează cam 4.000.000 de decese/an în Europa. Afecțiunile coronariere generează cele mai răspândite cauze ale deceselor premature - 90.000 de decese/an - 16% bărbați și 12% femei.

În țările din centrul și estul Europei, mortalitatea din cauza afecțiunilor coronariere este aproximativ dublă, comparativ cu cea

de la nivelul UE. În aceste țări, o treime din bolile cardiovasculare sunt corelate cu *adoptarea unei diete sub necesar*. O dietă mai bună ar putea preveni și 30-40% din cazurile de cancer.

Subalimentația generează cam 4,6% din totalul anilor ajustați pierduți prin boală în UE, iar obezitatea plus sedentarismul contează pentru încă 3,7% și, respectiv, 1,4%.

În anul 2000, 136 milioane de ani de viață sănătoasă au fost pierduți astfel:

- factorii de risc majori în domeniul nutriției - 56 milioane de ani;
- alți factori nutriționali - alte 52 milioane de ani;
- deficitul în nutrienți ca iod, fier și calciu. Deficitul de iod afectează 16% din populația europeană. Asigurarea echilibrului biologic prin aportul de iod constituie o cauză majoră în prevenirea retardului mental. Deficitul în fier generează anemia a milioane de persoane din centrul și estul Europei. Deficitul de fier împiedică dezvoltarea cognitivă (memoria) copiilor și crește riscul de boală și deces la femeile gravide.

Pe planeta noastră, astăzi, oamenii suferă de foame, nu din cauza lipsei de hrană ori a suprapopulării, ci din cauză că unii oameni sunt prea săraci pentru a-și putea permite să se hrănească normal. Problema este că, oricât de mult va crește producția mondială de cereale sau de alimente, dacă nu se iau măsuri de politică economică vizând restructurarea mecanismelor socioeconomice, care au produs și produc în continuare sărăcie, suferința din cauza foamei cronice nu va dispărea.

Dacă națiunile sărace nu vor fi ajutate pentru a ajunge să-și producă singure hrana de care au nevoie, dacă nu vor fi ajutate să iasă din *dependența industrială* în care se află în prezent, aceste națiuni nu vor putea rezolva niciodată singure problema subnutriției cronice.

În prezent, aproximativ 1,2 miliarde de oameni suferă de foame cronică (au deficiențe de calorii și proteine), iar între 2 și 3,5 miliarde de oameni prezintă diverse tipuri de deficite în micronutrienți (vitamine sau minerale).

În jur de 1,2 miliarde de oameni suferă de obezitate, datorită excesului de grăsimi și sare, corelat cu deficitul de vitamine și minerale. În ultima vreme se vorbește tot mai mult

despre pericolul obezității în țările sărace, ca urmare a tendinței populației sărace de a-și centra regimul alimentar pe alimente intense energizante și mai ieftine (*Centre for Food Policy, Thames Valley University și UK Public Health Association Report, 2002, p. 10*).

Datorită unor măsuri întreprinse în ultimii ani de unele organisme internaționale, numărul oamenilor subnutriți, din țările în curs de dezvoltare, a scăzut de la 840 milioane în 1990 la circa 777 milioane în intervalul 1997-1999. Și rata malnutriției la copiii cu vârsta sub 5 ani a scăzut, la nivel global, de la 46,5% în anul 1970 la 27% în anul 2000. Totuși, în prezent, circa 150 milioane de copii, din țările cu venituri mici și mijlocii, sunt încă subnutriți (*PNUD, 2004*).

Cu toate acestea multe dintre economiile țărilor mai sărace sunt centrate pe exportul sistematic de produse alimentare ieftine, către țările bogate. Țara care beneficiază în cel mai înalt grad, în urma stabilirii unui asemenea sistem de relații economice internaționale, este SUA. Aceasta motivează starea de sărăcie cronică a unor țări de unde își importă unele produse alimentare prin lipsa de motivație în angajarea unor eforturi economice susținute, inferioritate culturală și chiar rasială, suprapopulare ș.a., dar nu conștientizează propria sa responsabilitate față de țările respective (*J.W. Smith, 1989, p. 44, 45*).

2.4. Producția și consumul de tutun

Cultivarea tutunului și încurajarea fumatului au numeroase efecte negative: fumatul produce boli și ucide; cultivarea tutunului contribuie, în multe feluri, la exacerbarea stării de sărăcie a celor săraci; fumatul diminuează productivitatea muncii; cultivarea tutunului contribuie la diminuarea terenurilor disponibile pentru cultivarea produselor agricole necesare diminuării foamei cronice; deși aparent oferă un anumit număr de locuri de muncă, în fapt, industria tutunului contribuie la risipa unor capacități de muncă, posibil a fi folosite mai benefic în alte domenii ale producției sociale; cultivarea tutunului produce mari pagube de ordin ecologic; industria tutunului contribuie la irosirea de capital economic (bani, materiale ș.a.); industria tabacului contribuie la deteriorarea relațiilor dintre organizațiile care s-au angajat în campania antitabac și alte instituții și organizații; industria

tabacului este angajată într-o serie de activități de subminare a tendințelor consumatorilor de a renunța la acest obicei de consum nociv (practică reclame agresive și chiar subliminale) (*Anup Shah, March 19*). *Tutunul generează a doua cauză majoră a mortalității mondiale*, determinând în jur de 5 milioane de decese anual (unul din zece adulți). Unele prognoze afirmă că, dacă obiceiurile privind fumatul se vor menține la nivelul actual, în anul 2020 vor fi 10 milioane de decese anual din această cauză.

În prezent, pe plan mondial, în jur de 1,3 miliarde de oameni fumează, iar 84% dintre fumători locuiesc în țările în curs de dezvoltare sau în țările în tranziție la economia de piață. Statisticile anilor anteriori indică faptul că jumătate din numărul fumătorilor actuali vor deceda din această cauză.

Fumatul constituie a patra cauză majoră de îmbolnăvire la nivel mondial (WHO, Dec., 2004, WHO, Sept., 2004).

Deși multă vreme științele sociale au ignorat acest domeniu, în prezent, numeroase studii atestă că *obiceiul de a fuma și sărăcia sunt strâns corelate (WHO, Dec., 2004)*. În gospodăriile cele mai sărace din țările cu venituri mici, 10% din cheltuielile de consum sunt irosite pe țigări, ceea ce înseamnă mai puțini bani pentru alimente, sănătate, educație ș.a.

Dr. Judith MacKay, director al *Asian Consultancy on Tobacco Control* din Hong Kong, afirmă că așa-numita *utilizare minoră a pământului, în vederea cultivării tutunului*, este echivalentă cu *renunțarea la hrana a 10-20 milioane de oameni*. Iar acolo unde respectivele cantități de alimente trebuie importate, deoarece pe plan local pământul este utilizat pentru culturile de tutun, guvernele respective suportă din bugetul public cheltuielile de transport al alimentelor importate. Dar acesta constituie un cost adițional aproape neglijabil față de cheltuielile din domeniul sănătății publice în scopul tratării unor afecțiuni de natură tabagică.

Potrivit unor noi estimări, costurile echivalente ale tratării unor afecțiuni tabagice, exced profiturile obținute de producătorii de țigări, la nivel mondial, cu cel puțin 200 miliarde de dolari SUA. O treime din aceste costuri sunt suportate de țările în curs de dezvoltare (*J. Madeley, 1999, p. 53, 57*). Producția mondială de tutun are un impact deosebit de păgubitor și asupra pământurilor cultivate cu această plantă, pe de o parte, ca urmare a defrișării

pădurilor pentru a obține terenuri cultivabile, iar pe de altă parte, prin suprasaturarea acestuia cu pesticide.

În țările foarte sărace, numeroase ferme producătoare de tutun apelează la munca copiilor, deoarece este mult mai ieftină. Se știe însă că *această muncă este deosebit de nocivă chiar și pentru adulți, afectând sănătatea în mai multe feluri* (prin intermediul toxicității pesticidelor, prin toxicitatea intrinsecă a frunzelor verzi de tutun ș.a.).

Deoarece marii fermieri implicați în susținerea industriei tutunului cultivă și soiuri deosebit de productive, producătorii își pot permite să fabrice și țigări ieftine, ceea ce încurajează răspândirea și intensificarea acestui obicei de consum în rândurile populațiilor cu venituri mici și foarte mici.

Marii producători de tutun ignoră costurile enorme economice, ecologice și, nu în ultimul rând, sociale, induse de afacerile lor pe scară globală. În schimb, aceștia folosesc toate resursele de care dispun (și dispun de foarte multe) pentru a declanșa o *adevărată campanie de discreditare a Organizației Mondiale a Sănătății și a tuturor instituțiilor care s-au înscris în lupta antitabac (OMS, 1999)*.

În fapt, lumea modernă a cunoscut în ultimul deceniu, un *adevărat război al tutunului, în domeniul economic, ecologic, social și legislativ*. Marii producători fac trafic de influență pentru a reduce bugetele alocate de statele lumii Organizației Mondiale a Sănătății, în scopul intensificării luptei antitabac, acționând subteran pentru deteriorarea relațiilor OMS cu alte instituții și organizații.

Dar în timp ce țări ca SUA dețin puterea economică și autoritatea politică de a pondera reflexele agresive ale marilor corporații producătoare de țigări, alte țări cum sunt unele din Asia, Africa și chiar din Europa nu dețin asemenea argumente.

Ofensiva generală a acestor corporații vizează, de asemenea, formarea și dezvoltarea piețelor tutunului, prin scăderea prețurilor la anumite sortimente, prin extinderea producțiilor, prin declanșarea unor supercampanii de promovare pentru creșterea consumului ș.a.

Problema este că, în timp ce *profiturile* din industria tutunului *sunt preponderent privatizate, costurile* tolerării acestei industrii *sunt preponderent socializate*.

2.5. Cei mulți care consumă relativ puțin. Sărăcia extremă

Se pare că deși a parcurs (cel puțin) câteva mii de ani de experiență socială, omul nu se află încă în situația de a putea garanta, fiecărui semen al său, *dreptul la un minimum de mijloace necesare traiului* și, cu atât mai puțin, *dreptul la o viață demnă de condiția umană*.

Pe bună dreptate, Max Scheler afirma că *“în nici o altă epocă a istoriei, omul nu a devenit atât de problematic pentru el însuși ca în prezent”* (2001). În pofida risipei de resurse care se face în societățile consumeriste ori poate tocmai din cauza acesteia, în prezent, aproape jumătate din populația lumii, adică *aproximativ 3 miliarde de oameni, trăiesc cu mai puțin de doi dolari pe zi*.

Insecuritatea veniturilor populației sărace a crescut mult în ultimele două decenii, pe fondul accentuării inegalităților economice la nivel global. *În prezent, veniturile sunt repartizate în proporții mult mai inegale la nivelul tuturor țărilor decât în interiorul țărilor cu cel mai ridicat grad de polarizare a veniturilor*.

Valoarea coeficientului Gini (ce indică gradul de polarizare a veniturilor) pentru nivelul global este 66, în timp ce la nivel național, cea mai ridicată valoare a acestuia a fost de 63 (Botswana, în anul 1993). Valori ridicate ale indicelui Gini (peste 60) sunt realizate în mod frecvent, în unele state africane, precum Nicaragua, Swaziland, Papua Noua Guinee ș.a.

Dar veniturile populației sunt puternic polarizate și în țările latino-americane, Brazilia deținând recordul în acest sens (coeficient Gini 60,7 în anul 1998).

Pe măsură ce procesul de globalizare se manifestă, accesul la informație devine tot mai larg, iar populația ce trăiește în sărăcie conștientizează acut inegalitățile existente și devine tot mai puțin tolerantă față de acestea. Faptul este valabil în primul rând pentru nivelul individual, dar o serie de tensiuni se nasc și datorită inegalităților economice accentuate ce persistă la nivelul națiunilor.

Problema dinamicii în timp a decalajelor economice dintre națiuni și dintre indivizi este destul de controversată, în rândurile analiștilor sociali, deoarece țările care dețineau cele mai ridicate venituri la începutul secolului al XIX-lea figurează și astăzi printre

cele mai bogate națiuni. Dacă în anul 1820, venitul pe locuitor în țările Europei de Vest era de 2,9 ori mai mare decât cel din țările africane, în anul 1992, acest raport atinsese valoarea de 13,2, de atunci continuând să crească lent.

Unele studii asupra repartiției veniturilor în diferite țări, fără a ține cont de frontierele naționale, indică o creștere a inegalităților astfel măsurate, în special în perioada anilor 1987-1998. Cauzele acestui fenomen vizează creșterea decalajului de venituri dintre bogați și săraci, îndeosebi ca urmare a dezvoltării mai rapide a zonelor urbane, comparativ cu cele rurale și ca urmare a micșorării ponderii populațiilor cu venituri mijlocii (B. Milanovic, 2002, 2003).

Produsul intern brut al unui număr de 48 dintre cele mai sărace națiuni ale lumii (un sfert dintre națiunile lumii) este mai mic decât averea totală a primilor trei oameni cei mai bogați ai lumii. În prezent, la nivel mondial, 5% dintre cei mai bogați dispun de un venit de 114 ori mai ridicat decât cel al celor mai săraci 5%, iar cei mai bogați 1% obțin venituri cât 57% dintre cei mai săraci (PNUD, 2003, p. 282-284).

Disparitățile dintre bogați și săraci, la nivel mondial, chiar și în cele mai bogate țări, cresc abrupt. Din ce în ce mai puțini oameni obțin succesul în sfera bunăstării și a afacerilor, în timp ce din ce în ce mai mulți devin tot mai săraci. *Sărăcia globală generează multe dezbateri în cadrul cărora unii oameni de stat au tendința de a acuza guvernele țărilor sărace de guvernare deficitară, care menține țările respective în sărăcie. Realitatea este însă că politica lumii, ca și fluxul de resurse, sunt controlate și dirijate de cei foarte bogați, care sunt departe de a înțelege efectele globale și semnificația amplitudinii extraordinare a sărăciei în lumea actuală.*

La începutul mileniului trei de istorie creștină, *din cei peste 6,2 miliarde de locuitori ai planetei, un sfert trăiesc încă în sărăcie extremă, consumând echivalentul a 1 dolar SUA/persoană/zi, sau chiar mai puțin*. Dintre aceștia, circa 100 milioane de oameni *nu au locuință*, iar aproximativ 1 miliard *nu dispun de o locuință adecvată* (PNUD, 2004).

În jur de un miliard de oameni au intrat în mileniul al treilea *analfabeți*, în condițiile în care, *pentru a trimite toți copiii la școală ar fi nevoie de redirectionarea a mai puțin de 1% din ceea ce se*

cheltuiie anual în lume pe înarmare. Și totuși acest lucru nu se întâmplă! Un miliard de copii trăiesc în sărăcie (adică unul din doi copii) la nivel mondial: 640 milioane nu beneficiază de un adăpost adecvat, 400 milioane nu au acces la o sursă de apă sigură, 270 milioane nu au acces la serviciile de sănătate. Ca urmare, la nivelul anului 2003, 10,6 milioane copii mureau înainte de a atinge vârsta de 5 ani.

În comunitățile al căror nivel mediu al bunăstării este mult mai ridicat, din cauza existenței unui grad relativ scăzut de polarizare a veniturilor - cum sunt comunitățile nord-vest-europene - sărăcia absolută aproape nici nu există. Ca urmare, în asemenea comunități, este acordată o deosebită atenție *sărăciei relative*. În cazul Europei de Vest, de exemplu, sărăcia relativă se referă la populația cu venituri sub nivelul a 60% din venitul median al populației din fiecare țară (luându-se în considerare veniturile medii pe adult echivalent din fiecare gospodărie).

Nivelul median al veniturilor prezintă însă diferențe mari de la o țară la alta, chiar și în spațiul vest-european. În anul 1996, acesta avea valori între 3.800 de unități monetare (PPC) în Portugalia și 11.400 de unități monetare (PPC) în Luxemburg (Eurostat, 2000).

Aprecierea dinamicii în timp a inegalității veniturilor depinde, în mod esențial, de metodele alese pentru măsurarea inegalității. Dincolo de orice metodă însă, se poate constata că valorile absolute ale consumului de bunuri și servicii aferente segmentelor cele mai sărace ale populației lumii, inclusiv modul de locuire al acestora, se îndepărtează an de an de cele ale segmentelor cele mai bogate (PNUD, 2003, p. 127, 282-285).

În Europa Centrală și de Est (inclusiv CSI), din cele aproximativ 400 milioane de locuitori, cca 9,6% (24.831 mii) trăiesc în locuințe improprii. Această populație nu dispune de acces la instalații salubre de apă potabilă și nici la instalații sanitare în interiorul locuințelor - fapt care mărește mult riscurile de morbiditate și mortalitate. Aceste probleme tind să se agraveze o dată cu creșterea gradului de urbanizare și cu creșterea demografică. Proiecțiile ONU susțin că, în intervalul 2000-2010, 85% din creșterea demografică a lumii va avea loc în mediul urban din Asia, America Latină și Africa, transformând orașele din numeroase țări într-un mediu extrem de vulnerabil și

riscant (PNUD, 2003, p. 127).

Fondul Monetar Internațional, ca și Banca Mondială - instituții internaționale chemate în sprijinul ieșirii din sărăcie a națiunilor, nu fac decât să contribuie la adâncirea suferinței popoarelor din diferite țări. Acordând unele împrumuturi guvernelor la putere, aceste instituții le condiționează astfel să opereze ajustări structurale ale economiei, suportate masiv prin reducerea cheltuielilor sociale. Astfel, în scurt timp, națiunile respective chiar ajung să returneze împrumuturile contractate, dar nimeni nu spune cu ce costuri sociale. *Multe dintre economiile țărilor sărace sunt constrânse astfel să realizeze exporturi dezavantajoase (de materii prime și materiale, ce aduc puțină valoare adăugată) spre țările bogate, astfel încât țările respective sunt, de fapt, angajate într-o spirală a sărăcirii din care efectiv nu se pot sustrage.* Acest fapt se resimte direct la nivelul standardului de viață al populațiilor respective, prin creșterea ratelor sărăciei și a ratelor de dependență socială. Aceasta constituie, de fapt, o altă față a ceea ce analiștii sociali numesc în prezent fenomenul globalizării și al modernizării. Astfel, pe fondul general al globalizării, inegalitățile sociale și economice cresc atât între națiuni, cât și între persoane.

Chiar în perioadele de creștere economică la nivel mondial, națiunile cele mai sărace nu resimt trendurile respective. Decalaje foarte mari între bogați și săraci nu sunt numai în țările Americii Latine, ci și în țările cele mai bogate din lume.

În multe cazuri, politicile internaționale și diverse interese determină deturnarea resurselor economice disponibile dinspre satisfacerea trebuințelor domestice ale populației spre a susține piețele occidentale. *Politicile și relațiile de putere existente la nivelul elitei proprietarilor de resurse economice (comercianți, bancheri, mari acționari ai unor holdinguri ș.a.) au dus la creșterea sărăciei și a ratei de dependență economică în lume. Prețurile mercantile, legitimate prin lozinca pieței libere, sunt încă destul de răspândite în lume.*

Sărăcia nu mai este demult doar o *problemă economică*, ci a devenit o *problemă de politică economică*.

Indiferent de particularitățile sale socioculturale, sărăcia extremă semnifică, în esență, diminuarea dramatică, adică la pragul ori chiar sub pragul de subzistență, a accesului populației

la resursele de bază ale dezvoltării umane și integrării sociale, așa cum sunt acestea definite, la un moment dat, în fiecare comunitate socială.

Sărăcia extremă induce și unele manifestări ce țin de patologia socială (infraționalitate, crimă, prostituție etc.). Când aria de manifestare a unor asemenea fenomene este extinsă, se formează adevărate enclave de risc social mărit, de dezintegrare și criză socială.

În urban, cauzele mai frecvente ale căderii în sărăcie derivă din pierderea locului de muncă, a bunurilor, a locuinței, din dezagregarea familiei, și persistența unor fenomene de patologie socială. Numeroase familii din urban aflate în sărăcie, nu dispun de o locuință (trăiesc în rețeaua de canalizare, în apropierea locurilor de colectare a resturilor menajere etc.). ONU estimează că 31,6% din populația mondială urbană actuală utilizează locuințe impropii (cocioabe).

În rural, sărăcia extremă/severă derivă, adesea, din moștenirea unei condiții economice de sărăcie de la generația anterioară, din absența oportunităților de realizare a unor venituri stabile, din lipsa pământului/ uneltelor agricole, a bunurilor durabile minim necesare pentru dotarea gospodăriei.

În ultimul deceniu, al secolului trecut la nivel continental, s-au produs unele mutații majore în dinamica sărăciei. Dacă în unele zone tradițional afectate de sărăcie pe scară largă, precum Asia de Sud și de Est sau zona Pacificului, s-a produs un recul al acesteia, în Africa Subsahariană, America Latină, Caraibe, Asia Centrală, Europa Centrală și de Est a avut loc o explozie a sărăciei și îndeosebi, a sărăciei extreme. În Asia Centrală și Europa (îndeosebi Europa Centrală și de Est), populația aflată în sărăcie extremă (având cheltuieli de consum sub 1 dolar SUA pe zi) a crescut, în același interval, de la 7 milioane la 17 milioane (PNUD, 2004). Creșterea subită a sărăciei și îndeosebi a sărăciei extreme în această regiune geografică a fost determinată de prăbușirea fără precedent a PIB, dar și de iminentele procese de *dezorganizare socială ce au însoțit tranziția la economia de piață.*

Nivelul general al sărăciei din țările cele mai sărace din regiunea centrală și sud-est-europeană a crescut, îndeosebi în intervalul 1995-1998 când, în jur de 40% din populație și-a menținut consumul sub 4 dolari SUA/pers./zi în Albania, Rusia,

Georgia și România (World Bank, 2000).

Cercetările sociale din ultimul deceniu indică unele schimbări și în profilul sociodemografic al fenomenului sărăciei din țările central și est-europene. Dacă în perioada socialistă, deși nu constituia o problemă socială recunoscută oficial, sărăcia exista totuși, ca derivat al ciclului de viață sau al apartenenței etnice (familiile cu mulți copii, bătrânii fără pensii din rural, unele familii de etnie romă ș.a.), după anul 1990, alături de vechile categorii sociale care, în noile condiții, au rămas blocate într-o stare de sărăcie permanentă, s-au adăugat clasa socială și genul, ca potențiali declanșatori ai sărăciei (I. Szelenyi, J. Ladanyi, 2002). În țările dezvoltate, se vorbește mai puțin despre sărăcia extremă, dar se pune problema studierii mecanismelor excluderii sociale a unor categorii de populație cu dificultăți de participare pe piața muncii. În Europa de Vest, rata sărăciei, la pragul Uniunii Europene-15, era cuprinsă între 47% (Portugalia) și 2% (Luxemburg). La pragul național, rata sărăciei era cuprinsă între 22% (Portugalia) și 12% (Luxemburg, Danemarca, Olanda). Potrivit evaluărilor bazate pe pragurile naționale, în anul 1996, unul din șase cetățeni din cadrul UE trăia într-o gospodărie săracă. Rate relativ ridicate ale sărăciei, adică superioare celei medii în UE (17%), au fost înregistrate și în Grecia (21%), Regatul Unit (19%) și Italia (19%) (Eurostat, 2000).

Proгноza Băncii Mondiale privind evoluția sărăciei extreme, din anul 1999 până în anul 2015, indică o scădere masivă a acesteia în toate regiunile lumii, cu excepția Africii Subsahariene. Pentru aceasta din urmă, se preconizează o creștere a populației afectate de la 300 la 345 milioane de persoane (Banca Mondială, 2002).

2.6. Homo americanus sau omul recent

Asimilarea anumitor modele valorice ale modernității laice poate fi considerată un factor de progres, pentru istoria devenirii umane. Alte așa numite valori însă, sunt profund antiproductive sau chiar antisociale și nu fac o bună reclamă modernității. Unele dintre acestea din urmă au fost prezentate suficient de elocvent și în cartea preotului Gh. Calciu-Dumitreasa, care a trăit în Statele Unite încă din anul 1985 fără a fi în vreun fel antiamerican, ba am putea spune, chiar dimpotrivă. Gh. Calciu-Dumitreasa, o persoană deosebit de cultă și atentă la problemele și trebuințele

omului modern, a publicat de curând o culegere de texte sub numele *Homo americanus, o radiografie ortodoxă*, Ed. Christiana (2002).

Pentru acest autor, răul din lumea aceasta are un nume propriu și este identificat cu relativă ușurință, deoarece, invariabil, prin intermediul unor oameni care primesc să-l slujească (conștient sau inconștient), el se angajează în lucrări concrete, care urâtesc lumea și produc multă suferință.

Sub titlul *Demonizarea Americii (p. 21-44)*, autorul nu numai că afirmă răspicat existența răului, dar arată, fără ezitare, care sunt sursele cele mai prolifiche ale acestuia, demascându-i strategiile.

Afirmându-și deschis poziția autentic creștină, Gh. Calciu-Dumitreasa denunță numeroase aspecte ale decadenței moral-spirituale a societății americane și atrage atenția asupra fenomenului curent și galopant al americanizării vieții din spațiul european. El își exprimă astfel refuzul lucid față de o civilizație excesiv-materialistă și cinic-utilitaristă, în care hedonismul și pragmatismul, în numele libertății de inițiativă și de exprimare, sau al unui umanism aproape grotesc, riscă să elimine complet orice exigență morală și orice elan spiritual.

Desigur, îngrijorarea față de pericolul americanizării vieții sociale nu este nouă în Europa, fiind cunoscută, de exemplu, preocuparea analiștilor sociali francezi, din anii '70-'80, în fața invaziei masive a culturii consumerismului american în Franța (moda *blue-jeans*, *fast-foods* ș.a.).

După anul 1990 însă, acest fenomen social a căpătat o nouă amploare prin pătrunderea unor influențe americane și în spațiul central și est-european. Dar aceste influențe nu au fost reprezentate atât prin valorile autentice ale culturii americane, cât mai ales prin ceea ce America a fost dispusă să exporte: *convingerile sale extrem de libertine în materie de etică și relații sociale, unele elemente decadente de psihologie socială, politică, cultură a afacerilor și, în general, tot ce ține de cultivarea indiferentismului față de valorile religiei creștine*. Toate acestea au fost propagate prin intermediul reclamelor comerciale, al exportului de produse și servicii, al exportului de cultură, artă și produse audio-video de larg consum ș.a.

Desigur, pentru Gh. Calciu-Dumitreasa, *homo americanus*

nu înseamnă nicidecum *națiunea americană în întregul ei*, ci doar acei reprezentanți ai săi, bine schematizați printr-un tip uman ușor de recunoscut, ce au reușit să contamineze nu numai America, ci și mediul social de dincoace de ocean.

În fapt, se pare că *homo americanus* se suprapune în mare măsură cu *omul recent* al lui H.R. Patapievici.

Ca *homo americanus* sunt sute de milioane de oameni pe care îi produce într-un ritm industrial modernitatea, oameni care, de fapt, nu sunt nici noi, nici înnoiți, ci doar recentți.

Omul recent este acela care oricât timp ar trece peste el și oricâtă vreme l-ar șlefui, el tot rudimentar, lipsit de adâncime și insensibil rămâne. Acest tip uman nu recunoaște și deci nu se mai poate sprijini pe existența vreunui suflet, nici al lui, nici al lumii, el nu mai are resursele de a întemeia tradiții și nici măcar datini, deoarece el nu are decât corp fizic, iar corpul fizic nu are decât memoria senzațiilor sale ce-i condiționează unele reflexe. Omul recent nu dorește decât să se suprasatureze continuu de fenomenele și plăcerile senzoriale ale acestei lumi, stăpânindu-le, schimbându-le după plac și pătrunzându-se de toată materialitatea lor. Alte lumi nu-l interesează decât, eventual, dacă poate să le cumpere, să le posede (unii dintre acești oameni nu au ezitat să-și cumpere terenuri pe Lună). Nu-și face probleme dacă va înțelege acele lumi, dacă va fi acceptat de acele lumi ori dacă chiar îi sunt de trebuință. El crede că le poate poseda prin banii și puterea pe care le are, deci le va cumpăra, măcar pentru a-și dovedi sieși și altora că este primul, că este cel mai grozav.

Simpla urgență pe scară socială largă, a unui asemenea model subuman, demonstrează indubitabil *falimentul modernității în a propune un model uman, alternativ la Modelul Hristic*.

Problema este că, de *omul recent* sau de *homo americanus*, cum vrem să-l denumim, nu se mai poate scăpa fără o revenire durabilă la aplicarea preceptelor doctrinei creștine cu privire la menirea omului și profilul lui programatic de ființă îndumnezeită, căutând soluțiile cele mai radicale indicate de aceasta, pentru asanarea din temelii a calității societății umane actuale.

Dar poate că problema nu este aceasta, ci faptul că nici nu se dorește, în mod autentic, asanarea morală a omului recent, deoarece el este extrem de previzibil și deci ușor de manipulat de

către actorii politici...

Pentru Gh. Calciu-Dumitreasa, *homo americanus* nu constituie nici concurența, nici dușmanul, nici departele, ci este chiar fratele și aproapele. Un frate adeseori *bolnav* sau doar *păscut de boală*. Chiar criticând și certând, autorul, greu încercat ca om și ca preot, dar însuflețit peste măsură de Duhul lui Hristos, o face cu iubire și cu responsabilitate; *homo americanus* este dragostea lui răstignită, așa cum acasă, în România, dragostea lui răstignită era *bietul om de sub vreme*, care uneori se făcea frate cu dracul, ca să treacă puntea.

Ca și demnii săi înaintași întru Hristos, Gh. Calciu-Dumitreasa s-a jertfit pe sine și astfel a căpătat autoritatea de a spune *omului recent*: măi, frate, te afli pe un drum greșit! A răbdat 21 de ani în închisorile comuniste, cunoscând nu doar recuzita supliciuului fizic, ci și pe aceea, mult mai subtilă, a asasinatului moral. Așadar, el este unul dintre oamenii care își asumă greșelile fraților lui și suferă în mod autentic pentru ele. Pe cât de mare îi este indignarea față de viciile lui *homo americanus*, pe atât de mare îi este și bucuria față de virtuțile poporului american, atâtea câte mai sunt...

Imoralitatea răspândită în lume de propaganda cultural-economică americană, satanisme care înfloresc în umbra ei, expansiunea viciilor ei, încurajează și întăresc tot ce este mai rău în lumea în care trăim și tind să facă din întreaga omenire o nouă Sodomă. Nu este de mirare deci că, în ultimii ani, tot mai multe fapte incredibile, de neconceput pentru o minte normală, se întâmplă în America, dar și în unele țări occidentale.

O parte a tineretului american, cel care trezește nostalgii generațiilor similare din alte spații geografice, unde morala creștină n-a pierit chiar cu totul, este bântuit de tot felul de demoni ai furiei ucigașe sau ai disperării sinucigașe. Niciodată ca în ultimii ani, nu au existat atâtea asasinate în masă printre copiii de școală americani. Îndeosebi după anul 1997 însă, adică de când agresivitatea statului american față de alte națiuni a întrecut orice limită, tinerele generații americane parcă au scăpat cu totul de sub control. Mai nou, există moda ca tinerii adolescenți să terorizeze instituțiile statului prin semnalarea plasării unor materiale explozive în incinta acestora. Și verificarea unor asemenea semnale costă enorm. Dar nimeni nu își poate permite

să le ignore, după ceea ce s-a întâmplat la 11 septembrie 2001. În scurt timp, moda respectivă s-a răspândit și la alți aliați ai Americii (vezi, cazul României, de exemplu).

Copiii și adolescenții americani au avut și au de unde să învețe pentru că nimeni nu le interzice cu adevărat accesul nici la filmele deșănțate ale libertinajului modern și nici la alte mijloace de propagare în masă a mesajelor și imaginilor *horror*, *sexy* sau *superaction*. Producțiile cinematografice decadente, care fac *apologia omului-brută*, *împătimit în logica amputată a utilitarismului îngust și a maniilor sau degenerărilor sexuale omniprezente*, a *story-ului și dependenței de droguri*, a *culiselor murdare ale lumii interlope*, *lumii politice sau ale terifiantei mafii internaționale*, care se vând astăzi cu tona de către magnații industriei cinematografice americane, *au menirea de a ucide orice urmă de suflet, nu numai în inimile copiilor care le privesc, ci și în cele ale adulților*.

În general, adulții, la sfârșitul unei zile mai mult sau mai puțin infernale de muncă, întorcându-se tot mai blazați acasă, nu mai au forța interioară nici de a-și cenzura, nici de a-și educa fiii. Tot ce mai pot să facă este, eventual, să-și umple stomacul cu ceva E-uri și să-și ocupe mintea cu vreun film subnutrit, din care nu vor reține decât ceva senzații tari, căci cine mai privește astăzi la filmele de artă sau la produsele cultural-cinematografice care chiar contează? De altfel, și acestea devin tot mai greu de găsit și selectat, având în vedere (anti)criteriile de acordare a unor premii internaționale sau naționale marilor filme ale timpului nostru.

Și-apoi, care părinte mai cutează să-și înfrunte copiii, având în vedere că înseși școlile îi ridică împotriva părinților, spunându-le că au toate drepturile și nici o obligație, iar dacă părinții mai aplică unele măsuri educative, ca părinții ce-și iubesc copiii (câteodată, chiar Dumnezeu le mai trage câte una pe merit), ei trebuie să-și denunțe părinții, urmând ca poliția să-i aresteze, iar copiii vor fi duși la un orfelinat, de unde vor fi înfiați de altcineva etc. etc. etc. În felul acesta demonizarea copiilor se produce încet și insidios, până la amputarea lor sufletească... Dacă mai adăugăm și infernala muzică *rap* sau *rock* ce îndeamnă la sinucidere, disperare, asasinat și mai ales la adorarea lui satan... Între noi fie vorba, dacă această muzică nu-i ucide fizic prin nocivitatea mesajelor, atunci îi dezaxează psihologic sound-ul net

dizarmonic și-i asurzește prin violența decibelică...

În jurul unor asemenea "valori" gravitează idealurile unor copii crescuți în *morală școlii ateiste americane*, unde poți vorbi fără probleme despre Marx, Stalin sau satan, dar în nici un caz nu poți pomeni de Iisus Hristos fără a cădea în disprețul lumii moderne! (*Gh. Calciu-Dumitreasa, op. cit., p. 23-25*).

Nici alte tare ale modernității nu scapă de sub ochiul ardent al părintelui Calciu-Dumitreasa. Sunt cutremurătoare mărturiile sale despre violența oficială a instituțiilor statului american, despre caracterul anticreștin al unor activități ale masoneriei americane, ori despre aberațiile sociale declanșate prin legalizarea căsătoriilor între homosexuali...

2.7. Cealaltă față a libertății promise - delincvență și corupție

La sfârșitul secolului al XIX-lea, când sociologii au abordat din perspectivă modernă *fenomenul devianței sociale*, adică renunțând la *distincția operată de doctrina creștină între bine și rău*, s-au încurcat în contradicții teoretico-metodologice atât de mari încât n-au scos-o la capăt nici astăzi. Occidentul modern a ajuns un adevărat teren cu nisipuri mișcătoare în materie de valori morale.

Însuși Durkheim, la vremea sa, afirma despre *infrațiune*: "*nu o condamnăm pentru că este infrațiune, dar este infrațiune pentru că o condamnăm*" (1893, p. 48). O asemenea afirmație aberantă a devenit posibilă deoarece *devianța în sens sociologic* este oarecum similară cu *devianța în sens statistic*, indicând abaterea de la tendința comportamentală centrală manifestată de un grup, cu deosebirea că ceea ce este sociologic deviant este în mod necesar și dezaprobat la nivelul majorității, adică devianța este o diferență percepută negativ. Unii analiști sunt de părere că "*este dificil să dezaprobi cu tărie practici curente, deoarece majoritățile sfârșesc, mai devreme sau mai târziu, prin a-și impune criteriul lor de normalitate*" (*M. Cusson, în R. Boudon, op. cit., 1993, p. 442*). Vorba lui Lăpușneanu: proști, proști, dar mulți! Sigur, este dificil să convingi o majoritate să renunțe la un drum greșit, când aceasta, debusolată fiind, alege o soluție de viață nerealistă, doar pentru că, pe calea respectivă, întâmpină o minimă rezistență! Dar poate, din perspectiva absolută, a ochiului

lui Dumnezeu, problema nici nu este a acelei majorități care, oricum, mai devreme sau mai târziu, se va trezi, căci vrând nevrând va plăti prețul cel mai mare al consecințelor. În mod cert însă, proba este a celui chemat să renunțe la propriul confort ori chiar la propria viață, spre a-i opri pe cei mulți să se prăbușească în gol. Până la urmă, nici nu contează dacă el va reuși sau nu, contează numai dacă s-a pus în slujba unui asemenea ideal cu toată ființa.

Nu comentăm aici motivele care îi determină pe unii analiști să considere că unele comportamente deviate de la morală creștină pot deveni legitime, numai pentru că mulți aleg să le tolereze, dacă nu cumva chiar să le practice! Cert este însă că în absența unor distincții clare între bine și rău - distincții pe care ideologia creștină le enunță fără echivoc - ne vom pierde în aberații și rătăcirii conceptuale fără margini! Și oricât vom căuta convenții teoretice pentru a scăpa din rigorile legii creștine, nu vom găsi, pentru că eludarea adevărului întotdeauna va avea un preț mai mare decât rostirea lui curată și confruntarea deschisă cu provocările lui!

Se pare că lumea modernă a uitat faptul că nu doar moral, ci și ontologic (deși, în extremis, adică în Dumnezeu, morală se dizolvă complet în ontologie), *binele și răul* au naturi *ireconciliabile*, care ne obligă matematic să ținem seama de ele în orice decizie (*v. Numerele, Literele și Facerea Lumii prin Cuvânt, cap.1,1.1.1*). Nu servește decât răului, ca *binele și răul* să fie definite anomic, relativist, interșanjabil. În realitatea absolută, între bine și rău nu există cale de mijloc. Hristos a afirmat fără echivoc, *cine nu adună cu El, risipește!* Cei care încă mai susțin astăzi că *răul* nu există decât în imaginația omului vor crede pesemne, că și *binele* se află în aceeași situație. Ei bine, se mint singuri și se înșeală amarnic! Nu numai doctrina creștină ne avertizează asupra pericolului extraordinar de a slăbi vigilența noastră în fața ofensivei *răului*, dar și toate celelalte religii clasice.

Un reputat jurist și economist american *Gregoire de Kalbermatten*, cavând o înaltă pregătire spirituală (în doctrina budistă) afirmă armătoarele: "Ne putem imagina că dacă diavolul s-ar manifesta într-o formă fizică, conformă cu cea sugerată în religiile universale, omul nu ar alerga după el. Prin urmare, el își face apariția deghizat sau în chip mai elegant, ca prinț al

seducătorilor, prințul acestei lumi. *Diavolul trebuie să se nege pe sine*, deoarece, *pentru a fi acceptat de om, răul trebuie să apară ca fiind bun, blând și dulce, urâtul ca fiind frumos și atrăgător, banalul ca fiind incitant, iar mărul putred ca plin de savoare*. Dacă n-ar exista o stare de radicală ignoranță și confuzie a minții, omul nu ar putea făptui sau gândi răul, deoarece l-ar percepe ca rău, adică un lucru care nu îl poate conduce către adevărata fericire. *Diavolul este un expert al camuflajului și ceea ce el se străduiește din greu să demonstreze - și eventual să realizeze - este că omul însuși este demonic și că amploarea demonicului nu este limitată la persoana diavolului, ci cuprinde întreaga omenire!* Gândind că suntem teribil de inteligenți, ne este greu să credem că ar putea exista cineva cu mult mai isteț, diavolul însuși... Demonii nu mai iau astăzi forme încarnate care să le reflecte natura. Acel mod de manifestare al prodigioasei lor intervenții pe scara istorică a evoluției a luat sfârșit în urmă cu șase-opt mii de ani. Ei se încarnează acum ca ființe umane obișnuite și, prin urmare, *suferă de slăbiciunile rasei umane* (și se alimentează cu energii din plăcerile senzoriale cele mai grosiere și decăzute ale omului, n.a.); deși sunt mult mai puternici decât oamenii, ei și-au pierdut sau își pierd cea mai mare parte a puterilor lor demonice deținute în trecut (*puterea este o ecuație conștiință-energie*)... În zilele noastre nu mai este atât de necesară întruparea forțelor demonice. *Dar ele sunt mult mai periculoase acum pentru rasa umană, deoarece posedă o facultate sporită de a se infiltra în psihicul uman sub forma forțelor psihice, ceea ce reprezintă o amenințare deosebit de serioasă, deoarece, pe termen lung, nimeni altcineva decât omul cu liberul său arbitru nu li se poate opune: îngerii cei sfinți nu intră în psihicul uman, pentru că ei respectă libertatea omului* (2004, p. 343-345).

Întâmplător, dar și inevitabil, răul cu superficialitate nu poate decât să ne ducă într-un haos axiologic, unde totul devine nu numai posibil, ci și permisibil! Într-o astfel de lume, corecția sau închisoarea nu vor mai îndrepta nimic, ci, dimpotrivă, vor agrava lucrurile, deoarece cei pedepsiți pentru diverse fapte rele întotdeauna vor crede (și aparent cu dreptate) că miza totală se reduce la forța și abilitatea de a-și impune "dreptatea lor" împotriva dreptății celorlalți.

De altfel, în societatea modernă, acest gen de rău deja s-a

produs. Iată ce afirmă Foucault (1975, [1997]) cu privire la adevăratele funcții ale închisorilor moderne: *"În locul afirmației că închisoarea dă greș în acțiunea de reducere a criminalității trebuie, poate, să așezăm ipoteza conform căreia închisoarea a izbutit de minune să producă delincvența, formă politic și economic mai puțin periculoasă de ilegalism. O dată prins, delincventul poate fi utilizat chiar ca informator, penalitatea devenind astfel o modalitate în sine de a gestiona ilegalismele"* (p. 396). Iată deci că delincvenții, recunoscând superioritatea forței polițienești, departe de a-și propune să renunțe la rău, ei ajung chiar să colaboreze cu poliția! Desigur, în mediile polițienești, acest adevăr este, formal, un secret bine păstrat, deși altfel el se exploatează pe bani buni în producțiile cinematografice de profil.

Unele lucrări de sociologie a devianței merg până acolo încât, prin descrierea unor întrevederi realizate cu delincvenți, homosexuali, prostituate sau persoane care se droghează, încearcă să-i prezinte pe aceștia fie în termeni neutri, fie în termeni care, trezind simpatia cititorului, reușesc să minimizeze gravitatea problemei în cauză (H. Becker, 1963). Mai mult, îndeosebi în cadrul studiilor de sociologie a reacției sociale, *neutralitatea* - despre care, în genere, se crede că stă bine cercetătorului chiar și când acesta este nevoit să descrie *răul personificat* - dispăre fără a fi considerată o carență a procesului de valorificare a rezultatelor, când cercetătorul descrie blamul social față de tarele menționate mai sus, afirmând că respectiva reacție este parțială, discriminatorie, intolerantă, represivă ș.a. (D. Archer, 1985).

În pofida acestor aparente microstrategii de umanizare a feței lumii noastre, în fond, avem de-a face cu evidența unor atitudini inadmisibile ale celor chemați să arate adevărul despre lume, pentru ca maladiile sociale ale acesteia să poată fi vindecate. Pentru că primul pas în orice proces de vindecare este cunoașterea diagnosticului. Fără această fază, bolnavul nu are nici o șansă. Și nu stă în autoritatea omului (analistului social) să anuleze, să atenueze ori să schimbe *eticheta răului* de pe acele acte socioumane despre care Hristos, ca și alți înaintași ai săi, au spus că *sunt rele*. Este adevărat, Hristos nu s-a alăturat judecătorilor femeii adultere, condamnată la moarte de către farisei și cărturari, dar i-a spus acesteia răspicat: *"mergi; de-acum*

să nu mai păcătuiești” (Ioan, 8, 11). Deci răul există și oricât de neutri ar rămâne unii analiști în fața lui, el are nume propriu, iar Hristos l-a numit *păcat*. Așadar, omul poate să emită în domeniul social oricâte legi vrea, dar nu aduce mai binele prin ele, dacă acele legi ignoră *Cele Zece Porunci*, precizate încă de pe vremea lui Moise.

Dar, pentru creștini, *Cele Zece Porunci reprezintă mai puțin decât minimum din ceea ce se așteaptă astăzi de la ei*, deoarece Legea dată de Dumnezeu omului a fost reformulată prin Harul lui Hristos, sub forma *Fericirilor!* Adică sub o expresie net superioară, mai sintetică, mai exigentă, dar și mult mai imperativă. Or, așa cum construind o rachetă cosmică nu ne putem permite să negociem regulile aritmeticii elementare (or, să le respectăm parțial sau opțional), tot astfel, *Cele Zece Porunci* și cu atât mai mult *Cuvintele lui Hristos, (care exprimă unele raporturi de necesitate absolută din cadrul realității totale), nu pot deveni subiecte de negociere socială sau de părere personală a unuia sau altuia! Prevederile doctrinei creștine asupra binelui și răului constituie cele mai înalte repere pe care Dumnezeu le-a dat omului, pentru ca acesta să găsească drumul înapoi către El.*

Poate în nici o altă epocă istorică nu s-au oferit indivizilor avizi de “*a se realiza material și social*” tentații mai numeroase și mai dificil de decodificat, cu scopul de a-i deturna de la idealul creștin, decât în perioada modernă. Astfel de tentații au avut rolul de a-i determina pe oamenii moderni să se înhame fără murmur la jugul imperialismului valoric al lumii occidentale. Pentru a căpăta dreptul economic la *o viață mai bună* (în accepțiunea modernă a conceptului), în ultimul secol, mulți europeni și americani s-au arătat dispuși să se angajeze în locuri de muncă atât de dificile încât imaginile creștinilor despre iad păleau în raport cu acestea.

Unele analize sociale ale cauzelor ce au stat la baza declanșării revoluțiilor est-europene, de la sfârșitul anilor ‘80, atestă că țările respective au răsturnat regimurile comuniste tocmai ca urmare a tensiunilor psihologice generate de cunoașterea decalajului dintre oferta de bunuri și servicii a lumii capitaliste și cea socialistă.

Deși în timpul socialismului, în țările din centrul și sud-estul Europei, procesul de modernizare a avut expresii și intensități diferite (acesta fiind mai puțin intens spre estul continentului),

noile realități politico-economice din anii ‘90 au schimbat radical termenii procesului de modernizare, pentru fiecare țară în parte. După 1990, au intrat în vigoare și pentru populațiile central și est-europene dimensiunile cele mai dure ale mesajului real al modernității (v. cap. II, 1, 1.7. al prezentei lucrări). Mesajul respectiv se adresa însă unui mediu social, deja secătuit energetic și hipersensibilizat prin numeroasele focare de faliment social determinate, pe de o parte, prin aberațiile economice ale epocii anterioare, iar pe de altă parte, prin eșecurile în lanț ale noilor regimuri politice care s-au perindat la putere după 1990.

Astfel, în scurt timp, mesajele noii modernități capitaliste, pentru unele dintre aceste țări, au căpătat accente pe alocuri chiar tragice. Milioane de locuri de muncă s-au volatilizat peste noapte, iar protecția socială a fost, cel puțin în țările cele mai estice (România, Bulgaria, Republica Moldova, Albania ș.a.), un adevărat simulacru socioeconomic. Deși în ultimii ani ai comunismului părea imposibil, în toți anii ‘90, poporul bulgar a devenit chiar mai înfometat decât în comunism (consumul său alimentar mediu constituind, prin dimensiunile sale extrem de reduse, un fapt de mirare pentru întreaga Europă). Ca urmare, numărul celor care au murit mai devreme a întrecut orice previziuni. Și, cum era de așteptat, în condiții de polarizare socioeconomică destul de accentuată și suficient de rapidă (legea concurenței loiale și neloiale și-a spus cuvântul), cei care au rămas în viață, dar nu au căpătat acces la bunăstare pe calea larg acceptată social (cel puțin teoretic), au încercat să acceadă la aceasta pe căi mai puțin ortodoxe.

Astfel, *actele de corupție și delincvență* au căpătat o amploare fără precedent. Atentatele la adresa proprietății private și de stat au căpătat infinite forme - de la corupția mică, de ghișeu, până la marea și oculta corupție. De fapt, cu cât o țară a fost mai săracă și mai expusă tentațiilor modernității, cu atât fenomenul antisocial din țara respectivă a căpătat amploare mai mare.

Desigur, unele acte antisociale sau atentate la adresa proprietății, au existat dintotdeauna în toate societățile și în toate tipurile de așezări umane. Niciodată însă acestea nu au prezentat o *amploare și o rafinare a mijloacelor de operare* atât de sofisticate ca în modernism.

Sociologii moderni recunosc, în general, *șapte categorii de devianță socială* (M. Cusson, în R. Boudon, op. cit., 1992, p. 439), astfel:

1. *Infracțiunile și delictele*. Încă din secolul al XIX-lea, sociologii au analizat statisticile criminalității. Mai târziu aceștia au realizat și lucrări referitoare la omucidere, furt, infracțiuni ale gulerelor albe, hoți profesioniști, bande de tineri delincvenți... Totuși, în prezent, se cunosc prea puține lucruri despre determinările abisale ale manifestărilor delictuale, care țin de o anumită patologie a spiritului. Antrenând resorturile intime ale ființei spre manifestarea diverselor potențiale negative, spiritul omului însuși își construiește conjuncturile prin care, în absența conștientizării, va cunoaște diverse tipuri de suferință, ce îl vor duce la vindecare.

2. *Sinuciderea* a fost, după apariția celebrului studiu al lui Durkheim, o temă importantă a sociologiei devianței. Durkheim a respins ideea potrivit căreia ar exista o relație între *sinucidere* și *omucidere* (1897, p. 386), dar cu toate acestea, în SUA, în intervalul anilor 1920-1980, aceasta s-a confirmat. Grupul cu rata cea mai ridicată de omucideri, tinerii negri (sex masculin) din urban, prezentau și cele mai ridicate rate de sinucidere (J.C. Chesnais, 1981, P.203). Pornind de la datele statistice, Durkheim a afirmat că *rata sinuciderilor variază invers proporțional cu gradul de integrare al societății religioase, domestice și politice* (1897 [1993], p. 163). Problema este însă ce se întâmplă când cerințele vieții moral-religioase sunt opuse celor privind integrarea politică, instituțională sau socială, știind că, prin secularizare, viața publică - inclusiv politica - s-a despărțit de morala religioasă? Dar chiar și fără intervenția secularizării, fenomenul sinuciderii era și este încă departe de a fi înțeleș în deplinătatea consecințelor sale de ordin psihosocial și cu atât mai puțin spiritual.

3. *Consumul de droguri* ca, de altfel, lumea diversă a toxicomanilor pare tot mai greu de ținut sub control, cu mijloacele anomice ale societăților moderne. De mai multe decenii, analiștii sociali constată *relațiile strânse dintre toxicomaniile de tot felul și delincvență*, fără a găsi soluții de stopare sau diminuare a unor asemenea fenomene. În anul 1987, în jur de 78% dintre deținuții penitenciarelor americane folosiseră deja un drog ilegal. Populația din afara închisorilor se afla în aceeași situație în proporție de

37%. Printre consumatorii de droguri americani, se aflau de trei ori mai mulți alcoolici decât la nivelul mediu al întregii populații (D.J. SUA, 1988) (M. Cusson, în R. Boudon, op. cit., p. 449). Pentru delincvenți, alcoolismul este un factor de recidivă. Statistic, tinerii delincvenți, consumatori de droguri și de alcool, sunt mai numeroși decât alte categorii de consumatori de droguri care, cel puțin aparent, respectă legea. Corelațiile între consumul de droguri și comiterea unor furturi sunt întotdeauna pozitive.

Consumul de droguri a devenit un fenomen social deosebit de îngrijorător prin amploarea deosebit de mare, pe care a căpătat-o în ultimul secol. Științele spirituale ale Orientului, care știu mult mai multe despre semnificația acestui fenomen, afirmă că toxicomania relevă *tendința de evadare periodică în spațiul noesic, a unor persoane care nu doresc să-și împlinească menirea pentru care au fost trimise pe Pământ*. Aceasta constituie o expresie endemică a neconștientizării contextului integral al vieții omului cosmic, care nu se limitează la manifestările biopsihosociale ale vieții de pe Pământ, ci conține și dimensiuni mult mai înalte, perene, de ordin spiritual. Refuzul unei șanse de evoluție acordată spiritului, șansă care, de altfel, se câștigă deosebit de greu în lumea astrală, este similară cu o sinucidere lentă, ceea ce îngustează substanțial șansele de eliberare ale entității noesice respective. Riscul unui asemenea comportament este deosebit de ridicat, deoarece persoanele în cauză vor pleca, într-adevăr, mult mai devreme de pe Pământ, dar nu în zona astrală unde speră să ajungă (cunoscută parțial prin intermediul drogului), ci într-o zonă de așteptare pe termen nedefinit, deoarece la momentul oferirii unei șanse nu și-au atins menirea.

4. *Transgresiunile sexuale* între care homosexualitatea, prostituția, pornografia, adulterul și alte forme de sexualitate extraconjugală complică și mai mult lumea devianțelor. Acestea însă nu sunt considerate și tratate întotdeauna ca acte antisociale nici în tratatele de sociologie și cu atât mai puțin în lumea promovării valorilor prin arte. Acest fapt a determinat o profundă degradare a relațiilor interumane în interiorul și în afara familiei, fapt deosebit de vizibil sub diverse forme, inclusiv în planul creșterii ratei divorțurilor sau al înclinațiilor agresive și delictuale din rândurile copiilor și tinerilor. Cunoașterile esoterice privind *natura spirituală a Omului (Omul Androgin)*, precum și rațiunile

pentru care, în cele din urmă, Omul a fost creat *bărbat și femeie* (nu *bărbat și bărbat* sau *femeie și femeie*), Taina Nașterii *Imaculate a Omului* (fără relații sexuale), precum și alte Sfinte Taine, situează într-un context cât se poate de marginal, cea mai mare parte a discursului pe care omenirea de astăzi, prin diferite intermedii, îl rostește pe tema relațiilor sexuale. De două mii de ani, *Icoana Sfintei Fecioare Maria (Mama lui Hristos Dumnezeu)* stă înaintea ochilor omenirii, dar în decadența, împietrirea și necredința sa, mare parte a omenirii nu înțelege mai nimic din aceasta. Cunoașterea autentică a realității este accesibilă numai celor care aspiră cu adevărat la ea, prin depunerea unor eforturi susținute de elevare spirituală, și nu celor interesați de aflarea unor justificări teoretice savante, pentru înclinații comportamentale mai mult sau mai puțin îndoielnice.

5. *Devianțele religioase*: magia neagră, sectarismul religios, ereziile contribuie și ele, după puteri, la deturnarea valorică a lumii moderne. Acesta constituie domeniul de manifestare predilect al persoanelor care nu dispun de o educație spirituală autentică și solidă, ori al persoanelor care, în mod deliberat, au ales să lupte împotriva lui Dumnezeu.

6. *Bolile mentale* au fost și ele analizate din perspectivă socială, deoarece statistic, produc efecte de disoluție socială, acolo unde se manifestă. Patologia bolilor mentale a cunoscut o dezvoltare remarcabilă în perioada modernă, îndeosebi în ceea ce privește emergența/ecoul acestor maladii din/în echilibrul mineral și metabolic al organismului uman.

Cauzalitatea de ordin spiritual a apariției unor asemenea boli însă nu a fost abordată în prezent, în mod deschis, de către științele moderne (deși unele încercări în acest sens au fost efectuate de C.G. Jung ș.a.), deoarece acestora le lipsesc numeroase noțiuni ce ar putea să ajute la înțelegerea autentică și restrângerea fenomenului. Unele elemente ale acestui tip de cunoaștere pot fi găsite în tratatele de medicină biblică, dar și în operele unor medici și psihologi de avangardă ai noului mileniu, preocupați de manifestările spiritului în materie, cum sunt: C. Dumitru, I. Mânzat, L. Radu-Geng, C. Castaneda, M. Capek, J. Lilly, L. Peters, W. James ș.a.

7. *Handicapul fizic* a fost studiat de sociologi ca urmare a faptului că, în general, incidența acestuia este corelată cu apariția

unor tensiuni sociale, îndeosebi când au loc interacțiuni între persoanele considerate normale și cele cu handicap. În lumea modernă s-au făcut unele progrese în domeniul socializării satisfacerii trebuințelor speciale ale persoanelor cu handicap. A trăi în prezența unei persoane cu handicap poate constitui o provocare imensă. Într-o asemenea împrejurare, nu doar persoana cu handicap are de trecut teste comportamentale radicale, ci și persoanele implicate în împlinirea destinului comun respectiv, fie că sunt asistenți sociali, clerici, funcționari publici, sau membri de familie ai celor afectați de handicap.

Între categoriile de devianță menționate mai sus, unii sociologi (*Merton, Montanino și Sagarin, Moscovici ș.a.*) le disting (și deci le tratează din perspective diferite) pe cele căpătate involuntar de cele adoptate voluntar.

Totuși, în cadrul cunoașterilor esoterice (inclusiv în creștinism), se afirmă faptul că maladiile spiritului se manifestă întâi pe structurile superioare ale omului, iar după un timp (care nu este aleator), dacă nu s-au înlăturat (prin gânduri, vorbe și fapte bune cel puțin egale ca valoare de impact total) deficitul energetic și informațional ce au produs maladia respectivă, aceasta coboară sub o expresie specifică, pe structuri tot mai apropiate de corpul fizic al omului în cauză.

Așadar, potrivit cunoașterilor de ordin spiritual, cu puține excepții, incidența unor afecțiuni pe corpul fizic al omului constituie un efect al unor probleme de ordin spiritual mai vechi (personale sau ale unor persoane iubite), nerezolvate la timpul lor. Având în vedere acest lucru, vom înțelege de ce, în *involuntarism* există *mai mult voluntarism decât credem*, iar în *voluntarism* există *mai multă necesitate decât putem presupune*, la o evaluare de suprafață, de tip laic, a cauzelor.

În prezent, datele statistice privind incidența delincvenței și criminalității din țările occidentale și cele est-europene relevă diferențe mari de la o țară la alta, pentru toți indicatorii avuți în vedere. În cele ce urmează ne vom referi la anii 1990 și 2000, știut fiind că aceștia au delimitat un timp al unor mari schimbări cel puțin pe continentul european.

Tabelul nr. 14. Delicte violente înregistrate de poliție, la nivel internațional, în anii 1990 și 2000

Țara	Rata ^{a)} atacurilor violente		Rata violurilor raportate		Rata tâlhăriei și a furturilor	
	1990	2000	1990	2000	1990	2000
Austria ^{b)}	1,8	2,7	6,9	6,4	51,2	59,2
Belgia	120,4	241,4	6,1	7,8	79,6	109,3
Danemarca	163,3	23,7	9,5	9,3	41,4	59,1
Finlanda	47,3	38,1	7,6	11,2	55,6	53,1
Franța	86,3	182,0	8,1	14,5	106,1	187,7
Germania ^{a)}	84,5	142,3	6,4	9,1	44,2	72,3
Grecia	65,1	69,8	1,9	2,3	10,8	16,6
Irlanda ^{c)}	2,1	12,4	2,5	6,0	47,0	54,3
Italia ^{b,d)}	33,7	46,4	1,2	...	63,9	65,6
Luxemburg	82,4	90,3	7,4	6,9	67,1	82,4
Olanda ^{b)}	147,7	242,8	8,8	10,4	79,9	92,3
Spania	26,7	22,2	4,6	3,1	275,5	229,9
Suedia ^{b)}	36,3	44,8	16,5	22,6	69,7	76,8
Anglia și Țara Galilor ^{b)}	...	405,2	6,7	14,7	71,2	128,5
Scoția ^{b)}	111,9	114,0	9,7	12,0	91,2	96,7
Irlanda de Nord ^{e)}	158,9	341,2	7,9	17,7	102,6	104,4
Andora	46,0	19,7	6,0	3,0	2,0	1,5
Cipru ^{b)}	10,3	14,8	0,3	2,3	2,1	4,4
Islanda ^{b)}	...	18,2	...	14,5	...	19,6
Malta	51,1	18,3	1,7	3,2	20,9	35,6
Monaco	170,0	66,7	6,7	...	30,0	6,7
Norvegia	44,2	77,4	9,0	15,1	23,8	47,5
Elveția	50,3	75,1	6,4	5,6	27,1	30,2
Turcia	0,2	119,3	0,5	2,3	1,5	3,0
Albania	53,9	4,7	3,5	2,4	3,0	9,8
Bulgaria	1,9	0,9	6,0	7,2	14,0	52,1
Croația ^{f)}	22,5	21,1	3,0	2,7	125,5	16,8
Republica Cehă ^{f)}	189,2	69,8	7,4	4,9	39,8	45,6
Estonia ^{g)}	20,6	32,6	3,9	5,3	84,3	335,7
Ungaria	66,1	75,9	4,5	2,9	27,6	34,8
Letonia ^{h)}	4,1	19,6	4,7	6,9	101,5	136,1
Lituania ^{c,g)}	9,1	10,4	5,1	5,9	70,5	88,8
Polonia	50,6	84,8	5,9	6,2	44,6	138,5
România	3,0	5,5	4,1	8,3	7,7	30,3
Slovacia ^{b,i)}	82,4	204,6	3,9	2,8	28,2	22,8
Slovenia ^{g)}	22,0	21,9	4,7	4,4	12,7	27,1
Canada	144,3	145,9	118,4	...	103,8	87,8
Statele Unite	422,1	323,6	41,0	32,1	255,8	144,9
Israel	209,5	491,8	5,6	16,0	15,4	29,5

Note: a) Datele pentru 1990 se referă la fosta RFG;

b) Date pentru 1998 în loc de 2000;

c) Date pentru 1999 în loc de 2000;

d) Infracțiuni ale ambelor sexe;

e) Date pentru 1996 în loc de 2000;

f) Date pentru 1993 în loc de 1990;

g) Date pentru 1991 în loc de 1990;

h) Date pentru 1992 în loc de 1990;

*) Rata la 100.000 locuitori.

Sursa: *International Crime Statistics 1989-1990 to 2000, INTERPOL; and The Fifth United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems, 1990-1994, UNCJIN, extras din UN, Trends in Europe..., 2003, p. 278.*

Subliniem că datele din tabelul nr. 14 se referă doar la delictele înregistrate de poliție, deși se poate presupune că numărul real al delictelor a fost mult mai mare. Măsura în care poliția înregistrează sau nu delictele de care ia cunoștință rămâne un fapt discutabil, de la țară la țară. În plus, comparațiile între țări trebuie privite știind că există mari diferențe între clasificările delictelor și, în general, între reglementările juridice ale diferitelor țări.

Sub rezerva precizărilor de mai sus, se constată că, pe ansamblu, națiuni dintre cele mai modernizate, cum sunt Anglia, Țara Galilor, Irlanda de Nord, SUA și Israel prezintă cele mai înalte rate ale *delictelor violente*, cu valori între 300 și 500 de cazuri raportate la 100.000 de locuitori, în anul 2000.

În SUA s-a înregistrat cea mai ridicată rată a *atacurilor violente* în anul 1990, aceasta rămânând printre cele mai ridicate și în anul 2000. Tot în SUA s-a înregistrat cea mai ridicată rată a *violurilor raportate* în anul 2000: 32/100.000 de locuitori. În anul 1990, recordul absolut la acest capitol l-a deținut Canada, cu 118,4 violuri raportate/100.000 de locuitori, în timp de SUA se plasa pe locul al doilea, cu 41/100.000 de locuitori.

Cu câteva excepții, delictele privind *traficul de droguri* s-au intensificat în aproape toate țările din zona Comunității Economice Europene (CEE), care împărtășește același spirit al modernității occidentale. Cea mai înaltă rată a acestui tip de delict s-a înregistrat în Norvegia 1 caz/100 de locuitori.

În anul 1990, SUA a prezentat cea mai ridicată rată a criminalității din regiunea CEE (9,4 cazuri/100.000 de locuitori).

În toate țările, majoritatea *delincvențelor* au fost bărbați; doar

în câteva țări, mai mult de 25% din furturile raportate au fost comise de femei (în Germania - 30%, SUA - 29%, Norvegia - 27%, Austria - 26%), dar în general bărbații sunt responsabili pentru 80-85% dintre delictele comise în vestul Europei și America de Nord și pentru 85-90% dintre acestea, în țările central și est-europene.

Rata cazurilor elucidate (ca procent din numărul cazurilor înregistrate), prin intermediul aparatului de justiție, este în general mai ridicată pentru cazurile de delict violente și cazurile de fraudă decât pentru cazurile de tâlhărie și furt.

Cazurile de crimă au fost elucidate, în trei din patru cazuri, în majoritatea țărilor din zonă. Și cazurile de viol sunt, statistic, elucidate. Cazurile de furt par a-și găsi cel mai greu rezolvarea (4% în Italia, 9% în Olanda în 1998).

Tabelul nr. 15. Delicte nonviolente înregistrate de poliție, la nivel internațional, în anii 1990 și 2000

Țara	Rata ^{a)} fraudelor		Rata delictelor privind traficul de droguri		Rata furturilor din autoturisme	
	1990	2000	1990	2000	1990	2000
Austria ^{b)}	264,9	402,2	68,6	197,0	26,3	35,8
Belgia	17,0	225,1	39,3	207,4	280,3	169,6
Danemarca	217,0	150,8	270,9	248,6	575,3	604,2
Finlanda ^{c)}	2068,3	344,4	51,0	259,5	365,4	34,7
Franța	971,5	599,3	99,6	177,3	518,6	517,1
Germania ^{a)}	536,8	1.090,2	130,6	297,4	90,9	101,1
Grecia	5,2	8,0	19,4	75,9	67,4	161,2
Irlanda ^{d)}	118,6	57,1	1,3	5,1	32,0	16,3
Italia ^{b)}	52,8	98,9	53,2	74,7	543,5	537,0
Luxemburg	71,1	181,9	197,6	281,5	128,7	145,6
Olanda ^{b)}	36,5	112,2	39,4	49,0	181,1	239,0
Spania	62,1	37,3	53,8	251,9	348,9	332,7
Suedia ^{b)}	1246,5	491,8	327,3	367,6	882,1	738,5
Marea Britanie	298,2	...	34,4	...	926,6	...
Anglia și Țara Galilor ^{b)}	290,8	537,4	19,7	261,2	971,5	753,0
Scotia ^{b)}	383,3	364,0	187,5	614,5	707,6	555,3
Irlanda de Nord ^{e)}	262,9	224,3	13,6	66,1	191,4	508,5
Andora	170,0	169,7	1.182,0	687,9	254,0	78,8
Cipru ^{b)}	87,2	179,7	7,5	43,7	2,4	4,6
Liechtenstein ^{g)}	110,0	212,1	730,0	390,9	143,3	12,1
Malta	29,7	48,2	51,4	...	371,4	256,0
Monaco	643,3	373,3	196,7	350,0	140,0	66,7
Norvegia	147,1	268,7	214,4	984,4	610,1	518,3
Elveția	137,7	107,2	281,4	628,2	...	962,8

Țara	Rata ^{a)} fraudelor		Rata delictelor privind traficul de droguri		Rata furturilor din autoturisme	
	1990	2000	1990	2000	1990	2000
Turcia ^{f)}	4,3	5,7	1,7	6,4	...	24,3
Albania	2,6	1,9	...	16,3	...	5,9
Bulgaria	19,3	84,3	...	5,2	66,1	137,7
Croația ^{f)}	54,6	70,1	19,1	153,4	59,0	52,9
Republica Cehă ^{f)}	151,6	107,7	2,4	...	247,1	231,5
Estonia ^{g)}	10,8	130,9	1,5	114,8	116,0	168,7
Ungaria	74,9	272,7	0,4	34,4	77,7	109,1
Letonia ^{h)}	21,0	258,3	4,4	27,8	25,5	124,8
Lituania ^{d,g)}	9,5	50,7	3,2	18,3	28,2	96,7
Polonia	24,0	389,9	1,6	50,8	...	176,1
România	4,0	94,4	0,1	2,0	6,7	31,6
Slovacia ^{b,1)}	55,0	32,8	0,4	9,6	182,3	142,4
Slovenia ^{g)}	131,9	249,3	10,1	69,7	17,7	74,6
Macedonia ^{d,1)}	13,9	33,1	1,3	9,3	...	44,7
Canada	502,3	278,6	227,2	286,0	451,9	521,2
Statele Unite	654,6	414,2
Israel ^{d)}	217,7	218,6	167,4	315,8	326,6	501,7

Note: a) Datele pentru 1990 se referă la fosta RFG;

b) Date pentru 1998;

c) Date pentru 1999;

d) Infracțiuni ale ambelor sexe;

e) Date pentru 1996;

f) Date pentru 1993;

g) Date pentru 1991;

h) Date pentru 1992;

i) Date bazate pe diferite definiții ale delictelor (pentru anul 1990).

*) Rata la 100.000 locuitori.

Sursa: International Crime Statistics 1989-1990 to 2000, INTERPOL; and The Fifth United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems, 1990-1994, UNCJIN, extras din UN, Trends in Europe..., 2003, p. 279.

Populația aflată în închisori, în Occident și în țările est-europene se ridică la peste 2,1 milioane de persoane în anul 2000, din care 1,3 milioane doar în SUA. În general, existau mai multe persoane încarcerate, raportat la numărul total al populației, în țările din centrul și estul Europei și în SUA decât în țările vest-europene. În SUA erau 468 de persoane încarcerate/100.000 de

locuitori.

Ponderea femeilor încarcerate era sub 10%, în toate țările din regiune. Cea mai mare pondere a femeilor încarcerate în anul 2000, s-a înregistrat în Canada (9%), Spania și Portugalia (8,7%). Ponderea persoanelor străine închise variază mult de la o țară la alta: de la 58% în Elveția, la sub 1%, în țări ca Bulgaria, România, Lituania sau Turcia.

Tabelul nr. 16. Persoane care au fost victimele unor acte de corupție și delincvență (în procente)

Țara, orașul, regiunea	Anul	Total delikte ^{a)}	Furturi sparger ^{b)}	Jafuri	Mită, corupție ^{c)}
Austria	1995	18,8	3,1	0,2	0,7
Belgia	1999	21,4	7,7	1,0	0,3
Canada	1999	23,8	10,4	0,9	0,4
Danemarca	1999	23,0	7,6	0,7	0,3
Anglia și Țara Galilor	1999	26,4	12,2	1,2	0,1
Finlanda	1999	19,1	4,4	0,6	0,2
Franța	1999	21,4	8,7	1,1	1,3
Italia	1991	24,6	12,7	1,3	...
Japonia	1999	15,2	3,4	0,1	...
Irlanda de Nord	1999	15,0	6,2	0,1	0,2
Polonia	1999	22,7	9,0	1,8	5,1
Portugalia	1999	15,5	7,5	1,1	1,4
Suedia	1999	24,7	8,4	0,9	0,1
SUA	1999	21,1	10,0	0,6	0,2
Beijing (China)	1991	19,0	2,2	0,5	...
Bogota (Columbia)	1996	54,6	27,0	11,5	19,5
Bratislava (Slovacia)	1996	36,0	20,8	1,2	13,5
București (România)	1999	25,4	10,8	1,8	19,2
Budapesta (Ungaria)	1999	32,1	15,6	1,8	9,8
Buenos Aires (Argentina)	1995	61,1	30,8	6,4	30,2
Kiev (Ucraina)	1999	29,1	8,9	2,5	16,2
Minsk (Belarus)	1999	23,9	11,1	1,4	20,6
Moscova (F. Rusă)	1999	26,3	10,9	2,4	16,6
Zagreb (Croatia)	1999	14,3	4,4	0,5	9,5

Note: a) Datele se referă la persoanele victime ale cel puțin uneia din 11 crime: tâlhărie, spargere, încercare de spargere, furt autoturism, vandalism asupra autoturismului, furt bicicletă, viol, furt din autoturism, furt al unor obiecte proprietate personală, atac și amenințare, furt motocicletă și motoretă.

b) Include: furt autoturism, furt din autoturism, sparger și încercări de spargere.

c) Datele se referă la persoanele cărora li s-a cerut, ori de la care s-a așteptat să plătească mită funcționarilor publici.

Sursa: Statistici ilustrate, 2002, INS, București.

Durata sentințelor privative de libertate variază mult de la o țară la alta. În Canada, Danemarca, Serbia și Muntenegru, Letonia și Norvegia, peste 90% dintre cei condamnați execută sentințe sub 3 ani. Pe de altă parte, în Albania, Grecia sau România, peste 80% din sentințe sunt pronunțate pentru mai mult de 3 ani. Pe de altă parte, 20% din deținuții din Irlanda de Nord, aproape 15% din cei din Scoția și 10% dintre cei din Grecia execută sentințe de *condamnare pe viață*.

Ratele privind delincvența juvenilă sunt dificil de comparat între țări câtă vreme nici conceptele și reglementările privind acest domeniu nu sunt clare și nici nu coincid de la o țară la alta. Cert este însă că, în aproape toate țările din zonă, s-a înregistrat o adevărată *explozie a delincvenței juvenile*. Ungaria, de exemplu, a raportat cea mai ridicată rată a pronunțării unor sentințe în cazuri de acest gen (peste 1,5% în anul 1999) (*UN, 2003, Trends in Europe...*).

În general, se crede că metropolele sunt și au fost mereu mai expuse la asemenea riscuri, ca urmare a fenomenului de înstrăinare a rezidenților (prin migrația masivă dinspre zonele rurale sau din alte localități mai puțin atractive economic) și deci a diminuării sentimentului general de responsabilitate al celor predispuși la săvârșirea unor acte antisociale.

În România, în anii 90, furturile din avutul privat sau obștesc ori manifestarea unor acte de *vandalism și distrugere în dauna bunurilor publice sau private* au fost și mai sunt încă extrem de frecvente și departe de a fi monitorizate și soluționate efectiv de organele de poliție.

Experți din cadrul Ministerului de Interne evaluează că, în mod obișnuit, în România se produc cam 600.000 de delikte anual. Dintre acestea, doar 40.000 ajung în fața instanțelor de judecată și doar aproximativ 20.000 dintre delincvenții ajung în instituțiile de detenție. În anii '90, fenomenul criminal în România

a căpătat dimensiuni fără precedent, depășind cu mult cifrele similare aferente țărilor vecine.

Tabelul nr. 17. Dinamica fenomenului criminal în țările în tranziție (cifre indexate, 1989=100)

Țara	1990	1992	1994	1996
Bulgaria	115	391	393	348
Republica Cehă	180	287	309	328
Ungaria	153	201	177	213
Republica Moldova	105	96	91	86
Polonia	161	159	163	161
România	203	305	501	684
Slovacia	151	225	293	210

Sursa: Transition, 1999, Human Development Report for Europe and CSI, PNUD, p. 24.

Potrivit datelor statistice, o oarecare tendință de calmare a impactului violenței și criminalității din țara noastră s-a produs după anul 1997, când numărul persoanelor condamnate definitiv a scăzut de la 496/100.000 de locuitori la 390/100.000 de locuitori, în anul 1999.

La un nivel extrem de ridicat s-a menținut, pe toată perioada tranziției, ponderea minorilor în totalul persoanelor condamnate (10% în anul 1999), în timp ce și ponderea recidiviștilor s-a aflat în continuă creștere, de la 5,6% în anul 1990 la 13,8 în anul 1999 (PNUD, RDU, 2000).

În contextul datelor statistice existente pentru nivelul internațional, observăm că orașul București se situează totuși între orașele cu un număr ceva mai mic de delictive, dar mai mare decât Zagreb (Croația) și Beijing (China).

Totuși această statistică indică faptul că, în București, obiceiul de a pretinde mită al celor care pot mijloci accesul la diverse tipuri de resurse sociale sau economice se ridică la cote destul de înalte. Acest fenomen este mult mai prezent în București decât în alte orașe ale lumii, unde nivelul general al delincvenței este mai ridicat (precum Kiev, Budapesta, Bratislava etc.) (tabelul nr. 17).

În pofida haosului axiologic și neclarității conceptuale fundamentale existente în domeniul teoriei devianței sociale, în practica socială din Occident lucrurile se desfășoară totuși ca și cum societatea laică este hotărâtă să nu abdice cu nici un chip de la propria sa accepțiune (net diferită în raport cu valorile creștine) asupra *conceptelor de drept*.

În țările sud-est-europene lucrurile stau încă și mai rău. *Conceptele și legile* dar mai ales *practicile de drept*, sunt atât de intens relativizate încât nu mai prezintă decât foarte vagi apropieri de valorile creștine.

În România, de exemplu, în ultimii ani s-a ridicat cu deosebită pregnanță problema corupției existente în rândurile corpului de justiție.

Mulți se întrebă astăzi de ce judecătorii sunt îngropate sub mii de dosare nerezolvate, iar penitenciarele sunt supraaglomerate. Ei, bine, pentru că, în mod curent, în justiția din România, judecătorii se tem mai tare de sărăcie și de șefii lor ierarhici (exact în această ordine) decât de Dumnezeu.

În cadrul proceselor, nu se înfruntă de fapt adevărul cu neadevărul, ci este un război ascuns (foarte bine ascuns) al forțelor economice ale părților implicate și al voinței acestora de a mitui în secret corpul de judecată. Cum este și firesc însă, puțini sunt dispuși să vorbească deschis despre asemenea lucruri.

Dimensiunile fenomenului respectiv pot fi estimate însă chiar și dintr-o cercetare ca Barometrul Opiniei Publice din octombrie 2004 (eșantion cu reprezentativitate națională de 1.800 de subiecți), care totuși nu s-a adresat în mod expres persoanelor care au apelat la serviciile justiției române. La întrebarea "*Ați dat în schimb altceva decât taxele legale (bani, cadouri, servicii) la tribunal, avocat sau notar?*", 17% dintre persoanele care au apelat la instituțiile respective (cei care au apelat reprezentând 17% din total eșantion) în ultimii cinci ani, au răspuns "da" (FSD, BOP, oct. 2004, p. 19).

Desigur, având în vedere condițiile din România, nu-i totuna să recunoști că ai strecurat un plic cu bani unui medic, cu a face un gest similar către un judecător. De aceea, trebuie să avem mari rezerve în ceea ce privește dimensiunile reale (susceptibile de a fi mult mai mari) ale procentului celor care au răspuns "da". Realitatea nerostită de cei direct implicați este că *împlicinații sunt*,

În cele mai multe cazuri, o sursă de venituri pe termen lung pentru avocați și judecători. De aceea, procesele se lungesc la nesfârșit.

În închisorile din România, există persoane ale căror verdicte definitive nu s-au pronunțat nici după foarte mulți ani de judecată. Cât despre Dreptate și Adevăr (cui îi pasă de asemenea lucruri?!), este o cu totul altă problemă, ce nu are mai nimic de-a face cu procesul. Căci, în final, una este *verdictul rostit, cel formal*, construit cu mită substanțială, și altul este Adevărul pe care îl știe doar Bunul Dumnezeu. Cam așa arată, în linii mari, mediul juridic din România. După ce au venit în contact cu el, mulți se cumintesc definitiv, doar pentru a nu mai avea de-a face cu el.

În general, tabloul devianțelor, din secolul al XX-lea, se distinge prin câteva tipuri de delincvență, ce exprimă elocvent efectele sociale ale îndepărtării prin secularizare a moralei creștine din prim-planul atenției populațiilor euro-atlantice. În general, volumul delictelor contra proprietății, ca și numărul crimelor, tâlhăriilor, sinuciderilor, toxicomaniilor, a crescut considerabil, căpătând valori fără precedent în ultimele două decenii (în special în anii '90).

În timp ce, în epocile mai vechi, între delincvenți se numărau de obicei, persoane aflate în situații extreme de necesitate și mai rar profesioniști, în prezent, devianța recrutează îndeosebi persoane cu caracter *hedonist* (furtul și consumul de droguri sunt în mod esențial mijloace rapide și facile de obținere a plăcerii), *oportuniști* (hoții care profită de ocaziile ce se creează, acționând prin tactici rudimentare), *neadaptati* (tineri care cad într-o polidevianță cronică favorizată și de marginalizarea lor socială) (M. Cusson, în R. Boudon, op. cit., p. 472-473), dar există și *hoți profesioniști înalt calificați*, cum sunt bandele ce atacă băncile, cei ce fură prin intermediul mijloacelor IT, dar și cei ce fură cu acte aparent în regulă care, cu cât se situează mai aproape de vârful piramidei sociale, sunt mai greu de depistat și responsabilizat prin mijloace legalizate.

3. Era informării și a comunicării globale nu a sosit încă

3.1. Repere ale erei globale în comunicare

Vom putea înțelege profunzimea aproape insondabilă și importanța vitală pentru om, a conceptelor din domeniul comunicării și informării, de la nivelul interpersonal până la cel global, doar apelând la cunoașterea existentă în prezent, în cadrul științelor spirituale esoterice, dar și în cadrul unor științe laice de avangardă.

Când ne referim la *substanță*, în sens fizic, trebuie să avem în vedere faptul că, potrivit doctrinelor esoterice orientale, întreaga materie constituie un domeniu viu, deoarece ea este pusă în mișcare de spirit (F. Capra, 1995). Materia se află deci la un capăt al registrului de manifestare al unor structuri de ordin spiritual, infinit mai discrete decât particulele subnucleare ale substanței. Dintre structurile discrete, pe care științele spirituale le denumesc generic (pentru că în interiorul fiecărei categorii există un număr foarte mare de subdiviziuni) structuri eterice (sau biosice), structuri astrale, structuri mentale, structuri cauzale ș.a., în *comunicare*, așa cum este conceptualizată aceasta în prezent de către cunoașterile de ordin spiritual, un rol central îl au *structurile eterice* (unele fotografiate în condiții tehnice speciale de către Kirlian), *astrale și mentale* (A. Bailey, 2004; R.M. Bucke, 1969; B. Brown, 1980).

Alice Bailey - o remarcabilă personalitate spirituală a perioadei moderne - a enunțat *legile care guvernează comunicarea umană* astfel:

1. Puterea de a comunica se găsește în natura substanței însăși. Ea constituie un potențial al *eterului*. Semnificația *telepatiei* derivă din conceptul de *omniprezență*.
2. Întrepătrunderea câmpurilor mai multor minți produce *unitatea gândului*, care este suficient de puternic pentru a fi recunoscut de creier.

Ființa umană, în interiorul structurilor sale discrete (numite și corpuri subtile), deține mai mulți centri energetici-informaționali (șapte centri mari) dispuși spațial pe axa de simetrie verticală a corpului fizic, indicată prin coloana vertebrală. În spiritualitatea

orientală, acești centri sunt numiți generic (dinspre baza coloanei spre cap) Muladhara, Svadisthana, Manipura, Anahata, Vishuda, Ajna, Sahasrara. Între funcțiile acestor centri se numără și recepția-emisia de informații, în modalități specifice fiecărui centru coordonator al emisie fiind centrul Vishuda. Activitățile de recepție-emisie se desfășoară pe numeroasele registre ale conștiinței omului, inclusiv pe cel inconștient. Ființa umană chiar și fără un antrenament special, este adesea telepatică, în mod necontrolat și inconștient. Ea comunică astfel prin plexul solar (Manipura), adică prin telepatie instinctuală. Comunicarea telepatică la nivel interpersonal poate avea loc atât între centri diferiți, cât și între centri similari ai unor persoane (grupuri sociale).

Comunicarea umană este de mai multe feluri: instinctuală (are la bază incidența unor senzații și sentimente); *mentală* (are la bază gânduri sau idei emise-recepționate conștient, la voință; pentru reușita unui asemenea act este nevoie de o anumită cunoaștere și de antrenament special în acest sens); *intuitivă* (are loc îndeosebi între oamenii avansați spiritual, între marii maeștrii spirituali; capacitățile respective se dezvoltă prin meditație și implică centrii superiori Vishuda, Ajna, Sahasrara sau alți centri personali și transpersonali superiori).

Principiul informării și comunicării telepatice este comun întregii lumi vii, dar în cadrul fiecărui regn el se realizează potrivit unor legi specifice. Acest principiu, alături de altele la fel de minunate, a persistat și a lucrat chiar și în omul care vreme îndelungată l-a ignorat pe Dumnezeu. Dar ignorându-L pe El, omul s-a ignorat în același timp pe sine, lăsându-și în părăsire potențele native de comunicare și recepționare a informațiilor, precum și alte capacități virtuale cu care l-a înzestrat Dumnezeu.

A. Bailey ilustrează aceste adevăruri, în opera sa de excepție afirmând că *există o paralelă între cele trei moduri de lucru telepatic* (împreună cu cele trei tehnici de realizare a acestora) și *cele trei modalități tehnice principale de comunicare actuale pe Pământ*:

- telepatia instinctuală - călătoria pe calea ferată (pe uscat n.a.), cu stații pretutindeni - telegraful;
- telepatia mentală - călătoria pe ocean (pe ape n.a.), cu porturi la marginile uscatului - telefonul;

- telepatia intuițională - călătoria cu avionul (în aer n.a.), cu locuri de aterizare - radio (2004, p. 29).

Comunicarea între persoane, ca și cea între grupuri de persoane, poate căpăta diferite forme și conținuturi, în funcție de formalizarea informației prin intermediul centrului energetic-informațional prin/cu care se efectuează emisia-recepția:

1. Comunicarea *de la plex solar la plex solar (Muladhara)* - emisie-recepție alimentată de simțire (dorințe, atașamente, dezgust, frică, mânie și alte reacții ale structurii astrale). Se desfășoară instinctiv, sub diafragmă.
2. Comunicarea *de la minte la minte (Vishuda)* - emisia-recepția unor idei sau impresii mentale. În epoca actuală a devenit tot mai frecventă între oameni. Dar cei care nu dispun de antrenament în această direcție, o realizează mai mult inconștient sau fără control.
3. Comunicarea *de la inimă la inimă (Anahata)* - emisia-recepția răspunsului rezultat prin *sublimarea senzației simțite în plexul solar*. Implică numai impresii de grup. Stă la baza explicației fenomenelor menționate în Biblie în legătură cu Ființa care a sensibilizat și sublimat simțirile omenești cel mai mult în întreaga istorie a umanității, Iisus Hristos. Adesea se fac referiri la El ca la un *Om al Durerilor sau al Suferințelor*. Dar *Durerile lui Hristos* nu au fost nicidecum pentru cauze Personale, ci este vorba de conștientizarea și sublimarea durerii lumii și a suferințelor care apasă și în prezent umanitatea. O inimă ca *Inima lui Hristos* este adevărata *inimă frântă* și este foarte greu de găsit la oamenii zilelor noastre (*Inima frântă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi, Psalmul 50*).
4. Comunicarea *de la suflet la suflet* constituie cea mai elevată formă de comunicare posibilă pentru umanitate în acest stadiu al evoluției sale spirituale. Este realizată doar în mod conștient și doar de către cei mai înalți inițiați sau maeștrii ai spiritului.

Așa cum rezultă și din cele de mai sus, prin tot ceea ce este și prin tot ce face, omul comunică despre sine. *Prin simpla sa prezență, omul lansează informații privind existența și voința sa, voluntar sau involuntar, nu doar semenilor, ci întregului mediu, care la rândul lui, recepționează informațiile respective conștient*

sau *inconștient*. Astfel se și explică faptul că, cei ce dețin cunoașterea, pot citi în bună măsură trecutul, prezentul și chiar unele elemente de viitor, prezența unor maladii, gânduri ș.a. în structurile subtile ale oamenilor.

Ca și omul, societatea umană este un organism viu, care funcționează și se dezvoltă comunicând. Fără comunicare nu există conștiință de grup, nu există sentiment de apartenență (integrare socială), nu există socializare.

Și omul modern (mai) poate comunica în mod natural, prin abilitățile native, rudimentare, pe care le mai posedă încă, procesul de redeșteptare, dezvoltare și instruire a acestora putând începe în orice moment al vieții.

Capacitățile de comunicare naturală, la distanță, ale grupurilor, sunt proporționale cu gradul de cultivare conștientă a abilităților de comunicare naturală ale persoanelor din grup și cu accentuarea coeziunii și consensului din interiorul grupurilor asupra unei intenții de comunicare.

Așadar, gradul de elevare spirituală (civilizație!) atins de o societate poate fi apreciat în funcție de măsura în care oamenii reușesc să realizeze comunicări corecte, rapide și la mari distanțe, utilizând propriile capacități umane, și nu prin performanțele tehnice și tehnologice informaționale sau comunicaționale care vorbesc mai curând despre limitele sau chiar falimentul capacităților native de comunicare conștientă ale omului modern.

Performanțele relativ înalte atinse prin construirea și menținerea în funcțiune a unor sisteme moderne de stocare, schimb și transfer de informații, sau a unor rețele publice de comunicare, vorbesc mai curând despre orientarea unei societăți spre idealuri de dezvoltare extensivă, de cucerire (iluzorie!) a mediului exterior, ceea ce semnifică neglijarea sau ignorarea potențelor de dezvoltare a capacităților umane native de comunicare, care au darul de a oferi independență față de tehnologiile de natură materială.

Numeroase publicații ale corifeilor modernității bat monedă pe dezvoltarea extraordinară, fără precedent, a tehnologiilor de comunicații ale epocii actuale. În fapt, ne aflăm încă destul de departe de *singura revoluție cu adevărat importantă și autentică ce poate avea loc în comunicarea umană*. Pentru a iniția o

asemenea revoluție însă, avem nevoie de voință și de ceva mai multă modestie când vorbim despre realizările tehnologice actuale, din domeniul comunicațiilor moderne.

3.2. Epoca actuală sau transformarea realului în spectacol

Așadar, societatea umană poate comunica pe două căi:

- *pe cale naturală* - comunicare perfectă, fără bariere, ce valorifică superior mai multe *principii fundamentale ale existenței*, îndeosebi *mișcarea și omniprezența Conștiinței*; datorită omniprezenței Conștiinței, *accesul potențial la informație este superior (mai facil și mai comprehensiv), prelevarea informației nemiimpunând formalizarea tehnică a acesteia și, implicit, distorsionarea ei prin diverse intermedii*; această cale impune însă cultivarea susținută a capacităților de dezvoltare mental-spirituale ale omului, prin meditație, efort intelectual și practică spirituală;
- *pe cale tehnologică sau artificială* - comunicare supusă servituții de a construi și întreține suportii artificiali ai informației, aparate și tehnologii de natură materială, vulnerabile din perspectiva fiabilității; presupune instruirea persoanelor implicate în procesul de fabricație, exploatare și întreținere, ca și a utilizatorilor.

Necesitatea omului modern de a comunica cu un grad cât mai ridicat de precizie, rapiditate, la mari distanțe, în absența unor abilități naturale cultivate în acest sens, a condus, în timp, la structurarea științelor moderne ale informaticii și comunicării și la realizarea unor tehnologii informatice și de comunicație tot mai performante.

Comunicarea umană de tip tehnologic a evoluat în etape succesive, fiecare etapă distingându-se de precedenta prin mijloacele specifice utilizate. Despre apariția unor servicii ale comunicării nu putem vorbi însă decât o dată cu *epoca tiparului*, inventat în secolul al XV-lea de către Gutenberg. La *sfârșitul secolului al XIX-lea, mijloacele de comunicare precum ziarele, revistele și cărțile* erau utilizate în Europa și America la aproape toate nivelurile sociale, fapt ce a *influențat masiv nu numai modelele de interacțiune socială, ci și psihologia indivizilor*.

În anul 1909, C.H. Cooley afirma că există patru atribute ce

disting eficiența noilor tehnici ale mass-media, comparativ cu tehnicile epocilor anterioare: expresivitatea ideilor, perenitatea documentelor (suportilor de comunicare), rapiditatea comunicării și accesul larg la comunicare (*op. cit.*, p. 63).

Epoca imediat următoare, numită a *comunicării de masă*, a transformat în mod ireversibil lumea modernă. Motorul acestui fenomen a fost Occidentul.

În primul deceniu al secolului al XX-lea, *cinematografia* a intrat în conștiința publică, în calitate de mijloc de divertisment și oportunitate pentru petrecerea timpului liber. În anii '20 a intrat în ecuația informării și ocupării timpului liber *radiodifuziunea*, iar în anii '40 - *televiziunea*. La începutul anilor '50, radioul pătrunsese până la saturație în spațiul nord-american, aflându-se și în Europa în expansiune rapidă. Un fenomen similar s-a produs cu televiziunea în anii '60. Totodată s-au răspândit tot mai larg *telefonii fixi*, *televiziunile prin cablu*, *aparatura audio-video* de diverse tipuri. În epoca respectivă, comunicarea în masă a devenit un ingredient indispensabil al lumii moderne (*M. Stanciu, 2001, p. 120*).

Generațiile succesive de noi tehnologii ce au intervenit în domeniul comunicării, în ultimele trei decenii, au produs deopotrivă revoluționarea gândirii umane, a modului de organizare socială, precum și a modelelor de utilizare, acumulare sau transfer al resurselor socioeconomice. Toate acestea au impulsat, la rândul lor, dezvoltarea unor *noi comportamente și oportunități în domeniul valorificării informațiilor*.

Până în prezent, numeroși analiști sociali și din alte domenii ale științei, au studiat problemele comunicării și ale informării lumii moderne. Între aceștia s-au distins G. Tarde și G. Simmel, care au supus dezbaterii publice *problema raportului social elementar presupus de conversație* și problema formulării unei *antropologii a comunicării*, G.H. Mead, care a introdus noțiunile de *rol* și *gest* în sociologia comunicării, P. Schaeffer, care a abordat domeniul *tehnologiilor comunicării* și mulți alții.

Perioada 1940-1960 a marcat debutul studierii, prin metode științifice, a efectelor mijloacelor de comunicare de tip tehnologic, în planul psihologiei sociale, de către C. Hovland, P. Lazarsfeld și H.D. Lasswell.

În anul 1948, H.D. Lasswell a afirmat pentru prima dată că

se poate descrie în chip potrivit o acțiune de comunicare, răspunzând la următoarele întrebări: "*Cine ce spune, pe ce canal, cui și cu ce efect?*" Întrebarea sugerează apropierea de teoria informației, formalizată în limbaj matematic (în anul 1947, de inginerii C.E. Shannon și W. Weaver de la *Bell System Technical Journal*), pentru a explica fenomenele legate de transmiterea telegrafică sau telefonică, ceea ce a deschis calea abordării funcționaliste a diverselor tipuri de comunicare (*F. Balle, în R. Boudon, op. cit.*, p. 607).

În anul 1962, E. Morin explică succesul fără precedent al *culturii de masă*. Folosind concepte din psihanaliză, el descrie felul cum cultura de masă hrănește imaginarul colectiv.

Abordările de tip funcționalist ale teoriei informației și comunicării sunt interesate, în general, de trei tipuri de probleme:

- de natura *frustrărilor pe care consumatorii de informație și comunicare le resimt*, când anumite tehnologii sau suportii ai informației își suspendă temporar oferta (cercetări inițiate de B. Berelson în anul 1945);
- de funcția mijloacelor de informare și comunicare ca *mijloc de evaziune din realul cotidian* (cercetări inițiate de H. Herzog - colaboratoare a lui P. Lazarsfeld - în anul 1941);
- de funcțiile mijloacelor de informare și comunicare prin care tehnologiile respective **transfigurează realul în spectacol**, prin *pervertirea convenabilă a informației sau utilizarea unor tehnici de manipulare (deschisă sau subliminală) și control social*.

După cum afirmă J. Cazeneuve, "*prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă, socialul însuși devine spectacol, umanitatea își trăiește viața și se privește totodată trăind ca un obiect*" (1972, p. 64).

Așadar, se pare că totuși vremurile când, în anticul Imperiu Roman, împăratul Nero putea să comute atenția plebei de la subiectele fierbinți ale zilei (incendierea Romei și pedepsirea adevăratului vinovat care era însuși Nero), oferindu-i acesteia *pâine și circ*, nu sunt atât de departe pe cât ne-ar plăcea să credem.

Captarea atenției omului modern prin spectacolul lumii exterioare constituie în același timp *o mare tentație* (și cea mai mare iluzie pe care omul și-a oferit-o propriei conștiințe de când

se află pe Pământ) și, de aceea, *o dramă fără margini*, știut fiind că omul este menit să cunoască Marea Realitate, prin abilitățile native ale propriei lui ființe și nu mediat, adică distorsionat și parțial, prin intermediul unor receptori-transmițători net inferiori imenselor capacități potențiale native, dar, din nefericire, total ignorate, ale omului.

Dat fiind faptul că omul modern a ales să evolueze prin explorarea exterioară a realității și nu prin introspecție, cu certitudine, era comunicării, a informației și a informatizării globale constituie, desigur un pas indispensabil pe drumul dezvoltării sale, oferind unele avantaje în planul progresului general. Dincolo de avantajele unei asemenea alegeri, aceasta prezintă însă și unele efecte perverse, ca de altfel toate faptele modernității. Între acestea enumerăm **tendențele de denaturare a realului** prin demersul de formalizare, operaționalizare și/sau selecție a informațiilor transmise, instituirea unui **inadmisibil control asupra formării mentalităților și pattern-urilor de gândire** ale receptorilor anumitor tipuri de mesaje (de exemplu, prin transmiterea în termeni tendențioși sau parțiali a unor știri, prin promovarea unor produse și servicii nerecomandate prin raționalitatea trebuințelor de consum ș.a.).

În cele ce urmează ne vom referi îndeosebi la ceea ce, în câteva cuvinte, se poate numi *transformarea realului în spectacol*, care a avut și are în prezent efectul cel mai devastator asupra șanselor omului modern de a-și reaminti misiunea sa de ființă introspectivă, menită să cunoască (nu să cucerească!) cosmosul și să comunice cu cosmosul prin redescoperirea capacităților sale native, fundamentale, accesibile însă doar prin transcenderea trebuințelor pământești și atingerea eliberării de servituțele acestora.

Transformarea realului în spectacol a avut mai multe etape, inegale ca impact social.

Etapa tiparului a transpus problema accesului mediat la realitate în termenii cunoașterii și receptării diverselor limbaje reproductibile prin tipar. O dată cu aceasta, *lumea a suferit o primă mare scindare*, în alfabetizați și analfabeți. Între alfabetizați au căpătat acces superior la informație cei ce stăpânesc mai multe limbaje.

Dincolo de dimensiunile sale educativ-informative, publicarea în

tiraje de masă a unui număr uriaș de publicații (cărți, ziare, reviste ș.a.) a încurajat în mod deosebit *evadarea din realul personal (interior ființei) și explorarea (realizarea unor proiecții ale conștiinței proprii asupra) unor realități exterioare*, în cele mai diverse domenii, începând cu științele fundamentale și încheind cu beletristica sau cronicile mondene. Mulți analiști sociali și psihologi s-au întrebat, și se întreabă încă, ce îl face pe om să dorească evadarea, fie și temporară, din *realul cotidian*, prin intermediul ficțiunii...

La finalul mileniului doi, ca de altfel pe tot parcursul anilor '90, cel mai mare *editor de carte* din zona euro-atlantică era de departe *Marea Britanie*. În anul 1999, aceasta a publicat un număr de aproape 111 mii de titluri. Dintre acestea, peste 22% se ocupau de domeniul științelor sociale, 23,4% de științele fundamentale și aplicabile, iar 29,4% de domeniul literaturii și artei. Între țările care, în anul respectiv, publicau destul de multe titluri, se află și Spania cu peste 59 mii de titluri, sau Franța cu peste 39 mii de titluri. Din grupul țărilor central și est-europene, cele mai multe cărți a publicat Polonia (peste 19 mii de titluri).

În ceea ce privește producția de ziare, în anul 2000, Norvegia distribuia cel mai mare număr de cotidiene din zona euro-atlantică: 570 ziare/1.000 de locuitori/zi.

În anul 1996, dintre țările central și est-europene, Ungaria distribuia cel mai mare număr de ziare - 465,5/1.000 de locuitori. Circulația altor publicații periodice varia, spre sfârșitul secolului, între 1.554/1.000 de locuitori în Monaco și 24/1.000 de locuitori în Luxemburg (*UN, 2003, Trends...*).

Epoca radioteleviziunii, în măsura în care lumea a avut acces la achiziționarea aparatelor de recepție, a fost mult mai egalitară decât epoca tiparului. Nu este nevoie de instruire specială pentru a deveni un receptor de informații radiotelevizate. Apariția radioteleviziunii a realizat însă, la un nivel mult superior tiparului, *dispersia atenției omului spre lumea exterioară*. În ultimul deceniu, în rândurile promotorilor diverselor forme de cultură, a existat o mare îngrijorare față de abandonarea obiceiului de a citi, în special în rândurile tinerelor generații, în favoarea urmării emisiilor televizate.

Spre sfârșitul secolului, *doar cei mai săraci dintre săraci* trăiau *fără a beneficia de serviciile radioteleviziunii publice*. În

multe țări din centrul și estul Europei, pot fi întâlnite și astăzi gospodării cărora le lipsesc obiecte de uz casnic de strictă necesitate (având în vedere perspectiva modernă asupra înzestrării minime a unei gospodării), dar cu toate acestea, din gospodăriile respective nu lipsește *televizorul*. Acest lucru este valabil chiar și în țările cele mai sărace, cum sunt România, Bulgaria sau Albania. De exemplu, din cercetările Institutului de Cercetare a Calității Vieții București asupra înzestrării cu bunuri de folosință îndelungată a gospodăriilor din România (*Calitatea Vieții în România 1990-2003, coord. I. Mărginean, Raport de cercetare*), în anul 2003, în timp ce peste 90% dintre gospodăriile românești aveau televizor, doar 85% dețineau frigider și doar 62% dețineau telefon.

Cu câteva excepții, în intervalul 1995-2000 numărul deținătorilor de aparate TV a crescut în toate țările din regiunea euro-atlantică. *Cea mai mare rată a deținătorilor de televizoare s-a înregistrat în SUA (854 aparate/1.000 de locuitori)*. Un număr mare de televizoare există și în *Danemarca (804/1.000 de locuitori)*. Cel mai mic număr de televizoare în zona UE (15) exista în Irlanda (399/1.000 de locuitori), în celelalte țări vestice, în Cipru (179/1.000 de locuitori), iar în centrul și estul Europei în Bosnia (111/1.000 de locuitori). În România, numărul de televizoare a crescut în intervalul 1995-2000 de la 203 la 381/1.000 de locuitori.

De asemenea, s-a înregistrat un număr mare de abonați și în ceea ce privește *televiziunea prin cablu* sau *televiziunea prin satelit* care realizează oferte mult mai atractive, în principal, în domeniul producțiilor cinematografice și al transmisiilor sportive. *Numărul abonaților la televiziunea prin cablu* era cuprins, în anul 2000, între 1/1.000 de locuitori în Italia și 559/1.000 de locuitori în Monaco. În România erau 158 de abonați/1.000 de locuitori. În țările UE (15), *televiziunea prin satelit* avea, în anul 2000, între 21 (Olanda) și 177 (Austria) de abonați la 1.000 de locuitori, aceste valori fiind comparabile cu cele din țările central și est-europene (Ungaria - 172 de abonați/1.000 de locuitori, Bosnia - 6/1.000 de locuitori). În România existau 14 abonați/1.000 de locuitori.

Începând de la mijlocul până spre sfârșitul secolului trecut, **cinematograful** a căpătat o mare dezvoltare în toate țările moderne. Dar, o dată cu extinderea pe scară largă a rețelelor de

televiziune, se pare că cinematograful a înregistrat un recul puternic în materie de audiență. În anul 1999, aflusul de spectatori în sălile de cinematograf varia mult de la o țară la alta. Dacă în SUA sau Islanda, de exemplu, în medie o persoană intră în fiecare secundă într-o sală de cinema, în țări ca România sau Bulgaria frecventarea cinematografulor se situează undeva sub 0,1 ori/an pentru fiecare locuitor.

Prin intermediul *telefoniei fixe și mobile*, explorarea, influențarea și transformarea (prin cuvânt) a lumii a suspendat, în mare măsură, cenzura distanțelor și deci a timpului. După ce vreme de mai mult de o jumătate de secol *telefonii fixă* s-a extins atât de mult încât a trecut din categoria serviciilor de lux (cum era la începutul secolului al XX-lea) în categoria serviciilor de strictă necesitate, pentru o gospodărie modernă, în intervalul 1995-2001, *rețelele de telefonie fixă* au înregistrat dezvoltări moderate. În schimb, *achiziționarea de telefoane mobile a înregistrat creșteri foarte mari*. În Europa de Vest și America de Nord numărul telefoanelor mobile a crescut cu valori între 30% și 70% pe an. În cele mai multe dintre țările central și est-europene, aceste creșteri au fost de peste 100%. Cel mai mare număr de utilizatori există în Luxemburg, Islanda, Norvegia și Israel, unde cel puțin 4 din 5 persoane dețin un telefon mobil.

Procesul de comprimare a distanțelor și timpului de informare și comunicare a atins cote extraordinare prin *dezvoltarea fără precedent a rețelelor de calculatoare și internet* care au transformat lumea într-un sat planetar. O dată cu *explozia tehnologiilor de informatizare*, lansate pe piața mondială de numeroase firme americane și japoneze, *producția de calculatoare* a luat o deosebită amploare și în țările vest-europene. În anul 2000, peste 50% din populația SUA deținea PC-uri (585 de PC-uri/1.000 de locuitori). În Suedia numărul utilizatorilor era de 507 PC-uri/1.000 de locuitori, iar în Elveția - 500 de PC-uri/1000 locuitori.

Din anul 1995 până în 2000, în țările din regiunea europeană, înzestrarea cu PC-uri a crescut cu o rată anuală superioară în țările central și est-europene, comparativ cu Europa de Vest și America de Nord, deoarece în estul Europei înzestrarea cu astfel de aparate a fost mult mai scăzută. Cel mai mic număr de PC-uri se înregistra în Albania (6 PC-uri/1.000 de

locuitori).

Prin extinderea utilizatorilor de PC-uri, a fost posibilă și *instiutuirea rețelei de internet*. Cea mai mare rată a utilizatorilor internet se află în Islanda (598/1.000 de locuitori), Norvegia (491/1.000 de locuitori), Suedia (456/1.000 de locuitori), Canada (413/1.000 de locuitori), iar cea mai mică în Albania (1/1.000 de locuitori). Distribuția utilizatorilor internetului indică o concentrare de peste 60% a acestora în regiunea CEE. În SUA, Canada și UE se află peste 90% dintre utilizatorii internetului ai zonei CEE.

Au devenit oamenii mai buni prin toate acestea? Greu de spus.

Cert este însă că problema de fond, adică dezvoltarea autentică a capacităților umane ale celor chemați să cunoască cosmosul și să-l exploreze în mod nedistructiv, a rămas încă un deziderat.

După cum rezultă din datele de mai sus, informația - ca și accesul la educație - a fost și este inegal distribuită în lume. Puține sunt țările în care liberul acces la educație și informație să se fi reglementat fără presiuni, sincope și ingerințe de-a lungul secolului al XX-lea.

Meditând pe tema *inutilității unei mari părți a cunoașterii dobândite de omul modern*, un remarcabil analist francez J.F. Revel (1992) notează unele reflecții memorabile, pe care le redăm, selectiv, în continuare.

În secolul al XXI-lea, perfecționarea continuă a tehnicilor de transmitere a informației, ca și creșterea continuă a numărului beneficiarilor ei, fac din acest secol un secol al informației. Cunoașterea omului modern a progresat, iar învățământul tinde să se prelungească și să se reia tot mai des de-a lungul ciclului de viață uman. S-ar părea că mașina de informare devine pe zi ce trece tot mai egalitară și mai generoasă, neîncetând să micșoreze vechea discriminare dintre elita aflată la putere și masa celor guvernați. Astăzi, ambele categorii știu sau, oricum, pot să știe, dacă vor, mult mai mult.

O atât de fericită convergență a factorilor favorabili ar trebui, logic, să conducă lumea la un spor de înțelepciune, la o creștere a puterii de discernământ fără precedent în istorie și, în consecință, la o prodigioasă ameliorare a condiției umane. Dar ne aflăm oare într-o asemenea situație? Un răspuns pozitiv ar fi

împotriva evidenței.

Secolul trecut a fost unul dintre cele mai sângeroase din istorie, fiind unic prin amploarea opresiunilor, a persecuțiilor, a discriminărilor. Este adevărat că nicidecum nu s-au născut pe pământ atâția oameni, dar tot atât de adevărat este că nicidecum nu au fost uciși atât de mulți. Secolul al XX-lea este cel care a sistematizat genocidul și l-a transformat în tehnică și în instituție juridică. Au fost nimicite popoare întregi sau părți masive din anumite popoare.

Cu toate acestea, secolul s-a încheiat prin edificarea unui număr relativ mare de democrații, comparativ cu începutul secolului. Modul concret de aplicare a democrației - adică problema autenticității democrației - rămâne încă deschis; cert este însă că, măcar teoretic, democrația a devenit o valoare de referință.

În privința reușitei economice, doar aparent lumea ezită între alternative și încercări succesive. În țările în tranziție, de exemplu, eșecul economic nu provine din faptul că liderii acestora nu i-ar cunoaște cauzele, ci din faptul că, deși le știu foarte bine și chiar le dezvăluie la rigoare, ei nu vor - pe seama faptului că nu pot - să suprimă cauzele respective, oricum nu în totalitate și nu brusc, limitându-se adesea să abordeze numai simptomele, de teama de a nu periclita ordinea politică și socială care este, se pare, mult mai prețioasă decât reușita economică. În acest caz, motivul ineficienței informației este de înțeles.

Nu de puține ori, în viața socială ca și în aceea a indivizilor, unele adevăruri arhicunoscute se evită din cauza consecințelor pe care acestea le-ar putea avea asupra diverselor interese. *În prezent, cenzurarea adevărului, ipocrizia sau minciuna dispun de o adevărată industrie a comunicării.*

Manifestând o severitate global-sumară, dar constantă, atât față de profesioniștii comunicării, cât și față de oamenii politici, marele public a ajuns să considere *reaua-credință* drept o a doua natură a majorității indivizilor care dirijează, conduc, exprimă și filtrează informația. Și asta pentru că cei mai mulți cred că există o dorință paradoxală a celui ce deține informația de a o învălui, de a o ascunde, în loc de a o utiliza deschis. Apropierea de adevăr declanșează mai curând un resentiment decât satisfacția și bucuria de a-l dezvălui, doar pentru calitatea sa de adevăr.

Adevărul creează senzația de pericol și amenință securitatea publică. Astfel se explică puținătatea informației exacte în societățile libere. Henri Bergson ca și Karl Popper au afirmat cu diverse ocazii că societățile deschise reprezintă atât cauza, cât și efectul libertății de a informa și de a se informa. Și totuși preocuparea predominantă a celor care adună informația este tocmai falsificarea acesteia, iar reflexul celor care o receptează este tocmai eludarea acesteia, pornind de la conștientizarea faptului că a fost manipulată, falsificată.

În principiu, în democrație, informația ar trebui să fie liberă și sacră, în scopul de a contracara tot ce poate să umbrească judecata cetățenilor, adică a celor care, în ultimă instanță, sunt factori de analiză și decizie a interesului general. Dar ce se întâmplă dacă însăși informația ajunge să umbrească sau chiar să întunece capacitatea de judecare a judecătorilor? Or, nu vedem foarte des că mijloacele de comunicare ce cultivă exactitatea, competența și onestitatea reprezintă porțiunea cea mai restrânsă a profesiei, având și cea mai redusă audiență în rândul publicului? Nu întâlnim la tot pasul ziare, reviste, emisiuni, debateri televizate care răvășesc realitatea, caracterizându-se tocmai printr-un conținut a cărui sărăcie informațională nu e întrecută decât de falsitatea ei? Chiar ceea ce numim în mod curent ziaristică de investigație - anchetele sociale atât de laudate pentru curajul și intransigența lor - se supune într-o largă măsură unor scopuri străine de cultul informației dezinteresate...

Însă, orice s-ar zice despre ziaristică, trebuie să evităm a-i incrimina pe ziaristi. Deoarece publicul însuși nu-i obligă la respectarea idealului teoretic al meseriei lor. În rândurile publicului, în fiecare dintre noi trebuie căutată cauza supremației deținute de ziaristii mai puțin competenți sau scrupuloși. Oferta derivă din cerere. Or, cererea în materie de informație și analiză, rezultă din convingerile noastre. Și cum se formează aceste convingeri? Ne extragem opțiunile cele mai prețioase, tocmai din niște noiane de aproximații de prejudecăți sau de pasiuni, astfel încât ajungem să căutăm într-o știre nu atât exactitatea cât capacitatea ei de a ne sluji sistemul de interpretare, confortul moral sau rețeaua de alianțe. Conform legilor ce guvernează tot acest amestec de cuvinte, sentimente, dorințe, spaime sau dușmăanii și care se numește opinie, un fapt nu este nici real, nici

ireal. El este dezirabil sau indezirabil. Este un complice sau un conspirator, un aliat sau un adversar și nu un obiect supus cunoașterii adecvate. Din această surclasare a obiectivității demonstrabile de către o posibilă utilitate, noi ne clădim principii care, adeseori, ajung un fel de doctrină...

De la Platon încoace, știința n-a încetat să accentueze distincția dintre verificabil și neverificabil, dintre gândirea demonstrabilă și cea nedemonstrabilă, dar constatăm că, trăind astăzi într-o lume infinit superioară din unghiul aplicării practice a cuceririlor științei, nu înseamnă nicidecum că oamenii gândesc științific. Imensa majoritate folosesc instrumentele oferite de știință, își îngrijesc trupul cu accesorii ale științei, fac sau nu fac copii cu ajutorul științei, dar nu recurg intelectual la ordinea disciplinelor gândirii, adică la ceea ce cuprind și generează toate descoperirile tehnice de care profităm. Chiar și minoritatea infimă care practică aceste discipline și accede la ordinea lor își formează convingerile extraștiințifice într-un mod irațional.

Omul de astăzi, atunci când are de ales, nu este nici mai mult nici mai puțin rațional sau cinstit decât omul din epocile definite drept preștiințifice. Ba chiar se poate merge mai departe, pentru a spune că incoerența și lipsa de onestitate intelectuală sunt cu atât mai alarmante și mai grave în zilele noastre cu cât avem mai precis în față modelul științific al gândirii riguroase. Dar omul de știință nu este nicidecum mai onest decât ignorantul. Este un om care s-a închis de bunăvoie în niște reguli care îl condamnă - ca să zicem așa - la onestitate...

E important să amintim aceasta pentru că nu vom înțelege nimic din chinurile epocii noastre presupus științifice, dacă nu vom observa că prin comportament științific nu trebuie să înțelegem exclusiv ansamblul demersurilor proprii cercetării științifice în sens strict. A te comporta științific, reunind adică rațiunea și onestitatea, înseamnă a nu te pronunța despre ceva decât după ce ai luat în considerație toate informațiile de care poți dispune, fără a deforma ori a înlătura vreuna, extrăgând apoi, cu bună-credință cea mai bună concluzie, autorizată de informațiile respective.

4. Calitatea vieții și indicele dezvoltării umane

Prin tentațiile fără număr ale lumii material-sociale și intelectuale, omul modern se află în fața unor noi provocări. Dar avansul fără precedent al tarelor modernității (amenințarea epuizării anumitor resurse naturale, degradarea ecologică, încălzirea globală ș.a.) constituie tot atâtea avertismente menite să-l țină treaz.

Omului i s-au oferit mereu noi șanse de eliberare de sub servituțurile trebuințelor sale prin elevare spirituală. Însuși Milarepa, marele yoghin tibetan, apucase la un moment dat, pe calea teribilă a *materializării* voinței sale, încalcând, cu cunoaștere, legile lumii spirituale (*v. cap. I, 6, 6.3.*). El s-a repliat însă în scurt timp și, prin eforturi personale susținute, a reușit să devină un reper pentru urmași și un creator de școală milenară în spiritualitatea budistă. Chiar și unul (doar unul) dintre cei doi tâlhari crucificați lângă Hristos a reușit, potrivit Evangheliei, ca în ultima oră a vieții sale să se elibereze, conștientizând profund propria cădere moral-spirituală.

Șanse de revenire există încă și pentru omul modern, globalist, ateist, consumerist ori aflat sub alte încercări. Dovezi în acest sens sunt multe. Un semn al speranței este, dacă îngăduiți, chiar existența și prezența acestei cărți în mâna dumneavoastră...

Un semn că speranța se hrănește încă prin rădăcinile adânci, nebănuite de viguroase, ale adevărului și vieții, este chiar fenomenul acesta, ce poate părea mărunț fără să fie, al *cercetării calității vieții într-o țară ca România sau în alte țări*. Prin gestul simplu al completării unui chestionar referitor la pulsul vieții și la trebuințe, pentru foarte mulți oameni, renaște o nemărturisită speranță. Iată, cineva este încă interesat de trebuințele mele! Iată, contează ce simt, ce gândesc, ce spun, ce fac...

Conceptul de calitate a vieții se bazează pe o viziune multidimensională asupra bunăstării umane, fiind singurul concept din științele sociale moderne, ce pune în mod deschis problema eliberării omului de sub supremația (dacă nu chiar obsesia) intereselor economice. C. Zamfir, un reputat analist al evoluției tematicii calității vieții afirmă: anii '60-'70 ai secolului trecut au marcat boom-ul economic, dublat de *criza de sens a civilizației*

capitaliste și lansarea programului umanismului total... Studiarea calității vieții ar putea fi înscrisă în orientarea mai largă a postmaterialismului, exprimând perspectiva unei societăți cu un standard de viață ridicat... (în I. Mărginean, A. Bălașa, coord., 2002, p. 12). Memorabile cuvinte. Dar aveau oare, cu adevărat, în vedere, oamenii politici ai anilor '60-'70, lansarea *programului umanismului total*? Aveau ei o imagine, fie și vagă, asupra conținutului necesar al unui asemenea program? Desigur, întrebările sunt retorice, de vreme ce răspunsul este, evident, nu. Sau cel mult, nu încă... Anii ce au urmat confirmă acest lucru.

Conceptul de **calitate a vieții** evaluează dinamica unor indicatori obiectivi și subiectivi, chiar dacă distincția între aceste două tipuri de indicatori nu este întotdeauna netă. În literatura internațională de specialitate, există opinia potrivit căreia utilizarea indicatorilor subiectivi în evaluarea calității vieții este discutabilă, deoarece rezultatele prezintă un grad ridicat de imprecizie și deci incertitudine. Iată din ce cauză, cei *18 indicatori Laeken* - utilizați de către *Consiliul European* pentru evaluarea *excluziunii sociale*, în anul 2001 - nu includ și indicatori subiectivi (*J. Alber, T. Fahey, 2004*).

Cu toate acestea, în cadrul *Institutului de Cercetare a Calității Vieții* din București, studiul calității vieții se bazează pe *indicatori statistici obiectivi și subiectivi* referitori la următoarele domenii: *persoana* (iată deci o târzie, dar cuvenită, reparație adusă interesului modernist față de *individ*), *populația, mediul natural, așezările umane, locuința, mediul social, familia, ocuparea, calitatea vieții de muncă, resursele macroeconomice pentru trai, veniturile, consumul, serviciile pentru populație, gospodăria, învățământul, asistența sanitară, cultura, asigurările și asistența socială, timpul liber, calitatea mediului politic, instituțiile de stat și ordinea publică* (*I. Mărginean, în I. Mărginean, A. Bălașa, coord., 2002, p. 38-43*). Un studiu de o atât de largă acoperire a domeniilor vieții poate oferi, în mod cert, multe dintre elementele necesare punerii bazelor unui program al umanismului autentic în România. Dar atitudinile frecvent mercantile ale unor decidenți din domeniul politicilor de evaluare și dezvoltare a științei, față de utilitatea socială a activităților desfășurate în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții din București, în special după anul 2000, i-au descurajat de multe ori pe

cercetătorii din acest institut...

Cummins (1996) a analizat relevanța pentru *conceptul de calitate a vieții a 173 de domenii*, utilizate deja în studiile privind calitatea vieții, și a ajuns la concluzia că cele mai multe dintre acestea pot fi incluse în *șase sfere: relațiile cu familia și prietenii, echilibrul afectiv, sănătatea, munca și activitățile productive, sentimentul de apartenență socială și securitatea personală*.

O sinteză oarecum eliptică, dar clasică prin nivelul său de sugestie, asupra domeniilor calității vieții, a fost realizată de Allardt (1993). Acesta a relevat că, în ultimă analiză, există *trei verbe definitorii pentru condiția umană: a avea* (venituri, condiții materiale și sociale), *a fi* (educație, capacitate de introspecție, echilibrul psihologic) și *a iubi* (relații umane, apartenență socială, compasiune față de existență și viață).

În opinia noastră, cel puțin până în prezent, profilul sociomoral al *ideologiilor politice și instituțiilor* promovate de națiunile euro-atlantice indică atenția extraordinară acordată verbului *a avea*, în toate fazele de dezvoltare ale capitalismului modern. Atât de covârșitoare a fost și este încă preocuparea față de domeniul acestui verb încât, în jurul său, au fost convertite masiv și energii ale celorlalte două verbe. De exemplu, pentru occidentali, în perioada modernă, *persoana* a devenit *forță de muncă, individ, consumator, client sau capital uman*.

În calitate de *consumator* omul modern al ultimilor cincisprezece decenii a fost privit, cel puțin de către o parte a cercetării sociale, ca un individ cu trebuințe minime standard, având în vedere diverse stadii și etape de dezvoltare umană. Oamenii de afaceri occidentali însă l-au privit ca pe *un agent economic (în extremis, beneficiar)* ce trebuie convins cu orice preț să-și exercite cât mai des și cât mai substanțial atributele de *cumpărător*. Europeanii estici, dată fiind conjunctura economică prin care au trecut în ultimii 60-70 de ani, au fost antrenați, dimpotrivă, în sensul *cultivării unei profane austerități* și deci al unor dezechilibre endemice și severe în consum.

Conceptul modern de dezvoltare umană a căpătat o extensie ceva mai largă în ultimul deceniu, înglobând indicatori sociali ceva mai diverși și mai sintetici. *Acest concept are totuși foarte puține dimensiuni comune cu conceptul generic de dezvoltare umană promovat prin intermediul prezentei lucrări, ce*

situează în centrul atenției omul cu potențele și capacitățile sale, fără a exclude prin aceasta problematica asigurării bunăstării omului, dar în termeni ce iau în calcul întregul context al vieții Pământului și nu doar interesele egotice ale omului. Deci cadrul de referință al respectivei bunăstări se impune a fi reformulat, pentru fiecare nouă etapă de emancipare a omului în raport cu neputințele, limitele și trebuințele sale.

Începând din anul 1992, PNUD a publicat peste 400 de rapoarte privind dezvoltarea umană regională, națională sau mondială, cele naționale referindu-se la 135 de țări. Rapoartele naționale sunt centrate, în general, pe analiza factorilor considerați de maximă relevanță, la un moment dat, în dezvoltarea umană. Rapoartele internaționale ierarhizează statele lumii în funcție de un indicator social numit *indicele dezvoltării umane (IDU)* care sintetizează *trei indicatori* considerați a exprima stadiul *dezvoltării umane: șansele de a trăi o viață lungă în sănătate, valorificarea accesului la educație și atingerea unui standard decent de viață*. IDU se bazează deci pe măsurarea speranței de viață, a cuprinderii școlare și alfabetizării și a nivelului veniturilor. Limitele acestui indicator au fost recunoscute tot mai larg, încă din anul 1990, când acesta a fost adoptat ca instrument statistic la nivel internațional. Ca urmare, alți trei indici complementari au fost construiți pentru a pune în lumină noi dimensiuni ale dezvoltării umane: *indicele sărăciei umane, indicele disparității între sexe în dezvoltarea umană și indicele participării femeilor la viața socială*. Prin omiterea totală de către IDU a evidențierii dimensiunilor libertății umane, în anul 1991 a fost construit și un *indicator al libertății umane*, iar în anul 1992, un *indicator al libertății politice*. Dar nici unul dintre acești ultimi doi indicatori nu a supraviețuit anului înființării, sub motivul dificultăților întâmpinate de statisticieni în măsurarea unor aspecte atât de subtile (M. Stanciu, 2002).

Dar **dezvoltarea umană, în nici un caz, nu trebuie măsurată pornind de la cât poate consuma, la un moment dat, un om sau un popor, ci de la ceea ce el este apt să realizeze prin capacitățile, talentele sau abilitățile naturale sau dobândite**, până la momentul evaluării. Din cele de mai sus rezultă clar, credem, inadecvarea netă a definirii unui *indice al dezvoltării umane*, pornind de la aspecte ce pot fi cel mult

colaterale dezvoltării umane (dacă nu chiar oarecum antitetice, având în vedere ideile promovate în capitolele anterioare, în ceea ce privește semantica unui nou concept privind dezvoltarea umană), cum sunt *un standard decent de viață* sau *șansa de a trăi mult în sănătate*.

Din perspectiva strictă a idealului dezvoltării umane, nu este important dacă dezvoltarea respectivă a fost posibilă prin facilitarea unor acte de consum sau recurgând la alte soluții de dezvoltare personală, ce se pot oferi oamenilor la un moment dat. Faptul de a construi școli și spitale ori de a mări veniturile populațiilor din țările cele mai sărace ale planetei nu sunt de natură să mărească, în sine, capacitățile umane ale populațiilor respective, dacă pe lângă toate aceste beneficii nu se adaugă un efort de ridicare a capacităților moral spirituale și, în general, a nivelului de conștiință al generațiilor ce pot accede la susținerea unui proces real de dezvoltare umană (în unele țări africane, de exemplu, marea majoritate a generațiilor apte de muncă se pregătesc să moară peste câțiva ani, din cauza infectării cu HIV! În acele țări, piramida demografică va fi extrem de dezechilibrată în mai puțin de un deceniu).

Subliniem că utilizarea unei concepții de inspirație clar consumeristă în fundamentarea unui indicator ce ar trebui să se refere tocmai la capacitățile omului de a ieși de sub servitutea trebuințelor de tot felul, constituie aproape un nonsens.

În nici un fel nu intenționăm să minimalizăm aici importanța covârșitoare pe care o are, într-adevăr, intervenția socială în sensul egalizării șanselor de dezvoltare umană, începând cu alocarea resurselor material-economice și încheind cu oferta socială de educație, vizând atât disciplinele laice, cât mai ales educația morală și instrucția de ordin spiritual. Dar problema asigurării oportunităților de dezvoltare (materiale și nemateriale) trebuie pusă în alt context și sub o altă formulare decât se face în prezent în cadrul sistemelor publice de educație și învățământ și chiar pe piețele muncii.

Viziunea asupra a ceea ce trebuie întreprins, întâi la nivel teoretic-conceptual și apoi practic, pentru ca oamenii să beneficieze de reale șanse de dezvoltare, trebuie să suporte o revizuire radicală, luând în calcul cunoașterea promovată în prezent în cadrul mănăstirilor creștine sau școlilor esoterice de spiritualitate, cunoașteri ce au dus la obținerea unor performanțe deosebite în domeniul dezvoltării potențelor umane - potențe și capacități demonstrabile

practic. Factorii de decizie cu autoritate planetară (ONU, FAO, OMS ș.a.) și chiar cei de la nivel național cunosc, în bună măsură, acest subiect, traducerea lui în viață fiind doar o problemă de voință politică.

*

Rezultatele obținute prin cercetarea calității vieții din ultimele două decenii, la nivel mondial, dar în special în spațiul euro-atlantic, au determinat introducerea de către ONU a unei serii de termeni noi în retorica mondială și în special occidentală, pe tema drepturilor și a dezvoltării umane.

Interdependența și indivizibilitatea drepturilor fundamentale ale omului, fie că sunt civile, politice, economice, culturale sau sociale, constituie un principiu universal recunoscut, deși în anii războiului rece, comunitatea internațională a operat o separare tacită între drepturile civile și politice, pe de o parte, și drepturile economice, sociale și culturale, pe de altă parte. Al doilea grup de drepturi a fost considerat un fel de soft al primului grup sau o a doua generație de drepturi (PNUD, 1998). Experiența socială demonstrează că totuși drepturile economice, sociale și culturale nu pot deveni legitime atât timp cât statele au probleme în asigurarea resurselor economice necesare susținerii lor. Pe de altă parte, despărțirea celor două grupe de drepturi, pe criterii de legitimare prin sustenabilitatea lor, ridică probleme de ordin etic. Drepturile respective sunt deja legitime în multe țări occidentale care, vreme de secole, au acumulat (pe căi mai mult sau mai puțin ortodoxe) resursele necesare legitimării unor asemenea drepturi.

Dar chiar și între populațiile occidentale există diferențe economice foarte mari, nemaivorbind de diferențele ce vor apărea prin integrarea țărilor din centrul și sud-estul continentului. Dat fiind accentul extrem pe care societățile moderne l-au pus pe valorile material-sociale, extinderea UE la 28 de țări care instituie noi raporturi în problema posesiunilor materiale va genera deci și noi afecte și atitudini sociale.

Încă dinainte de intrarea în UE a primului val de țări central-europene, cel mai bogat stat (Luxemburg) avea un PIB/locuitor de 2,8 ori mai mare decât cel mai sărac stat (Grecia) ceea ce constituia deja o disparitate destul de consistentă. Când UE a crescut la 25 de state, raportul între Luxemburg și Letonia, de această dată, era de 6,5 la 1. Evident, prin intrarea în UE a României și Bulgariei, acest decalaj va deveni aproape dublu.

Tabelul nr. 18. Venitul lunar mediu pe gospodărie în UE (28)^x în anul 2002

Țara	Venitul mediu (euro)	Număr total de gospodării
Danemarca	2.660,67	868
Luxemburg	2.015,22	299
Suedia	1.879,26	792
Finlanda	1.570,25	909
Belgia	1.494,97	555
Olanda	1.403,78	834
Marea Britanie	1.286,16	782
Germania	1.198,66	1.675
Franța	1.094,65	741
Italia	996,77	554
Irlanda	918,95	431
Austria	914,00	705
Cipru	826,39	452
Malta	621,19	427
Spania	593,77	554
Slovenia	562,03	813
Portugalia	441,39	638
Republica Cehă	314,03	710
Grecia	255,94	702
Polonia	241,06	1.637
Ungaria	200,75	875
Turcia	196,90	1.932
Slovacia	187,34	751
Estonia	181,16	817
Letonia	167,66	878
Lituania	145,65	774
<i>România</i>	<i>79,49</i>	<i>931</i>
Bulgaria	73,68	912
Venitul mediu pe gruparea de state*)	740,65	

Notă: *) Statele membre ale UE sunt menționate în anexa nr. 2.

Sursa: H. Russell și C. Whelan, "Low income and deprivation in an enlarged Europe", în J. Alber și T. Fahey, "Perceptions of living conditions in an enlarged Europe", Luxembourg, WZB Berlin, ESRI Dublin, 2004, p. 13.

Proporția veniturilor populațiilor europene, pe quartile, oferă câteva informații deosebit de interesante privind distribuția inegalităților de venituri în masa socială.

Cele mai mari decalaje între veniturile mici și cele mari există în UE (28), iar în interiorul țărilor, exceptând Turcia, în Marea Britanie și Irlanda (6,4), urmate la mică distanță de România (5,8).

Disparitățile dintre veniturile țărilor care au intrat în anul 2004 în UE-AC (10), nu sunt cu mult mai mari decât cele din grupul țărilor din UE (15). Ponderea veniturilor echivalente obținute de quartilele extreme ale populațiilor din țările AC (10) indică chiar că aceste țări sunt mai egalitare decât cele din grupul UE (15). (tabelul nr. 19).

Tabelul nr. 19. Proporția veniturilor totale deținute de cartila 1 și 4

Țara	Venituri neechivalente		Venituri echivalente		C.4/ C.1
	Cuartila celor mai mici venituri	Cuartila celor mai mari venituri	Cuartila celor mai mici venituri	Cuartila celor mai mari venituri	
Malta	13,1	44,7	12,2	43,7	3,6
Cipru	9,1	44,6	10,7	45,6	4,3
Republica Cehă	15,3	42,3	14,8	42,6	2,9
Slovacia	14,4	40,6	17,3	38,6	2,2
Slovenia	11,5	42,4	13,1	41,8	3,2
Ungaria	12,7	40,9	12,4	41,8	3,4
Polonia	14,1	43,3	11,8	45,2	3,8
Estonia	10,2	46,1	9,9	46,2	4,7
Letonia	12,1	48,8	11,5	47,4	4,1
Lituania	10,0	46,9	10,6	46,6	4,4
Turcia	9,0	49,6	7,2	53,0	7,4
Bulgaria	8,9	49,4	9,9	48,9	4,9
România	8,1	48,8	8,5	49,5	5,8
Belgia	13,5	45,8	13,1	43,4	3,3
Germania	14,2	38,7	14,2	38,7	2,7
Austria	13,0	42,3	12,1	40,5	3,3
Olanda	11,6	40,8	11,4	43,2	3,8
Luxemburg	12,6	37,5	10,6	40,7	3,8
Franța	13,6	40,4	12,9	40,9	3,2
Italia	12,5	41,3	11,5	43,4	3,8
Spania	12,5	36,4	12,2	39,1	3,2

Țara	Venituri neechivalente		Venituri echivalente		C.4/ C.1
	Cuartila celor mai mici venituri	Cuartila celor mai mari venituri	Cuartila celor mai mici venituri	Cuartila celor mai mari venituri	
Grecia	10,5	42,7	11,0	44,1	4,0
Portugalia	8,9	47,4	10,3	48,5	4,7
Marea Britanie	7,7	49,1	8,0	51,3	6,4
Irlanda	7,8	49,8	8,0	51,3	6,4
Danemarca	10,1	40,6	12,0	39,9	3,3
Finlanda	9,1	45,1	10,1	44,7	4,4
Suedia	10,7	43,4	11,3	43,0	3,8
Total	11,3	43,9	11,4	44,4	3,9
AC (10) ^{*)}	12,3	44,1	12,4	44,0	3,5
ACC (13) ^{*)}	11,6	45,4	8,6	50,5	5,9
UE (15) ^{*)}	11,2	42,7	11,2	43,5	3,9

Notă: Calculele au în vedere veniturile neponderate, adică neajustate la mărimea populației.

^{*)} Statele membre ale UE sunt menționate în anexa nr. 2.

Sursa: H. Russell și C. Whelan, "Low income and deprivation in an enlarged Europe", în J. Alber și T. Fahey, "Perceptions of living conditions in an enlarged Europe", Luxembourg, WZB Berlin, ESRI Dublin, 2004, p. 14.

În grupul țărilor UE (15), cuartila celor mai mari venituri conține de aproape patru ori mai multe venituri decât cea a celor mai scăzute venituri, în timp ce în grupul țărilor AC (10), acest raport este de numai 3,5. Din acest punct de vedere, observăm că situația este net diferită în ceea ce privește țările din grupul ACC (13), din care face parte și România.

În ceea ce privește înzestrarea cu bunuri a gospodăriilor, *indicele de deprivare pentru o scală de 7 obiecte* (televizor, video recorder, telefon, mașină de spălat vase, cuptor cu microunde, autoturism sau camionetă, PC) indică un decalaj de înzestrare destul de ridicat, chiar și pentru țări care au intrat mai devreme în UE, cum sunt Spania sau Grecia.

De fapt, acest tip de indicator constituie o măsurare mai adecvată a deprivării decât nivelul veniturilor familiale. Din tabelul nr. 20 rezultă că România este cea mai dezavantajată, acestea lipsindu-i în medie trei din cele șapte obiecte incluse în scală.

Studierea calității vieții ia în considerare și perspectiva subiectivă asupra bunăstării, adică ceea ce simt oamenii față de

propria lor situație. Acest lucru permite evaluarea gradului și sensului în care schimbarea obiectivă a situației modifică percepția oamenilor.

Tabelul nr. 20. Nivelul de deprivare (pe o scală de șapte obiecte) în UE (28)

Tara	Gradul de deprivare	Tara	Gradul de deprivare
Malta	0,22	Irlanda	0,89
Luxemburg	0,26	Spania	1,15
Olanda	0,29	Grecia	1,22
Belgia	0,36	Slovacia	1,29
Franța	0,36	Ungaria	1,37
Cipru	0,45	Polonia	1,52
Marea Britanie	0,45	Estonia	1,54
Austria	0,47	Lituania	1,79
Danemarca	0,52	Portugalia	1,99
Italia	0,53	Letonia	2,07
Slovenia	0,54	Bulgaria	2,36
Finlanda	0,56	Turcia	2,57
Germania	0,76	România	2,92
Republica Cehă	0,80	AC (10) ^{*)}	1,40
Malta	0,22	ACC (13) ^{*)}	2,06
		EU (15) ^{*)}	0,64

Notă: ^{*)} Statele membre ale UE sunt menționate în anexa nr. 2.

Sursa: Russell H. și Whelan C. "Low income and deprivation in an enlarged Europe", în J. Alber și T. Fahey, "Perceptions of living conditions in an enlarged Europe, Luxembourg: "WZB Berlin, ESRI Dublin, 2004, p. 15.

Toate cercetările executate, în ultimul deceniu, asupra calității vieții în Europa relevă că percepția subiectivă a oamenilor, față de condițiile materiale ale vieții lor, constituie cel mai puternic argument în autoevaluarea nivelului de satisfacție față de viață. Acest fapt atestă influențele radicale, în sensul îngustării orizontului de viață, pe care valorile moderne, intens promovate de instituțiile internaționale occidentale, le-au operat în planul percepției și exprimării trebuințelor umane.

Indicatorul satisfacției față de viață este considerat a fi unul dintre indicatorii centrali ai dimensiunii subiective a calității

vieții.

Când oamenii sunt rugați să quantifice factorii care influențează calitatea vieții, *nivelul veniturilor este cel mai înalt valorizat*, ceea ce subliniază importanța verbului “**a avea**”, pentru echilibrul psihologic al populațiilor moderne.

În cele mai multe țări europene, *nivelul veniturilor*, alături de *starea de sănătate* și *familie*, constituie primii trei factori ce contribuie la calitatea vieții în mod curent. În 24 de țări ale UE, *nivelul veniturilor* a fost enunțat ca fiind cel mai important factor ce contribuie la îmbunătățirea calității vieții.

Conceptul de excluziune socială vizează pe lângă sinonimia cu deprivarea multiplă și lipsa integrării sociale, în principal, prin intermediul sistemelor de suport social pentru familiile sărace. În prezent, în țările europene, este larg recunoscut faptul că excluziunea socială pe scară largă poate duce la formarea unor subgrupuri ce se detașează progresiv de conexiunile sociale, determinând apariția unor *subclase* sau *subculturi* ce determină scindarea de cultura principală, dominantă, a enclavelor sociale ce ajung să trăiască potrivit propriilor reguli și norme.

Dintr-o serie de cercetări desfășurate la nivel european în intervalul 1998-2002 (*J. Alber, T. Fahey, 2004*) a rezultat că 12% din populația UE (15) și 14% din populația UE (25), care se consideră exclusă social - a declarat două sau mai multe, din patru tipuri de deficit de integrare socială (*nu simt că valoarea a ceea ce fac este recunoscută de oamenii pe care îi întâlnesc, mă simt exclus din societate, nu simt că am șansa de a avea un rol util în societate, unii oameni mă privesc cu superioritate din cauza veniturilor mele mai scăzute sau locului meu de muncă*). Pentru UE (28) procentul celor ce se simt excluși social este de 23%, cel mai mare aport la creșterea acestui procent avându-l populațiile din Turcia și Bulgaria. Pe ansamblu, există o mare diversitate demo-socială și etnică în cadrul celor care se autopercep ca fiind mai mult sau mai puțin afectați de lipsa integrării sociale.

Excluziunea socială este semnificativ asociată cu incidența unor afecțiuni patologice pe termen lung, în toate țările central și est-europene care au solicitat aderarea. De asemenea, inegalitățile tradiționale derivate din nivelul veniturilor, educație, statutul angajării în muncă sau al clasei ocupaționale influențează sentimentul de excluziune într-o proporție deosebit de ridicată. În

special, șomerii resimt excluziunea socială mult mai acut decât alte grupuri.

5. Principiul coordonator al trebuințelor omului

Științele laice sunt departe de a ști totul despre om. De fapt, acestea sunt abia la începutul explorării adevăratelor capacități, potențe sau trebuințe ale omului, inclusiv ale omului modern care, deși nu este, se vrea diferit de înaintașii săi.

Până în prezent, cele mai multe dintre teoriile, altfel destul de laborioase, privind trebuințele omului laic, sunt mai mult sau mai puțin tributare viziunilor materialiste asupra naturii și potențialului uman de transcendere a limitelor condiției sale. Cele mai multe abordări privind problemele sărăciei sau ale satisfacerii trebuințelor omului se sprijină, implicit sau explicit, pe conceptul de *piramidă a trebuințelor*, introdus în cercetarea socială de Maslow. Potrivit acestuia, trebuințele omului pot fi clasificate în *trebuințe de bază* - care ar trebui satisfăcute primele, vizând deci bunurile elementare, precum hrană, îmbrăcăminte, adăpost etc. - și *trebuințe de creștere* - precum educația, participarea socială, afirmarea propriilor capacități de creație etc. - trebuințele ierarhizându-se potrivit principiului “*o trebuință de creștere sau superioară apare după ce au fost satisfăcute trebuințele inferioare*”.

Dincolo de aparentele facilități metodologice oferite de o asemenea clasificare, aceasta induce ideea prevalenței *trebuințelor de bază* în fața celor *de creștere*. Adică dezideratul supraviețuirii biologice ar prevala asupra celorlalte deziderate umane. Desigur, o asemenea supoziție poate fi îndreptățită până la un punct, dar numai în anumite limite conjuncturale.

Principiul lui Maslow ignoră însă *legea relativității trebuințelor* prin acțiunea căreia, așa cum în unele împrejurări trebuințele biologice se pot institui în restricții absolute, blocând exprimarea altor trebuințe, tot astfel poate avea loc convertirea unor trebuințe ale altor structuri umane decât cele biologice, în restricții absolute, nu numai față de manifestarea vreunei ierarhii prestabilite a trebuințelor, ci chiar și privind supraviețuirea biologică. Exemple în acest sens sunt nenumărate. Pentru

Giordano Bruno, de exemplu, imperativul afirmării propriilor convingeri s-a dovedit mai înalt decât dorința de a scăpa cu viață din închisorile Inchiziției. Chiar în zilele noastre, unii oameni nu ezită să înfrunte moartea prin greva foamei în numele unor idealuri dintre cele mai diverse. Iată deci cum, o serie de trebuințe ce ar trebui încadrate, potrivit teoriei lui Maslow, între cele de creștere, reușesc să surclaseze, la un moment dat, așa-numitele trebuințe de bază. Viziunea simplificatoare a lui Maslow asupra problemei trebuințelor omului constituie un exemplu clasic de distorsiune teoretică. Din păcate, acest exemplu nu este singurul. O mulțime de alte principii cu care se operează astăzi în științele sociale ar trebui supuse unui nou test de validare din această perspectivă.

Modul de viață poate să difere mult de la o epocă la alta, sau de la un spațiu geografic la altul. Dar este adevărat, *natura umană conține un spațiu virtual de întâlnire a cvasitotalității oamenilor*, în materie de *trebuințe capitale*. În ceea ce privește *manifestarea efectivă a trebuințelor* însă, omul este condiționat printr-o multitudine de determinanți *obiectivi și subiectivi*.

Între *determinanții obiectivi* se disting cei *demografici* (sex, vârstă, profil și nivel cultural-educativ, ocupație, statut civic și familial, statut față de angajarea în muncă, mediu de rezidență, specific etnic ș.a.), *economici* (venitul personal și familial, modul de locuire, gradul de înzestrare al gospodăriei cu bunuri utile, nivelul cheltuielilor aferente locuirii, înclinațiile și oportunitățile de economisire sau de angajare a unor credite de consum, facilități de consum din propria gospodărie, puterea de cumpărare, caracteristicile ofertei de bunuri și servicii ș.a.), *sociali* (oferta socială de bunuri și servicii, modele de consum social, structuri ale mobilității sociale ș.a.), *cultural-conjuncturali* (identitatea religioasă, identitatea culturală, mesajele transmise prin structurile de socializare, împrejurările concrete de spațiu, timp, context climatic, ecologic ș.a.)

În final însă, *factorii subiectivi* sunt cei care decid ce nevoi concrete vor afirma diverși oameni, prin trăire proprie, individualizând trebuințele ce țin, pe de o parte, de natura virtual comună a oamenilor, iar pe de altă parte, de natura lumii obiective.

Într-adevăr, oricât de vag conturată ar fi semantica

sintagmei "*natura umană*", totuși ea sugerează *existența unui principiu coordonator care definește omul*, sintetizând implicit relațiile sale cu lumea, *prin trebuințele sale*. Dar determinanții subiectivi ai manifestării trebuințelor *transferă în derizoriu orice criteriu de ierarhizare a acestora, exterior omului. Cenzura extraordinară pe care personalitatea omului (inclusiv sistemul său de valori, reprezentările și percepțiile personale asupra realității, gradul de conștientizare a trebuințelor proprii ș.a.) o poate exercita asupra exprimării trebuințelor se constituie într-un principiu coordonator al tuturor trebuințelor ființei respective, ce devine tot mai prezent și activ, pe măsura maturizării acesteia*.

Fără excepție, principiul coordonator al trebuințelor se exercită în limbajul structurii ce reușește să domine (subordoneze) mai mult sau mai puțin celelalte structuri și implicit celelalte interese ale ființei (graficul nr. 1).

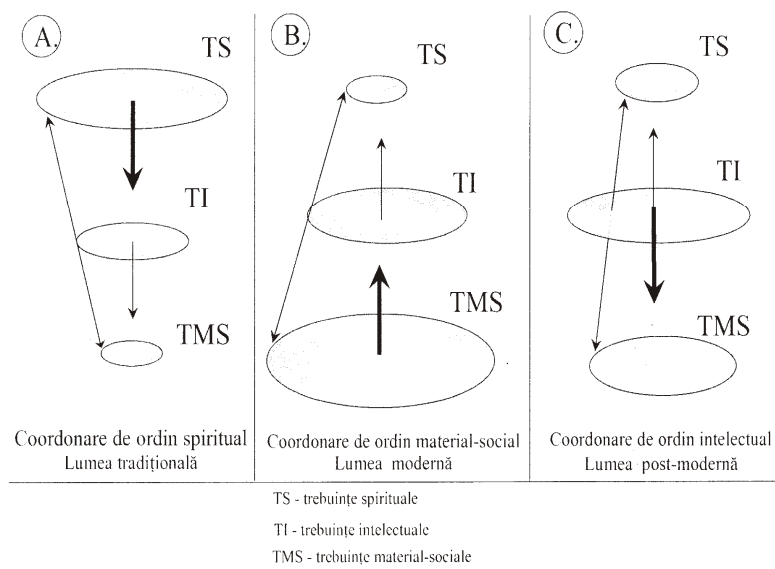
Așa cum rezultă și din graficul nr.1, în diferite etape istorice, omenirea a experimentat diverse tipuri (dominante ca nivel de reprezentare socială) de principii coordonatoare ale trebuințelor.

În epoca tradițională, coordonarea de ordin spiritual a trebuințelor a fost mai larg reprezentată decât în epoca modernă sau postmodernă. În modernism a dominat principiul centrat în zona intereselor material-sociale, iar în postmodernism (era informațională) domină principiul centrat pe interesele de ordin intelectual.

Atunci când principiul coordonator al trebuințelor se situează în zona intereselor spirituale (graficul nr.1 A), toate celelalte trebuințe se repliază, centrarea spirituală a vieții impunând restrângerea treptată a registrului de manifestare a altor trebuințe, pregătind astfel omul pentru etapa eliberării de orice servituți (neputințe).

Când principiul coordonator este de ordin material-social (graficul nr. 1 B), se produce un oarecare fenomen de restrângere a trebuințelor de ordin intelectual, dar în special a celor de ordin spiritual, ceea ce creează riscul atenuării, până la trecerea în registrul inconștient, a trebuințelor de ordin spiritual. *Aceasta este, de fapt, drama omului modern care se arată total dezinteresat de cultivarea valențelor sale spirituale în sens benefic*.

Graficul nr. 1. Principiul coordonator al trebuințelor umane

Când principiul coordonator al trebuințelor este de ordin intelectual (graficul nr. 1 C), înseamnă că omul a reușit să depășească faza de aservire dură față de trebuințele material-sociale, ceea ce îi conferă șanse mai mari de redescoperire, mai devreme sau mai târziu, a valențelor sale spirituale. În acest stadiu însă există și riscul ca omul să devină excesiv preocupat de trebuințele lui de ordin rațional și să-și ignore trebuințele de ordin spiritual.

Totuși, observând ceea ce se petrece în prezent în Occident, dar mai ales în Răsăritul Europei, se poate afirma că, statistic, evoluția omului postmodern, centrat în zona intereselor intelectuale, are loc preponderent în sensul explorării unor noi posibilități de satisfacere a trebuințelor spirituale. Un asemenea fenomen, tot mai consistent în ultimul deceniu, a generat o creștere fără precedent a atenției și interesului general față de religiile clasice, începând cu religiile orientale și încheind cu religia creștină.

Problemele de viață ale umanității pot evolua într-o direcție sau alta, potrivit scopurilor pe care omul și le va propune în viitor. Este important însă ca, periodic, omul să-și conștientizeze cu acuratețe pașii

esențiali carel-au adus unde se află, în materie de valori asumate.

Între virtuțile (post)modernizării - pentru că are și această epocă rolul și misiunea sa istorică - se află și aceea că a ridicat la rang de *instituție publică* răspunsul social față de trebuințele intelectual-raționale ale omului.

Deși creșterea interesului general pentru satisfacerea trebuințelor intelectuale s-a realizat adesea fără discernământul necesar, aprofundând excesiv unele domenii nocive pentru spiritul vieții și neglijând sau eliminând total din câmpul atenției domenii care ar fi adus infinite beneficii vieții, instituționalizarea sistemelor publice de educație și învățământ a favorizat *păstrarea sensului corect al ascensiunii aspirațiilor pe axa evoluției, deși au existat și aspirații ce (paradoxal) au căzut în zona involuției (aspirațiile consumeriste sau hedoniste)* (graficul nr. 2).

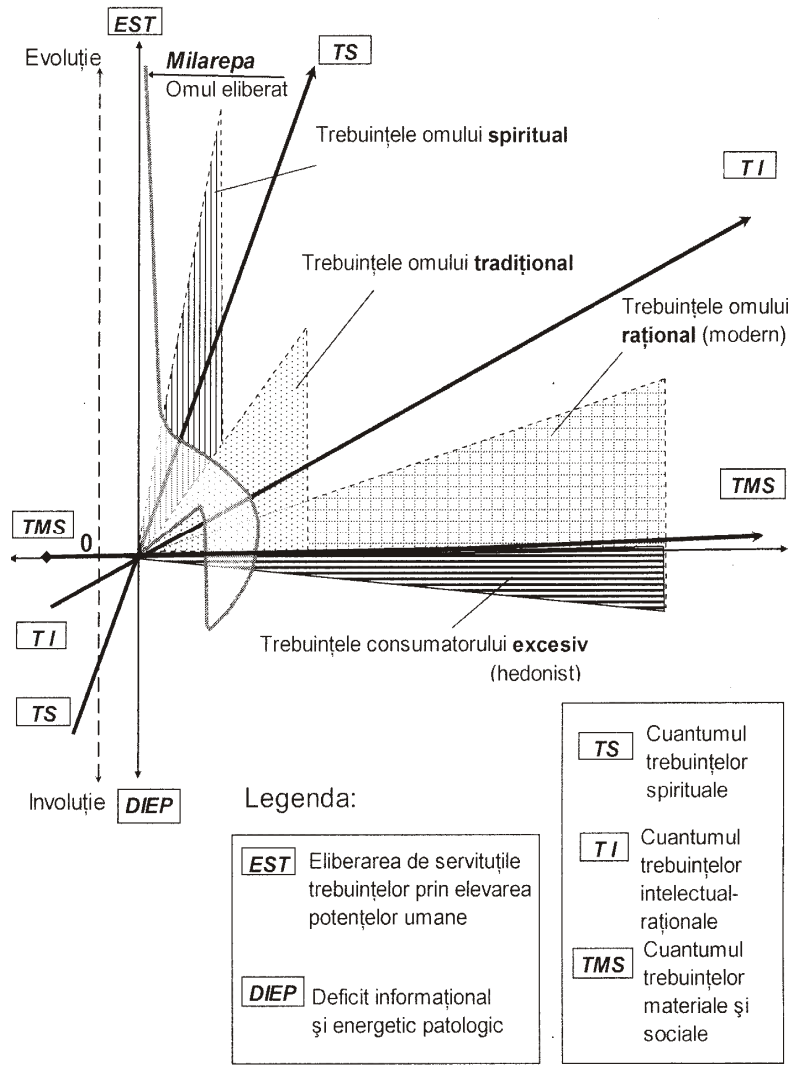
În graficul nr. 2, observăm că, pe măsură ce omul se arată mai interesat de trebuințele structurilor lui superioare (mentale și spirituale), el limitează treptat zona de interese a trebuințelor material-sociale (proiecția tuturor trebuințelor pe axa TMS devine tot mai redusă).

Părăsind fie și temporar dar tot mai frecvent domeniul aspirațiilor material-sociale, prin atingerea unui grad relativ ridicat de bunăstare, *aspirațiile unor oameni moderni (raționali)* au putut explora progresiv sfera manifestărilor intelectual-raționale și spirituale, evoluând astfel în sens benefic. Ei s-au apropiat astfel de explorarea, într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat, a *zonei eliberării* (reprezentată între vectorul TS și axa EST) care, deocamdată, este accesibilă doar persoanelor al căror principiu coordonator al trebuințelor este centrat în zona trebuințelor spirituale (graficul nr. 1 A).

În graficul nr. 2 sunt reprezentate cele *patru domenii esențiale ale trebuințelor omului*, pe care acesta este liber să le exploreze și să le cunoască înainte de a decide în ce sens dorește să meargă - *în sensul evoluției*, cel care conduce, mai devreme sau mai târziu spre *eliberarea de servituțile trebuințelor și neputințelor* sau în sensul involuției, care îl coboară într-o zonă de dependență covârșitoare față de latura materială a existenței, o zonă de deficit informațional-energetic tot mai accentuat, pe măsură ce omul alege să-și cultive trebuințe excesive de ordin material-social.

Cele patru domenii esențiale ale trebuințelor au următoarele semnificații:

Graficul nr. 2. Eliberarea de servituțile trebuințelor și neputințelor umane prin cultivarea anumitor tipuri de trebuințe

Trebuințele consumatorului excesiv au ca scop exacerbarea satisfacțiilor senzitive ale omului, prin căutarea continuă a unor cunoașteri noi în domeniu, ce îl afundă pe om tot mai adânc în dependența de materialitate; este prin excelență domeniul modei excentrice, al decadenței moral-economice și spirituale, al consumerismului, al grotescului și hedonismului în consum; este un domeniu extrem de păgubitor și greu de suportat la nivel ecologic și general sociouman. Reprezentanți marcanți ai unor asemenea trebuințe au fost prezenți, mai mult sau mai puțin, în toate timpurile istorice. În a doua jumătate a perioadei moderne însă, modelele de consum dezzechilibrate prin exces și prin orientarea spre decadentă moral-spirituală au căpătat, pentru prima dată în istorie, caracter de masă, îndeosebi în țările moderne foarte bogate.

Trebuințele material-sociale (TMS) conțin două subdomenii:

- trebuințele *materiale* au ca scop organizarea și gestionarea mediului economic, în vederea susținerii structurilor fizico-biologice și psihologice ale persoanei (societății) și atingerii menirii acestora;

- trebuințele *sociale* au ca scop realizarea menirii de ființă socială a omului, destinată să evolueze în comunitate, gestionând cât mai complex resursele dezvoltării; trebuințele sociale constituie o *interfață* între trebuințele material-economice și celelalte domenii ale trebuințelor omului. Trebuințele sociale ale omului sunt indispensabile vieții pe Pământ. De aceea, ele dau nota dominantă (stilul) în cadrul modelelor de consum. În a doua jumătate a perioadei moderne, omul s-a dovedit înalt interesat de formularea unor soluții raționale superioare de asigurare a bazei material-economice și sociale a vieții, mai consistente, mai durabile și cu acoperire la nivel de masă. De aceea, mare parte a oamenilor de formație modernă sunt reprezentați prin acest tip de centrare a trebuințelor.

Trebuințele intelectuale au ca scop explorarea și înțelegerea de tip laic a contextului general al existenței pe Pământ și în cosmos. Bazele raționalității se constituie pornind de la nivelul de înțelegere a Realității Totale, pe care omul, ca

*specie, îl poate realiza la un moment dat. Atât cât se constituie și se asumă, raționalitatea umană structurează relațiile omului cu mediul său. Manifestarea trebuințelor intelectuale a luat o amploare deosebită în a doua jumătate a perioadei moderne (secolele al XIX-lea și al XX-lea), când s-au instituit, în toate țările moderne, *sisteme publice de tip laic de educație și învățământ*. În epoca postmodernă (în curs de derulare în țările occidentale), trebuințele de tip intelectual par să joace un rol deosebit în structurarea modelelor de consum și a stilurilor de viață.*

Trebuințele spirituale au ca scop **reluarea și aprofundarea relațiilor omului cu Dumnezeu și cu existențele benefice create de El**, în calitate sa de ființă menită să se îndumnezeiască (sfințească) și astfel **să cunoască pacea și fericirea ca stare de fond permanentă a existenței sale**; prin intensificarea dialogului omului cu Dumnezeu, prin elevarea continuă a atitudinii lui generale față de sacralitatea Vieții și a Existenței, prin angajarea omului în fapte vii, altruiste, el devine apt să coordoneze în mod superior contextul total al trebuințelor sale, și capătă noi capacități de integrare în mediul său de viață și în Cosmos. El descoperă astfel noi rațiuni și o imensă bucurie de a trăi în armonie deplină cu Dumnezeu, dar aflându-se totodată în serviciul permanent al semenilor săi.

Fiecare trebuință concretă a omului are o natură complexă dată de rezultanta compunerii a trei vectori: vectorul TMS, vectorul TI și vectorul TS (graficul nr.2). Vectorul cel mai mare (în valoare scalară) dă nota dominantă a **rezultantei vectoriale** ce reprezintă **trebuința concretă**. De exemplu, trebuința de a achiziționa o carte de filosofie în vederea lecturării ei are o componentă material-socială, dată de costul cărții (dar și de implicațiile asupra mediului ecologic total, a inițiativei de a produce cartea respectivă; asemenea costuri însă prea rar sunt avute în vedere la fixarea prețului unui produs), dar și de modul cum poate influența achiziția respectivă sistemul de relații sociale al cititorului ș.a.; componenta spirituală a achiziționării cărții se dimensionează, în măsura în care cartea respectivă tratează subiecte sau produce influențe conexe domeniului spiritual; vectorul rezultat al trebuinței concrete este influențat masiv însă

de componenta intelectuală a trebuinței, dat fiind că achiziția este realizată în scopul măririi nivelului de înțelegere a Realității Totale.

Fiecare trebuință - TMS, TI sau TS - poate realiza o proiecție pe celelalte axe ale trebuințelor, acest fapt având **semnificația ecoului pe care manifestarea unei trebuințe, de un anumit tip, îl poate determina pe celelalte structuri ale omului**. De asemenea, **fiecare trebuință poate avea o proiecție pe axa eliberării de servituțile trebuințelor, cu excepția celor ce se situează în intervalul 0-DIEP.**

Așa cum rezultă din graficul nr. 2, **eliberarea de marea masă a trebuințelor nu poate fi atinsă câtă vreme omul rămâne în registrul dependenței de exprimare a trebuințelor sale, fie ele chiar și de natură finală, adică spirituale**. Omul nu poate atinge domeniul eliberării decât după ce a reușit să transceandă, prin conștientizare și eforturi de spiritualizare proprii, domeniile altfel infinite ale trebuințelor și dorințelor de tot felul.

Pe de altă parte, pentru a avansa în sensul evoluției și nu al involuției, este de dorit ca fiecare dintre trebuințele material-spirituale sau intelectuale ale omului să poată realiza proiecții doar asupra trebuințelor spirituale și axei eliberării și nu pe axa involuției. Despre **domeniul informațional energetic patologic DIEP** vom vorbi doar prin cuvintele unui mare trăitor al Ortodoxiei, preot, scriitor, pictor și medic, Pr. Arsenie Boca. Acesta afirmă: *“În om este sădită de la obârșie foamea desăvârșirii, precum și puțința de a o ajunge. S-a întâmplat însă că, ieșind omul din ascultarea de Dumnezeu, foamea aceasta a început să și-o sature cu patimile care-l mint pe om și-l fac să alerge tot mai tare după ele (adâncindu-i și mai mult foamea). Patimile de căpetenie sunt următoarele opt: lăcomia, patima banilor, mânia, slava deșartă, desfrânarea, lenea, mândria, întristarea. Aceste opt patimi odrăslesc o mulțime de patimi înrudite, cum ar fi: nestatornicia, uitarea, necredința, minciuna, invidia, viclenia, fățarnicia, lașitatea, încăpățănarea, răzvrătirea, beția, cruzimea și hoția. Dar pomelnicul răutăților e încă cu mult mai bogat. Fiecare dintre aceste patimi se întăresc unele pe altele, desfigurându-l pe om” (A. Boca, 2005, p. 47).*

În graficul nr. 2 se poate observa că doar de pe vectorul

trebunțelor spirituale (TS) se pot realiza proiecții directe (nemediate) în domeniul eliberării omului (pe axa 0-EST).

Prin urmare, religiile (fără a face abstracție de diferențele notabile dintre ele) pot oferi cel mai accesibil cadru de depășire a tendințelor extensive (de dezvoltare pe orizontală) a mașelor largi de populație, oferind o dimensiune verticală de evoluție. În același timp, trebuie investigate toate posibilitățile de aducere în prim-planul inițiativelor de reformare a instituțiilor și structurilor vizând dezvoltarea umană și socializarea omului, a personalităților spirituale de primă mărime ce s-au afirmat în diverse moduri până în prezent, prin realizări concrete, prin dovedirea propriilor potențe existențiale, dar și prin edificarea unor autentice lăcașuri de spiritualitate care, în prezent, se mențin în umbra ori în subtextul discursului general privind dezvoltarea umană. Această cale de dezvoltare este, în prezent, cea mai lipsită de riscuri, *câtă vreme în procesul de selecție a celor chemați nu se va abdica de la respectarea cu strictețe a rigorilor de performanță demonstrată și demonstrabilă, în materie de capacități, potențe și dezvoltare umană.*

Un asemenea demers este cu atât mai necesar cu cât devine tot mai evident că rezolvarea superficială, de suprafață, a problemelor sociale nu oferă soluții viabile pentru eradicarea răului și a premiselor viitoare de reproducere a acestuia, într-o societate tot mai tehnicizată și mai alienată în raport cu valorile autentice.

Singura cale de ieșire din deriva axiologică actuală și de evitare a riscurilor modernității, poate fi aflată doar prin refacerea comunicării conștiente a omului cu Dumnezeu, prin redescoperirea potențialului înalt umanizator al sfințeniei.

Addenda

1. Test al asumării valorilor creștine

Vârsta: Sexul: M F Ocupația:

În tabelul de mai jos sunt cuprinse câteva dintre valorile unui creștin. Vă rugăm să scrieți în dreptul fiecăreia dacă considerați că, în zilele noastre, valoarea respectivă îl ajută pe om să reușească în viață. Dacă răspunsul este NU, vă rugăm să completați, în câteva cuvinte, care credeți dvs. că este valoarea cea mai de ajutor pentru ca omul să reușească în viață.

Iubește pe Dumnezeu mai presus de orice	Da Nu.....
Iubește pe aproapele său ca pe sine însuși	Da Nu.....
Nici pâine fără muncă, nici muncă fără pâine	Da Nu.....
Are credință în Dumnezeu	Da Nu.....
Respectă morala creștină	Da Nu.....
Este caritabil, milos	Da Nu.....
Respectă posturile creștine	Da Nu.....
Se roagă neîncetat la Dumnezeu	Da Nu.....
Caută înțelepciunea sfinților creștini și trăiește în acord cu ea	Da Nu.....
Este smerit	Da Nu.....

De câte ori participați la Liturghia Creștină:

- Niciodată
- De câteva ori pe an
- De câteva ori pe lună
- Săptămânal

Marcați răspunsul prin înconjurarea literei.

2. State membre ale UE și candidate, în anul 2005

Belgia	BE
Danemarca	DK
Germania	DE
Grecia	EL
Spania	ES
Franța	FR
Irlanda	IE
Italia	IT
Luxemburg	LU
Olanda	NL
Austria	AT
Portugalia	PT
Finlanda	FI
Suedia	SE
Marea Britanie	UK
Țări admise în UE în luna mai 2004	
Cipru	CY
Republica Cehă	CZ
Estonia	EE
Ungaria	HU
Letonia	LV
Lituania	LT
Malta	MT
Polonia	PL
Slovacia	SK
Slovenia	SI
Țări candidate (în anul 2005)	
Bulgaria	BG
România	RO
Turcia	TR
UE (15)	15 state membre ale UE (înainte de luna mai 2004)
UE (25)	25 state membre ale UE (după luna mai 2004)
AC (10)	10 țări care au intrat în UE în luna mai 2004
ACC (13)	10 țări care au intrat în UE în mai 2004 plus trei țări candidate

Bibliografie selectivă

- Acterian, A., 1994, *Cum am devenit creștin*, Ed. Harisma, București
- Alber, J.; Fahey, T., 2004, *Perceptions of living conditions in an enlarged Europe*, Quality of life in Europe, EFILWC, EU, p. 10
- Albrow, M., 1996, *The Global Age State and Society beyond Modernity*, Blackwell Publishers, Cambridge
- Allardt, E., 1993, *Having, loving, being: an alternative to the Swedish model of welfare research*, în Nussbaum, M.; Sen, A., *The quality of life*, Oxford Clarendon Press, p. 88-94
- Ansart, P., 1977, *Idéologies, conflits et pouvoir*, Paris, PUF
- Archer, D., 1985, *Social deviance*, în Lindsey, G.; Aronson E. (eds.), *Handbook of social psychology*, vol. II, New York, Random House
- Augustin (Sf.), *De Spiritu et Littera*, Sermo, p. 169, 11, 13
- Avram A., 2007, *Marii poluatori ai Europei*, Adevărul, 12 Mai 2007
- Baechler, J., 1992, *Religia*, în Boudon, R., *Tratat de Sociologie*, Ed. Humanitas, București
- Bagdikian, B.H., 2000, *The Media Monopoly*, Sixth Edition, Beacon Press
- Bailey, A., 2004, *Telepatia și vehiculul eteric*, Cartea Daath Publishing House, București
- Banca Mondială, 2002, *Perspective economice globale și țările în curs de dezvoltare*
- Banca Mondială, 2003, *România: Raport de Evaluare a Sărăciei*, 2 volume
- Barrett, D.B. (ed.), 1982, *World Christian Encyclopaedia: A comparative study of churches and religions in the modern world A.D. 1900-2000*, Oxford University Press, Oxford
- Bădescu, I., 2002, *Noologia*, Ed. Valahia
- Bădescu, I.; Mihăilescu, I.; Sava, I.N. (coord.), 2003, *Geopolitică, integrare, globalizare*, Ed. Mica Valahie
- Bădiliță, C. 1999, *Evangelii Apocrife*, Ed. Polirom
- Bălan, I., 2001, *Patericul Românesc*, Ed. Episcopiei Romanului
- Bălăceanu-Stolnici, C., 1996, *Introducere în studiul Kabbalei Iudaice și Creștine (Kabbala teoretică și practică)*, Ed. OMNIA UNI SAST SRL, Brașov
- Becker, H., 1963, *Outsiders*, New York, The Free Press
- Berdiaev, N., 2004, *Despre menirea omului*, Ed. Aion
- Boca, A., 2005, *Despre îndumnezeirea omului prin Har*, Din învățăturile Părintelui Arsenie Boca, vol. I, copyright: Ieromonahul Teognost și Ed. Credința strămoșească, Pelerinul, Iași
- Boudon, R., 1997, *Tratat de sociologie*, Ed. Humanitas, București
- Brosse, J., 1992, *Maeștri spirituali*, Ed. Albatros, București
- Brown, B., 1980, *Supermind*, New York, Harper & Row
- Bucke, R.M., 1969 (I ed. 1901), *Cosmic Consciousness*, New York, E.P. Dutton and Co. Inc.
- Bucurescu, A., 1997, *Dacia Secretă*, Arhetip R.S., București

Calciu-Dumitreasa, Gh., 2002, *Homo Americanus, o radiografie ortodoxă*, Ed. Christiana, București

Capra, F., 1995, *Taofizica*, Ed. Tehnică, București

Cassian, I., 1965, *Așezămintele mănăstirești și Convorbiri duhovnicești*, Ed. J.C. Guy Institutions, S.C. 109, Paris

Chesnais, J.C., 1981, *Histoire de la violence*, Paris, R. Laffont

Cook, D., 2001, *Lunchbox hegemony; Kids and the Marketplace, Then & Now*, LiP Magazine, August 20

Cooley, C.H., 1909, *Social Organization*, Boston, Ch. Scribner's Sons, în DeFleur, M.L.; Ball-Rokeach, S., 1999, *Teorii ale comunicării de masă*, Collegium Polirom, p. 63

Cooper, D.A., 2001, *Dumnezeu este un verb*, Colecția Judaica, Ed. Hasefer, București

Corbin, H., *L'imagination créatrice dans le soufisme d'ibn Arabi*, Paris, 1958

Cornia, G.A.; Kūski, S., 2001, *Trends in Income Distribution in the Post-World War II Period: Evidence and Interpretation*, UNU/Wider, D.P. 2001/89, Helsinki

Crainic, N., 1993, *Sfințenia, împlinirea umanului*, Trinitas, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași

Cummins, R.A., 1996, *The domains of life satisfaction: an attempt to order chaos*, în Social Indicators Research, nr. 38, p. 303-328.

Cuvioșii Părinți Egipteni: Avva Ioan Colov, Avva Ammona, Avva Zosima, 1995, *Comorile Pustiei 3*, Ed. Anastasia

David-Neel, A., 1992, *Cu mistici și magicieni în Tibet*, Ed. Europolis, Constanța

David-Neel, A., 1995, *Tainele învățăturilor tibetane*, Ed. Nemira, București

DeFleur, M.L.; Ball-Rokeach, S., 1999, *Teorii ale comunicării de masă*, Collegium Polirom

Demetrescu, M.C., 1972, *Modelul consumatorului și decizia de cumpărare*, Revista Marketing-management. Studii, Cercetări, Consulting, nr. 1, Ed. Expert, București

Deshimaru, T., 1993, *Zen adevărat*, Ed. Axis Mundi

Dougen, 1997, *Zen, Nouă texte* (Comentator: Maestrul Taisen Deshimaru), Ed. Herald, București

Dulcu, E., 1998, *Români, o antichitate arhaică*, Ed. Luana, București

Durkheim, E., 1893, *De la division du travail social*, Paris, F. Alcan, PUF, 1973

Durkheim, E., 1897, *La suicide, etude sociologique*, Paris, F. Alcan, PUF, 1960, trad. rom. *Despre sinucidere*, Institutul European, Iași, 1993

Eliade, M. 1981, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București

Erickson, K., 1966, *Wazyward puritans*, New York, Wiley, preluare din Boudon, R., op. cit., p. 44!

Evagrie Ponticul, 1971, *Schiță monahicească*, Traité pratique, Ed. A. și C. Guillaumont, SC 170-171, Paris

Favre, S., *L'architecture des ermitages*, în *Dossiers Histoire et Archéologie*,

nr. 133, decembrie 1988, p. 20-29 (citat în Regnault, L., 1997, p. 70)

Featherstone, M., 1991, *The Body in Consumer Culture*, în Featherstone, Hepworth și Turner (eds.), *The Body. Social Process and Culture Theory*, London Sage, p. 170-196

Foucault, M., 1975, *Surveiller et punir*, Paris, Gallimard, trad. rom., 1996, *A supraveghea și a pedepsi*, Ed. Humanitas, București

Galeriu, C., 2004, *Omul, din Dumnezeu poartă dorul de infinit*, în *Slujitorii Cuvântului*, Ed. Sf. Alexandru, București

Gaudin, P. (coord.), 1995, *Marile Religii, Iudaismul, Creștinismul, Islamismul, Hinduismul și Budismul*, Ed. Lider, București

Gide, C., 1925, *Curs de economie politică*, ed. a II-a, vol. I, p. 58, Tipografiile Române Unite

Gurr, T.R., 1994, *Peoples Against States: Ethnopolitical Conflict and the Changing World System*, în *International Studies Quarterly*, vol. 38, septembrie

Gyatso, T., 1997, *Comorile budismului tibetan*, Ed. Herald, București

Hawking, S., 2001 (1988), *Scurtă istorie a timpului, De la big-bang la găurile negre*, Ed. Humanitas, București

Hazrat, I. K., 2003, *Sufism. Calea iluminării*, Ed. Sophia, București

Hughes D.B., 2008, *Everything You Know is Wrong*, <http://www.esotericteaching.org/joomla/video/intro-seminar/140-everything-you-know-is-wrong>

Kalbermatten, G. de, 2004, *Timp Împlinit. Duhul Adevărului. O Revoluție în Conștiință pentru Mileniul Trei*, Ed. WND, București

Kotler, Ph., 1969, *Behavioural Models for Analysing Buyers*, în *Dimensions of Consumer Behaviour*, J.U. McNeal (ed.), Meredith Corp. New York

Kuhn, T. 1962, *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago University of Chicago Press

Lazăr, B., 2005, http://www.bogdanlazăr.ro/html/era_veche/html.heian

Les Saints Stylites, 1923, *Viața cuviosului Părintelui nostru Luca Stâlplnicul din Evtropii, 2*, Ed. H. Delehay, Bruxelles, p. 197.

Lewis, F., 1992, *The comfort of certainty*, Religion and Politics Today, The UNESCO Courier, p. 8

Li Hongzhi, 2003, *Zuan Falun*, traducerea în limba română

Luther, King M., *Traite de la liberte chretienne*, Oeuvres, Labor et Fides, t. II, p. 297, în Gaudin, Ph., op. cit.

Madeley, J., 1999, *Big Business Poor Peoples; The Impact of Transnational Corporations on the World's Poor*, Zed Books

Malinowski, B., 1960, *A Scientific Theory of Culture and Other Essays*, New York, Oxford University Press, p. 89

Mantzaris, G., *Globalizare și universalitate, himeră și adevăr*, Ed. Bizantină, 2002

Mânzat, I.; Radu-Geng, L., 2002, *Introducere în psihologia orientală*, Ed. Psyche

Maraini, F., 2002, *Tibetul secret*, Ed. Saeculum, I.O., București

Maslow, A.H., 1968, *The Theory of Human Motivation The Basic Needs*, în Hampton, D.R.; Sumner, C.S.; Scott, R.W. (eds.), *Organizational Behavior and the Practice of Management*, Foresman and Comp.

Massignon, L., 1956, *Elie et son role transhistorique*, în *Elie, le prophet*, v. II, Paris

Mărginean, I. (coord.), 2003, *Calitatea vieții în România 1990-2003*, Raport de cercetare, Biblioteca ICCV, București

Mărginean, I. (coord.), 2004, *Șpaga la români. Ce cred și ce spun românii despre corupția mică*, p. 9, Raport de cercetare, ICCV, UE ș.a.

Mărginean, I.; Bălașa, A. (coord.), 2002, *Calitatea vieții în România*, Ed. Expert, București

Michel, A., 1994, *Metanoia. Fenomene fizice ale misticismului*, Ed. Nemira

Mihu, S., 2004, *Depresia - principala cauză de invaliditate pe glob*, în Medic.ro, Revistă de informare pentru medici, nr. 2, martie

Milanovic, B., 2002, *True World Income Distribution 1988 and 1993: First Calculation Based on Household Surveys Alone*, Economic Journal, 112, p. 51-92

Milanovic, B., 2003, *Worlds Apart: Global and International Inequality 1950-2000*, Banque Mondiale, Washington DC

Mladin N., 1996, *Prelegeri de Mistică Ortodoxă*, Ed. Veritas, Tg. Mureș

Mladin, N.; Bucevschi, O.; Pavel, C.; Zăgrean, I., 1980, *Teologia Morală Ortodoxă*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, vol. II, p. 32

Muller, E., 1950, *Histoire de la Mystique Juive*, Paris

Muller, P., 2003, *Șarpele și crucea*, Ed. Mix, Brașov

Negoia, A., 1993, *Manuscrisele Eseniene de la Marea Moartă*, Ed. Științifică, București

Nistea, I., 2004, *Noua sinteză monastică athonită. Monahismul athonit astăzi*, interviu cu Părintele Ieromonah Macarie Simonopetridis, Ortho Logia

Osho, 1999, *Dincolo de mister*, Sapienția, București

Pagels, E., 1999, *Evangeliiile gnostice*, Ed. Herald, București

Paladie, 1993, *Lavsaicon, Istoria lausiacă 1898-1908*, Ed. Butler, trad. franceză.

Papini, G., 1991, *Viața lui Iisus*, p. 5, Chișinău, Ed. AGO-TEMPORIS

Patanjali, 1993, *Yoga Sutra*, Ed. Societatea Informația, București

Patapievici, H.R., 1995, *Discernământul modernizării, Conferințe despre situația de fapt*, Ed. Humanitas, București

Payne, J.L., 1989, *Why Nations Arm*, Oxford, Basil Blackwell

Pena, I.; Castelana, P.; Fernandez, R., 1980, *Les reclus syriens. Recherches sur les anciennes formes de la vie solitaire en Syrie*, Jerusalem

Petroniu, F., 2001, *Virtuțile la Părinții Filocalici*, Ed. Universității din Oradea

Plămădeală, A., 1995, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Ed. Pronostic, Colecția Axios

Prophet, E.C., 1996, *Anii pierduți ai lui Iisus*, Ed. Deceneu

Răduică, V., 1996, *Antropologia Sfântului Grigore de Nyssa*, Ed. Inst. Biblic și de Misiune al B.O.R., București

Recer, P. (AP Science Writer), *Study Links Genes to Depression, Stress*, în Depression Today, <http://www.mental-health-today.com>.

Regnault, L., 1997, *Viața cotidiană a Părinților deșertului în Egiptul secolului IV*

Reid, D., 1996, *Tao. Cartea completă de meditație tradițională chineză*, Ed. Colosseum, București

Revel, J.F., 1992, *Cunoașterea inutilă*, Ed. Humanitas, București

Robbins, R., 1931, *Global Problem and the Culture of Capitalism*, White House

Sala-i-Martin, X., 2002, *The Distributing Rise of Global Income Inequality*, NBR Working Paper, No. 8907, NBER, Cambridge, Massachusetts

Scheler, M., 2001, *Poziția omului în cosmos*, Ed. Paralela 45, Pitești

Sed, N., 1981, *La mystique cosmologique*, Paris (preluare din C. Bălăceanu-Stolnici, op. cit., 1996)

Shah, A., 2003, <http://www.globalissues.org/TradeRelated/Consumption/Children.asp>, October 28

Shah, A., 2004, *Behind Consumption and Consumerism*, <http://www.globalissues.org/TradeRelated/Consumption.asp>, April, 28

Shah, A., 2005, *Consumption/Tobacco.asp*, <http://www.globalissues.org/TradeRelated>, March 19

Shah, I., 2001, *Calea sufită*, Ed. Herald, București

Smith, J.W., 1989, *The World's Wasted Wealth: the political economy of waste*, New World's Press, p. 44, 4

Sorokin A. P., 1977, *Social and Cultural Dynamics*, Extending Horizons Books 400 Bedford Street Suite 322, Manchester, New Hampshire 03101 USA

Stanciu, M., 2001, *Structuri moderne ale consumului european*, Ed. Genicod

Stanciu, M., 2002, *Obiective ONU privind dezvoltarea umană la nivel mondial și poziția României în clasamentul națiunilor*, Revista Calitatea Vieții, nr. 1-4, Ed. Academiei Române

Stanciu, M., 2005, *Considerații asupra cercetărilor privind sărăcia extremă*, Revista Calitatea Vieții, XV, nr. 3-4, 2004

Stăniloae, D., 1939, *Ortodoxie și românism*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu

Stăniloae, D., 1993, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Ed. Omniscope, Craiova

Stăniloae, D., 1995, *Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*, Ed. Deisis, Sibiu

Steiner, R., 1994, *Ierarhiile spirituale și reflectarea lor în lumea fizică (zodiac, planete, cosmos)*, Ed. Univers Enciclopedic

Steiner, R., 1997, *Teosofie*, Ed. Arhetip Renașterea Spirituală

Steiner, R., 1998, *Taina Sfintei Treimi*, Ed. Univers Enciclopedic

- Steiner, R., 2001, *Noua spiritualitate și trăirea lui Hristos*, Ed. Univers Enciclopedic
- Steinsaltz, A., 1976, *The essential Talmud*, New York (preluare din C. Bălăceanu-Stolnici, op. cit., 1996)
- Szelenyi, I.; Ladanyi, I., 2002, *Sărăcia din societățile în tranziție*, Ed. Ziu
- Telea, M., 2001, *Antropologia Sfinților Părinți Capadocieni*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia
- Teșu, I.C., 2005, *Tristețea - rană grea a sufletului contemporan*, Ed. Credința strămoșească, Iași
- Touraine, A., 1992, *Critique de la modernité*, Fayard
- Tsamis, G.D., 1995, *Patericul Sinaitic*, Ed. Deisis, Sibiu
- Urse, L., 2000, *Intellectualitatea română*, Ed. Expert, București
- Uspensky, I.P.D., 1995, *Fragmente dintr-o învățătură necunoscută*, Editura RAM, București
- Uspensky, I.P.D., 1997, *A patra cale*, Ed. RAM, București
- Vishnu, Devanda (Swami), 1998, *Descoperirea și disciplinarea forței mentale*, Ed. Antet Oradea.
- Vivekananda (Swami), 1998, *Raja Yoga*, Ed. Devadatta
- Wagner, P.; Chircă, C.; Zamfir, C.; Molnar, M.; Pârciog, S. (coord.) ș.a. 1998, *Metode și tehnici de măsurare a sărăciei*, PNUD, PPCS
- Weber, M., 1964, *L'ethique protestante et l'esprit du capitalisme*, Paris, Plon
- Yannoulatos, A., (2003), *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, Ed. Bizantină
- Yogananda, P., (2007), *Autobiografia unui yoghin*, Ed.Mix, Colecția Alternative
- Zamfir, C., 2002, *Evoluția tematicii calității vieții: o analiză sociologică*, în Mărginean, I.; Bălașa, A., coord., *Calitatea vieții în România*, 2002, p. 11-23
- Zamfir, C., 2004, *O analiză critică a tranziției. Ce va fi "după"*, Ed. Polirom
- Zimmer, H., 1997, *Filozofiile Indiei*, Ed. Humanitas, București
- Zoll, M.H., 2000, *Psychologists Challenge Ethics of Marketing to Children*, American News Service, April 5
- *** INS, *Anuarul statistic al României 1990-2003*
- *** 1970-1976, *Apophtegmes*, trad. din armeană, coptă, siriană, latină, etiopiană, în franceză, în *Les Sentences des Peres du désert*
- *** 2004, *Barometrul de Opinie Publică*, octombrie, FSD
- *** 1982, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București
- *** 2004, *Buddha, Viața și activitatea precursorului în India*, Ed. Stiftung Gralsbotschaft, Stuttgart, Artpress
- *** 2005, *Calendarul Creștin-Ortodox*, Sf. Arhiepiscopie a Bucureștilor
- *** 1981, *Carmelites de Mazille*, Paris, trad. română Pr. dr. D. Stăniloiaie, București, 1993
- *** 1997, *Coranul*, Cartier, 1995, Ed. ETA, Cluj-Napoca
- *** 2001, *Diagnosis Survey of Corruption in Romania*, p. 4, World Bank

- *** 1991, *Dogmatica generală* (manual pentru seminariile teologice), Ed. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R.
- *** 2008, Eurostat, www.europa.eu.int/comm/eurostat/
- *** 2004, *FAO on the WHO Framework Convention on Tobacco Control and the Context in which It Was Negotiated*, September 20, WHO
- *** 2001, *Filocalia*, Ed. Universalia
- *** 1999, *Filocalia sfintelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol. I, Ed. Humanitas, p. 15
- *** 2000, *Ghidul privind dieta*, OMS, CINDI, Copenhaga
- *** 1998, *Human Development and Human Rights*, Report of The Oslo Symposium, UNDP
- *** 2004, *Human Development Report, Cultural Liberty in Today's Diverse World*, UNDP
- *** 2000, *Income, Poverty and Social Exclusion in the Member States of the European Union*, 5, EUROSTAT
- *** 2001, *International Crime Statistics 1989-1990 to 2000*, în *Human Development Report, 2002*, INTERPOL, UNDP
- *** 1971, *Istoria monahilor din Egipt*, Ed. A.J. Festugičre, Bruxelles
- *** 2000, *Making transition work for everyone*, World Bank
- *** 1988, *Noul Testament cu Psalmii*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București
- *** 2004, *Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului*, PNUD
- *** 2001, *Populația, Sănătatea Reproducerii și Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului*, UNFPA
- *** 2003, *Rapport Mondial sur le Developpement Humain*, PNUD
- *** 2001, *Report on the World Social Situation, Reducing Vulnerability*, UN
- *** 2003, *Report on the World Social Situation*, UN
- *** 2003, *Report on the World Social Situation, Social Vulnerability: Sources and Challenges*, UN
- *** 1995, *Scrierile Părinților Apostolici*, Ed. I.B.M. al B.O.R.
- *** 1996, *The Fifth United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems, 1990-1994*, în *Human Development Report, 2002*, PNUD, UNCJIN
- *** 1999, *Transition*, Human Development Report for Europe and CSI, UNDP
- *** 2003, *Trends in Europe and North America*, CEE
- *** 1995, *Viețile sfinților pe luna aprilie*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor
- *** 2004, *War on Global Values*, Amnesty International Report, UN, 26 Mai
- *** 2002, *Why health is the key for the future of farming and food*, Thames Valley University și UK Public Health Association Report, Centre for Food Policy
- *** 2004, *Why is tobacco a public health priority?*, December 1, WHO

3. DESPRE AUTOARE (de pus pe coperta spate)

Mariana Stanciu este licențiată a Academiei de Studii Economice din București și doctor în economie din anul 1995. A realizat mai multe stagii de pregătire post-doctorale în vestul Europei, la Universități din York și Stokholm.

A desfășurat activități didactice în cadrul Facultății de Sociologie și Asistență Socială din Universitatea București și la Școala Națională de Studii Politice și Administrative din București.

În prezent este cercetător științific I și coordonator al programului „*Modele de consum ale populației*”, în Institutul de Cercetare a Calității Vieții din București, care face parte din structura Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei Române.

Este autoare a multor studii și volume pe tema calității vieții și dezvoltării umane, dintre care amintim „*Structuri moderne ale consumului european*”, Ed. Genicod, 2001, „*Obiective ONU privind dezvoltarea umană la nivel mondial și poziția României în clasamentul națiunilor*”, Revista Calității Vieții, nr.1-4/2002, Ed. Academiei Române, „*Perspectivă creștină asupra modernizării trebuințelor omului*”, în colecția Studii și Cercetări Economice, vol.57-58/2007, Ed. CIDE, INCE, Academia Română ș.a.

Sub coordonarea sa, au apărut, în anul 2008, volumele „*Dimensiunea ecologică a consumului de bunuri și servicii*” și „*Condiții de viață ale familiilor cu copii din România*”, ambele la Editura Expert - CIDE, INCE, Academia Română.